

TEIJA MANKKINEN

Palomiehen ammatti työnä ja elämäntapana

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan
20.12.2010 antamalla suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi
Tampereen yliopiston päärakennuksen luentosalissa A1,
Kalevantie 4, Tampere,
12. päivänä helmikuuta 2011 klo 12.

*Tampereen yliopisto
Tampere 2011*

TEIJA MANKKINEN

Palomiehen ammatti työnä ja elämäntapana

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Copyright ©2011 Tampere University Press ja tekijä

Myynti

Tiedekirjakauppa TAJU
Kalevantie 5
PL 617
33014 Tampereen yliopisto
puhelin 040 190 9800
fax (03) 3551 7685
taju@uta.fi
www.uta.fi/taju
<http://granum.uta.fi>

Layout / taitto

Maaret Kihlakaski

Kansi

Mikko Reinikka

ISBN 978-951-44-8336-3 (nid.)

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1040

ISBN 978-951-44-8337-0 (pdf)

ISSN 1456-954X

<http://acta.uta.fi>

Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print
Tampere 2011

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE.....	11
--------------	----

Luku 1

JOHDANTO.....	27
1.1. Tutkimukseni tausta	27
1.1.1. Pelastustoimen kehitys	36
1.1.2. Pelastustoiminnan muutos	43
1.1.3. Pelastustoimen organisointi 2000-luvulla	47
1.2. Tutkimuskysymykset	52
1.3. Tutkimusaineisto	55
1.4. Tutkijan positiosta	65
1.5. Tutkimuksen teoreettiset ja metodologiset ratkaisut	70
1.5.1. Identiteetin käsitteistä	72
1.5.2. Identiteettitutkimuksen ja -käsitteen kritiikkiä	76
1.5.3. Identiteetin ymmärtäminen tässä tutkimuksessa	79
1.5.4. Identiteetin tutkiminen narratiivisesti	82
1.5.5. Identiteetin tutkiminen diskursiivisesti	92
1.6. Tutkimukseni rakenne	102

Luku 2

PALOMIEHIÄ JA PALOMIESTYÖTÄ KOSKEVA AIEMPI TUTKIMUS ..	103
2.1. Palomiestyö äärisuorituksina	104
2.2. Palomiesyhteisö poikkeavana ja erityisenä	107
2.3. Palomiesidentiteetin rakentuminen maskuliinisuudelle	116
2.4. Yhteenveto	121

Luku 3

ELÄMÄNTAPA- JA TYÖDISKURSSI	124
3.1. Mitä työnä ymmärretään?	127
3.2. Kenen näkökulmasta työtä tarkastellaan?	131
3.3. Miten muutoksiin suhtaudutaan?	132
3.4. Yhteenveto.....	134

Luku 4

MITEN ME OLLAAN TEHTY?.....	136
4.1. Keskisuuren laitoksen tarina palomiestyön muutoksesta	138
4.1.1. Tarinan jäsentäminen diskurssien avulla.....	143
4.2. Pienen laitoksen tarina palomiesten aseman muutoksesta.....	149
4.2.1. Tarinan jäsentäminen diskurssien avulla.....	151
4.3. Ison laitoksen tarina palomiesyhteisön muutoksesta eri diskursseissa.....	153
4.4. Palomiestyön muutostarinat ja niissä rakentuvat toimijoiden asemat	159
4.5. Yhteenveto	165

Luku 5

MITÄ ME TEHDÄÄN?	170
5.1. Turhat keikat	172
5.2. Turhat ja oikeat palomiestyöt eri diskursseissa	180
5.3. Mikä on ambulanssin tehtävä yhteiskunnassa?	185
5.4. Yhteenveto	189

Luku 6

KEITÄ OVAT ”ME”?	193
6.1. ”Me” suhteessa pelastuslaitokseen ja sen hierarkiaan	194
6.1.1. Vastakkainasettelun kautta	195
6.1.2. Ulkoistamisen kautta	200
6.1.3. Kuulumisen ja erottautumisen kautta	204
6.2. ”Me” suhteessa vapaaehtoisuuteen ja ammatillisuuteen	211
6.3. ”Me” suhteessa vakinaisuuteen ja tilapäisyyteen	215
6.4. Yhteenveto	217

Luku 7

MITEN YHDESSÄ OLLAAN?	221
7.1. Puhe omasta joukkueesta	222
7.1.1. Puheessa muotoutuvat joukkueet	226
7.1.2. Joukkuetta käsittelevä puhe edunvalvontana	234
7.1.3. Joukkuetta käsittelevä puhe kontrollina	242
7.2. Puhe lakoista	247
7.3. Yhteenveto	258

Luku 8

JOHTOPÄÄTÖKSET	263
8.1. Tutkimuksen tulokset	264
8.2. Teoreettiset ja metodologiset johtopäätökset	272
8.3. Palomiesammatin kehittämiseen liittyvät johtopäätökset	278
8.4. Tutkimukseni reflektointia	281
EPILOGI	286
KIRJALLISUUS	294
LOPPUVIITTAUKSET	316

Pekalle
ja kaikille muille suomalaisille
palomiehille

ESIPUHE

Väitöskirjaprojektini kuvaa hyvin nuoren naisen työuran katkonaisuutta. Projektini on kestänyt kymmenen vuotta, mutta työtä olen käytännössä tehnyt erimittaisissa pätkissä. Katkoksia ovat aiheuttaneet esimerkiksi kahden tyttäreni syntymät, hoitovapaat sekä erilaisten työtehtävien hoitaminen. Ilman kokemuksiani perheen ja työn yhteen sovittamisesta, pelastuslaitoksista sekä kohtaamistani tilanteista ja ihmistä väitöskirjatyöni näyttäisi varmasti kovin erilaiselta. Seuraavassa kerronkin lyhyesti tarinan väitöskirjatyöni vaiheista.

Aloitin vuonna 1999 työskentelyn projektissa, jonka ajatuksena oli löytää uudentyyppisiä ratkaisuja ikääntyvien palomiesten työhön. Miehistön¹ aloitteesta käynnistetyn projektin rahoitti Helsingin kaupungin pelastuslaitos² ja itse työskentelin projektissa ainoana työntekijänä. Lähtösykäyksen projektille oli antanut palomiesten eläkeiän nostaminen neljää vuotta aiemmin³. Projektin tarkoituksena oli en-

1. Miehistöllä tarkoitan tässä työssä palomiehiä.
2. Käytän työssäni pelastuslaitoksista virallista nimitystä pelastuslaitos. Palomiesten puheessa pelastuslaitoksesta käytetään vielä perinteistä nimitystä palolaitos.
3. Vuonna 1989 kunnallisessa eläkejärjestelmässä siirryttiin joustavaan eläkejärjestelmään, jossa ei ollut enää ammatillisia eläkeikiä, vaan kaikkien vanhuuseläkeiksi tuli 63 vuotta ammattinimikkeestä riippumatta. Ammatillisten eläkeikien tilalle tulivat ns. varhaiseläkevaihtoehdot: yksilöllinen varhaiseläke, varhennettu vanhuuseläke ja osa-aikaeläke. Varhaiseläkeille saattoi tietyn edellytyksin päästä ennen 63 vuotta. Niille henkilöille, jotka

simmäisessä vaiheessa (maalis-lokakuu) tarkastella palomiesyhteisön kulttuuria ja arvoja. Ensimmäisen vaiheen jälkeen projekti keskeytyi jäätyäni äitiyslomalle ja hoitovapaalle.

Aloitin pelastajien⁴ urasuunnitteluprojektin – Sankarista selvityjäksi – yhdessä Sirpa Lusan ja Veikko Louhevaaran kanssa vuoden 2001 alussa, ja se perustui vuonna 1999 tekemilleni havainnoille palomiestyöstä ja -yhteisöstä.⁵ Uusi projekti laajennettiin valtakunnalliseksi ja nyt tavoitteeksi asetettiin pelastajien urasuunnittelumallin kehittäminen. Suunnitelmaan sisältyi myös uusi ajatus paikallisista eroista ja niiden esille saamisesta. Tämän seurauksena kaksivuotiseen projektiin osallistui kolme erikokoista ja eri puolilla Suomea sijaitsevaa pelastuslaitosta⁶. Projektin tavoitteena oli luoda pelastajien urasuunnittelulle kehittämismalli sekä tuottaa pelastajatyöyhteisöille välineitä

---

uudistuksen voimaan tullessa eli 1.7.1989 olivat kunnallisessa palveluksessa tai jotka olivat toimineet alemman eläkeiän tehtävässä annettiin mahdollisuus säilyttää ammatillinen eläkeikänsä ja valinta vanha ammatillinen eläkeikäjärjestelmä. Valinta-ajaksi määrättiin tuolloin 1.7.1989–30.6.1999. Myöhemmin valintaoikeutta muutettiin ja 1.1.1995 kaikkien – myös palomiesten – eläkeikä nousi 65 vuoteen. Muutokset koskivat työntekijöitä eri tavoin riippuen siitä, minkä ikäisiä he olivat, kuinka pitkä palveluaika heillä oli takanaan sekä minkä oli heidän eläkeikänsä 1.1.1995. Käytännössä tämä tarkoittaa, että yli 60-vuotiaana eläkkeelle lähteviä on vielä harvassa. (Kuntien eläkevakuutus: Valintaoikeus -esite. Ei vuosilukuja tms. tietoja.)

4. Vuoden 1999 pelastustoimilaki käyttää palomiehistä nimitystä pelastusviranomainen. Myös palomiehiä on alettu kutsua pelastajiksi ja Kuopiossa sijaitsevassa Pelastusopistossa voi suorittaa pelastajan tutkinnon. Käytän työssäni kuitenkin perinteistä palomies -nimikettä, koska palomiehet itse käyttävät aineistossani itsestään tätä ammattinimikettä. Palomies -nimitys kattaa työssäni näin ollen palomiehet, palomies-sairaankuljettajat kuin pelastajatkin.
5. Sankarista selvityjäksi -projektin rahoittajina toimivat Palosuojelurahasto (2/3 rahoitus) ja Helsingin kaupungin pelastuslaitos (1/3 rahoitus). Projektin toteuttaja oli Kuopion yliopisto ja sitä johti professori Veikko Louhevaara Työterveyslaitokselta. Työskentelin itse projektissa päätoimisena tutkijana ja osa-aikaisesti projektissa työskenteli erikoistutkija Sirpa Lusa Työterveyslaitokselta. Myös Pelastusopisto oli projektissa mukana. Projekti kuului Työterveyslaitoksen Turvallisuusammattiohjelmaan.
6. Projekti tehtiin ennen aluelaitosuudistusta, mikä tarkoitti, että pelastuslaitosten määrä oli huomattavasti suurempi kuin nykypäivänä (22 kpl) aluelaitosuudistuksen jälkeen. Käytännössä lähes jokaisessa kunnassa sijaitsi kunnan oma pelastuslaitos. Käytän jatkossa pelastuslaitoksista nimiä: Iso (I), Keskiuuri (KS) ja Pieni (P). En nimeä laitoksia, jotta projektiin osallistuneita palomiehiä ei tunnistettaisi.

käsitellä henkilöstön ikääntymistä ja siitä seuraavia muutoksia pelastajan perinteiseen työnkuvaan. Tämän projektin puitteissa on kerätty väitöskirjani aineisto.

Projektin suunnitteluvaiheessa pohdin Sirpa Lusan ja Veikko Louhevaaran kanssa pitkään, millä menetelmällä voisimme parhaiten saavuttaa tavoitteemme. Tavoitteena oli löytää menetelmä, jonka avulla voisimme yhdessä palomiesten kanssa analysoida heidän työtään, pohdita tulevaisuutta, etsiä ratkaisuja ja mahdollisesti jopa viedä ratkaisuja käytäntöön. Päädyimme käyttämään muutoslaboratoriomenetelmää (Engeström 1995; Virkkunen jne. 1999; ks. tarkemmin luku 1.3.). Vuoden 2001 alusta aloitin tohtoriopinnot Toiminnan teorian ja kehittäväen työn tutkimuksen yksikössä, ja lähes samanaikaisesti aloitin ensimmäisen muutoslaboratorion vetämisen.

Muutoslaboratoriotyöskentelyn aikana selvisi, että ryhmätyöskentelynä toteutettu pitkäjänteinen kehittämistoiminta oli suhteellisen vierasta palomiesryhmille. Tämä näkyi esimerkiksi kokousten välillä tehtävien välitöiden tekemisessä ja erilaisten aineistojen hankkimisessa. Lisäksi tulevaisuuden tarkastelu oli usein vaikeaa jo pelkästään sen vuoksi, että nykyhetkessä ja menneisyydessä oli paljon sellaisia asioita, jotka olivat jääneet vaivaamaan tai joista ei ollut yhdessä puhuttu. Varsinkin kokousten alkuvaiheessa keskustelu helposti lipsahti eri tahojen syytelyksi tai sellaisten käytännön työhön liittyvien asioiden purkamiseksi, jotka olivat hiertäneet mielissä jo pitkään. Yhtenä isona asiana taustalla vaikuttivat palomieslakot, jotka olivat palomiehillä vielä tuoreessa muistissa. Itse en tuolloin ymmärtänyt, kuinka merkittävä lakkokokemus oli osalle palomiehiä ollut.

Lisäpulmansa työskentelyyn toivat työvuorojärjestelmät ja niiden mukanaan tuomat muutokset ryhmien kokoonpanoihin. Yksi haasteista oli se, millä tavalla saada edes osa sovitusta palomiesryhmästä kokoontumaan yhtä aikaa. Työskentelyämme keskeyttivät myös hälytykset: koskaan ei tiennyt, milloin hälytys tulee ja ketkä kaikki siihen osallistuivat. Usein myös tuntui, että matka yksittäisten tekojen tarkastelusta toiminnan tason tarkasteluun⁷ oli hyvinkin pitkä.

7. Kehittävässä työntutkimuksessa erotetaan toiminta, teko ja operaatio toisistaan. Leontjev (1977) kuvaa käsitteiden eroja heimoyhteisön vaativamman

Muutoslaboratoriomenetelmä ja tohtoriopinnot ohjasivat minua yhä yksityiskohtaisempaan työtoiminnan tarkasteluun, jolloin kävi ilmi, että oma käsitykseni palomiestyöstä ja siinä tapahtuneista muutoksista oli vajavainen ja kaipasi tarkennusta. Tohtoriopintoihini kuuluva työskentely Työhyvinvointi -tutkimusryhmässä vaikutti merkittävästi siihen, että aloin tarkastella paloalalla käytyä ikääntymis- ja työkykykeskustelua (vrt. Mäkitalo 2001, 15–26; Launis jne. 2001) historiallisesta ja työtoiminnan kehittymisen näkökulmista käsin. Vähitellen työn edetessä aloinkin kysyä, oliko ikääntymistä – mitä tuolloin pidettiin yhtenä alan suurimpana ongelmana ja muutoksena – merkittävämpi muutos tapahtunut työn sisällöissä. Oliko kenties mahdollista, että ikääntyminen olisikin ymmärrettävissä selitysmallina, jolla pyrittiin selittämään – ja ehkä myös hallitsemaan – toimintajärjestelmässä tapahtuneita muutoksia (Launis jne. 2001).

Ajatteluani tuki myös havainto siitä, että muutoslaboratoriokokouksissa palomiesten puhe näytti kiinnittyvän ammatti-identiteetin/ identiteettien ja palomiestyön sisällön väliseen suhteeseen – pois ikääntymisestä. Ensimmäisessä, Ison laitoksen muutoslaboratoriossa asetettiin toistuvasti palo- ja pelastustehtävät ja sairaankuljetustehtävät toistensa vastakohtiksi ja pohdittiin, kumpi työ on arvokkaampaa tai raskaampaa. Samoin jaotteluja tehtiin tehtäväryhmien sisällä. Kokouksissa keskusteltiin myös mm. perustehtävästä ja työmotivaatiosta, työn sisällöllisestä muuttumisesta ja uusista vaatimuksista, työnjaon ja kuormituksen jakamisesta sekä yhteisön pirstoutumisesta. Tilannetta kuvataan kehittävässä työntutkimuksessa (Engeström 1995) ns.

---

riistan metsästysesimerkin avulla. Heimon jäsenet metsästävät saadakseen heimolle ravintoa ja jotta metsästys onnistuisi, on heimon jäsenillä erilaisia tehtäviä. Toiset esimerkiksi ajavat riistan liikkeelle ja toiset puolestaan tappavat saaliseläimen. Leontjev kuvaa, miten riistan ajamisen välitön tavoite – saada eläin liikkeelle – on vastakkainen toiminnan motiivin – saada eläin kiinni – kanssa. Näin ollen riistan ajaminen liikkeelle on teko, jolla on koko toiminnan motiivista erityynyt tavoite. Jotta heimon jäsen kokee tekonsa mielekkäänä ja järkevänä, hänen on hamotettava se osaksi metsästystoiminnan motiivia. (Engeström 1995, 43–44.) Juuri toiminnan tasoinen tarkastelu osoittautui usein vaikeaksi palomiesten kanssa käydyissä keskusteluissa eli toisin sanoen keskustelussa pitäydyttiin yksittäisten tekojen tarkastelussa sen sijaan, että olisi esimerkiksi pohdittu sitä turvallisuustoimintaa kokonaisuutena tai palomiesten osuutta siinä.

kaksoissidosvaiheena, jossa toiminnassa alkaa yhä enenevässä määrin esiintyä häiriöitä, ongelmia, kiirettä ja hallitsemattomuutta. Ristiriitoja ja ongelmatilanteita oli paljon, mutta niistä ei yksikään vielä ollut kärjistynyt niin, että se olisi ylittänyt muut. Kehittävän työntutkimuksen kehityssyklillä tarkasteltuna tilanne asettui kehittämistarpeen ja vanhan toimintamallin umpikujan välimaastoon. Kyseessä oli nk. tarvetila, jossa olemassa olevaan järjestelmään oli tullut vahvoja uusia elementtejä, joita henkilöstö yrittää ottaa polariteettien avulla haltuun. Tarvetilavaihe selitti myös ajoittaiset keskustelussa tapahtuneet regressiot kuten sen, etteivät palomiehet halunneetkaan pohtia ratkaisuja, vaan halusivat palata ”vanhaan hyvään aikaan” (vrt. Julkunen 2008, 13). (Ks. tarkemmin kehittävästä työntutkimuksesta Engeström 1995.)

Keskisuudessa laitoksessa keskustelua käytiin pitkälti samoista teemoista. Näissä keskusteluissa vastinpariksi muodostuivat kuitenkin ns. oikeat ja turhat palomiestyöt. Usein ”oikeita palomiestöitä” keskusteluissa edustivat 70-luvun palomiestyöt ja ”turhia” puolestaan 90-luku muutoksineen. Toistuva muistelu ja haikailu työstä ja ajasta, jolloin ”kaikki oli toisin” oli olennainen osa työskentelyä. Näin ollen ristiriidat eivät enää olleet toimintajärjestelmien sisäisiä, vaan uuden ja vanhan toimintajärjestelmän välisiä. Kehittävässä työntutkimuksessa vaihetta nimitetään soveltamis- ja yleistämisvaiheeksi, jolle on tyypillistä uuden ja vanhan toimintajärjestelmän väliset jännitteet. Mielenkiintoinen havainto oli se, että uusi toimintajärjestelmä oli ollut toiminnassa jo kymmenen vuotta.

Pienessä laitoksessa kokoukset keskittyivät pitkälti nykyisten hankaus- tai häiriötilanteiden purkamiseen, analysointiin ja ratkaisemiseen. Ongelmat olivat olleet olemassa ja ne oli tiedostettu jo pitemmän aikaa, mutta niille ei oltu tehty mitään. Ristiriidat eivät olleet kärjistyneet ja pääsääntöisesti elettiinkin ns. vakiintunutta vaihetta. Keskusteluille oli leimallista asioiden käsittely tekojen tasolla ja toiminnan tasoinen tarkastelu ei ottanut auetakseen. Ryhmä oli pieni ja yhteistyö tiivistä, mikä saattoi auttaa ajoittaisissa ”rajan” ylityksissä. Rajan ylityksellä tarkoitetaan kykyä katsoa asiaa uudella tavalla tai toisesta näkökulmasta. Käytännöksi vaihtoehdot eivät kuitenkaan koskaan prosessin aikana taipuneet.

Muutoslaboratoriossa käydyissä keskusteluissa palattiin aina uudelleen ja uudelleen kysymyksen, mitkä ovat ”oikeita” palomiestöitä ja mitkä eivät ja toisaalta mitkä tehtävät kuuluvat palomiehille ja mitkä eivät. Lisäksi keskustelu tuntui kaikissa kolmessa laitoksessa jumiutuvan aina samoihin asemiin. Mitä enemmän peiliaineistot (dokumentit, tilastot jne.) osoittivat esitettyjä mielikuvia vääriksi, sitä vaikeammaksi työskentely muuttui, emmekä saavuttaneet projektin tavoitetta eli uusien työtehtävien kehittämistä. Syytin omaa osaamattomuuttani, mutta samalla myös ymmärsin, että kyse ei ollut yksinomaan siitä. Jo tuolloin ajattelin, että puhetaivoissa oli jotakin, mistä en saanut kiinni. Havainto, että työn sisältöjä tärkeimmäksi tekijöiksi keskusteluissa usein nousivat olemassa olevien etuuksien säilyttäminen (vrt. Kortteinen 1992), tuntui merkitykselliseltä, kuten myös havaintoni palomiesten ylläpitämästä jyrkästä jaosta miehistön ja päällystön välillä. Aloin kiinnostua yhä enemmän erilaisista tavoista, joilla palomiehet puhuivat työhönsä, yhteisöönsä ja identiteettiin liittyvistä asioista

Projektin ensimmäisen vaiheen valmistuttua jäin äitiyslomalle ja hoitovapaalle, minkä seurauksena tutkimustyöni jäi taka-alalle. Hoitovapaani jälkeen palasin työelämään – tällä kertaa Keski-Uudenmaan pelastuslaitoksen kehittämispäälliköksi. Uusi tehtäväni tarjosi minulle mahdollisuuden tarkastella palomiestyön arkea pelastuslaitoksen sisältä käsin ja samalla tehdä kehittämistä organisaation sisällä. Vuoden 2007 juhannuksena siirryin hallintopäällikön tehtäviin, mikä puolestaan avasi minulle hallinnon ja johtamisen näkökulmat pelastustoimeen.

Yhä uudelleen ja uudelleen törmäsin pelastuslaitoksen arjessa samoihin kysymyksiin, jotka ihmetyttivät minua jo esitutkimuksen ja Sankarista selviytyjäksi -projektin aikana. Kysyin, miksi kehittäminen pelastuslaitoksissa ei etene tai tuntuu niin tahmealta. Ymmärsin kyllä, että kokemukseni muutosten hitaudesta oli myös yleisempi. Kimmo Kevätsalo toteaa väitöskirjansa esipuheessa olevansa ymmällään joka kerta, kun hän kuulee alustuksia tai lukee työelämän kehittämistä käsitteleviä artikkeleita. Esityksissä työorganisaatiot ”näyttäytyivät nopeasti ja vaivattomasti muuttuvina lintukotoina”. Kevätsalon omat kokemukset kertoivat kuitenkin jostakin aivan muusta: vain harvat

muutokset olivat olleet nopeita ja onnistuneita, sitä vastoin hitautta ja jäykkyyttä hän oli kohdannut paljon. (Kevätsalo 1999, 7.) Tätä pohtiessani ymmärsin, että hitaus ja jäykkyys ovat yhtä aikaa toimintaa ylläpitäviä ja sitä vastustavia voimia, jotka liittyvät kaikkialla ja joka paikassa olevaan sekä syntyvään voimasuhteiden moninaisuuteen, toisin sanoen valtaan (Foucault 1990, 93–94), joka on luotava uudelleen jokaisessa uudessa tilanteessa (Wise – Stanley 1987, 64).

Ihmettelin myös, miksi palomiehet kokivat uudet työtehtävät pääsääntöisesti rasitteena – harvemmin asenne oli myönteinen. Pohdin miksi on niin vaikeaa siirtyä asemalta toiselle, toiseen työvuoroon ja sitä, miksi hallinnon ja miehistön välillä näytti olevan molemminpuolinen ja joskus syväkin epäluottamus. Ikääntymiskeskustelu velloi taustalla, mutta 2000-luvun alussa sen paikan oli vallannut aluelaitosuudistus, joka kerrottiin sylliseksi milloin miehistön työuupumukseen milloin työssä tapahtuneisiin muutoksiin. Kuulin täsmälleen samoja argumentteja ja perusteluita, joita muistin kuulleen muutoslaboratoriokeskustelujen aikana. Tutustuminen ulkomaisiin pelastuslaitoksiin ja niissä käytäviin keskusteluihin vahvistivat ajatustani siitä, että kohtaanmani asiat eivät olleet vain suomalaisen pelastustoimen erityispiirteitä. Päinvastoin: samojen kysymysten kanssa painittiin pelastustoimessa eri puolilla maailmaa (vrt. Halbesleben – Osburn – Mumford 2006; Seifert – Sibley 2005).

Myös osallistumiseni Liverpoolissa pidettyihin palomiesten urheilukisoihin vuonna 2008 oli merkittävä työni kannalta. Urheilun ohessa saimme kuin ihmeen kaupalla liput Mestarien liigan karsintaotteluun Liverpool vastaan Standard Liege. Kun lähestyimme Anfieldin stadionia, tunnelma oli kuin elokuvissa: punaisiin kannatuspaitoihin ja -huiveihin pukeutunut jalkapalloväki täytti kadut ja eteni hitaasti kohti stadionia. Oma joukkue tuotiin esille erilaisin tunnuksin, jotka olivat yhteisiä ja selvästi liittivät yksittäiset toisilleen tuntemattomat ihmiset yhdeksi yhteisöksi. Stadionilla kannattajat lauloivat seisaallaan ”You’ll never walk alone” -kappaletta niin että koko stadion täyttyi laulusta. Kenellekään ei varmasti jäänyt epäselväksi, kuinka intohimoisesti nämä ihmiset suhtautuivat jalkapalloon ja omaan joukkueeseensa.

Tarina jatkui myöhemmin Keski-Uudenmaan pelastuslaitoksen vuosipäiväjuhlassa 2009. Toinen illan mainioista juontajista eli Isto, parinaan Sema, lauloivat ohjelmaosuuden päätteeksi ”You’ll never walk alone” -kappaleen. Miehet tulkitsivat kappaletta, jossa ei ollut tärkeää se, menivätkö nuotit aivan kohdalleen, vaan se, että laulu kertoi tai symbolisoi jotakin laulajille tärkeää. Kaikki paikalla olleet (valtaosa palomiehiä) nousivat seisomaan ja tunnelma oli yhtä harras ja latautunut kuin Anfieldillä.

Kokemus herätti minut pohtimaan kollektiivisen identiteetin rakentamisen tapoja. Siinä missä Liverpoolin kannattajat rakentavat yhteistä identiteettiä käyttämällä fanipaitoja, -kaulahuiveja ja kannatuslauluja, on palomiehillä myös erilaisia välineitä ja tapoja, joilla he vahvistavat yhteistä identiteettiään⁸ ja tuovat sitä esille⁹. Nämä ovat asioita, joille yhteisössä rakennetaan erityinen merkitys ja jotka sitä kautta erottavat palomiehet omaksi erityiseksi ryhmäkseen (esim. Salaman 1986, 41–54). Palomiesyhteisön yhteishenki, yhteisöllisyys ja tasa-arvoisuus ovat esimerkiksi asioita, joita palomiehet toistuvasti korostavat ja ylläpitävät yhteisöstä puhuessaan (vrt. esim. Baigent 2001; Scott 2005). Myös lehdistössä ja julkisuudessa ylläpidetään käsityksiä vahvasta palomiesten välisestä solidaarisuudesta ja yhteisöstä¹⁰ (vrt. Tracy 2006, 19).¹¹

8. Pohdin esimerkiksi urheilun ja identiteetin välistä suhdetta. Urheilu on kuulunut virallisesti jo yli sata vuotta suomalaisen palomiehen työhön Helsingissä (Juuti 1993, 45) ja yhä paloasemien pihoilta löytyy erilaisia pelikenttiä, joilla pelataan aktiivisesti. Samoin paloasemilla pelataan sählyä tai kuntoillaan kuntosaleilla. Vaikka tiedetään, että palomiehen tulee olla hyvässä fyysisessä kunnossa kyetäkseen suoriutumaan äärisuorituksista, näyttää urheilulla olevan myös erityisempi merkitys yhteisössä, sen rakentamisessa ja identiteetissä (vrt. Woodward 2007; Wacquant 2004).
9. Palomiehet julkaisevat esimerkiksi palomieskalentereita, joissa esiintyy oman laitoksen palomiehiä. Useimmiten palomiehet kuvataan kuvissa nuorina, lihaksikkaina ja sankarillisillina (esim. Tampereen pelastuslaitoksen sukeltajien julkaisema kalenteri vuodelta 2010).
10. Yhden esimerkin tarjoaa klassikkoelokuva, Tulimyrsky, jossa kerrotaan palomiesveljesten tarina. Veljeksistä toinen on ns. sankaripalomies ja toinen tämän vastakohta, jonka kehitystä elokuvassa seurataan. Samalla elokuva kertoo myös palomiesyhteisöstä, sen arvoista ja sisäisestä dynamiikasta.
11. Toisalta perusta sille, että palomies ei ole koskaan savusukellustilanteessa yksin, luodaan jo lainsäädännössä, jossa määritellään savusukellustehtävään osallistuvan miehistön minimivahvuus. Myös työvuorossa palomiehet ovat

Aloin pohtia, mikä merkitys identiteetillä on palomiesyhteisön tapojen rakentumisessa ja itseäni hämmästyttäneiden asenteiden ja asioiden ylläpitämisessä. Näiden pohdintojen – ja professori Yrjö Engeströmin – ansiosta palasin takaisin tutkimustyöni pariin monen vuoden kuluttua, vuonna 2009. Ajattelin, että aineistoni analyysistä saattaisi olla hyötyä muillekin kuin vain itselleni.

Olin hallintotehtävissä tottunut tehtävien aikatauluttamiseen ja päätöksien tekemiseen ja tällä orientaatiolla palasin myös väitöskirjani pariin. Palomiesten ”kielellä”: suhtauduin väitöskirjatyöhöni ”takki auki” -asenteella (käytetään kuvaamaan henkilön asennetta, joka tulee tilanteeseen rehvakkaasti ja liian itsevarmasti). Ajatuksenani olikin vain ”viimeistellä” väitöskirjani käsikirjoitus ja hyväksyttää se. Useamman aineiston lukukerran jälkeen sekä teoreettiseen ja menetelmälliseen kirjallisuuteen perehtymiseni myötä aloin ymmärtää, kuinka rajoitunut ymmärrykseni tuolloin oli.

Läpikäymääni oppimisprosessia kuvaa hyvin palomiestyön historiaa käsittelevän aineiston työstäminen. Tekemissäni muutoslaboratoriosarjoissa käytettiin yhdestä kolmeen kokousta per laitos palomiestyön historiallisen kehityksen kuvaamiseen ja analyysiin. Työ oli hyvin intensiivistä ja innostunutta ja palomiehet mm. etsivät erilaisia dokumentteja ja aineistoja muistinsa tueksi – sikäli kun sellaisia oli saatavilla. Historiajakson lopputuloksena työstettiin ns. kolmiomallit, joiden avustuksella lähdettiin jäsentämään nykytilan ongelmia ja ristiriitoja. Kuten ryhmäkeskustelulle on tyypillistä, keskustelu poukkoili eri aiheiden välillä. Toisin sanoen jokin historiasta esiin nostettu asia tuotti keskustelun nykypäivään liittyvästä tilanteesta tai asiasta ja päinvastoin.

Koska työskentely historian parissa oli innostunutta ja historia-kolmiot tuntuivat kaikkien osapuolten mielestä järkevältä tai ainakin riittävän järkevältä tavalta jäsentää työn muutosta, ajattelin, että historiallisen muutoksen kuvaaminen ja analyysi olisi helppo tehdä. Kirjoitinkin jo Sankarista selviytyjäksi -projektin loppuraporttiin vuonna 2003 (Mankkinen 2003, julkaisematon) yhteenvedon aiheesta.

---

harvemmin yksin: pääsääntöisesti palomies viettää aikaa samassa pelastusyksikössä työskentelevien kanssa. Asemalta ei esimerkiksi voi poistua yksin, ilman muita samassa yksikössä työskenteleviä.

Minulla oli siis aineisto, jolle esitin kysymyksiä, mutta en tiennyt, miten ryhtyä sitä lukemaan ja miten saada se vastaamaan kysymyksiini (Eskola ja Suoranta 1998). Aloitin lukemalla aineistoani läpi ja merkitsemällä muistiin sellaisia otteita, jotka minusta tuntuivat merkityksellisiltä silloisen kysymyksenasetteluni kannalta. Tässä vaiheessa kiinnitin huomiota esimerkiksi sellaisiin aineisto-otteisiin, joissa käsiteltiin mielestäni figuratiivisia maailmoja tai positionaalista identiteettiä (vrt. Holland etc. 1998; Löyttyniemi 2004, 24) ja esimerkiksi palomiesyhdistyksen erityispiirteitä. Merkitsemieni otteiden ja lukemani kirjallisuuden pohjalta kirjoitin jo alustavia analyysejä. Käytin apunani paljon suoria lainauksia keskusteluista, koska lainaukset tukivat tai selittivät omaa tekstiäni. Käytin lainauksia myös perusteluina esittämälleni ajatuksille. Lainausten käyttö oli mielestäni perusteltua myös siksi, että palomiesten puhe oli hyvin rikasta ja he usein tiivistivät puheessaan raikkaasti monimutkaisia asioita.

Analyyseni tehdessäni tuskastuin aineisto-otteiden hakemiseen ja totesin, että minun olisi hyvä saada aineistoni sähköiseen muotoon, jotta voisin tehdä sille erilaisia hakuja. Tämän seurauksena tutustuin ATLAS.TI ohjelmistoon, jonka avulla teemoittelin aineistoni. Tämän jälkeen tein aineistohakuja nimeämieni teemojen avulla. Teemoitteluni oli kuitenkin valikoivaa: jätin usein teemoitteluni ulkopuolelle omat kommenttini ja ohjeistukseni tai sellaisen palomiesten tuottaman puheen, joka meni mielestäni ohi niistä teemoista tai aiheista, joista olin kiinnostunut. Tuolloin ajattelin, että ainoastaan sellaisella palomiesten tuottamalla puheella, joka koskisi kohteenani olevia asioita, oli merkitystä. Tämän jälkeen tein aineistohakuja nimeämieni teemojen avulla.

Hakuja tehdessäni luin ensin Pertti Alasuutarin Toinen tasavalta -tutkimuksen (1996) ja sen jälkeen Maarit Alasuutarin (2003) väitöstutkimuksen. Tutkimukset osoittautuivat käänteentekeviksi koko työni kannalta. Ensinnäkin ne olivat asetelmaltaan ja esitystavaltaan mielenkiintoisia. Lisäksi Maarit Alasuutarin aineiston muodostivat haastattelut ja niiden analyysi oli esitetty lukijalle siten, että tämä pystyi hyvin arvioimaan tehtyjä johtopäätöksiä. Tutkimuksissa oli

käytetty diskurssianalyysiä, jonka avulla oli kysytty kysymyksiä, jotka olivat pyöriineet mielessäni aineistoa lukiessani. Tutkimukset johdattivat minut tutustumaan tarkemmin uudelleen – vuosien jälkeen – diskurssianalyysiin.

Aloin myös kiinnittää huomiota kontekstuaalisuuden hämärtymiseen otteita nimetessäni: aineistoani teemoitellessa minulle oli selvää, miksi olin nimennyt jonkun otteen sisältävän esimerkiksi puhetta työn muutoksesta, mutta kun luin eri keskusteluista erottamiani otteita erillisinä, sisältö ei enää hahmottunutkaan minulle. Kysyin, millä perusteella olin oikeastaan nimennyt otteeni. Totesin, että minun tulee käydä aineistoni kokonaisuudessaan läpi ja teemoitella se siten, että puheen kontekstit tulevat paremmin esille. Tämä tarkoitti myös ajatusta siitä, että kaikki puhe on merkityksellistä – myös omat ohjeeni ja miesten tuottama välipuhe jostakin aivan muusta aiheesta.

Luin aineistoani yhä uudelleen ja uudelleen ja täsmensin aiemmin tekemiäni aineisto-otteiden nimeämistä kiinnittäen erityistä huomiota otteiden välisiin rajoihin (vrt. Gubrium – Holstein 2009, 226–228) eli siihen, mistä jokin ote alkoi ja mihin se taas päättyi. Ymmärsin, että minun tuli perustella itselleni, millä perusteella rajasin aineisto-otteeni. Kokouksissa, joihin osallistui useita ihmisiä, keskustelu pysyi vain harvoin yhden puheenaiheen sisällä pitkään, vaan puhuja joutui aina ikään kuin taistelemaan tilastaan. Yhdeksi otteeksi nimeämäni aineistopätkä saattoi olla yhden puheenvuoron mittainen tai se saattoi käsittää useampia puheenvuoroja. Käydessäni aineistoani tästä näkökulmasta uudelleen läpi, aloin tietoisemmin erotella aineisto-otteitani sen mukaan, että puheenaihe muuttui tai samaa asiaa tarkasteltiin eri ajankohtana (esim. 70-luvulla tai nykypäivänä).

Tarkastelussani pitäydyin puheenaiheiden tasolla, enkä ole mennyt otteiden yksityiskohtaiseen keskusteluanalyyttiseen tarkasteluun. Keskusteluanalyyttinen lähestymistapa avaisi mikroanalyyttisen näkökulman puheen tilanteiseen rakentamiseen: kuinka vuorovaikutusosapuolet tietyssä ja rajatussa tilanteessa rakentavat erilaisten puheenvuorojen avulla esimerkiksi identiteettejään tai kuinka eri tavoin identiteettejä käytetään puheessa (vrt. Antaki – Widdecombe 2001). Fokus on

tällöin vain ja ainoastaan siinä, mitä sanotaan ja jätetään sanomatta. Koska aineiston analyysi on erittäin yksityiskohtaista ja tarkkaa, ovat kaikki yksityiskohdat taukoineen ja painoituksineen merkityksellisiä. Keskusteluanalyysi on mielenkiintoinen tapa lähestyä puhetta, mutta omassa työssäni se ei ole järkevä jo pelkästään aineiston määrän huomioon ottaen. Toiseksi keskusteluanalyysissä analyysi rajataan tiukasti kyseiseen puheeseen, kun taas diskurssianalyysissä tarkastellaan puhetta osana laajempaa (valta)kontekstia.

Aina aineistoa uudelleen lukiessani jouduin pohtimaan myös sitä, ajattelinko otteiden sisällöstä samalla tavalla kuin edellisillä lukukerroilla. Olin laatinut ensimmäisen atlas.ti teemoitteluni jälkeen ensimmäisen alustavan diskurssianalyysini, jossa pohdin kysymystä, mitä palomiehet kertovat työssään tapahtuneista muutoksista. Ensimmäistä analyysiä lopetellessani luin Antakin jne. (2003) artikkelin, jossa kirjoittajat esittelivät hyvin tiiviissä muodossa kuusi yleisintä puutetta, joihin he olivat erilaisissa diskurssianalyysiä käyttävissä tutkimuksissa törmänneet. Puutteita tarkastellessani havaitsin, että artikkeli oli kuin suora kuvaus omasta palomiestyön muutosta käsittelevästä tekstistäni: olin onnistunut tekemään lähes kaikki tutkijoiden listaamista virheistä. Tekstini oli sujuvaa, mutta käytännössä olin aineisto-otteiden toistanut sen, mitä palomiehet keskusteluissa puhuvat (vrt. Antaki etc. 2003). Olin siis kysynyt aineistoltani lähinnä kysymyksen, mitä palomiehet kertovat. En ollut juurikaan kiinnittänyt huomiota esimerkiksi siihen, miten mistäkin asiasta oli puhuttu. Olin nimennyt osion ”miten palomiehet jäsenivät työnsä muutoksia 1970-luvulta 2000-luvulle?”. Tekstissäni käytin erilaisista (historia)dokumenteista keräämiäni tietoja ja miesten kertomuksia rinnakkain. Tekstistäni oli vaikea ymmärtää, mikä oli oikeasti tapahtunut ja mikä puolestaan oli palomiesten kertomus tapahtuneesta. Olin pyrkinyt vakuuttamaan lukijan tekstini todenmukaisuudesta vuorottelemalla asiatekstin ja puheen välillä (vrt. faktojen konstruoiminen, Juhila 2002, 126). Samalla olin jättänyt huomiotta sosiaalisen todellisuuden konstrukttiivisen luonteen (emt. 126), vaikka itse luulin sen olevan yksi työni perusajatuksista. Lisäksi käytin tekstissäni imperfektiä ja passiivia myös aineisto-otteita kom-

mentoidessani, mikä lisäsi entisestään vaikutelmaa siitä, että kyseessä oli faktateksti. Toisin sanoen olin toistanut sen, mitä palomiehet sanovat ja faktualisoinut sen käyttämällä erilaisia keinoja (vrt. Juhila jne. 1993 ja 1999). Tekstini olikin hyvin epämääräinen: siitä ei voinut päätellä, miten johtopäätöksiin oli päädytty, kenen näkökulmasta tai mistä syystä.

Tämän oppimisprosessin seurauksena aloitin työni ikään kuin alusta. Diskurssianalyttisen tarkastelutavan seurauksena aloin vähitellen saada etäisyyttä aineistooni. Aineistoni ei ollut enää tietyn palomiehen puhetta, vaan ennen kaikkea puhetta, jolla tietty palomies teki erilaisia asioita. Teoriassa lähestymistapa oli kuitenkin helpompi ymmärtää kuin käytännössä. Kirjoitin analyysejäni moneen kertaan ja aina uudelleen törmäsin tekemiini analyyseihin, joissa ”miten” vastausten sijaan olin kertonut vastauksia kysymykseen ”mitä”. Monen kirjoituskerran ja aineiston mylläämisen jälkeen diskurssianalyttinen tarkastelutapa alkoi kuitenkin vähitellen jäsentyä osaksi ajattelua.

Havainto, että aineistosta löytämäni ja nimeämäni diskurssit selittivät ja tekivät ymmärrettäväksi sitä, miksi palomiehet ajattelivat tai toimivat tietyillä tavoilla, oli tärkeä. Ajatus, että puheella tehdään erilaisia asioita, sai aivan uuden merkityksen: ei ole yhdentekevää, kuinka jokin asia esitetään ja kenelle, vaan puheella on olemassa aina funktionsa.

Väitöskirjaprojektini on ollut pitkä, ja siitä syystä monet ihmiset ovat olleet myötävaikuttamassa sen syntymiseen ja valmistumiseen. Tässä yhteydessä minun ei ole mahdollista mainita nimeltä kuin joitakin minua työssäni auttaneita ihmisiä ja tahoja, mutta haluan sydämestäni kiittää teitä kaikkia, jotka olette minua monin eri tavoin auttaneet.

Ilman kolmea ihmistä tämä työ olisi kuitenkin jäänyt tekemättä. Ensimmäinen heistä on Pekka Vänskä. Olen omistanut väitöskirjani Pekalle kiitokseksi kaikista niistä keskusteluista, väittelyistä ja analyyseistä, joita olemme vuosien saatossa pelastustoimesta yhdessä tehneet. Ilman Pekan ennakkoluulottomuutta, uteliaisuutta, innostusta ja tukea Sankarista selvityjäksi -projektia ei olisi koskaan aloitettu eikä tätä väitöskirjaa koskaan saatettu loppuun. Ennen kaikkea haluan kiittää

Pekkaa ystävydestä, joka on arvokkainta, mitä ihminen voi toiselle antaa.

Toinen henkilö on Heikki Katajisto, jota ilman en olisi opiskeluaikana innostunut tutkimuksen tekemisestä. Heikki, yhdessä Hannele Varsan kanssa, opetti minulle, mitä tutkimuksen tekeminen yhdessä voi parhaimmillaan olla. Huomaan yhä usein ajattelevani, mitä Heikki sanoisi tähän tai tähän asiaan tai miten hän johonkin suhtautuisi. Onneksi on yhä Hannele.

Kolmas henkilö, jota ilman tätä työtä ei olisi, on Yrjö Engeström, joka veti minut hallinnollisen maailman syövereistä takaisin tutkimustyöni pariin. Ilman Yrjön kannustusta, tukea ja käytännön järjestyksiä en olisi uskaltanut väitöskirjaprosessiin monen vuoden jälkeen uudelleen tarttua. Lämmin kiitos Yrjölle myös toimisesta toisena ohjaajanani. Ei ole ollut helppo ohjata työtä, joka muuttuu yhdessä yössä tai muutamassa tunnissa aivan toiseksi!

Aivan erityisen kiitoksen osoitan niille kolmelle pelastuslaitokselle – ja etenkin niille kolmelle työvuorolle ja palomiehille – jotka osallistuivat Sankarista selviytyjäksi -projektiin ja antoivat luvan väitöskirjaaineistoni keräämiseen ja käyttämiseen.

Työni ohjaajaan, Pertti Alasuutariin, tutustuin heti yliopisto-opintojeni alkuvaiheessa ”Erinomaista rakas Watson” -kirjan välityksellä. Jo tuolloin viehätyn hänen tavastaan yhdistellä mitä erilaisimpia asioita, tehdä niistä ymmärrettäviä ja ennen kaikkea ihmetellä asioita rakentavalla tavalla. Haluan kiittää Perttiä ohjauksesta ja tuesta oppimiseen oppimisessa. Erityinen kiitos myös – milloin mistäkin päin maailmaa - tulleista vastauksista sähköpostikysymyksiini.

Haluan lämpimästi kiittää työni esitarkastajia Tuomo Alasoinia ja Pasi Tulkkaa erittäin hyödyllisistä ja rakentavista kommentteista. Kommentit avasivat minulle uudenlaisen tavan tarkastella työtäni ja kommenttien pohjalta tekemäni muutokset myös paransivat työtäni merkittävästi.

En olisi selvinnyt muutoslaboratorioiden läpiviemisestä ilman Jaakko Virkkusen ohjausta, tukea, yhteisiä keskusteluja ja analyysejä. Lämmin kiitos Jaakolle myös käsikirjoitukseni kommentoinnista työni

eri vaiheissa. Erityisesti loppuvaiheen kommentit vaikuttivat paljon ajatteluuni.

Kirsti Launiksen ohjaus, tuki ja kannustus ovat olleet valtavan merkityksellisiä. Yhdessä asioiden pohtiminen ja jakaminen, nauraminen ja tunteiden purkaminen ovat auttaneet myös karikoiden yli. Kirstin kommentit ja tuki olivat etenkin työni loppuvaiheessa tavattoman tärkeitä. Ja lämmin kiitos koko Työhyvinvointi-ryhmälle!

CRADLE (ent. Toiminnan teorian ja kehittävän työntutkimuksen yhteisö) on ollut merkittävässä roolissa niin väitöskirjani alku- kuin loppuvaiheessakin. Tohtorikouluopintoni vuosina 2001 ja 2002 avasivat minulle oven uudenlaiseen ajattelutapaan ja ennen kaikkea yhteisölliseen oppimiseen. Haluan kiittää kaikkia yksikössä työskenteleviä keskusteluista ja ilojen ja surujen jakamisesta: yhteisössä on ollut hyvä olla ja helppo työskennellä.

Työskentelyni ei olisi ollut myöskään mahdollista ilman Palosuojelurahaston tukea, josta lämmin kiitos rahastolle. Paluuni yliopistoelämään ei myöskään olisi ollut mahdollista ilman Keski-Uudenmaan pelastuslaitoksen myönteistä suhtautumista tutkimustyöhöni. Kiitos myös Tampere University Pressin Outi Sisätölle työstä väitöskirjani eteen.

Suuri kiitos myös Suomen Pelastusalan Keskusjärjestölle (SPEK) tutkimukseni julkaisemisen tukemisesta sekä saamastani tuesta työni loppuvaiheessa. On hienoa olla yksi spekkiläisistä! Lisäksi kiitos Eevi-Kaisa Hepojoelle käsikirjoitukseni osittaisesta oikolukemisesta. Erityinen kiitos Kimmo Kohvakalle ja Marko Hasarille, joita ilman väitöskirjan ja työn yhteensovittaminen ei olisi onnistunut.

Oma pelastustoimen peruskouluni oli Sankarista selviytyjäksi -projekti, jota tein yhdessä pelastusalan konkaritutkijoiden Sirpa Lusan ja Veikko Louhevaaran kanssa. Yhdessä tekeminen oli – ja on edelleen! – hauskaa ja innostunutta, mistä suuri kiitos. Kiitos myös Anne Punakalliolle ja Saira Lindqvist-Virkamäelle kannustuksesta ja kokemusten jakamisesta.

Olen matkan varrella tutustunut moniin palomiehiin ja pelastusalalla työskenteleviin, joiden kanssa käymäni keskustelut ja väittelyt

ovat osaltaan muokanneet ajatteluani. Haluan erityisesti kiittää Simo Kakkuria, Heikki Levonia, Jyri Leppäkoskea, Jorma Liljaa, Aki Mäkistä, Timo Närheä ja Reijo Ronkaista. Kiitos myös Mika Holopaiselle, Martti Lipposelle, Olli-Pekka Ojaselle ja Asko Reinikaiselle saamastani avusta. Haluan myös kiittää kaikkia työtäni eri vaiheissa kommentoineita. Kiitos myös talkooväelle, erityisesti Eevilla ja Tarjalle.

Haluan kiittää Paul Fogelbergiä kannustuksesta ja työstä väitöstyöni eteen. Paul toimi pelastavana enkelinä väitöskirjani loppumetreillä ja joulunpyhistä huolimatta suostui pikavaroituksella työni oikolukijaksi. Erityisesti haluan kiittää Paulia tuesta sekä pitkästä työtoveruudesta ja ystävyydestä.

Perheeni ja läheiseni ovat osallistuneet väitöskirjani tekemiseen monin tavoin. Äitini on auttanut meitä pyyteettömästi ja matkustanut Z-junalla Lahdesta hoitamaan Inkeriä ja Elsaa, kun aikataulut ovat käyneet ahtaiksi. Siskoni Tarja on varmistanut, että Inkeri pääsee voimisteluharjoituksista turvallisesti kotiin, kun itse olen ollut ”päättäni tyhjäämässä” eli ratsastamassa. Ja tieto siitä, että minulla on Riikan kaltainen ystävä, on pelkästään jo iso tuki.

Eniten työni eri vaiheita ovat kanssani eläneet Vesa, Inkeri ja Elsa. Olen välillä ollut enemmän omissa (pelastus)maailmoissani, kuin mikä on kohtuullista. Haluan kiittää teitä kolmea läheisintäni kärsivällisyydestänne ja rakkaudestanne.

Tapanilassa jouluaatonaattona 2010

Teija Mankkinen

Luku I

JOHDANTO

Tämän johdanto-luvun tarkoituksena on johdattaa lukija pelastustoimen maailmaan kuvaamalla alan historiaa, kehitystä ja järjestelmää, mutta myös kertoa ne asiat ja ongelmat, joita itse väitöstyössäni tutkin ja selvitän. Toisin sanoen avaan tutkimuskysymykseni, aineistoni sekä teoreettiset ja metodologiset ratkaisuni.

I.1. Tutkimukseni tausta

Ammatillisten eläkeikien poistumisen seurauksena pelastustoimessa on viimeisen kymmenen vuoden aikana keskusteltu paljon palomiesten urasuunnittelusta (esim. Myllyniemi 2000 ja 2010; Vainio 2009; Mankkinen 2003 ja 2004). Myös lehdistössä ja muissa medioissa on otettu usein kantaa ikääntyvän palomiehen työssä jaksamiseen tai työssä suoriutumiseen. Käydyille keskusteluille on ollut tyypillistä palomiehen ammatin ja työtehtävien jäsentäminen erilaisina äärisuorituksina: nopeina lähtöinä tulvillaan liekkejä, savua ja vaaroja. Äärisuorituksia edellyttävien tehtävien osuus on määrällisesti tarkasteltuna kuitenkin (onneksi) suhteellisen pieni. Ns. kiireellisten tehtävien määrä vaihtelee

pelastusalueittain¹ ja tehtävät ovat erilaisia. Pelastustoimen Prontojärjestelmä² kertoo vuosien 2006–2008 koko maan kiireellisten tehtävien keskiarvoksi 28 800 tehtävää vuodessa (kiireellisten tehtävien luokittelu Tillander jne. 2010), mikä muodostaa vajaan kolmasosan vuosittaisista pelastustoimen tehtävistä.

Sen sijaan viime vuosikymmeninä on ns. muiden tehtävien osuus palomiestyössä lisääntynyt, minkä seurauksena palomiesten hälytysluonteisten tehtävien määrä on yli nelinkertaistunut vuodesta 1976 vuoteen 2008 (SM, Lopmer 29.6.2010). Muutosvauhti on vaihdellut kunnittain ja pelastusalueittain, ja muutokset ovat näkyneet paitsi työtehtävien määrällisenä kasvuna myös uudentyyppeinä kiireettöminä ja kiireellisinä tehtävinä. Hyvän esimerkin muutoksesta tarjoaa ensivastetehtävien³ lisääntyminen. Kun vuonna 1996 ensivastetehtäviä oli kaikkiaan 5487 kappaletta, oli niiden määrä vuonna 2008 jo 25 576 kappaletta (emt.). Lisäksi koko palomiestyön painopistettä on lainsäädännöllisesti muutettu 90-luvun lopulla reagoivasta toiminnasta onnettomuuksien ennalta ehkäisyyn (ks. tarkemmin luku 1.1.1.). 2000-luvun alun aluepelastuslaitosuudistuksen myötä kunnissa on alettu soveltaa pelastustoimeen myös kilpailutilouden (Alasutari 1996 ja 2006) periaatteita, mikä on näkynyt kuntien ja aluepelastuslaitosten keskusteluna esimerkiksi tuotettujen pelastuspalveluiden määristä, laadusta ja hinnoitteluperiaatteista.

Niin palomiesten työstä kertovissa artikkeleissa kuin palomiesten kanssa käydyissä keskusteluissa muutos heijastuu puheeksi siitä, mitä palomiestyö nykypäivänä oikeastaan on ja mitä sen tulisi olla. Palomiesten näkemykset vaihtelevat: jo pelkästään se, mistä tehtävistä

1. Esimerkiksi Helsingissä rakennuspalojen lukumäärä oli vuonna 2009 yhteensä 182 kpl, kun taas Kainuussa rakennuspalojen määrä vastaavana vuonna oli 61 kpl (Prontonet).
2. Prontojärjestelmä on pelastustoimen seuranta- ja kehittämistä sekä onnettomuuksien selvittämistä varten rakennettu resurssi- ja onnettomuustilasto. Järjestelmään kerätään vuosittain tiedot erilaisista onnettomuuksista. Pron-ton toiminnasta vastaa Sisäasiainministeriö, Pelastusopisto. Jatkossa käytän järjestelmästä nimitystä Pronto.
3. Ensivasteyksiköllä tarkoitetaan hätäkeskuksen hälytettävissä olevaa muuta ajoneuvoa kuin ambulanssia, kuten esimerkiksi paloautoa, joka tavoittaa hätätilapotilaan nopeammin kuin lähin ambulanssi. Ensivastetehtävät eivät ole pelastuslaitosten lakisäätteisiä tehtäviä.

jokapäiväinen palomiestyö koostuu, saattaa poiketa paljonkin eri palomiesten välillä ja jopa saman työvuoron sisällä. Yksi palomies selittää, että päivittäinen palomiestyö muodostuu kiireellisistä hälytystehtävistä ja niihin varautumisesta. Palomies suhtautuu nihkeästi esimiehensä antamiin asemapalvelutehtäviin, koska hänen näkökulmastaan hänen aikansa on jo ”varattu” ja työpäivä täynnä. Toinen palomies taas toteaa, että sellaisia tehtäviä, joissa ”saa tehdä” on vähän. Tämän palomiehen mielestä arkityö muodostuukin muista kuin kiireellisistä hälytystehtävistä. Kolmas kertoo, että pääosa työstä on ambulanssityötä: tehtäviä on paljon ja niissä ”saa tehdä”. Tälle palomiehelle palomiestyö rakentuu pääosin ambulanssistehtävien kautta. Neljäs puolestaan väittää, että valtaosa ambulanssistehtävistä on ns. mummokeikkaa (ks. tarkemmin luku 5) ja niissä ”tekeminen” rajoittuu kädestä pitämiseen ja kuljettamiseen. Tilastollinen tarkastelukaan ei tuo tilanteeseen apua, koska aina joku palomiehistä tietää, että tilasto ei pidä paikkaansa siitä tai tästä syystä (vrt. Vainio jne. 2009). Keskustelu tuntuukin kerta toisensa jälkeen ikään kuin jumiutuvan.

Palomiehiä kuunnellessa huomio kiinnittyy tehtäväkuvauksien erilaisuuksiin. Samalla ihmetyttää, mitä seurauksia on sillä, että arkiset työtehtävät ovat useimmiten jotakin aivan muuta kuin mitä niiden tekijän itsensä mielestä tulisi olla. Eli miten palomies rakentaa ammatti-identiteettiään tilanteessa, jossa hän mieltää itsensä tulipalojen sammuttajaksi, mutta vuorokauden aikaisista työtehtävistä esimerkiksi kolme on ambulanssilla suoritettavaa siirtokuljetusta sairaalasta toiseen ja kaksi tarkistus- ja varmistustehtävää, joiden aikana palomies ei poistu pelastusyksiköstä (vrt. Scott 2005). Se, että ääritilanne voi palomiehen työssä olla edessä koska tahansa, on toki tosiasia. Toisaalta myös ääritilanteista suoriutuminen voi tuntua uhkaavalta, kun tilanteita (onneksi) on harvoin.

Yksi yhteinen tekijä palomiesten puheesta on kuitenkin erotettavissa: työn muuttuminen (vrt. Julkunen 2008, 10–13). Perinteisten palomiestehtävien – siis karrikoiden liekkien ja ääritilanteiden – rinnalla puheessa toistuvat ”tekeminen” ja rutiinit, vuorovaikutus- taidot, sosiaalityö (vrt. Scott 2005), turvattomuuden lisääntyminen,

mummojen kuljettaminen, erilaiset testit ja tutkintovaatimukset sekä yhteisöllisyyden muutos.

Palomiehet eivät kuitenkaan pyristele muutosten keskellä yksin. Niin työorganisaatioissa, tutkimuskentällä kuin julkisuudessaakin keskustellaan vilkkaasti koko työelämää ja palkkatyötä koskevista muutoksista, työntekijöihin kohdistuvista vaatimuksista ja esimerkiksi työhyvinvoinnista⁴. Yhteiskuntatieteellisessä työelämän tutkimuksessa muutos tulee näkyväksi tutkimuskohteiden muutoksena. Kun 1980-luvulla kiinnostuksen kohteena olivat työorganisaatiot ja -markki-

4. Työkyky-käsite luotiin 1970-luvun lopulla, kun ikääntyneiden työntekijöiden siirtämiseksi eläkkeelle tarvittiin uusia perusteluita. Käytännössä tämä tarkoitti, että syntyneitä työelämän muutoksia ja siitä seuranneita ongelmia muunnettiin työkykyongelmiksi (esim. Kunta-alan eläkeikä -tutkimus). Tutkimusten perustan muodostivat stressitutkimukset, joiden pohjalta kehitettiin työkykytutkimukseen ns. tasapainomalli. Malli perustui haitallisten ympäristöärsykkeiden kokeellisiin laboratoriotutkimuksiin kuten kylmän, kuumun, säteilyn tai myrkkujen vaikutusten tutkimiseen. Tasapainomallissa työssä jaksaminen nähtiin riippuvan ulkoisten ympäristötekijöiden ja yksilön sisäisten ominaisuuksien välisestä tasapainosta. Ympäristö nähtiin mallissa tekijänä, jolle ihminen altistui. Kun 1970-luvulla stressitutkimus laajeni koskemaan myös työn psyykkisiä ja sosiaalisia ulottuvuuksia, myös työkykytutkimuksessa alettiin etsiä universaaleja psykososiaalisia tekijöitä. Perustan etsinnöille tarjosi 1940–50-lukujen teollisuustyötä koskevat tutkimukset ja psykososiaaliset tekijät määriteltiin ko. työstä käsin (esim. työtehtävien yksitoikkoisuus, vaikutusmahdollisuuksien puute, sosiaalisen vuorovaikutuksen rajoitukset jne.). Yleiseen tietoisuuteen työkyky-käsite tuli 90-luvun lopulla, jolloin asiantuntijat huolestuivat työvoiman riittävydestä ja eläkekustannusten kasvusta. Synnytettiin erilaisia ohjelmia, joilla ennen aikaista eläköitymistä pyrittiin torjumaan ja ratkaisemaan. Kunta-alan eläkeikä -tutkimus muuttui ikääntyvät arvoonsa -ohjelmaksi. Nykyinen työkyky -käsite juontaa juurensa tasapainomallin yksilön ominaisuuksista ja näin ollen myös valtaosa keskustelusta liittyy yhä joko ympäristötekijöihin tai yksilöön. Tästä hyvänä esimerkkinä on 1990-luvun lopun tyky -keskustelu ja työnantajien satsaukset työntekijöiden fyysisen kunnon kohentamiseen. On mielenkiintoista, että samaan aikaan kun työnantajat pyrkivät kohottamaan työntekijöidensä fyysisistä kuntoa elettiin työelämän kehityksessä ajanjaksoa, jolloin työn hallintaan liittyvät ongelmat lisääntyivät voimakkaasti. Mäkitalo (2001 ja 2005) onkin kiteyttänyt työkyky-lähestymistavan perustaksi yksilöllisen toimintakyvyn, joka on yksilön tavoitteiden saavuttamisen ja toiminnan perusta. Työkyky on se osa toimintakyvystä, mitä työtehtävien suorittaminen vaatii. Kyseessä on siis tasapainomallin sovellutus, jossa tarkastellaan ympäristön haitallisia kuormitustekijöitä, mutta jossa yksilön ominaisuuksien merkitys korostuu. Mäkitalo toteaaakin, että työkyky-lähestymistapa nostaa työssä toimimisen ja jaksamisen kannalta keskeisiksi tekijöiksi työntekijöiden yksilölliset fyysiset ja psyykkiset kyvyt ja ominaisuudet.

nat, siirryttiin 90-luvulle tultaessa tutkimaan työn organisointia ja tietotekniikkaa. Tällä vuosituohannella tutkimuskohde on siirtynyt ihmisen ja työn tutkimiseen. (Melin 2007, 18–27.) Esimerkiksi ammatti-identiteettiä käsitteleviä tai sivuavia väitöstutkimuksia on tehty Suomessa useita viime vuosina (esim. Sippo 2001; Rynänen 2001; Rynänen-Karjalainen 2002; Löyttyniemi 2004; Sinikara 2007; Tikka 2007; myös lisensiaattitutkimus Vanhala 2007).

2000-luvulla työelämästä käytyä keskustelua on leimannut erityisesti huoli työelämän huonontumisesta (esim. Siltala 2004). Huonontumisväitteitä on myös kritisoitu (Alasoini 2006a, 2006b, 2007 ja 2010; ks. myös Virkkunen 2005) ja kiinnitetty huomiota tutkimustulosten ristiriitaisuuksiin ja metodologisiin kysymyksiin (Lainis – Pihlaja 2005, 2–3; Kaskisaari 2004, 26–27). Työelämässä tapahtuneita muutoksia on jäsennetty myös vanhan ja jälkiteollisten erojen, yksilöllistymisen, epäpolitisoitumisen, työhön liittyvien ajattelutapojen muutoksien (esim. Julkunen 2008) ja psykologisten sopimusten murtumisen näkökulmista (Alasoini 2006b ja 2007).

Suomea on ylipäättään kuvattu ”palkkatyön yhteiskunnaksi”, jossa työpaikka, ammatti ja palkka ovat ihmisen arjen keskeisimpiä jäsentäjiä (Melin 2007, 17). Näin ollen ei ole yhdentekevää, millaiseksi suomalaisen työelämä ja ammatit kehittyvät. Kun puhutaan ammatista, tarkoitetaan työtä ja työnjakoa koskevaa yhteiskunnallista sopimusta, joka muotoutuu yhteiskunnallisten muutosvoimien kuten talouden, ammattiryhmien ja hyvinvointipolitiikan välisessä vuoropuhelussa (Henriksson – Wrede 2004, 9; Kinnunen 2001, 78). Ammatteihin sisältyy myös kulttuurisidonnaisia käsityksiä siitä, mitä ammatteja pidetään tärkeinä tai vähemmän tärkeinä (vrt. sukupuolittuneet työmarkkinat). Ammattinimikkeistön voidaankin ajatella ilmentävän yhteiskunnallisen työnjaon eriytymistä, koulutusjärjestelmän tuottamia ammattien rajoja, työehtosopimuskäytäntöjä sekä töiden järjestämistä erilaisissa organisaatioissa. (Emt. 74–78.) Suomalaisessa yhteiskunnassa työpaikan, ammatin ja palkan on todettu olevan myös ihmisen arvon ja aseman mittareita. (Melin 2007, 17; vrt. Beck 2000, 10.)

Yksi ammattien tutkimuksen alue on professioiden⁵ tutkimus, jossa on erotettu kaksi erilaista suuntausta. Funktionalistisessa tutkimusperinteessä professiot ja professionaaliset ammattikunnat nähdään yhteiskuntaharmoniaa rakentavina ja ylläpitävinä: professionaalinen yhteisöllinen toiminta hahmotetaan itseintressin vastavoimana. Funktionalistit ovatkin tutkineet paljon esimerkiksi professioiden erilaisia tunnuspiirteitä Talcott Parsonsin viitoittamana. Sen sijaan uusweberiläisessä tutkimusperinteessä professiot nähdään omien etujen monopolisointina ja sitä kautta yhteiskunnallisen hajaannuksen yhtenä lähteenä. Uusweberiläiset ovat tutkineet muun muassa professioiden syntyyn ja vakiinnuttamiseen liittyviä kysymyksiä. (Konttinen 1991; Henriksson – Wrede 2004.) Lisäksi professioiden tutkimuksessa on erotettu ns. historiallis-kriittinen suuntaus (esim. Konttinen 1991), jossa professioiden kehitystä tarkastellaan suhteessa eri yhteiskuntien toimintaympäristöön (Tolppi 2001, 31). 1990-luvulla professioiden, professionaalien ja professionalisaation tutkimus on korvautunut asian-tuntijan, asiantuntemuksen ja asiantuntijuuden tutkimuksella. (Palukka 2003, 26.) Professiokäsitettä⁶ pidetään kuitenkin yhä tarpeellisena, koska sen avulla voidaan tunnistaa sosiaalisen nousun pyrkimyksiä sekä tarkastella ammatillisen vallan hierarkioita ammattikuntien näkökulmasta (Henriksson – Wrede 2004, 11).

Suomalainen professiotutkimus on liikkunut valtaosin ammattikuntien tai ammattikunnan tasolla (Tolppi 2001, 16). Suomalaisen professiotutkimuksen klassikkona voidaan pitää Esa Konttisen (1991) lääkärin, lakimiehen, oppikoulunopettajan ja insinöörin professioiden yhteiskunnallista syntyä ja varhaista muotoutumista käsittelevää tutkimusta, jossa professioiden kehitystä tarkastellaan osana yhteiskunnan luokkarakennetta ja kehitystä. Pasi Tulkki (1996) on puolestaan tut-

5. Profession käsite on tullut sosiologiseen teoriaan yleiskielestä, jossa sillä on viitattu 1800-luvun aikana syntynteisiin ns. vapaiden ammatinharjoittajien ammattikuntiin kuten lääkärin, lakimiehen ja papin ammatteihin (Henriksson – Wrede 2004, 10). Ks. professiokäsitteen määrittelystä ja eroista Tolppi 2001.
6. Professioiden ohella puhutaan ns. semiprofessioista, joilla viitataan pidentyneen tiedeperustaisen koulutuksen ammatteihin kuten psykologeihin, insinööreihin, opettajiin ja hoitotyöntekijöihin (Antikainen – Rinne – Koski 2006, 86; ks. myös Ampuja 2011).

kinut insinööriprofession kehittymistä suhteessa Suomen teollistumiseen ja päinvastoin. Tulkki tarkastelee insinööriyden konstruoimista Bourdieun kentän käsitteen avulla, jolloin huomio on kategorioiden synnyssä ja muotoutumisessa. Tulkki tarkasteleekin esimerkiksi muodollista koulutusta välineenä, jonka avulla säätyläispiirit tunkeutuivat ammattikuntalaitoksen hallitsemalle insinööriyden kentälle ja valtasivat siellä uusia asemia. Tarkastelun tuloksena Tulkki erottaa insinöörin ammatin kehittämisessä kaksi erillistä kenttää, jolla insinöörit toimivat: byrokraattinen kenttä (julkiset insinöörivirat) sekä teollinen insinööriytyö. Eri ”kentillä” arvostetaan erilaisia ominaisuuksia ja asioita ja sitä kautta myös insinöörin profession määrittelyt eroavat toisistaan. (Emt.) Myös palopäälliköiden ammattikunnan syntyä ja nykytilaa on tutkittu professionaalistumisen näkökulmasta (Tolppi 2001).

Palomiehen ammatin voidaan tuskin ajatella täyttävän profession kriteerejä, vaikkakin se sisältää joitakin profession piirteitä kuten yhteinen arvopohja ja toisten auttamiselle rakentuva ammattietiikka. Ammatti on myös tulkittavissa suljetuksi sitä kautta, että kaikki halukkaat eivät ammattiin pääse. Myös palomiesyhteisö palomiesluokkaan on varsin suljettu ulkopuolisilta. Toisaalta alan koulutus on varsin lyhyt ja ammatti itsessään on perinteinen työläisammatti. Ammatissa ei ole myöskään yleensä profession sisällämää itsenäistä päätösvaltaa ja autonomiaa. (Ampuja 2011.)

Oma tutkimuskohteeni ei ole palomiesammatti ja sen kehittymisen sinällään, vaan erilaiset tavat, joilla palomiehet puhuvat ammatistaan, työstään, yhteisöstään ja sitä kautta identiteeteistään (vrt. Rautalin – Alasuutari 2007; Alasuutari 1996). Tavoitteenani on jäsentää, miten palomiehet puhuvat muuttuneesta työstään ja itsestään palomiehinä. Puhuessaan palomiehet rakentavat (yhteistä ja jaettua) näkemystä siitä, mikä on tärkeää ja mikä vähemmän tärkeää juuri heille, palomiehille, palomiestyössä. Kun palomiehet toistavat näkemyksiään eri yhteyksissä ne vähitellen vakiintuvat ja muodostuvat osaksi yhteisön ajattelua ja sitä kautta suuntaavat yhteisön toimintaa ja tarjoavat identiteetin rakennuspuuta. Usein toistuvia palomiestyöhön liittyviä luonnehdin-

toja ovat esimerkiksi puhe kiireen lisääntymisestä ja työhyvinvoinnin heikkenemisestä sekä puhe palkan pienuudesta ja työn raskaudesta.

Puhetavat ovat usein niin tavallisia ja itsestään selviä, että niitä on vaikea havaita, tai jos tällaisia havaitsee, niitä on vaikea pitää merkityksellisinä (Kortteinen 1992, 44). Hyvän esimerkin puhetapojen analysoinnista tarjoaa Kortteisen (emt.) koneistajien ja pankkitoimihenkilöiden – siis kahden mahdollisimman erilaisen ammattiryhmän – haastatteluista erottamat samanlaiset perusosat:

- (i) on kovaa
- (ii) yrittää selvitä
- (iii) on selvinnyt ja on siitä ylpeä.

Kortteinen analysoi, että puhetavoissa on kysymys selviytymisen eetoksesta. Koneistajilla selviytymisen eetos pakottaa puskemaan kovan maailman keskellä markkinasuhteiden viidakossa. Oma pärjääminen on latautunut kunniaa koskevilla jännitteillä, jotka liittyvät huonon koulumenestyksen tuottamaan alemmuudentuntoon, mikä heijastuu haluna 'näyttää'. Pankkitoimihenkilöiden selviytymisen eetos rakentuu puolestaan naisen 'toiseuden' kautta, missä koulutus tuottaa jännitteitä perinteiseen naiskuvaan, ja töissä näitä jännitteitä ratkaistaan voittamalla 'jotain omaa'. (Emt. 300–301.)⁷

Puhe on tarkoituksellista ja se liittyy myös puhe- tai ryhmäkeskustelutilanteeseen: mielipiteet, tarinat ja artikkelit kirjoitetaan ja kerrotaan aina tietyssä tilanteessa (esim. Chase 2005; Rimmon – Kenan 2006, 15; Taylor 2001, 12). Esimerkiksi selviytymistä ei aina haluta syystä tai toisesta näyttää muille. Siinä missä Kortteisen (1992) pankkitoimihenkilöt pitivät haastatteluissa yllä ns. onnellisuusmuuria, etenivät koneistajien haastattelut aivan päinvastoin. Kortteinen kuvaa koneistajien haastatteluita, joissa ”ensin haukuttiin kaikki (pomot,

7. Kortteisen kuvaama selviytymisen ja kunnian eetos on myös osittain löydettävissä myös palomiehiä käsittelevistä artikkeleista ja palomiesten työtään käsittelevästä puheesta. Julkisuudessa palomiehet esitetään sankareina, jotka taltuttavat ja selviävät ylivoimaisesta vastuksesta (esim. Cooper 1995) ja heitä arvostetaan (Suomen Kuvalehti 21.5.2010). Heillä on kovaa, he selviävät ja he ovat siitä ylpeitä.

palkka, liitto, tutkimukset). Vasta tämän jälkeen – luottamuksen mahdollisesti rakentuessa – alkoi paljastua sellaisia, aluksi salassa pidettyjä seikkoja, jotka kertoivat siitä, että haastateltavalla meni oikeastaan varsin hyvin, ainakin johonkin toiseen mahdollisuuteen verrattuna. Lopuksi haastattelun alussa purkautunut ’vitutus’ kävi ymmärrettäväksi juuri tämän salatun selviämistästrategian sisäisten ongelmien näkökulmasta.” (Emt. 42.)

Voidaan siis ajatella, että puheella tehdään erilaisia asioita tilanteesta riippuen (vrt. esim. Antaki – Widdecombi 1998; Taylor 2001; Edley 2001). Hannele Palukka (2003) on tutkinut lennonjohtajien ammatti-identiteetin rakentumista ryhmähaastatteluisissa ja erottanut puheesta erilaisia strategioita, joilla lennonjohtajat pyrkivät legitimomaan asemansa (esim. puhe jatkuvasta kouluttautumisesta, täydellisyyden vaatimus -puhe). Esimerkiksi valintakriteereitä koskevassa puheessa Palukka erottaa ominaisuus-, kutsumus- sekä luonnollistamispuheet, joiden tarkoituksena on tuottaa lennonjohtajat ilmailukenteen hallintaan oikeutettuna ammattiryhmänä. Palukka toteaa työnsä johtopäätöksensä, että lennonjohtajat kokevat asemansa uhatuksi tehokkuusvaatimusten ja turvallisuuden ristipaineissa (”on kovaa”) ja taistelevat tilannetta vastaan työtaistelukeinoin sekä rakentamalla ymmärrystä lennonjohtotyön vaativuudesta ja korvaamattomuudesta (”yrittää selvittää”). Palukka määrittelee, että lennonjohtajien ammatti-identiteetti muotoutuu ”itsen esittämisen järjestelmässä, jonka tehtävänä on legitimoida ammattikunnan asema työmarkkinoilla ilmailukenteen turvallisuuden johtotähtinä sekä suhteessa perinteisiin asiantuntija-ammattikuntiin että suhteessa työnantajaan (”on selvinnyt ja on siitä ylpeä”)). (Emt. 165.)

Oman tutkimukseni lähtökohtana on palomiesten muutoslaboratoriokokouksissa tuottama puhe ja sen sisältämät erot ja jännitteet. Tavoitteenani ei siis ole paljastaa ”salassa pidettyjä” asioita (vrt. Kortteinen 1992) tai palomiestyön syvintä olemusta, vaan tutkia sitä, miten eri tavoin omassa aineistossani palomiehet kertovat työstään, yhteisöstään ja itsestään palomiehinä. Erilaisten tulkintojen ja näkemysten avulla palomiehet rakentavat yhteisiä muutokseen suhtautumisen tapoja,

jäsentävät palomiehen ammatin sisältöjä sekä identiteettiään. Se, että keskustelu tuntuu kerta toisensa jälkeen jumiutuvan, liittyy nähdäkseni juuri näihin keskusteluihin.

Vaikka paikalliset toimintatavat näyttäytyvät usein ainutlaatuisina, sovelletaan niissä myös alalle tyypillisiä käsitteitä ja kuvaustapoja. Näin ollen paikallisten toimintatapojen piirteet ovat osaksi peräisin tuon toiminnan ulkopuolelta, kuten esimerkiksi erilaisista alaa koskevista teorioista tai oppikirjoista. (Engeström 1987, 325–328; Virkkunen 2005, 5–6). Oman tutkimukseni ja tutkimuskysymyksiäni taustaksi ja paikantamiseksi käynkin seuraavassa läpi pelastustoimen kehitystä ja nykyistä järjestelmää.

I.1.1. Pelastustoimen kehitys

Jotta voisi ymmärtää niitä eri tapoja, joilla tämän päivän palomiehet puhuvat työstään ja itsestään, on syytä luoda katsaus siihen, miten pelastustoimi on suomalaisen yhteiskunnan ja julkisen sektorin muutoksen osana muuttunut vuosikymmenten aikana. Pelastuslaitosten ja niiden toiminnan nykytilaa tulee siis tarkastella kokonaisuutena, joka koostuu historiallisesti hyvin eriaikaisista, erilaisista aineksista (vrt. Virkkunen 2005, 3). Tapahtuneita muutoksia on mahdollista tarkastella eri tavoin. Olen seuraavassa valinnut ns. kehitystutkimuksellisen tarkastelutavan, jonka avulla jäsenän ja kiteytän pelastustoimen kehityksen keskeisiä vaiheita, järjestelmän rakenteita sekä laadullisia muutoksia (emt.). Olkoonkin, että jokaisella toiminnalla on oma historiansa ja omat toiminnasta johtuvat ominaispiirteensä, avaa vaihetarkastelu mahdollisuuden tarkastella pelastustoimen kehitystä yleisellä tasolla.

Vuonna 1933 (L202/133) tuli voimaan palolaki, joka määritteli pelastustoimen tehtäviksi kaikki tulipalot (myös metsäpalot)¹. Aina 1960-luvulle asti palolaitosten tehtävät koostuivatkin pääasiassa tulipalojen sammuttamisesta, eli palomiehet olivat palomiehiä ja tekivät palomiehille perinteisesti kuuluneita tehtäviä (Tolppi 1999, 24; Tolppi

2001, 73). Kunnissa paloviranomaisina toimivat palolautakunta ja palopäällikkö. Palopäällystön ammatillistumiselle loi perustaa valtakunnallinen palopäällystökoulutus⁸. Vuonna 1935 aloittanut Palopäällystökoulu vakiinnutti asemansa⁹ palopäällystön kouluttajana ja kurssin käymisestä tuli palopäällystön perusvaatimus. Kurssitusta annettiin niin maalaispalokuntien päällystölle kuin tehdaspalokuntien päällystölle, rautatie- ja laitospalopäällystölle, rakennusmestareille ja VPK:n päällystölle. Koulutuksen sisältö muodostui palontorjunnan historiasta, paloturvallisuuden keskeisistä käsitteistä, ruiskujen ja letkujen käsittelystä, yleisestä sammutustekniikasta, johtamisesta, väestönsuojelusta, ensiavusta, vesihuoltojärjestelmistä sekä rakenteellisesta palontorjunnasta. Myös voimistelulla ja urheilulla oli tärkeä rooli koulutuksessa. Koulusta tehtiin myös palotarkastuskäyntejä eri laitoksiin ja se toimi apupalokuntana Helsingin ympäristön palokuntien. Vuonna 1958 astui voimaan laki Valtion Palokoulusta, jonka seurauksena palopäällystön koulutus piteni yhteen lukukauteen. Taivoitteeksi asetettiin saada palopäällystölle oma tutkinto. 1960-luvun alussa Valtion palokoulun tehtäväksi tarkennettiin vakinaisten palokuntien päällystön ja alipäällystön sekä kaikkien muiden palokuntien palopäällikköiden koulutuksesta huolehtiminen. (Ks. tarkemmin Juuti 1993; Härkäpää 1961 ja 1986.)

1960-luku oli pelastustoimessa vilkkaan kehittämisen aikaa; esimerkiksi nykyinen paloasemaverkko rakennettiin pääosin kyseisellä vuosikymmenellä. Vaikka 1960-luvun palolainsäädännön kokonaisuudistus (465/1960 ja As 359/1961) rakentui pitkälti samoille periaatteille kuin aiempi lainsäädäntö, sisälsi uusi laki myös palokuntien tehtäväkenttää koskevan periaatteellisen muutoksen. Laki (465/1960, 17 pykälä) nimittäin määritteli, ettei palo- tai pelastustoimeen saanut liittää hälytysvalmiutta vaarantavia tehtäviä. Tolppi (1999) toteaa, että

8. Palopäällystöä alettiin kouluttaa 1914 lähtien Vaasassa viikon mittaisilla kurseilla. 1920-luvulla kurssiaika piteni kahteen viikkoon ja kaikkiaan koulutettiin 250 miestä ennen palopäällystökoulun toiminnan aloittamista. Myös Viipurissa järjestettiin 1900-luvun alun ajan epävirallisesti koulutusta palopäällystölle. Sodan jälkeen koulutus siirtyi Helsinkiin. (Juuti 1993, 85).
9. Poislukien talvisodan aika. Jatkosodan aikana tapahtui hälytyslaitteiden testausta ja kehitettiin kalustoa.

tämä oli ensimmäinen kerta, kun lainsäädäntö liitti pelastustoimen palotoimen tehtäviin. Lisäksi määrättiin, että paloalan ylin valvonta siirtyi valtioneuvostolta sisäasiainministeriöön (perustettiin paloasian osasto) ja koulutus määrättiin kuuluvaksi valtiolle.

Vuoden 1975 palo- ja pelastustoimilaissa pelastustoimi määrättiin palotoimen tehtäväksi. Perusteluiksi tehtäväkentän muutokselle esitettiin pelastustehtävien määrällinen lisääntyminen sekä tehtävien sopiminen hyvin jo olemassa olevan organisaation, palotoimen hoidettavaksi. Pelastustoimella tarkoitettiin sellaisia räjähdysonnettomuuksia, öljyvahinkoja, sortumia, liikenneonnettomuuksia, kaasu- ja nestevuotoja, tulvia, rankkasateita ja näihin verrattavia luonnononnettomuuksia, joista on tarkoituksenmukaista huolehtia kunnan palolaitoksen toimesta (L 559 /1975, 1 pykälä). Lakiin sisältyi myös sisäasiainministeriön laatima valtakunnallinen yleissuunnitelma, jossa määriteltiin palo- ja pelastustoimen kehittämisen suuntaviivat seuraavaksi viideksi vuodeksi. Juuri suunnittelujärjestelmän luominen erotti lain edeltäjistään. Laki määräsi myös kunnallisten hälytyskeskusten korvaamisesta aluehälytyskeskuksilla, minkä taustavaikuttimena voidaan nähdä puhelinliikenteen automatisointi.

Myös pelastustoimen koulutusjärjestelmää alettiin kehittää. Ensimmäinen valtakunnallinen palomies-luokka (16 henkilöä) valmistui vuonna 1969. Vuonna 1970 Valtion palokoulun nimi muutettiin Valtion palo-opistoksi ja sen uudeksi opetuksen kohderyhmäksi alkoi vakiintua päätoiminen henkilöstö – nyt myös miehistö. Helsingissä palomieskoulutus aloitettiin vuonna 1973. Sairaankuljetuksen opetus liitettiin tutkintoihin 80-luvun alussa ja 90-luvun lopussa koulutukseen lisättiin pedagogiikkaa. Vielä 70-luvun alussa esimerkiksi ylioppilasta pidettiin liian koulutettuna palomieheksi, koska ”työssä ei tarvita teoreettisia tietoja”. (Jaakkola 2008.) Aina vuoteen 1986 asti miehistö hankki tarvittavan osaamisen käytännössä työskentelemällä palomiehenä. Usein palomiehillä oli taustalla joku fyysistä toimintakykyä tai kädentaitoja edellyttävä ammatti tai osaaminen. Vuonna 1979 perustettiin Pelastushallinnon koulutuskeskus. Koulutusaikaa pidennettiin ja hakijoita alettiin testata psykologisin testein. Keskiasteen uudistuksen

toimeenpano jäi kuitenkin 1980-luvulle ja tutkinnot tulivat pakolliseksi vuonna 1988. (Juuti 1993, 85–90). Myös aluehälytyskeskuspäivystäjien kouluttaminen aloitettiin 1980-luvulla.

Pelastustoimessa säädettiin uusi pelastustoimilaki vuonna 1999 (1999/561), jossa lain soveltamisalaksi (1 pykälä) kirjattiin ”tulipalojen ja muiden onnettomuuksien ehkäisy, jollei muussa laissa tai asetuksessa toisin säädetä”. Pelastustoimen ennaltaehkäisevän työn kohde laajeni laissa kattamaan tulipalojen ehkäisyn ja muut onnettomuudet. Pelastustoiminnan laki määritteli ihmisten, omaisuuden ja ympäristön suojaamiseksi ja pelastamiseksi, vahinkojen rajoittamiseksi ja seurausten lieventämiseksi onnettomuuksien sattua tai uhatessa kiireellisesti suoritettavia toimenpiteitä. Näin ollen ennaltaehkäisyn määriteltiin koskevan kaikkia onnettomuuksia, ellei niitä oltu erikseen säädetty muiden viranomaisten hoidettavaksi. Kolmanneksi pelastustoimen tehtäväksi säädettiin väestönsuojelu, ja laissa korostettiin myös kansalaisten omia valmiuksia ja vastuita onnettomuuksien ehkäisyssä. Suunnittelun perusteeksi määriteltiin laissa alueelliset riskit, niistä tehdyt analyysit sekä näiden pohjalta laaditut päätökset palvelutasosta (ns. palvelutasopäätökset). Hälytysjärjestelmää uudistettiin siten, että nyt onnettomuuspaikalle tuli lähettää tarkoituksenmukaisimmat yksiköt yhteistyöalueiden rajoista riippumatta. (Tolppi 1999.) Kuopion Pelastusopisto perustettiin 1992 ja palopäällystön ja -miesten sekä hätäkeskuspäivystäjien koulutus siirrettiin Kuopioon¹⁰.

Laki loi pohjaa nk. alueuudistukselle, joka toteutettiin 2000-luvun alussa. Uudistus rakentui selvitysmies Pekka Myllyniemen (2000) ”Onnettomuusriskit hallintaan” selvitystyölle. Selvitysmies Myllyniemi asetti työssään pelastustoimen tavoitteeksi maailman tehokkaimman, taloudellisimman ja lähellä ihmistä olevan pelastustoimen, jossa motivoitunut ja tehtävänsä taitava henkilöstö vastaa onnettomuusriskien hallinnasta. Myllyniemi kirjasi strategisiksi päämääräksi vuoteen 2005 mennessä vaikuttavuuden (vahinkojen vähenemisen siten, että Suomi sijoittuu kärkeeseen kansainvälisessä vertailussa), tehokkuuden (pelastustoimen voimavarojen saamisen parhaaseen mahdolliseen käyttöön niin

10. Helsingin kaupungin pelastuslaitos kouluttaa yhä oman laitoksensa palomiehet.

kaluston, henkilöstön, työajan kuin osaamisenkin osalta) sekä palvelujärjestelmän kattavuuden koko maassa riskialueiden edellyttämällä tavalla ja riittävän ammattitaitoisena. Lisäksi ympäristöönnettomuuksien torjunta ja kulttuurihistoriallisten arvojen suojaaminen luettiin osaksi pelastustoimintaa, samoin turvallisen elämänlaadun ylläpitäminen pelastustoimen toimenpitein niin normaaliaikana kuin poikkeusoloissakin. Myllyniemi esitti, että näiden tavoitteiden saavuttaminen edellyttää pelastustoimen tehtävänmuutoksia, voimavarojen käytön tehostamista, johtamisen kehittämistä ja pelastustoimen alueellistamista. (Myllyniemi 2000.)

Voidaan ajatella, että pelastustoimen kehityskuluissa ja -vaiheissa kiteytyy jotakin yleisempää suomalaisen yhteiskunnan kehityksestä. Suomalaisen yhteiskunnan kehitysvaiheita on hyvin tiivistänyt Pertti Alasuutari tutkimuksessaan ”Toinen tasavalta” (1996), jonka aineiston muodostivat Helsingin Sanomien pääkirjoitukset ja ammattilehdet. Hän erotti jatkosodan jälkeisessä Suomessa kolme erilaista kulttuurista kautta: moraalitalouden vaihe (1940-luvulta lähtien), suunnittelutalouden vaihe (1960-luvun jälkipuolelta lähtien) sekä kilpailutalouden vaihe (1980-luvulta lähtien) (emt.).

Pelastustoimessa moraalitalouden aikakausi jatkosodan päättymisestä aina 1960-luvun alkuun saakka erottuu vakiinnuttamisen aikakautena: palomiesten työ vakiintui tulipalojen sammuttamiseksi ja palopäällystön koulutusjärjestelmä vakiinnutti paikkansa. Kunnallista järjestelmää rakennettiin pala palalta.

1960-luvulla alkanut ns. suunnittelutalouden kausi toi pelastustoimeen erilaiset suunnittelujärjestelmät ja niiden rakentamisen – yhtenä esimerkkinä lakiin sisällytetty vaatimus viisivuotisen yleissuunnitelman laatimisesta. Samalla materiaalisia voimavaroja lisättiin ja panostettiin koulutusjärjestelmien kehittämiseen. Tärkeä tekijä miehistön koulutuksen kehittymisessä oli laki keskiasteen koulu-uudistuksesta (474/1978), minkä tavoitteeksi myöhemmin määriteltiin¹¹ ammatillisen koulutuksen laadullinen uudistaminen vastaamaan työelämässä eri alojen ja niiden kehittämisen edellyttämän ammattitaidon saavuttamisen,

11. Vasta vuonna 1987 voimaan tullut uusi laki ammatillisista oppilaitoksista (487/1987) selkiytti uudistuksen mukaisen koulutuksen tavoitteet.

ylläpitämisen ja laaja-alaistumisen vaatimuksia. Lisäksi korostettiin yleissivistävien aineiden merkitystä ammattikoulutuksessa. Suunnittelutalouden kaudelle tyypillinen valtion merkityksen kasvu näkyi pelastustoimessa puolestaan valvonnan ja koulutuksen siirtymisenä sisäasiainministeriölle. Keskusjohtoisen suunnittelun nähtiin turvaavan yksilöiden edut tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti. (Alasuutari 1996.)

1980-luvun alussa keskusjohtoista suunnittelujärjestelmää alkoi haastaa keskustelu hallinnon tehokkuudesta, kun suomalainen virkamieskunta haki oppia yritystoiminnan organisaatioteorioista ja new public management -keskusteluista (Heiskala 2006). Samanaikaisesti tapahtunut globalisoituminen ja sen tuottama uusjako on tuottanut yhteiskunnallisten ryhmien eriarvoistumista ja muuttanut työelämän rakenteita. (Alasuutari 2006.)¹² Murros suunnittelutaloudellisesta ajattelusta *kilpailutaloudelliseen* ajatteluun 1980- ja 1990-lukujen taitteessa vaikuttikin monin tavoin suomalaiseen talous- ja julkishallintoon, työelämään ja pelastustoimeen. Käytännössä muutos on tarkoittanut esimerkiksi alueellisten voimavarojen uudelleenjakamista. Pelastustoimessa ajattelun ja puhettavan muutos suunnittelutaloudellisesta ajattelusta kilpailutaloudelliseen ajatteluun on ollut merkittävä. Aluelaitosuudistus romutti pelastuslaitosten itsestään selvän roolin kunnissa ja pelastustoiminta alistettiin taloudelliselle tehokkuusarvioinnille. Kuntien yhteistoiminnassa organisoimaa pelastustoimintaa haluttiin mitata ja sitä kautta arvioida kunnan panos-tuotossuhteen hyödyllisyyttä. Myös pelastustoimen ydintehtävän voidaan ajatella lainsäädännön tasolla siirtyneen reagoivista toimenpiteistä yhä enemmän palveluntuotantoon. Käytännössä tämä tarkoittaa operatiivisen paradigman (eli tulipalojen ensisijaisuus) murtumista ja sitä kautta

---

12. Muutoksia on kuvattu ns. hegemonisen mallin avulla, jossa yhteiskunnalliset laadulliset muutokset kiteytetään kuuteen osakokonaisuuteen: tuotantopanoksissa tapahtunut siirtymä aineettomiin panoksiin, teknologiassa tapahtunut tietotekniikan leviäminen, organisaatioissa tapahtuva verkostoituminen, kansainvälisessä liitetoiminnassa tapahtuva globalisoituminen, institutionaalisen kehityksen sisältämät säätelyn uudistamis paineet sekä julkisen vallan roolissa tapahtuva fokuksen muutos kilpailun ja kasvun edistämiseen. (Heiskala – Luhtakallio 2006.)

myös pelastustoimen roolin – ja sitä kautta myös palomiestyön ja -identiteetin – muutosta (vrt. Alasuutari 1996).

Kilpailutalouden aikakaudella, jota siis myös nyt elämme, keskustelun fokus on siirtynyt yksilöön. Yksilöstä on alettu puhua maksavana asiakkaana ja keskusteluja määrittävät termit kuten kilpailuttaminen ja tuloksellisuus. Lähtökohtana on tulosvastuuajattelu ja taloudellisuus, joilla asioita perustellaan. (Alasuutari 1996, 104–121; myös 2006.) Hyvinvointipolitiikkaan murros on heijastunut tehokkuuden ja palveluiden tuottavuuden korostamisena (Wilenius 2006, 228). Suomalaisen yhteiskuntapolitiikan onkin todettu huomattavasti koventuneen 1990-luvulla, jolloin hyvinvointivaltion kehittämisen sijaan on alettu puhua ”tiedon ja osaamisen Suomesta”. (Alasuutari 1996, 226.) Kilpailutaloudellinen tapa ajatella näkyy myös julkisella sektorilla esimerkiksi puheena tuloksellisuudesta, tehokkuudesta, asiakkuudesta, kilpailukyvyistä, osaamisesta, jäykkyyksistä, joustoista, innovaatioista ja kannustimista (Kantola 2006). Hyvinvointipolitiikassa on ryhdytty puhumaan aktivoivasta hyvinvointi- ja terveystaloudesta, ja toisaalta sosiaaliturvan rahoituksessa on painotettu rahoituksen läpinäkyvyyden periaatetta. Samalla vastuuta sosiaaliturvasta on siirretty keskushallinnolta kunnille ja on ryhdytty madaltamaan yksityisten ja julkisten palveluiden rajaa. (Wilenius 2006, 229.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisella sektorilla tapahtuneet muutokset ovat heijastuneet myös pelastustoimen sisällä käytyyn keskusteluun. Esimerkiksi työelämän ”huonontumisesta” (vrt. Siltala 2004), työssä jaksamisesta ja työhyvinvoinnista (aikaisemmin työkyky) käyty keskustelu alkoi alalla voimistua 1990-luvulla (esim. Lusa 1994), ja se voimistui entisestään saman vuosikymmenen loppupuolella eläkeiän nostamisen seurauksena¹³. Palomiestyön kehittämistä koskevat keskustelut ovatkin usein redusoituneet keskusteluiksi riittävän työ- tai toimintakyvyn ja ikääntymisen välisestä suhteesta. Tästä poikkeuksen muodostavat kuitenkin 1990-luvun loppupuolella käydyt palomieslakot ja niiden ympärillä käydyt keskustelut. Tällöin kilpailutaloudellinen ajattelu ulotettiin myös mediassa koskemaan palomiestyötä (esim.

13. Ks. alaviite 3.

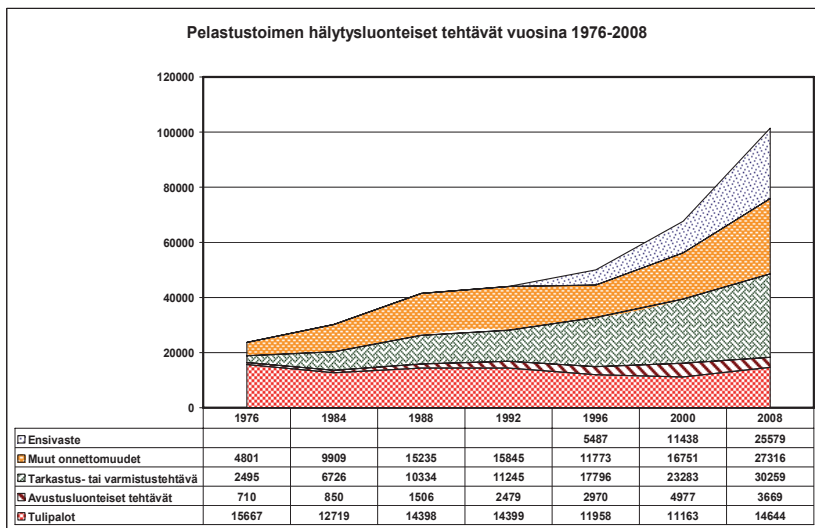
Iltalehti 1.3. ja 8.3.1995). 2000-luvulla käyty eläkeikäkeskustelu on nostanut jälleen ikääntymisen palomiestyön keskeiseksi ongelmaksi.

1.1.2. Pelastustoiminnan muutos

Myös pelastustoiminta on muuttunut monin tavoin viime vuosikymmeninä. Esimerkiksi yhteiskunnan monimutkaistuminen ja globalisaatio ovat tuoneet mukanaan uudenlaisia uhkia, kuten liikennemäärien lisääntymisen, terrorismin, ilmaston ääri-ilmiöt ja toimintojen tietotekniikkariippuvaisuuden. Myös pelastustoiminta on muuttunut monin tavoin

Pelastustoiminnan ja palomiestyön muutoksia voidaan havainnollistaa tilastotiedoilla palomiesten suorittamien hälytystehtävien kehityksestä (ks. taulukko 1). Kun tarkastellaan pelastustoimen suorittamien hälytysluonteisten tehtävien määrällistä kehitystä vuosina 1976–2008, havaitaan, että kokonaistehtävämäärä on noussut noin 20 000 tehtävästä yli 100 000 tehtävään tarkastelujakson aikana. Käytännössä tämä tarkoittaa, että palomiehet lähtevät hälytyksiin 2000-luvulla viisi kertaa useammin kuin 1970-luvulla.

Taulukko 1: Pelastustoimen hälytysluonteiset tehtävät vuosina 1976–2008 (lähde: SM, Lopmer 29.6.2010).

Pelkkä tehtävien kokonaismäärä ei kuitenkaan kuvaa riittävästi palomiestyössä tapahtunutta muutosta, vaan tarkastelu on ulotettava myös tehtäväryhmien välisten suhteiden muutoksiin. Tulipalojen määrä on tarkasteluajanjakson aikana pysynyt jokseenkin samana, mutta sen sijaan tarkistus- ja varmistustehtävät ovat yli kymmenkertaistuneet. Myös muut onnettomuudet ovat lisääntyneet tarkastelujakson aikana: viimeisen kahdeksan vuoden aikana yli 10 000 tehtävällä. Ensivaste-tehtävien osalta muutos on ollut myös merkittävä: kun 1990-luvun puolivälissä ensivastetehtäviä oli noin 5500 kpl, oli niitä reilu kymmenen vuotta myöhemmin jo yli 25 000.

Pelastustoiminnassa tapahtuneet muutokset ovatkin muuttaneet paljon palomiehen työtä. Vuonna 1976 palomiehen kaikista tehtävistä tulipalot muodostivat noin 2/3. Muita onnettomuuksia oli tehtävistä joka viides ja tarkastus- ja varmistustehtäviä joka kymmenes. Vuonna 2008 palomiehen tehtävistä joka kolmas oli tarkastus- ja varmistustehtävä ja noin joka neljäs ensivaste- ja muu onnettomuustehtävä.

Tulipaloja oli enää vain reilu kymmenesosa tehtävistä. Voidaankin ajatella, että nykypäivän palomiehen työ on kovin erilaista verrattuna aiempien vuosikymmenien palomiestyöhön.

Toinen merkittävä muutos pelastustoiminnassa ja palomiehen työssä on tapahtunut ensihoito- ja sairaankuljetustyössä. Niissä pelastuslaitoksissa, jotka hoitavat sairaankuljetusta, palomiestyö jakautuu kahteen osaan: pelastuspuolen tehtäviin sekä sairaankuljetuksen ja ensihoidon tehtäviin. Vaikka sairaankuljetus- ja ensihoito ei ole pelastuslaitoksien lakisääteistä toimintaa, on sillä pitkät perinteet osana palomiesten työtä etenkin suuremmissa laitoksissa: pelastuslaitokset ovat hoitaneet sairaankuljetusta 1900-luvun alkuvuosista lähtien (esim. Järvinen 1998; 30–37; Nyström 2005).

Aiemmin perinteinen palomiesten suorittama sairaankuljetustoiminta tarkoitti kirjaimellisesti potilaan kuljettamista mahdollisimman nopeasti onnettomuus tms. paikalta sairaalaan (Nyström 2005). 2000-luvulla sairaankuljettajat/ensihoitajat hoitavat yhä useammin potilaat jo kohteessa, mikä on asettanut ambulanssissa työskenteleville uudentyyppisiä vaatimuksia. Myös ensivastetehtävät ovat lisääntyneet. Sairaankuljetus- ja ensihoitotoiminnalle on myös laadittu omat määritelmät, vaatimukset, jotka erotetaan toisistaan sairaankuljetusasetuksessa (565/1994) 2§ seuraavasti:

- 1) Ensihoidolla tarkoitetaan asianmukaisen koulutuksen saaneen henkilön tekemää tilanteen arviointia ja välittömästi antamaa hoitoa, jolla sairastuneen tai vammautuneen potilaan elintoiminnot pyritään käynnistämään, ylläpitämään ja turvaamaan tai terveydentilaa pyritään parantamaan perusvälineillä, lääkkeillä tai muilla hoitotoimenpiteillä.
- 2) Sairaankuljetuksella tarkoitetaan ammattimaista asianmukaisen koulutuksen saaneen henkilökunnan toimesta, sairaankuljetusajoneuvolla, vesi- tai ilma-aluksella sekä muulla erityisajoneuvolla tapahtuvaa henkilökuljetusta ja ennen kuljetusta tai kuljetuksen aikana annettavaa ensihoitoa, joka johtuu sairaudesta, vammautumisesta tai muusta hätätilanteesta.

Sairaankuljetuksessa erotetaan kaksi tasoa. Perustason sairaankuljetuksella tarkoitetaan hoitoa ja kuljetusta, jossa on riittävät valmiudet valvoa ja huolehtia potilaasta siten, että hänen tilansa ei kuljetuksen aikana odottamatta huonone sekä mahdollisuutta aloittaa yksinkertaiset henkeä pelastavat toimenpiteet. Hoitotason sairaankuljetuksella tarkoitetaan puolestaan valmiutta aloittaa potilaan hoito tehostetun hoidon tasolla ja toteuttaa kuljetus siten, että potilaan elintoiminnot voidaan turvata. (ks. Keski-Uudenmaan pelastuslaitos 2009.)

Ensihoidon ja sairaankuljetuksen yhteydessä puhutaan myös ns. ensivastetoiminnasta. Nykyisessä lainsäädännössä¹⁴ ei ole säännöksiä ensivastetoimintaan liittyen, vaikka toiminta on valtakunnallisesti vakiintunutta. Ensivasteyksiköllä tarkoitetaan hätäkeskuksen hälytetävissä olevaa muuta ajoneuvoa kuin ambulanssia, kuten esimerkiksi paloautoa, joka tavoittaa hätätilapotilaan nopeammin kuin lähin ambulanssi. Ensivasteyksikkö ei kuitenkaan koskaan korvaa ambulanssia eikä osallistu potilaan kuljetukseen. Ensivasteyksikön hoitajaa kutsutaan ensiauttajaksi. Ensivasteyksikön tehtäviin lukeutuvat yleiset hätäensiaputoimenpiteet; potilaan peruselintoimintojen arviointi, hengitystien avaaminen ja hengityksenavustaminen (lisähappi, maskipaljeventilaatio), painelupuhalluselytys ja puoliautomaattisen defibrillaattorin käyttö, ulkoisen verenvuodon tyrehdyttäminen, potilaan tilaa koskevien tietojen välittäminen sairaankuljetusyksikölle/ lääkärille, potilaan valmistelu kuljetusta varten sekä sairaankuljetusyksikön avustaminen hoitotehtävissä. (Keski-Uudenmaan pelastuslaitos 2009.)

Tarkasteltaessa kaikkia pelastuslaitosten suorittamia tehtäviä vuonna 2008 havaitaan, että ensihoito- ja ensivastetehtävät muodostivat

---

14. Kansanterveyslaki (14 §, 746/92) määrittää, että kunnan tulee huolehtia sairaankuljetuksen järjestämisestä sekä järjestää ja ylläpitää lääkinnällinen pelastustoiminta sekä paikallisiin olosuhteisiin nähden tarvittava sairaankuljetusvalmius. Kunta voi järjestää tehtävät eri tavoin (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta 733/92 4 §). Sairaankuljetusasetuksessa (565/94) määritellään puolestaan soveltamisala, ensihoito, sairaankuljetus, perustason sairaankuljetus ja hoitotason sairaankuljetus sekä terveyskeskusten ja sairaanhoitopiirien tehtävät samoin kuin niiden toimintaedellytykset. Asetusta sovelletaan kansanterveyslain ja erikoissairaanhoitolain mukaiseen ensihoitoon ja sairaankuljetukseen, mutta niiden ulkopuolella annettu ensihoito tai sairaankuljetus eivät ole asetuksen määräysten piirissä.

kokonaistehtävämäärästä 84 prosenttia. Pelastuslain mukaiset pelastustehtävät muodostivat 16 prosenttia kokonaistehtävistä. Näin ollen ensihoito- ja sairaankuljetustehtävät ovat merkittävä tehtäväryhmä sairaankuljetusta hoitavissa pelastuslaitoksissa. (Vainio jne. 2009, 7–8.) Se, että ensihoidossa ja sairaankuljetuksessa toimiminen edellyttää tiettyjen kelpoisuuksien voimassaolemista tarkoittaa, että laitoksissa, joissa palomiehet toimivat kyseisissä tehtävissä, on työvuorosuunnittelu toteutettava siten, että kelpoisuudet täyttyvät. Näin ollen ensihoito- ja sairaankuljetustoiminnan järjestäminen vaikuttaa myös pelastustoiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Pelastustoiminta on muuttunut myös teknisen kehityksen myötä, joka on vaikuttanut esimerkiksi rakennusmateriaaleihin, varautumiseen ja suojautumiseen. Tutkimuksissa on havaittu, että yksi palokuolemia aiheuttaneiden tulipalojen syy on tupakka, mistä syystä on kehitetty esim. itsestään sammuva tupakka (esim. Kokki jne. 2008). Samoin uudenlaiset innovaatiot ja materiaalit ovat vaikuttaneet palomiesten varusteisiin, välineisiin ja kaluston kehittämiseen (ks. esim. Juuti 1993) ja muuttaneet sammutustekniikoita ja toimintamalleja. Esimerkiksi palomiesten henkilökohtaisen suojavarustuksen paraneminen on mahdollistanut sen, että palomiehet voivat mennä sisään palavaan kohteeseen.

1.1.3. Pelastustoimen organisointi 2000-luvulla

Vuonna 2003 säädetyssä pelastuslaissa (13.6.2003/468) pelastustoimen palvelujen tuottajaksi määriteltiin alueen pelastustoimi, jonka vastuulle siirrettiin pääsääntöisesti pelastustoimilaissa kunnan vastuulle säädetyt tehtävät ja vastuut. Lain mukaan alueen pelastustoimen tulee

- ylläpitää pelastustoimen tehtäviä varten pelastustoimen järjestelmää
- huolehtia pelastustoimen alaan kuuluvasta valistuksesta ja neuvonnasta sekä toimia asiantuntijana pelastustointia koskevilla asioilla

- huolehtia pelastusviranomaisille kuuluvasta onnettomuuksien ehkäisyistä ja vahinkojen rajoittamisesta sekä palotarkastuksista
- huolehtia osaltaan väestönsuojeluun kuuluvista tehtävistä ja ylläpitää niiden edellyttämää valmiutta
- yhteensovittaa eri viranomaisten ja pelastustoimeen osallistuvien muiden tahojen toimintaa pelastustoimessa
- huolehtia pelastustoimen henkilöstön kouluttamisesta.

Laissa korostetaan alueen pelastustoimen yhteensovittamisvelvoitetta sekä asiantuntijaroolia suhteessa muihin viranomaisiin. Vastuun pelastustoimen eri tehtävien hoitamisesta jakavat valtio ja alueelliset pelastuslaitokset.

Seuraavassa on esitetty 22 aluepelastuslaitosta:

1. Helsinki
2. Länsi-Uusimaa
3. Keski-Uusimaa
4. Itä-Uusimaa
5. Varsinais-Suomi
6. Kanta-Häme
7. Päijät-Häme
8. Kymenlaakso
9. Etelä-Karjala
10. Etelä-Savo
11. Keski-Suomi
12. Pirkanmaa
13. Satakunta
14. Etelä-Pohjanmaa
15. Pohjanmaa
16. Keski-Pohjanmaa

17. Pohjois-Savo
18. Pohjois-Karjala
19. Jokilaaksot
20. Kainuu
21. Oulu-Koillismaa
22. Lappi

2000-luvun alussa hätäkeskuslain muutoksella (18.2.2000/157) saatettiin pelastustoimi, poliisitoimi sekä sosiaali- ja terveystoimi myös yhteisen hätäkeskusjärjestelmän piiriin.

Pelastuslaitosten henkilöstö on päätoimista ja sivutoimista. Lisäksi vapaaehtoiset palokunnat, laitospalokunnat sekä tehdaspalokunnat kuuluvat pelastustoimen järjestelmään alueen kanssa tekemänsä sopimuksen perusteella. Myös pelastustoimen järjestöillä on ollut merkittävä rooli esimerkiksi vapaaehtoisen henkilöstön koulutuksessa (esim. SPEK). Pelastustoimen alueilla oli vuonna 2009 yli 5000 päätoimista henkilöä. Tämän lisäksi pelastustoimen järjestelmän olennaisen osan muodostavat lähes 20 000 sopimuspalokuntalaista (Pelastusopisto 2009). Prontotietokannan (SPEK 2010) mukaan vpk:ita oli vuonna 2009 kaikkiaan 643 kpl, tehdaspalokuntia 57 ja muita 147.

Palomiesten ja päällystön koulutus on muuttunut alle sukupolvessa kansakoulupohjaisista kursseista tutkinnoksi. Pelastuslaitoksissa tilanne näkyy yhä koulutuseroina: vanhemmat palomiehet sijoittuvat hierarkian yläpään usein heikommalla koulutus pohjalla kuin alalle viime vuosina rekrytoituneet nuoremmat (vrt. Jaakkola 2008). Perinteisesti paloalan virka- ja koulutusjärjestelmä onkin perustunut etenemiseen ns. ”pitkän linjan” mukaan, mikä tarkoittaa käytännössä nousemista virkahierarkiassa alhaalta ylöspäin kaikki portaat läpikäyden. Kullekin virkaportaalille pääsy on edellyttänyt tutkinnon suorittamista (Kaukonen 1998, 20–21).

Nykyään pelastustoimen miehistön ammatillinen peruskoulutus kestää kolme lukukautta (90 opintopistettä) ja tänä aikana suoritetaan pelastajan tutkinto. Se antaa kelpoisuuden päätoimisiin palo- ja pelastustoimen miehistötason virkoihin, kuten palomies, palomies-sai-

raankuljettaja, pelastusmies ja pelastaja. Tavoitteena on, että tutkinnon suorittaneet

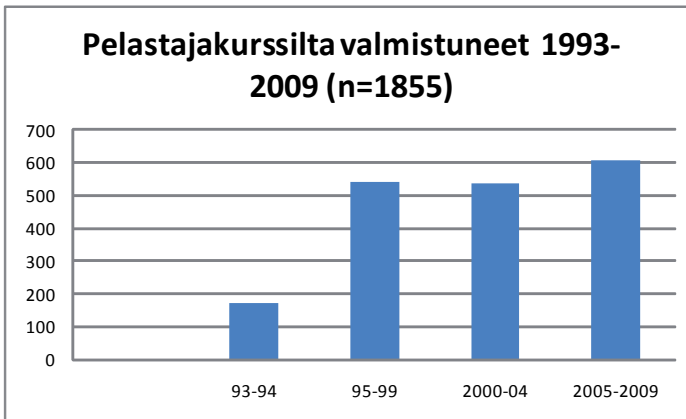
- ovat sisäistäneet ammatissa toimimisen edellytykset
- pystyvät toimimaan pelastusyksikön jäsenenä tulipalo- ja onnettomuustilanteissa
- pystyvät toimimaan sairaankuljettajina
- pystyvät osallistumaan palonehkäisytoimen tehtäviin
- pystyvät hoitamaan asemapalvelutehtävät.

Kurssiin sisältyy sekä teoria- että käytännön aineita:

- Amatilliset yleisaineet: hallinto-oppi, pelastusneuvonta ja tiedottaminen, liikunta ja terveystieto.
- Sammutus- ja pelastustoiminta: palokemia ja -fysiikka, sammutustekniikka, pelastustekniikka, vaaralliset aineet, sammuttamisen ja pelastamisen johtaminen.
- Palonehkäisy: rakennustekniikka, rakenteellinen palonehkäisy, palotarkastus.
- Viestintä: viestinnän perusteet, tietoliikennetekniikka, hätäkeskustoiminta.
- Sairaankuljetus: anatomia, fysiologia, mikrobiologia, tautioppi, psykologia, ensihoito- ja sairaankuljetusoppi.
- Koulutuksen painopistealueita ovat sammuttaminen, pelastaminen ja sairaankuljetus.

Koulutuksen ja tutkintojen yleistymisellä on varmasti monia vaikutuksia palomiestyöhön, osaamiseen, ammattillisuuden tuottamiseen ja työyhteisöihin. Suorittettujen tutkintojen määristä ei ole kuitenkaan Pelastusopistolla tilastotietoja ennen 1990-lukua. Taulukossa 2 on esitetty pelastajakurssin suorittaneiden lukumäärät vuosina 1993–2009.

Taulukko 2: Pelastajakurssilta valmistuneiden lukumäärät vuosina 1993–2009 (lähde: Pelastusopisto 1.10.2009).

Voidaan ajatella, että 90-luvun puolivälin jälkeen jokaisella viisivuotiskaudella on valmistunut vähintään 500 pelastajaa trendin ollessa nouseva. Näin ollen pelastusalalla ei-tutkinnon suorittaneiden määrä vähenee vuosi vuodelta. Tällä hetkellä ei-tutkinnon suorittaneiden määrän on arveltu olevan noin 800 palomiehen luokkaa (Ampuja 2011, 293). Valmistuneet pelastajat ovat yhä pääosin miehiä: valmistuneista naisia oli tarkastelujaksolla viisi.

Myös pelastuslaitoksien sairaankuljetus- ja ensihoitotoimintaa on kehitetty 2000-luvulla rakentamalla erilaisia koulutus- ja tutkintovaatimuksia sekä rakentamalla toiminnalle omaa organisaatiota (esim. ns. lääkintäesimiehet eli L4).

I.2. Tutkimuskysymykset

Jo lapsena leikitään palomiehiä ja opitaan, miltä palomiehet ja paloautot näyttävät, miltä hälytys sireenit kuulostavat ja miten paloautoilla ajetaan lujaa. Palomiehen ammatti ja koko ammattikunta onkin Suomessa jokseenkin itsestäänselvyys. Sitä pidetään ammattina, joka on aina ollut olemassa ja tulee aina olemaan. Palomiesammattilla on myös pitkät perinteet ja palomiesten arvostus on Suomessa korkea (esim. Suomen Kuvalehti 20, 2010). Palomiehen ammattia pidetään myös yleisesti vaarallisena, raskaana ja yllätyksellisenä: koskaan ei voi tietää, mitä seuraavaksi tapahtuu. Mielenkiintoista kuitenkin on, että palomiesten arkityöstä tiedetään suhteellisen vähän: arkea eletään palolaitosten sisällä, jonne yleisöllä ei ole pääsyä kuin erityisinä tee-mapäivinä.

Palomiehet ovatkin kiinnostava tutkimuskohde niin työn luonteen (varalla oleminen vs. ääritilanteet), yhteisön (suljettu miesyhteisö) kuin myös ammatin kehittymisen (miten perinteinen miesammatti muuttuu) näkökulmista. 1960-luvulla vallinneella ns. suunnittelutalouden aikakaudella (Alasuutari 1996) pelastustoimea suunniteltiin ja rakenteita vahvistettiin yhdessä muiden julkisten toimintojen kanssa. 90-luvun alun laman aikana rakenteita ja resursseja tarkistettiin myös pelastustoimessa. Varsinaisen muutoksen pelastustoimessa aloitti kuitenkin aluelaitosuudistus. Se pakotti pelastuslaitokset pohtimaan toimintansa yhteiskunnallista merkitystä ja taloudellisia kustannuksia suhteessa muihin toimijoihin ja samalla siirsi pelastustoimen kilpailutalouden aikakaudelle. Voidaan ajatella, että pelastustoimessa siirtymä tapahtui noin kymmenen vuotta muuta julkista sektoria myöhemmin.

Sankarista selvityjäksi -projekti toteutettiin juuri ennen aluelaitosjärjestelmään siirtymistä eli vaiheessa, jossa kilpailutalous ja sen argumentit istutettiin osaksi pelastustoimea. Samaan aikaan vietiin läpi pelastustoimen ydintehtävien muutosta, jossa onnettomuuksien ehkäisystä tehtiin palomiesten ensisijainen tehtävä reagoivan toiminnan sijaan. Kun toiminnassa, toimintajärjestelmässä (Engeström 1995) tai sen ulkopuolella tapahtuu muutoksia, suuria tai pieniä, haastavat ne

työntekijänsä – eli tässä tapauksessa palomiehet kyseenalaistamaan vallitsevia toimintatapoja ja asenteita. Uudet tehtävät kuten 2000-luvun alussa paljon keskustelua herättäneet palomiesten tekemät palotarkastukset haastoivat palomiehet kysymään, miten uudet tehtävät suhteutuvat jo olemassa oleviin tehtäviin, mitä osaamista ne edellyttävät ja mitä palomiesten ydintehtävät oikeastaan ovat. Jälkikäteen voidaankin todeta, että identiteettiä käsittelevän puheen keskeisyys omassa aineistossani – tai suomalaisessa työelämässä laajemminkin – ei tästä näkökulmasta tarkasteltuna herätä ihmetystä.

Tutkin työssäni palomiesten puhetta muutoslaboratoriokeskusteluissa ymmärtääkseni, miten palomiehet rakentavat yhteistä ymmärrystä esimerkiksi menneestä ja nykyisestä työstään. Kysymällä, miten palomiehet yhdessä rakentavat näkemyksiään, olen kiinnostunut ennen kaikkea palomiesten käyttämistä jäsentämisenperiaatteista. Siis en kysy, ovatko palomiehet seksistisiä tai konservatiivisia, vaan kysyn, miten palomiehet puhuvat esimerkiksi naisessimiehistä. (Vrt. Salaman 1986, 43–44.)

Palomiesten puheen konteksti rakentuu työssäni suomalaisen yhteiskunnan ja palomiestyön muutokselle. Ulotan analyysini näin ollen myös puheen ”ulkopuolella oleviin asioihin”, enkä tarkastele pelkästään keskustelutilanteissa tuotettua puhetta. (Vrt. esim. Antaki – Widdicombe 1998; Wooffitt 2001; Gubrium – Holstein, 2009, 228.)

Analyysin teko on kuitenkin osoittanut, että identiteetti itsessään soveltuu huonosti analyttiseksi käsitteeksi. Identiteetti käsitteenä redusoituu helposti ikään kuin lopputulokseksi, jolloin sen sisältämät sisäiset ristiriidat ja prosessimaisuus jäävät huomiotta¹⁵. Tästä syystä en omassa työssäni käytä identiteettiä analyysiyksikkönä. Sen sijaan lähestyn identiteettejä käsittelevää puhetta seuraavien ”apuvälineiden” avulla:

---

15. Vaikka tutkimuksien teoreettisissa osissa identiteetti usein määritellään prosessina, rakentuu empiriassa usein identiteetti erilaisten piirteiden luettelemiselle tai vastakohtaisuuksille.

- tulkinnat menneestä palomiestyöstä ja siinä rakentuvat toimijoiden asemat,
- (vallitsevan) palomiestyön jäsentämisen tavat,
- ryhmätietoisuus.

(Vrt. Alasuutari 2006, 177–178.) Näitä ”apuvälineitä” hyväksikäyttäen olen jäsentänyt tutkimustehtäväni seuraavasti.

Ensimmäiseksi tutkin palomiesten muutoslaboratoriokeskustelujen tarinoita työnsä muutoksesta paikallisissa (työyhteisö) konteksteissa. Kysyn *mikä on se tulkinta menneestä, jolle palomiehet rakentavat ymmärrystään nykypäivän työstään ja asemastaan palomiehinä*. Perustelen kysymystäni sillä, että identiteetit eivät synny itsestään tyhjistä, vaan niitä rakennetaan aina suhteessa menneeseen ja siitä tehtyihin tulkintoihin (esim. Holland etc. 1998; Holland – Lave 2001; Hall 1999; Rohdes – Scheeres 2004; Alasuutari 2007). Ymmärrän identiteetit historiallisesti kerrostuneiksi ja myös sisäisesti ristiriitaisiksi. Palomiesten työnsä muutoksesta jäsentämiäni tarinoiden kautta tutkin myös toimijoiden asemia, joita palomiesten puheessa menneestä työstään rakentuu.

Kun ryhmä (tässä tapauksessa palomiehet) joutuu muuttamaan toimintatapaansa ja kykenee perustelemaan paikkansa, ovat ryhmän jäsenet itse jo alkaneet sisäistää toiminnassa tapahtuneet muutokset ja siihen liittyvät uudet arvot. Kollektiivisen identiteetin rakentaminen on tässä prosessissa avainasemassa. (Alasuutari 2006.) Toisin sanoen identiteettejä työstetään ja rakennetaan suhteessa ja osana työtä, toimintajärjestelmää¹⁶ (ks. Engeström 1987; Holland – Lachicotte 2006; Holland etc. 1998) tapahtuvia muutoksia. Tästä syystä kysynkin, *miten ja millaiseksi palomiehet määrittelevät palomiestyön puheessaan*.

Identiteettejä rakennetaan aina suhteessa muihin, ympäristöön ja toimintaan (vrt. Mead 1967; Vygotski 1978; Gubrium 1993). Kol-

16. Toimintajärjestelmä on määritelty suhteellisen itsenäiseksi, rajatuksi järjestelmäkokonaisuudeksi, jossa kaikki toiminnan olennaiset piirteet ja suhteet tulevat esille (Engeström 1987; Virkkunen 1995, 39). Toiminnan käsitteen voidaan ajatella muodostavan ikään kuin sillan tai välittävän linkin yksilön ja yhteiskunnan välille. Työ on tällöin yksi esimerkki kollektiivisesta toimintajärjestelmästä, jossa yksilön teot ja ominaisuudet tuotetaan. (Engeström 1987, 11.)

manneksi kysynkin, *keihin tai suhteessa mihin palomiehet määrittävät itseään palomiehinä ja miten he sen puheessaan tekevät*. Se, keihin tai suhteessa mihin ymmärrystä itsestä rakennetaan, kertoo sen kontekstin, missä toimitaan.

Neljänneksi tarkastelen sitä, *miten ja millaiseksi palomiehet rakentavat puheessaan palomiesyhteisön*. Työyhteisö on yksi esimerkki sosiaalisesta kollektiivista, jossa keskustelua ja merkityksiä tuotetaan ja identiteettiä rakennetaan (esim. Gubrium – Holstein 2001 ja 2009). Toisin sanoen työyhteisö tarjoaa konkreettisen paikan palomiesidentiteetin yhteiselle työstämiselle (vrt. Alasuutari 2007, 223).

Näiden kysymysten avulla pyrin jäsentämään palomiesidentiteettien rakentamista muutoslaboratoriokeskusteluissa sekä ymmärtämään identiteetin merkitystä työn muutosprosesseissa ja kehittämisessä.

I.3. Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineiston muodostavat kolmen pelastuslaitoksen kokouskeskustelutarjat, jotka toteutettiin muutoslaboratoriomenetelmällä. Seuraavassa rakennan aineistoni kontekstia kuvaamalla tiivistetysti muutoslaboratoriomenetelmän perusteita. Tämän jälkeen esittelen aineistoni.

Tutkimukseni aineiston muodostaa vuosina 2000–2002 Sankarista selvityjäksi -projektin (ks. esipuhe) muutoslaboratorioaineisto. Aineisto kerättiin kolmessa erikokoisessa ja eri puolella Suomea sijaitsevassa pelastuslaitoksessa. Tavoitteena oli selvittää, eroavatko eri puolella Suomea työskentelevien palomiesten näkemykset työnsä kehittämisestä ja sen ehdoista toisistaan. Erikokoisten pelastuslaitosten valinta oli tietoinen ratkaisu. Halusimme tutkia sitä, miten pelastuslaitoksen koko määrittää eri vaihtoehtojen toteuttamista.

Projektia esiteltiin pelastustoimen erilaisissa tapahtumissa ja koulutuspäivillä, ja siitä kirjoitettiin alan lehdissä. Näissä tilaisuuksissa ja

artikkeleissa pyydettiin halukkaita pelastuslaitoksia ilmoittautumaan mukaan. Halukkaita ilmoittautui viisi, joista projektin ohjausryhmä valitsi kolme laitosta mukaan projektiin. Laitosten valintakriteerinä olivat laitosten koko ja se, että ne sijaitsivat eri puolilla Suomea.

Käytän tutkimukseeni osallistuneista pelastuslaitoksista nimityksiä (käyttämäni lyhennys suluissa) Iso (I), Keskisuuri (KS) ja Pieni (P). Kirjoitan työssäni laitosten nimet suomen kieliopin vastaisesti isolla alkukirjaimella, jotta ne erottuvat tekstissä laitoksien nimiksi. Syy, miksi päätin käyttää laitoksista nimityksiä Iso, Keskisuuri ja Pieni, johtuu siitä, että erikokoiset pelastuslaitokset toimivat erilaisissa toimintaympäristöissä, mikä heijastuu toimintaan (Isossa laitoksessa on esimerkiksi pääsääntöisesti enemmän hälytyksiä).

Projektiin osallistumisesta päätti pelastuslaitoksissa useimmiten johto. Miehistö oli monesti tietämätön projektista tai sen tavoitteista. Näin ollen projekti esiteltiin pelastuslaitoksissa kaikille työvuoroille (sikäli kun se oli mahdollista) ja halukkaita työvuoroja pyydettiin ilmoittautumaan mukaan. Voidaan ajatella, että ryhmät kokonaisuutena, osa ryhmästä tai työvuoron vaikuttajajhenkilö suhtautui jo lähtökohtaisesti myönteisesti kehittämiseen. Toisin sanoen oletan, että valintamenetelmällä on (tiedostamatta) karsittu pois sellaiset työvuorot, joissa esimerkiksi projektin relevanssi on asetettu kyseenalaiseksi tai kehittämistoimintaa ei ylipäättään ole pidetty tärkeänä. Satunnaisotannalla valittujen työvuorojen aineisto saattaisikin näyttää erilaiselta. Toisaalta kehittämistoimintaa on vaikea tehdä, jos ryhmä ei ole siihen motivoitunut.

Toinen muutoslaboratorioiden toteuttamiseen ja aineistooni vaikuttanut tekijä voivat olla palomieslakot, jotka käytiin 90-luvun lopulla. Lakoista on tehty tutkimusta lakon aikaiseen työkuormitukseen liittyen (Lusa jne. 1998), mutta lakkojen muista vaikutuksista ei tutkimustietoa löydy. Palomiesten keskusteluissa lakkoja kuvataan useimmiten vaikeina ja traumaattisina, mitä tukee myös lakon aikainen sanomalehtiutisointi (Iltalehti, Ilta-sanomat, Helsingin Sanomat jne. lakkojen aikana). (Lakoista tarkemmin luvussa 7.2) Käytännössä Sanakarista selviytyjäksi -projekti oli ensimmäinen kerta lakkojen jälkeen,

kun palomiehet – ja joissakin kokouksissa myös heidän esimiehensä – koottiin yhteen keskustelemaan palomiehen työstä ja sen kehittämistä. Näin ollen kokouksilla voidaan ajatella olleen yhteisössä myös muita kuin projektiin liittyviä tavoitteita.

Kolmas aineistoani muokannut asia on varmasti muutoslaboratoriomenetelmä, jolla Sankarista selviytyjäksi -projekti toteutettiin. Se on kehitetty kehittävän työntutkimuksen piirissä¹⁷, ja sen juuret ovat kulttuurihistoriallisessa toiminnan teoriassa (Engeström 1995 ja 2004). Kehittävää työntutkimusta on luonnehdittu muutosstrategiaksi, joka yhdistää tutkimuksen, käytännön kehittämistyön ja koulutuksen (Engeström 1998, 12). Kehittävän työntutkimuksen ytimen muodostaa työn ja toiminnan tutkimus. Sen peruskäsite on kulttuurisesti välittynyt kohteellinen toiminta, jossa eri toimintajärjestelmän tekijöitä tarkastellaan systeemissä vuorovaikutuksessa toisiinsa. Lisäksi kehittävän työntutkimuksen lähtökohtana on tarkastella tutkimuksen kohteena olevaa toimintajärjestelmää suhteessa toiminnan historialliseen kehittymiseen yhdessä ko. toimintaa tekevien kanssa. (Engeström 1995; Virkkunen 1995; Virkkunen jne. 1999.)

Muutoslaboratoriomenetelmällä on yhtymäkohtia toimintatutkimukseen, jossa analysoidaan ja kehitetään käytäntöjä yhdessä toimijoiden kanssa. Toimintatutkimukselle tyypillisinä piirteinä on esitetty esimerkiksi interventionistisuutta, käytännönläheisyyttä, osallistumista, refleksiivisyyttä sekä prosessimaisuutta. Molemmissa lähestymistavoissa on tavoitteena muutoksien aikaansaaminen (vrt. lewiniläinen ajatus jonkin asian ymmärtämisen perustuminen muutoksien tekemiselle). (Heikkinen – Kontinen – Häkkinen 2008.) Kehittävä työntutkimus eroaa kuitenkin toimintatutkimuksesta mm. tavoitteiden asetannan sekä intervention arvioimisen suhteen. Kehittävässä työntutkimuksessa työhypoteesi rakennetaan toimintajärjestelmän kehityksen ja ristiriitojen historiallisen analyysin perusteella tutkijoiden ja osallistujien viitekehuksesta käsin (Engeström 1995, 109–121).

---

17. Kehittävä työntutkimus tunnetaan lähinnä Suomessa, mutta sen taustalla oleva toiminnan teoreettinen lähestymistapa on kansainvälisesti tunnettu (Engeström 2004). Kehittävä työntutkimus perustuu marxilaiseen ajatukseen kehityksen dialektisestä logiikasta.

Muutoslaboratoriossa tutkija on kehittäjä, joka työskentelee ennalta laatimansa suunnittelupohjan mukaisesti. Suunnittelupohjaa rakennetaan muutoslaboratoriomenetelmän rakenteen pohjalta kulloiseenkin tutkimus- ja kehittämistäntressiin sopivaksi. Käytännössä usein työskentelyn tavoitteet hyväksytetään organisaation johdossa (mikä osaltaan vaikuttaa työskentelyn tavoitteisiin tai työmuotoihin). Muutoslaboratorioprosessin tavoitteena on ennen kaikkea tuottaa laadullisesti uudenlainen tapa ajatella ja toimia (ekspansiivinen oppiminen). Tästä syystä kokoustilanteissa tutkija puuttuu, tulee väliin ja vaikuttaa tahallisesti erilaisten välineiden avulla vallitseviin ajattelumalleihin ryhmässä tuotettujen ajatusten ja hypoteesien pohjalta. Esimerkiksi tekemissäni muutoslaboratorioissa tiivistin, käsitteellistin ja mallinsin palomiesten tuottamia aineistoja ja puhetta. Tavoitteenani oli esiin tulleiden ristiriitojen pelkistämisen avulla avata palomiehille uusi näkökulma työhönsä.

Kehittävässä työntutkimuksessa on myös rakennettu erilaisia käsitteitä ja apuvälineitä, joiden tavoitteena on arki ajattelun ylittäminen ja totunnaisten ajatusmallien purkaminen (Virkkunen 1995, 32). Tällaisia ovat mm. historialakanat ja erilaiset taulut. Muutoslaboratoriotyöskentelyssä keskeisessä roolissa ovat häiriöt ja toiminnan sisäiset ristiriidat, toiminnan kehityslogiikan tutkiminen sekä ekspansiivisen oppimisen käynnistäminen. (Virkkunen jne. 1999.) Tarkastelun lähtökohtana on työn ymmärtäminen toimintana yksittäisten ihmisten tai ympäristötekijöiden sijaan. Toiminnan tärkein elementti on kohde, jota tehdään tai halutaan muuttaa ja jota tavoitellaan. Toiminnan motiivi liittyy työn kohteeseen, mikä puolestaan tekee kohteesta tärkeän elementin työssä jaksamisen kannalta. Toiminnan kohde voidaan ymmärtää avaimeksi toiminnan logiikan ymmärtämiseen. (Engeström 1987.)

Toimintajärjestelmän mallin lisäksi muutoslaboratoriotyöskentelyssä toimintaa jäsennetään muutoksen syklimallilla, jossa on kuvattu ekspansiivisen oppimistoiminnan eri vaiheet. Toimintajärjestelmän peruselementtien nähdään olevan jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään ja näin ollen myös jatkuvassa muutoksen tilassa. Tämä tarkoittaa, että kukin elementti sisältää sekä uusia että vanhoja aineksia. Tämä

tuottaa toimintajärjestelmän osatekijöiden sekä toimintajärjestelmien välille ristiriitoja, jotka pakottavat toimijat hakemaan uusia hahmotustapoja ja välineitä. Analyysissä käytettävien käsitteiden tarkoituksena on ohjata toimijoita tunnistamaan ongelmien olennaisimmat piirteet. Kärjistyessään ristiriidat johtavat ns. kaksoissidostilanteeseen, jossa yhden välttämättömän tehtävän hoitaminen edellyttää toisen välttämättömän tehtävän laiminlyömiseen. Ideana on, että tutkimalla toimintaa ja sen muuttamisen mahdollisuuksia löydetään ratkaisut ristiriitatilanteiden ylittämiseen. Työkäytäntöjen analyysiiä käytetään ikään kuin peilinä¹⁸, jonka tavoitteena on auttaa toimijoita tarkastelemaan työtään uusista näkökulmista. (Engeström 1987; Virkkunen 1995.)

Muutoslaboratorio koostuu ennalta sovitusta määrästä kehittämiskokouksia (esim. 10 kpl), joissa analysoidaan työyhteisöön ajan myötä muodostuneita toimintatapoja, käytännön ongelmia ja niiden ratkaisuja sekä tulevaisuuden toimintamalleja. Uuden ratkaisun kehittämisessä pidetään tärkeänä erityisesti neljää eri seikkaa. Ensimmäiseksi työtä ja sen ongelmia tarkastellaan työtä koskevan fakta-aineiston avulla. Toiseksi ongelmia tarkastellaan systeemisissä yhteyksissään, koska ongelmien erilliskäsitteet harvoin johtavat toiminnan laadulliseen uudistumiseen. Kolmanneksi ongelmia tulkitaan historiallisen kehityksen valossa ja tätä kautta vältetään jo kokeiltujen ratkaisumallien toistaminen. Näiden kolmen piirteen lisäksi ongelmanratkaisua tehdään yhteisöllisesti, jotta työhön sitoudutaan ja jotta muutokset saadaan läpi myös arkityössä. (Mäkitalo 2001, 44.; Engeström 1987). Muutoslaboratorio jakautuu analyysivaiheeseen, jossa nykytilannetta ja sen ongelmia tarkastellaan suhteessa historiaan sekä vallitsevan toimintakäytännön kokonaisuuteen ja peruseräisiin. Analyysivaihetta seuraa suunnitteluvaihe, jossa kehitetään ratkaisut nykytilanteesta havaittuihin ristiriitoihin ja rakennetaan uuden toimintakäytännön malli. Viimeisessä vaiheessa kokeillaan uutta toimintakäytäntöä käytännössä. (Virkkunen jne. 1999, 19–20.)

Muutoslaboratoriokokouksissa tuotetulla aineistolla on yhtymäkohtia ryhmähaastatteluaiheeseen. Ryhmähaastattelussa asioita

18. Ns. peiliaineistona käytetään työskentelyssä esimerkiksi työtilanteiden videotallenteita, asiakkaiden haastatteluita tai dokumentteja

on mahdollista tarkastella samanaikaisesti monesta eri näkökulmasta syystä, että tilanteessa on läsnä useampia henkilöitä kerralla. Myös muutoslaboratoriossa hyödynnetään tätä lähtökohtaa. Se, että osallistujia ja sitä kautta näkökulmia on monia, stimuloi keskustelua ja mielipiteitä. Toisaalta muutoslaboratoriossa tutkijan rooli poikkeaa ryhmähaastatteluja tekevästä tutkijasta, jonka tavoitteena on saada haastateltavat puhumaan mahdollisimman vapaasti tutkimuksen kohteena olevasta teemasta. Muutoslaboratoriossa tutkija työskentelee ennalta laaditun suunnitelman mukaisesti ja pyrkii haastamaan ryhmäläisiä ajattelemaan työtään uusista näkökulmista. Ryhmähaastatteluisissa haastattelijan tehtäväksi on yleensä esitetty keskustelun alkuun saattaminen ja sen jälkeen lähinnä kuunteleminen.

Ryhmähaastattelujen yhtenä etuna on esitetty tehokkuus: samanaikaisesti on mahdollisuus saada monen ihmisen mielipide asiasta. Toisaalta ryhmäkeskusteluun osallistuvat eivät voi olla keitä tahansa. Keskusteluun osallistuvien on ainakin jossakin suhteessa jaettava sama todellisuus, jotta keskustelu sujuu. Toisin sanoen osallistujilla on oltava myös riittävän paljon yhteistä, mikä puolestaan suodattaa erilaisuutta. Ryhmätilanteissa mielipiteiden esittämistä rajoittaa aina se, kuinka erilaisia mielipiteitä ryhmässä sallitaan esittää. Tämä puolestaan vaikuttaa siihen, millaista aineistoa keskustelujen avulla on mahdollista saada ja kerätä.

Toiminnan teorian ja kehittävän työntutkimuksen lähtökohdaksi on esitetty individualismin ylittäminen historiallisen ja kollektiivisen tarkastelun kautta (Engeström 2004), mikä pitää sisällään ajatuksen kollektiivisuudesta yhtenä keinona laajentaa tarkastelua. Omassa työssäni kollektiivisuus tuottikin puhetta, jossa palomiehet rohkaistuivat puhumaan vaietuista asioista¹⁹. Kollektiivisuus ei kuitenkaan määrity yksinomaan tarkastelua laajentavana tai individualismia ylittävänä asiana. Kollektiivisuudella myös rajoitettiin ja rajattiin puheenaiheita ja tapoja puhua. Palomiehet kontrolloivat toistensa käyttäytymistä eri tavoin, minkä seurauksena kaikkiin asioihin ei haluttu ryhmässä ottaa

19. Tilanne ei ole kuitenkaan tyyppinen vain ryhmäkeskusteluille tai -haastatteluille. Myös yksilöhaastattelutilanteessa tapahtuu kontrollointia ja haastateltava päättää, mistä puhuu ja mistä vaikenee.

kantaa. (Eskola – Suoranta 2001; Goffman 1959). Ryhmässä myös kontrolloitiin sitä, miten asioista voi puhua (vrt. luku 6).

Riessmann (2002, 697) on kuvannut kerronnallisuutta relationaalisenä toimintana, joka rohkaisee toisia kuuntelemaan, toisia jakamaan kokemuksiaan ja toisia puolestaan empatisoimaan. Näin ollen fokuksessa ei ole pelkästään se, mitä kerrotaan, vaan myös se, miten asia kerrotaan (emt). Ja että palomiesten tuottama puhe tiettyssä ajassa, tiettyssä paikassa ja tiettyssä tilanteessa on totta näillä reunaehdoilla. Näin ollen myös se, että olin itse läsnä tilanteessa, vaikutti siihen, miten ja mitä keskusteluissa puhuttiin. Olin yhteisön ulkopuolinen ja roolini vaihteli keskustelun eri vaiheissa. Joskus olin se, jonka kautta pyrittiin vaikuttamaan palomiesten asioihin niin laitoksessa kuin yleisemminkin, mutta myös se, jolta piti salata asioita. Näin ollen myös puheen funktiot vaihtelivat eri tilanteissa. Goffman (1974, 503) on myös todennut, että yksilö käyttää suurimman osan puheeseen käyttämästään ajasta siihen, että hän todistelee nykyisen tilanteensa epäreiluutta tai reiluutta.

Näin ollen voidaan ajatella, että muutoslaboratoriossa kerätyllä aineistolla on sekä etunsa että rajoitteensa. Menetelmän etuina aineiston keruussa ovat erityisesti erilaiset välineet ja menetelmät, joiden avulla keskustelua on mahdollista avata eri suuntiin laajemmin kuin esimerkiksi perinteisessä ryhmähaastattelussa. Menetelmä on parhaimmillaan myös hyvin osallistava. Lisäksi käytännön työtilanteiden analyysin ja toisaalta yleisemmän tason analyysien vuorottelun voidaan ajatella monipuolistavan ja syventävän aineistoa. Menetelmän toimivuutta voi puolestaan rajoittaa ennakkosuunnittelu ja tavoitteenasetanta, jos prosessissa jo ennalta lukkiudutaan tiettyihin ajatuskulkuihin, joista ei kyetä irrottautumaan. Samoin siirtymät kehittämissprosessin eri vaiheiden välillä (esimerkiksi siirtymä historian tarkastelusta nykypäivän tarkasteluun ja edelleen tulevaisuuden vaihtoehtoihin) voivat olla haastellisia varsinkin, jos aikataulu on tiukka. Myös muutoslaboratorion vetäjän rooli on merkittävä: hänen tai heidän tulee kyetä samanaikaisesti huolehtimaan prosessin etenemisestä, mutta myös olla sensitiivinen keskusteluissa esiin nouseville ajatuksille. Myös liian tiukka aikataulutus voi estää aineiston riittävän läpikäymisen kokousten

välillä, minkä seurauksena tärkeitä asioita saattaa jäädä huomiotta. Asetelma ja myös tuotettu aineisto voi näin ollen olla hyvinkin erilaista kuin perinteisessä haastattelutilanteessa.

Vaikka sain tutkimukseeni osallistuneilta palomiehiltä ja laitoksen johtajilta luvan aineiston käyttämiseen ja laitosten nimeämiseen, päätin työni loppuvaiheessa olla nimeämättä laitoksia. Tällä halusin estää tutkimukseeni osallistuneiden palomiesten identifioinnin. Osallistujat olivat eri-ikäisiä, he olivat työskennelleet eripituisen ajan palomiehenä ja heidän koulutustaustansa oli erilainen. En ole erotellut taustamuutujia aineistossani, jotta henkilöt eivät olisi identifioitavissa. Ajoittain keskustelunauhalla on ollut myös vaikea erottaa, kuka puhujista on milloinkin äänessä. Keskisuudessa laitoksessa yhteen kokoukseen osallistui myös pelkästään sairaankuljetuksessa työskenteleviä sairaankuljettajia. Pääsääntö kuitenkin oli, että osallistujat työskentelivät palomiehinä tai muissa pelastustehtävissä. Osallistumisesta ja sen edellytyksistä keskusteltiin miehistön kanssa: osa osallistujista esimerkiksi päätti, ettei osallistu kokouksiin, jos ne sattuvat vapaapäiville. Keskisuudessa ja Isossa laitoksessa ryhmän muodosti yksi työvuoro, mutta Pienessä laitoksessa ryhmän muodostivat laitoksen palomiehet kokonaisuudessaan. Myös ryhmien koko vaihteli Ison laitoksen 15 henkilöstä Pienen 5 henkilöön.

Palomiehet kertoivat kokouksissa omalla tunnistettavallakin tyyliään kokemuksiin ja mielipiteitään. Kyseisten laitosten henkilökunta saattaa yhä tunnistaa lainauksista itsensä tai työtoverinsa. Olen pyrkinyt vaikeuttamaan identifiointia siten, että olen muuttanut puhujien nimet. Tämän lisäksi olen myös joissakin otteissa tietoisesti vaihtanut identifikaatitietoja tunnistettavuuden estämiseksi. Nauhalta tunnistamattomista puhujista käytän nimitystä M.

Projekti toteutettiin ennen aluelaitosuudistusta, joten tutkimuksessa mukana olleita pelastuslaitoksia ei voi suoraan verrata nykypäivän aluelaitoksiin. Oman kokemukseni mukaan aluelaitosuudistus muutti ennen kaikkea pelastuslaitoksessa työskentelevän päällystön tehtäviä ja toimintatapoja. Miehistön työ jatkui pääasiassa samanlaisena kuin ennenkin. Töitä jatkettiin yhä työvuoroissa, ja esimerkiksi työvuoron

merkitys ei muuttunut uudistuksessa²⁰. Tästä syystä ajattelen, että se, miten palomiehet yhdessä jäsensivät identiteettejään, työtään ja yhteisöään, on säilyttänyt relevanttiutensa muutoksesta huolimatta.

Aineistoni on kerätty vajaa kymmenen vuotta sitten, ja siinä palomiehet kertovat silloisen näkemyksensä eri asioista. On mahdollista ja todennäköistäkin, että moni puhujista ajattelee asioista nykypäivänä toisin. Myös pelastustoimi on ajan kuluessa muuttunut.

Kaikkiaan aineistoni käsittää 25 kokousta: Iso 5 kokousta, Keski-suuri 11 kokousta ja Pieni 8 kokousta. Kaikkiaan kokouksia oli 32 kappaletta, mutta osassa niistä äänitys epäonnistui. Näin tapahtui varsinkin valtaosassa Ison laitoksen kokouksia, joissa kokoustilassa ollut ilmastointilaitte kytkeytyi päälle ja peitti alleen nauhoitetun puheen. Lista kokouksista ja niiden toteutuksesta on taulukossa 3:

---

20. Työvuoro on palomiehen lähityöyhteisö.

Taulukko 3: Pelastuslaitoksissa pidetyt muutoslaboratoriokokoukset ja niiden teemat

PIENI LAITOS		
nro	pvä	Tieto ääni- tyksestä
1	5.2.02	puuttuu Intro ja suunnittelupalaveri
2	18.2.02	Yleisiä asioita ja historia alkaa
3	13.3.02	Historialakanan työstäminen
4	23.3.02	Historian ja työn muutosten työstö jatkuu
5	12.4.02	Kiteytys
6	25.4.02	Nykyristiriidat
7	7.5.02	Tulevaisuuden mallit
8	30.5.02	Esitysten tekeminen päällystölle + jatkotyöstäminen
9	6.6.02	Esitysten tekeminen palopäällikölle
ISO LAITOS		
1	5.3.2001	Nykytilanteen hahmottaminen
2	14.3.2001	puuttuu Historialakanan täyttäminen
3	20.3.2001	Tyypilliset keikat, historian työstämisen jatkaminen, tehtävät:
4	4.4.2001	4vrk keikat ambulanssissa, vuorolista
5	10.4.2001	Kerättyjen aineistojen tarkastelu ja tarkentaminen
6	19.4.2001	Kerättyjen aineistojen tarkastelu, perehdytys, päiväkirja (mistä ambulanssityön raskaus syntyy)
7	25.4.2001	puuttuu Keskustelu työn raskauteen vaikuttavista tekijöistä
8	4.5.2001	puuttuu Työrajoitteisuuden perusteet, päätös työryhmästä, joka demoaa asiaa
9	10.5.2001	puuttuu Missä ollaan menossa?
10	16.5.2001	puuttuu Työparikysymys: miten työtä tehdään
11	22.5.2001	puuttuu Työtehtävät ja mikä kuuluu kenellekin
		puuttuu Työtehtävien määrä ei selitä raskautta --> työn tavoite
KESKISUURI LAITOS		
1	28.9.2001	Info, ei koodattu
2	10.10.2001	Historian työstäminen alkaa
3	22.10.2001	puuttuu Historialakanan kokoaminen
4	7.11.2001	Historian tarkentaminen
5	15.11.2001	Työvuoroajan työstäminen, syklimalli
6	27.11.2001	Työvuoroajan työstäminen, turhat keikat
7	13.12.2001	Turha keikka, kysymykset pelastusjohtajalle
8	18.1.2002	Pelastusjohtaja vastaamassa kysymyksiin
9	22.1.2002	Tunnot, sijaiskeskustelu, ryhmissä nykytilaongelmat, ristiriitakolmiot, turhat keikat tutkimusprojekti
10	7.2.2002	Ryhmissä tulevaisuuden kolmioiden rakentaminen: hyvää ja huonoa
11	15.2.2002	Mallien kiteyttäminen
12	27.3.2002	Tulevaisuuden mallin kehittäminen

Oman työni fokuksessa ei ole interventioprosessi ja sen eteneminen vaan se puhe, jota palomiehet kokouksissa tuottivat riippumatta siitä, missä vaiheessa kokoussarjaa puhe oli tuotettu. En siis seuraa analyysissäni esimerkiksi jonkin tietyn asian kehittelyä tai syntymistä, jolloin olisi merkityksellistä se, missä vaiheessa aihetta on alettu käsitellä. Omassa työssäni tarkastelen palomiesten puhetta kokonaisuutena eli käyn läpi koko aineistokorpuksessani esimerkiksi sitä, miten palomiehet puhuvat suhteestaan päällystöön.

Aineiston litteroinnin suoritti ulkopuolinen henkilö, ja litterointi tehtiin sanojen tarkkuudella. Toisin sanoen taukoja yms. ei merkitty tekstiin. Teksissä olen aineisto-otteiden selitteissä ensimmäiseksi merkinnyt pelastuslaitoksen tunnuksen (P, KS tai I), sen jälkeen kokouksen päivämäärän (ppkkvv) ja puhevuorojen numero).

I.4. Tutkijan positiosta

Se, miten tieto ja totuus ymmärretään, vaikuttaa siihen, miten tutkimuksissa tuotettua tietoa arvioidaan. Perinteisen validiteettikäsitteen rinnalle (tutkimusmenetelmän ja -kohteen yhteensopivuus) onkin esimerkiksi toimintatutkimuksen validitoinnin mittareiksi esitetty historiallista jatkuvuutta, refleksiivisyyttä, dialektisuutta, toimivuutta sekä havahduttavuutta. Historiallisella jatkuvuudella tarkoitetaan tutkimusprosessin sijoittumista tiettyyn historialliseen, poliittiseen ja ideologiseen yhteyteen, jolloin tutkimuskohdetta voidaan tarkastella niin yhteiskunnallisena ilmiönä kuin mikrotasolla esimerkiksi jossakin työyhteisön toimintahistoriallisena jatkumona. Refleksiivisyydellä otetaan kantaa tutkijan tärkeimpään tutkimusvälineeseen eli häneen itseensä. Tutkimuksen validiteetin arvioimisen yksi lähtökohta on tutkijan oman tietämisen, aseman ja prosessien aukikirjoittaminen. Dialektisuudessa puolestaan ymmärretään sosiaalinen todellisuus rakentuvaksi dialektisena prosessina. Toimivuudella tutkimusta arvioi-

daan sen tulosten toimivuuden, hyödyn tai esimerkiksi osallistujien voimaantumisen kannalta. Havahduttavuudella tarkoitetaan puolestaan tutkimuksen kykyä saada ihmiset ajattelemaan asioita uudella tavalla. (Heikkinen – Syrjälä 2008.)

Oma asenteeni ja suhtautumiseni palomiehiin, palomiestyöhön ja yhteisöön perustuu Sankarista selviytyjäksi -projektin esitutkimusvaiheessa (1.3.–31.8.1998) tekemääni kenttäjaksoon, jossa seurasin palomiesten työtä Helsingin pelastuslaitoksen kolmella paloasemalla 1,5 kuukauden ajan. Tänä aikana tein samaa työaikaa palomiesten kanssa (24 tuntia). Käytännössä olin eri yksiköissä ja niiden ”keikoilla” sekä osallistuin harjoituksiin kykyjeni mukaan. Kirjoitin havainnoistani lyhyen kuvauksen, joka rakentui palomiesyhteisön erityisyyden kuvaukselle (Mankkinen 1999 julkaisematon) eli sille, miten palomiesyhteisö on suljettu yhteisö (vrt. Goffman 1961; Koegel 1996, 137; Corneil 1999) ja millaisia sulkeutuneisuuden merkkejä itse huomasin. Kuvaus perustui myös sille, millaisia voimakkaita – sodan aikaiseen komppaniaan verrattavissa olevia (vrt. Pipping 1944, suom. 1978; ks. myös Kiesling 2007) yhteisyyden mekanismeja havaitsin sekä sille, miten hierarkkisuus ilmeni miehistötasolla.

Kun etsin tuolloin yhtymäkohtia aikaisempiin tutkimuksiin, löysin kumppanikseni Paul Williksen (1984), jonka kuvaukset työväenluokkaisista nuorista tuntuivat hyvin samankaltaisilta (naurujen saaminen, työhön ja esimiehiin suhtautuminen jne.) kuin ne, joita itse kohtasin paloasemilla. Ajattelin pelastuslaitoksen yhä vahvemmin muusta yhteiskunnasta erilliseksi laitokseksi. Myös pelastuslaitoksella tehty työ näyttäytyi minulle kummajaisena, koska itselleni tutut yliopistotyön kriteerit eivät sopineet siihen. Näin jälkempäin näyttäisikin siltä, että huomioni kiinnittyi asioihin, jotka olivat itselleni vieraita (vrt. Katajisto 1982). Keikkakuvauksista eniten saavat tilaa myös sellaiset keikat, joissa on tapahtunut jotakin tavallisuudesta poikkeavaa tai tilanne oli jollakin tavalla uhkaava. Seuraavassa kaksi esimerkkiä tällaisista kenttämuistiinpanoistani:

”Tapiksessa (ambulanssi, tässä tapauksessa lääkäriambulanssi TM) tuli kaksi keikkaa ennen vuoron vaihtoa. Ensimmäinen oli laita- puolenkulkija mies, joka oli tajuton. Mies oli murjotun näköinen ja 291 (ambulanssi, TM) oli paikalla ja nostanut miehen autoon. Lääkäri otti tilanteen haltuun. Miehestä heitettiin juttua, esim. arvioitiin ikää jne. Suonia ei löytynyt millään. Lääkäri joutui tekemään jonkun kaula- operaation, mitä ei tehdä kovin usein. Miehet olivat innoissaan, koska eivät olleet nähneet operaatiota aikoihin. Lääkäri kertoi myöhemmin, että normaalisti toimenpide tehdään hyvin steriileissä olosuhteissa kuten leikkaussalissa ja kaikki on hyvin tarkkaa. Nyt vaan jouduttiin tekemään se ja sillä siisti.” (Havainto98, 399)

”Tällä kertaa X:n ostarilla puukotus, 691 (ambulanssi, TM) oli jo paikalla. Matkalla vitsailtiin luotiliiveistä. Että tällaisilla keikoilla on hyvä jättää luotiliivit takakonttiin, jos sitä satutaan puukottamaan. No, ostarilla puukotettu kaveri (noin 18 vuotta) oli jo hoidossa autossa ja lähellä parveili saman ikäisiä tai nuorempia – aivan lähissä tai kamassa. Kundi oli ihan seko: kuuloko tämä tähän ikään – vittu, seuraavalla kerralla tässä makaa se puukottaja – älä vittu pistä niitä piikkejä – sattuu niin perkeleesti jne. Aggressiivinen. Piikkikammoinen. H sanoi, että se on hyvä. 691 otti vei sen Töölöön. Jossakin keskivaiheessa autolle tuli kundi (aivan kamassa), joka halusi kertoa jotakin. V otti kundin heti taaksepäin ja rauhoitti. Oli jotenkin pelottava tilanne. Ensimmäinen ajatus oli, että onko tuo se puukottaja.” (Havainto 98, 399)

Vieraudesta kertovat myös havaintopäiväkirjani, joissa keskityin ainakin alkuvaiheessa pitkälti erilaisten keikkojen kuvaamiseen muun työn (esimerkiksi asemalla tehtävä työ) sijaan.

Havainnointijaksoa voisi luonnehtia tutkimusretkeksi, jolle jat- kossa rakensin ymmärryksen pelastustoimesta (vrt. Kortteinen 1992). Ilman havaintojaksoa en olisi esimerkiksi ymmärtänyt, miten saman organisaation sisällä eri hierarkiatasoilla arvot saavat eri sisällöt ja merkitykset siitä lähtien, miten henkilöt kiinnittyvät positioihin, työ-

tehtäviin ja privaattiin (Lahti-Kotilainen – Mankkinen 1994). Se, että olin mukana keikoilla kaikkina vuorokauden aikoina, auttoi minua ymmärtämään mm. sitä, mitkä asiat tekevät palomiestyöstä ajoittain raskaan ja vaativan. Samalla opin hieman palomiesten kieltä: enää minulle eivät olleet vieraita käsitteitä 15, hööki, apelli tai viilaaminen. Tämä oli nähdäkseni tärkeä asia muutoslaboratoriokokouksissa, joissa pystyin keskustelemaan palomiesten kanssa pitkälti ilman, että jouduin kysymään jatkuvasti mitä mikäkin käsite tarkoitti.

Havaintoaineistoni ei ole systemaattisesti analysoitu tai järjestetty, mutta otan sen esille, koska se on mielestäni merkityksellinen oman tutkijan positiointini kannalta. Havainnointivaiheen alussa olin fasinoitunut isoista autoista, voimaa ja maskuliinisuutta korostavista varusteista sekä tempon vaihteluista hälytyksien ja asemalla vietetyn ajan välillä. Käytin työvuorossa ollessani palomiesten varusteita, mikä sai minut ulkopuolisten silmissä näyttämään palomieheltä. Tunsin saavani osan siitä arvostuksesta, joka palomiehiin kohdistetaan, kun he ovat suorittamassa tehtävää (vrt. Scott 2005).

Havaitsin myös ristiriitoja. Palomiehet rakensivat ymmärrystä työstään tulipalojen sammuttamisen ensisijaisuudelle, kun taas johdon ja lainsäädännön lähtökohtana oli onnettomuuksien ehkäisytyö. Tämän jännitteen havaitseminen on ohjannut oman tutkijan positioni rakentamista, minkä johdosta työni poikkeaa tutkimuksista, joissa palomiestyö rakennetaan pitkälti ääritilanteiden kautta. Toinen positioimiseeni liittynyt asia oli ajatus palomiesyhteisön erityisyydestä ja jäseniinsä kohdistamasta kontrollista. Halusin ymmärtää, mikä rooli yhteisöllä ja identiteetillä on asioiden kehittämisessä. Halusin jatkaa aiempien tutkimusten kysymyksenasettelua ”kysymällä ovatko palomiehet jonkinkaltaisia” -kysymyksen sijaan, miten yhteisön erityisyyttä rakennetaan (puheessa).

Liljeström (2004, 18) on kuvannut tiedon alkamista erilaisten käsitteiden yhteentörmäyksenä, josta kehkeytyy uusia ideoita. Se, millaisia kehyksiä, hypoteeseja tai argumentteja tutkimuksessamme muotoilemme, on sidottu aina omaan ajatteluunne. Oma positiotani voidaan rakentaa näin ollen myös erojen ja toiseuden kautta. Minua

erottivat valtaosasta palomiehistä ensinnäkin sukupuoleni: kaikki tutkimukseen osallistuneet palomiehet olivat miehiä. Oli tilanteita, joissa koin sukupuolestani olevan selvästi hyötyä. Esimerkiksi vaikeista asioista jutteleminen saattoi joissakin tilanteissa olla helpompaa, kun en ollut osa miesten välisiä valtakamppailuja (vrt. Connell 1995). Toisaalta minulta jäi myös varmasti paljon tärkeää ymmärtämättä ja havaitsematta juuri samasta syystä. Niin palomiehet kuin itsekin käytin sukupuolieroa perustellessani asioita, minkä itse ajattelin olevan sukupuolen näkyväksi tekemistä. Myös koulutustaustani ja aiempi työkokemukseni erotti minut valtaosasta palomiehiä. On selvää, että monet asiat ovat myös jääneet minulta huomaamatta tai analysoimatta erilaisuuteni seurauksena. Näin ollen se, mikä itseäni on ihmetyttänyt, ei ihmetyttäisi välttämättä jotakuta toista.

Myös asemani tutkijana, joka tutki palomiehiä, tuotti minulle erilaisia positioita. Esimerkiksi edunvalvonnan eri keinot tulivat tutuiksi (ks. tarkemmin luku 7). Toisin sanoen minut pyrittiin vakuuttamaan palomiesten huonosta tilanteesta, jotta voisin viedä tätä viestiä eteenpäin esimerkiksi johdolle. Samoin asioita jätettiin myös puhumatta samasta syystä. Toisaalta asemani ulkopuolisena myös rohkaisi joitakin palomiehiä puhumaan asioista (esim. lakot), jotka olivat painaneet mieltä jo pitkään, mutta niiden puhumiseen ei ollut tilaisuutta tai paikkaa.

Myös aineiston keräämisen ja analysoinnin väliset vuodet ovat vaikuttaneet ajatteluuni ja positiooni. Erityisesti työni pelastuslaitoksen hallinto- ja kehittämistehtävissä näkyvät ajattelussani. En tarkastellut asioita analyysivaiheessa enää pelkästään tutkijan näkökulmasta, vaan myös ”toimeenpanijan” näkökulmasta. Monet sellaiset asiat, jotka olin muutoslaboratorioita tehdessäni ajatellut yksinkertaisiksi, olivatkin muuttuneet käytännön kokemuksen myötä monimutkaisiksi ja vaikeiksi toteuttaa. Toisaalta työkokemukseni tuotti myös halun ymmärtää palomiestyötä ja -yhteisöä.

Näistä lähtökohdista käsin olen etsinyt vastauksia tutkimusky-symyksiini.

I.5. Tutkimuksen teoreettiset ja metodologiset ratkaisut

Bauman (1996) on todennut, että identiteettikeskustelu nousee pintaan aina, kun ihmiset ovat epävarmoja siitä, mihin he oikeastaan kuuluvat. Identiteettejä²¹ koskeva tutkimus onkin lisääntynyt voimakkaasti

21 Identiteetti -sana tulee latinan sanasta "idem", "sama", jota on käytetty englannin kielessä aina 1600-luvulta lähtien. Ensimmäiset kaksi identiteettiä koskevaa lainausta löytyvät Oxford English Dictionarystä vuosilta 1690 ja 1739 koskien "persoonallista identiteettiä" ja ne perustuivat John Locken (1632–1704) teokseen "Essay concerning Human Understanding" (1997) ja David Humen (1711–1776) teokseen "Treatise on Human Nature" (1739). Sosiaalitieteissä minä-käsitteiden rinnalle nosti identiteetin käsitteen ensimmäistä kertaa Erik Erikson 1950-luvulla (Gleason 1983).

Vaikka identiteetin käsitettä alettiin käyttää vasta 1600-luvulla, oli "minuutta" käsitelty jo ennen uutta aikaakin: joitakin huomautuksia minuuteen liittyen löytyy jo Platonilta ja Aristoteleelta. Stoaalaiset käsitelivät minuuden ja identiteetin kysymyksiä jo melko systemaattisesti. Stoaalaiset puhuivat ns. omaksi ottamisesta (oikeios), jossa elävät oliot tulevat tietoisiksi itselleen merkityksellisistä asioista kuten oma keho, itsesäätely, tietoisuus ja sosiaalisuus. (Rautio 2006, 11.) Uuden ajan ajattelijoista Descartes (1596–1650) otti vahvasti kantaa minään ja kehoon. Hän jakoi ihmisen aineettomaan sieluun ja materiaaliseen ruumiiseen, jonka yhteenliittymä ihminen Descatesin mukaan oli. Mieli ja ruumis vaikuttavat toinen toiseensa (ns.kartesiolainen dualismi), mutta aineeton on riippumaton aineellisesta substanssista. Descartesin mukaan ajattelu ja tietoisuus ajattelusta on olemisen todellinen perusta ja tietoisuus on ainoa asia, jonka olemassaoloa ei tarvitse epäillä. Locke erotti persoonallisen identiteetin mielestä ja kehosta ja näki sen sijaan sen syntyvän tietoisuudessa. Persoonallinen identiteetti takasi sen, että ihminen (minä) tuntee olevansa sama henkilö tänään ja ensi viikolla (ns. personal continuity). David Hume toi minän käsittelyyn uuden näkökulman. Hän oli empiristi, jonka mukaan kaikki ajattelu perustui aistien välittämään kokemukseen. Ihmisen mieli on vain näyttämö, jolla havainnot esiintyvät. Mitään "mieltä" sinällään ei ole mahdollista tavoittaa. Hume ei myöskään pitänyt mahdollisena, että muisti voisi luoda identiteettiä.

Adam Smithillä (1723–1790) on katsottu olevan erityinen vaikutus myöhempiin minä -käsitteisiin (esim. Rautio 2006, 15; Sippo 2000, 28–29). Hän tarkasteli minää ensimmäistä kertaa vuorovaikutuksessa muihin. Smith näki minän synnyn olevan yhteydessä vuorovaikutukseen ja hänen mukaansa ihminen havaitsee ensin toiset ja sitä kautta oppii tarkastelemaan vasta itseään. Immanuel Kant puolestaan nosti minän keskiöön ja lähti ajatuksesta, että minä on varsinainen kokemuksen subjekti eli transendenttaalin minä. Minä oli Kantille havaintojen järjestelijä, joka järjesti aistimukset järjelliseksi kokemuksiksi. Lisäksi Kant esitti, että on olemassa ns. empiirinen minä, josta ihminen saa tietoa itsehavainnoinnin avulla. Mm. tätä ajatusta kritisoi William James, joka oli yksi pragmatisteista ja jonka työstä ammensi mm. Mead oman teoriasensa minän muodostumisesta (tarkemmin loppuvuhteessä 3).

viime vuosikymmeninä ja vuosina. Kun Helsingin yliopiston kirjaston Helka-tietokanta antoi identiteetti-hakusanalla vuonna 2002 yhteensä 1998 viitettä kymmenen edellisen vuoden ajalta, oli määrä kasvanut vuonna 2009 jo 5814 kappaleeseen. Tällä hetkellä identiteettiä käytetään yhtä lailla esimerkiksi kansainvälisen politiikan, arktisen ekologian, kansallisuuden ja etnisyyden, Tarzan-sarjojen, elokuvan, kielen, kehon, seksuaalisuuden, kantasolujen, ammattien kehityksen kuin yksilön psykofyysisen kehityksen ja persoonallisuuden tutkimuksessa. Identiteettiin liittyvien lähteiden määrän lähes kolminkertaistuminen seitsemässä vuodessa antaa viitteitä aihepiiriä koskevan tutkimuksen lisääntymisestä – maailmalla tutkimuksen lisääntymistä on luonnehdittu jopa diskursiivisena räjähdysenä (Hall 1999, 245).

Erilaisten ”minuutta” koskevien tutkimuksen lisääntymistä on selitetty modernin maailman synnyllä ja siihen liitettyllä itseymmärryksen kehityksellä (esim. Giddens 1991, 33). Identiteetin käsitettä on verrattu prismaan, jonka läpi kaikkia nykyelämän ilmiöitä hahmotetaan, ymmärretään ja tulkitaan (Bauman 2001, 140–141). Myös yhteiskunnan monimutkaistumisen on katsottu lisänneen ihmisten pohdintoja siitä, keitä he ovat (Saastamoinen 2006). Usein tutkimuksissa onkin kuvattu nk. vanhojen identiteettien rapautumista ja vastaavasti uusien sirpaloituneiden identiteettien syntymistä (esim. Giddens 1991; Bau-

---

Näiden keskustelujen pohjalta kehitti psykoanalyttisen teoriansa Sigmund Freud (1856–1939), joka vaikutti merkittävästi minä- ja identiteettitutkimukseen (ks. myös Hall 1999, 38–39). Minä oli Freudin mukaan psyykkisten prosessien organisaatio, johon tietoisuus oli kiinnittynyt ja joka valvoi sekä ulkomaailman – mutta myös omia – prosessejaan. Minässä on sekä tietoisia että tiedostamattomia kerrostumia. Se, edustaa viettipohjaa, välittömään tarpeen tyydytykseen pyrkivää osaa. Yliminä puolestaan ilmentää ympäristön vaatimuksia ja sosiaalisia normeja. Minä on minän toiminnallinen osa, jolla on välittävä rooli Sen ja yliminän ulkoisen maailman välillä. Se ikään kuin pitää kokonaisuuden koossa. Erikson jatkoi Freudin teoriaa kehittämällä egoidentiteetin käsitteen ja laajensi identiteetti-tarkastelun koskemaan yhteiskuntaa, sukua ja kulttuuria ja koko elämänkaarta.

Myös Pohjois-Amerikassa on tehty identiteettiin liittyvää tutkimusta, mutta sikäläisessä tutkimusperinteessä minällä (self) on ollut ja on yhä identiteetin sijasta hyvin keskeinen rooli. Tätä on selitetty sillä, että amerikkalainen sosiaalipsykologia on yksilökeskeisempää. Sen sijaan eurooppalaisen sosiaalipsykologian perinteen on ajateltu olevan kollektiivisempi ja sosiologisempi ja sitä kautta tutkimuksissa on käytetty ja käytetään enemmän identiteetin käsitettä. (Rautio 2006, 19.) Omassa työssäni käytän identiteetin käsitettä.

man 2001; Beck – Beck-Gernsheim 2001; Eteläpelto 2007; Kirpal 2004). Tutkijat ovat puhuneet jopa identiteetikriisistä (esim. Giddens 1991; Bauman 2001, 140–141). Baumaister (1986) puolestaan liittää identiteetin käsitteen syntyminen erityisesti sellaisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin, joiden myötä muun muassa uskonnollinen auktoriteetti murenee ja arvomaailmat alkavat eriytyä.

1.5.1. Identiteetin käsitteistä

Identiteetin käsitettä käytetään joko sinällään tai lisäämällä ”identiteettiin” erilaisia lisämäärittelyjä. Lisämäärittelyjen avulla on pyritty kertomaan tarkemmin, mitä käsitteen avulla halutaan kertoa tai kuvata. Esimerkiksi työn tutkimuksessa on käytetty sellaisia identiteetin käsitteitä kuten vocational-, professional- sekä work identity. Suomen kieleen ei ole vastaavia käsitteitä vakiintunut (ks. Eteläpelto jne. 2007)²² lukuun ottamatta ammatti- ja professionaalisen identiteetin käsitteitä.

Ammatti-identiteetin²³ käsitettä on käytetty kuvattaessa ammattiryhmälle tyypillisiä piirteitä. Käsitteen avulla on mahdollista vertailla eri ammattiryhmiä keskenään tai samaa työtä tekevien henkilöiden ominaisuuksia: sen avulla kerrotaan, millaisia ammatinharjoittajat yleisesti ovat. Yleistämisen riskinä on kuitenkin se, että identiteetin avulla voidaan vahvistaa jo olemassa olevia ammatin tunnuspiirteitä. Papit ovat hartaita ja tunnollisia, hoitajat ihmisrakkaita ja hoivaavia ja palomiehet puolestaan rohkeita ja voimakkaita. Ammatinharjoitta-

22. Tästä syystä voikin olla välillä vaikea tehdä vertailuja sen suhteen, puhutaanko eri kielisissä tutkimuksissa samoista asioista.

23. Varsinkin liikkeenjohdollisessa kirjallisuudessa oman keskustelunsa muodostaa ns. organisaation identiteettiä tai kulttuuria käsittelevä keskustelu. Tällöin huomio ei ole enää yksittäisessä ammattiryhmässä, vaan organisaatiossa ja sen muodostamassa identiteetissä. Ongelmana kuitenkin on, että organisaation identiteetti nähdään keskusteluissa usein yhtenä monoliittina, joka on suhteellisen stabiili (ks. esimerkiksi Dahler-Larsen 1997; Irrmann 2001). Organisatorisen identiteetin käsitettä on kuitenkin pidetty hyödyllisenä erityisesti juuri liikkeenjohdollisesta näkökulmasta.

jiista ja heidän identiteeteistään tulee monoliittisia, ristiriidattomia ja stereotyyppisiä. Toisaalta ammatti-identiteetin tutkimuksessa voidaan nähdä myös poliittinen ulottuvuus. Esimerkiksi tutkijanaisia käsittelevillä tutkimuksilla on tehty näkyväksi tutkijanaisten työtä ja työhön liittyviä eroja verrattuna miestutkijoihin (esimerkiksi Wager 1994; Husu 2001; Saarinen 2003).

Yksi poikkeus suomalaisessa ammatti-identiteettiä käsittelevissä tutkimuksissa on Hannele Palukan (2003) väitöskirja, jossa hän käsittelee lennonjohtajien ammatti-identiteettiä tietystä työyhteisössä ja historiallisessa tilanteessa. Hän määrittelee ammatti-identiteetissä olevan kysymys jostakin, joka muotoutuu käsityksissä ja tulkinnoissa siitä, keitä ”me” ammattikuntana olemme, millaista ”meidän” toimintamme on sekä millainen ”meidän” asemamme on. Näin ollen tutkimuksen fokuksessa on ammatti-identiteetti sekä kulttuurisena merkityskonstruktiona että tilannekohtaisena merkityksenantona. Palukka tulkitsee lennonjohtajien haastattelupuhetta ”*ad hoc* -tyyppisesti esitettyinä kontekstisidonnaisina väitteinä ryhmän itseystestä” (kursivointi Palukan). (Emt. 15.) Palukan lähestymistapa on erittäin mielenkiintoinen. Työssä ammatti-identiteetin rakentumista tarkastellaan erilaisissa puhekonteksteissa ja erilaisten puhetapojen kautta ymmärrys lennonjohtajien ammatti-identiteetistä rakentuuakin moniulotteiseksi ja myös sisäisesti ristiriitaiseksi.

Ammatti-identiteetti voidaankin määritellä useista paikallisista toiminnoista syntyneeksi yleisemmäksi toiminnan ja ajattelun kulttuuriseksi malliksi, jota esimerkiksi elokuvat, tv-ohjelmat jne. kuvastavat (vrt. Woodward 2007; Alasuutari 1996). Tämä yleinen malli muokkaa paikallisia toimintoja ja edelleen yksilöitä (vrt. Holland – Lave 2009). Tällöin ammatti-identiteetissä (ja sitä rakentavissa puheavaruuksissa) on kyse ”tarjotuista identiteettien rakennuspuista, ehdotetuista tavoista nähdä ammattikunnan rooli ja merkitys suhteessa koko kansakuntaan ja yhteiskuntapolitiikan puheavaruuksiin” (Alasuutari 1996, 34). Kyse on myös niistä tavoista, joilla puheavaruudet heijastavat erilaisia identiteettien muotoja sekä millaisia toimijan asemia ja ehtoja ne asettavat identiteettien rakentamiselle (emt. 52).

Tutkimuksista on löydettävissä myös muita identiteetin käsitteitä kuten muun muassa persoonallinen ja ego-identiteetti (Erikson 1968), minä-identiteetti (Giddens 1991), sosiaalinen identiteetti (Jenkins 2004), kollektiivinen identiteetti (Giddens 1991; Kaunismaa 1997; Palukka 2003), sukupuoli-identiteetti, inhimillinen identiteetti (Sarbin 2000), kulttuurinen identiteetti (Hall 1999) tai diskursiivinen identiteetti (Berger – Luckmann 1994; Hall 1999, 223; de Fina – Schiffrin – Bamberg 2006; Pietikäinen – Mäntynen 2009, 63–66). Ammatti-identiteetin ja professionaalisen identiteetin käsitteiden lisäksi on suomalaisessa työn tutkimuksessa käytetty myös työhön liittyvän identiteetin käsitettä (käsitteen määrittelystä Eteläpelto 2007, 90–91). Käsitteiden määrittelyt poikkeavat toisistaan useimmiten lähestymistapansa johdosta, mutta niissä on myös paljon samaa. Kärjistäen voidaan ajatella, että identiteetin avulla on selitetty yhtäläillä maailmassa riehuvien konfliktien syitä ja seurauksia kuin myös yksittäisen henkilön mieltymyksiä.

Hall (1999) erottaa identiteettikriisejä käsittelevässä artikkelissaan kolme erilaista, toisiaan valtaosin kronologisesti seuraavaa identiteettikäsitystä²⁴, joiden voidaan ajatella kuvaavan identiteettikäsitysten historiallisia ideaalityyppejä. *Valistuksen subjekti* perustuu ajatukseen täysin yhtenäisestä yksilöstä, jolle on tyypillistä, että se pysyy samana, identtisenä, koko elämän ajan. Käsitteen taustalla vaikuttivat pysyvät traditiot ja rakenteet, joiden uskottiin olevan jumallista alkuperää (vrt. Allemeyer 2007; Cooper 1995). 1600- ja 1700-luvulla syntyi ajatus suvereenista yksilöstä, mikä osaltaan vaikutti modernin maailman syntyyn ja vähitellen kehittyi myös sosiaalisempi käsitys subjektista. *Sosiologinen subjekti* korostaakin yhteiskunnan ja minän vuorovaikutusta osana laajempaa sosiaalista verkostoa. Kronologisesti viimeinen identiteettikäsitys – ja myös viimeaikainen keskustelu – ovat pitkälti rakentuneet nk. *postmodernin identiteetin ympärille*, joka rakentuu ajatukselle ei kiinteästä, olemuksellista tai pysyvistä identiteetistä.

24. Hall käyttää artikkelissaan identiteetin ja subjektin käsitteitä välillä ikään kuin toistensa synonyymeina (1999, 21) ja välillä taas erillisinä käsitteinä (1999, 29) kuitenkin määrittelemättä käsitteiden sisältöjä. Käytäntö ei kuitenkaan ole poikkeuksellinen yhteiskuntatieteellisessä identiteettejä tavalla tai toisella käsittelevässä tutkimuksessa.

Identiteetit ovat ristiriitaisia niin yksilöissä kuin yksilöiden välillä, mikä tarkoittaa, että identifikaatiot vaihtelevat tilanteittain. Tällaista identiteettiä Hall nimittää ”liikkuvaksi juhlaaksi”. Identiteettikeskustelun ääripäissä voidaankin ajatella olevan monoliittisen ja universalistisen identiteettikäsitteen ja toisaalta postmodernin ja alati muuttuvan identiteettikäsitteen (vrt. Holland *etc.* 1998, 19–46; Woodward 2007). Monoliittinen ja universaali identiteetti on kuvattu sisäisesti homogeenisena, stabiilina kokonaisuutena, joka on olemassa ympäröivästä yhteiskunnasta, yhteisöstä tai toiminnasta jokseenkin riippumattomana. Klassisen esimerkin universalista identiteetin teoriasta tarjoaa Erik Eriksonin teoria egoidentiteetistä (1968). Teorian taustalla voidaan nähdä ajatus ns. universalistisesta minästä, joka perustaltaan pysyy samana ihmisen eri kehitysvaiheissa.

Postmoderni identiteetti on ymmärretty edellisen vastakohtana: jatkuvasti tilanteitten virrassa vaihtuvana ja muuttuvana. Yhden esimerkin postmodernista identiteettitutkimuksesta tarjoaa Geen (2003) videopelejä ja -pelaamista koskeva tutkimus. Hän erottaa tutkimuksessaan kolme erilaista identiteettityyppiä: virtuaalinen (pelihahmo, jonka pelaaja pelissä omaksuu), ”todellinen” (pelaajan oma ”todellinen” identiteetti) sekä projektiivinen identiteetti. Projektiivinen identiteetti muodostuu siitä, kun pelaaja projisoi omat arvonsa ja mielihalunsa omaan virtuaalihahmoonsa (Geen mukaan identiteettiinsä) ja toisaalta siitä, että pelaaja rakentaa virtuaalihahmoonsa sellaiseksi kuin hän itse haluaa sen olevan ja tulevan. Identiteetti ikään kuin vaihtuu sitä mukaa kuin pelaajan teot pelatessa vaihtuvat. Kun lapsi pelaa Peppi Pitkätossu -peliä, hänellä voi olla Geen mukaan (ainakin) kolme erilaista identiteettiä pelin aikana: 1) ”oma itse” identiteetti, joka on todellinen, 2) virtuaalinen Peppi-identiteetti, jona hän esiintyy pelissä sekä 3) projektiivinen ”oma itse/Peppi-identiteetin” välimuoto, joka on fiktiivinen – *wanna be* – identiteetti, jolla on kuitenkin jonkinlainen tekoja ohjaava vaikutus. Voidaan kuitenkin kysyä, onko tutkimuksessa kyse identiteeteistä vai pikemminkin pelitilanteesta otetuista erilaisista pelirooleista (vrt. esim. Gee 2004, 51).

I.5.2. Identiteettitutkimuksen ja -käsitteen kritiikkiä

Erityisesti sosiologista postmodernia identiteettikeskustelua on kritisoi-
tu ristiriitaisuuksista, identiteetti -käsitteen vähäisestä teoretisoinnista
sekä epäanalyttisyydestä esimerkiksi suhteessa käytettyjen käsitteiden
historiallisiin juuriin (Bendle 2002). Yhden esimerkin ristiriitaisuuk-
sista tarjoaa se, että identiteetti nähdään ratkaisevana asiana persoonal-
liselle hyvinvoinnille, mutta samanaikaisesti identiteettiä koskevassa
teoretisoinnissa identiteetti nähdään ”nestemäisenä”, moninaisena,
jatkuvasti muuttavana ja fragmentaarisenä (emt.). Kyseisen suun-
tauksen puolustukseksi voidaan kuitenkin todeta, että tutkimuksen
tarkoituksena on ollut ennen kaikkea yhteiskunnallisen kehityksen
kuvaaminen ja jäsentäminen (vrt. Heiskala 1994), missä identiteettiä
on käytetty yhtenä välineenä.

Yhteistä niin universalistiselle kuin postmodernistiselle identi-
teetin käsitteellistämislle on se, että identiteetit ovat aina sisäisesti
ristiriidattomia – henkilöllä on joku identiteetti tai ei ole. Identiteetistä
puhutaan prosessina, mutta käytännössä prosessuaalinen ulottuvuus
redusoituu erilaisiksi identiteeteiksi, mitä ihmisellä voi olla.

Usein identiteettiä käsittelevissä tutkimuksissa ei ole myöskään
painotettu ajallista ulottuvuutta (poikkeuksia kuitenkin esim. Rhodes
– Scheeres 2004; Hall 1999). Historiallisuus on usein esitetty tärkeä-
nä (esimerkiksi Palukka 2003; Eteläpelto 2007)²⁵, mutta analyysissä
se on jäänyt vähemmälle huomiolle. Yksi perusteluista voi löytyä
metodologiasta: identiteettiä on tutkittu usein nykyhetkessä, minkä
seurauksena vastauksissa ovat painottuneet nykyhetki ja sen ongelmat.
Usein ”aika kultaa muistot” eli mennyt muistuu mieleen ”vanhana
hyvänä aikana, jolloin kaikki oli toisin” ja nykyisyys puolestaan sen
vastakohtana. Identiteettien tasolla tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä,
että menneeseen työhön liittyvät identiteetit määrittyvät pysyviksi ja
vakaiksi, kun taas nykyiseen työhön liittyvät identiteetit määrittyvät

25. Eteläpelto ja Vähäsantanen (2009) keskustelevat artikkelissaan ammatillisesta identiteetistä ja työn historiallisesta muuttumisesta lyhyesti ja viittaavat Rhodesin ja Scheeresin (2004) malliin oppimisen ja ammatillisen identiteetin rakentamisesta eri tuotantotavoissa.

yksilön kannalta ongelmallisiksi: äärimmäistä joustavuutta edellyttäviksi, esimerkiksi yrittäjämäisiksi (vrt. Kirpal 2004).

Identiteettitutkimusta on kritisoitu myös mm. elitistisyydestä ja ennen kaikkea länsimaisuudesta (esim. Jenkins 2004, 12). Samoin on kysytty, onko lopulta kysymys identiteetin muutoksesta vai koko moderniteetin muutoksesta (Hall 1999, 21). Alasuutari (2007) liittää historiattomuuden klassisen sosiologian perusajattelijoihin (Comte, Spencer), jotka hänen mukaansa yksinkertaistivat historiallisen tietoisuuden dualistiseksi malliksi, joka koostui traditionaalisesta ja modernista, ja jossa nykyisyyttä edeltävät aikakaudet typistyivät lähinnä vertailumateriaaliksi moderneina pidetyille piirteille. Alasuutari toteaa, että modernisaatioteoriasta on 1950-luvun jälkeen muodostunut yleinen näennäishistoriallinen näkökulma, jota käytetään yhteiskuntatieteellisten ja kulttuurikritiikin osana. Modernisaatiokertomus on hänen mukaansa myytti, jonka pääolettamuksena on ainainen muutos, mikä erottaa sen aiemmista aikakausista. Muutosta on selitetty maleissa pyhän kriisillä (esim. uskonnollisuuden häviämisen -myytti) sekä refleksiivisyyden lisääntymisellä, minkä on puolestaan ajateltu liittyvän rutiininomaisen käyttäytymisen häviämiseen. Alasuutari kysyy, miksi modernisaatiokeskustelua halutaan ylläpitää, ja hän antaa kaksi mahdollista vastausta. Toinen liittyy kustannustoimintaan: maailmaa syleilevät selitysmallit myyvät paremmin kuin syvälliset, vain yhteen yksityiskohtaan keskittyvät selitysmallit. Toinen selitys liittyy puolestaan käsitteiden käyttökelpoisuuteen poliittisessa päätöksenteossa.

Yksityistymisen korostamista ja identiteetti -käsitteen suosiota voidaan tarkastella myös vallankäytön ja hallinnan näkökulmasta. Tällöin identiteettitutkimusta tarkastellaan ennen kaikkea tuotettuna ja ylläpidettävänä ilmiönä. Hallinnalla ei tällöin tarkoiteta alistamista perinteisessä mielessä, vaan pikemminkin erilaisten sosiaalisten ja poliittisten päämäärien saavuttamista vaikuttamalla yksilöiden resursseihin, toimintoihin ja suhteisiin (Helen 2004). Valta on tällöin ennen kaikkea luomista, ei niinkään rajoittamista (ks. Foucault 1990; Alhanen 2007). Tässä viitekehyksessä yksilöllistymiskehityksessä on kyse prosesseista, joilla yhteiskuntaa hallitaan hallitsemalla vähemmän.

Hyvän esimerkin ajattelutavasta tarjoaa se, miten vapaus käsitetään länsimaisessa yhteiskunnassa. Meitä ei pakoteta tai käsketä tekemään asioita tietyllä tavalla, vaan meille annetaan resursseja tehdä ”itsenäisiä” päätöksiä. Pysyäksemme yhteiskunnassa mukana olemme kuitenkin pakotettuja esimerkiksi tekemään alituista itseanalyysia tai -arviota omasta toiminnastamme, muutoin leimaudumme passiivisiksi tai ulkopuolisiksi. Samalla yhteiskunnalliset ongelmat alkavat yhä enemmän muuntua yhteiskunnallisessa keskustelussa yksilöllisiksi ongelmiksi. Esimerkiksi työttömyyttä käsitellään yhä enemmän julkisessa keskustelussa yksittäisten ihmisten kokemuksina ja yhä harvemmin yhteiskunnallisena ilmiönä. (Saastamoinen 2006.) Myös Dean on kritisoinut vahvasti identiteetin ja subjektiuden tutkimusta siitä, että niiden avulla linkitetään suoraviivaisesti sosiaalis-rakenteellisia prosesseja kuten esimerkiksi globalisaatio ja riskiyhteiskunta erilaisiin nykyidentiteettien tunnusmerkkeihin (joustavuus, pirstoutuneisuus jne.) ilman, että selvitetään, miten tämä yhteys konkreettisesti muodostuu. Vaarana on tällöin Deanin mukaan mystifioiminen. Hallinnan tutkijat puhuvatkin ns. minuuden teknologioista. Heidän väitteensä on, että tietyn yhteiskuntamuodon ylläpitäminen ja jatkuvuuden turvaaminen edellyttää tavoitteiden saavuttamista yksilöiden kautta. Sen ajatellaan olevan tällä hetkellä paras, taloudellisin ja tuottavin tapa hallita yksilöitä ja yhteiskuntaa. (Saastamoinen 2006, 152–154.)

Vaikka identiteetin käsitteen kritisointi on lisääntynyt (Hall 1999, 245), on samanaikaisesti kuitenkin todettu, että identiteetin käsite on yhä käyttökelpoinen:

”Kun vanha on käännetty nurin, mutta uusi ei ole vielä ilmaantunut, se (identiteetti, TM) toimii ”ylipyyhkimisen alaisena”. Se on jotain, mitä ei voi ajatella vanhaan tapaan, mutta jota ilman tiettyjä kysymyksiä ei voi ajatella lainkaan.” (Hall 1999, 246.)

Toisin sanoen identiteetin käsitteellä on mahdollista tavoittaa jotakin sellaista, jota ei tavoiteta muilla olemassa olevilla käsitteillä. Identiteetin avulla on mahdollista tehdä ymmärrettäväksi sitä, mitä polkuja ja teitä

pitkin kulkien yksilöstä on tullut sellainen kuin hän on sen sijaan että yritettäisiin etsiä jonkun alkuperää tai juuria. (Hall 1999.)

Identiteetidiskurssin voidaan ajatella puhuttelevan keskustelijoi-
taan myös aikalaisdiagnoosin muodossa: se nostaa esiin kysymyksiä
epätoivottavasta kehityksestä tai vastaavasti luo odotuksia paremmasta
(Alasuutari 2007, 221). Lisäksi on korostettu identiteetin käsitteen
mielenkiintoisuutta sen sijoittumisella ikään kuin yksilöllisen ja yh-
teisöllisen (sosiaalisen) ja toisaalta sisällä olemisen ja ulkopuolella
olemisen välimaastoon (Woodward 2007, 15). Identiteetin on katsottu
yhä kiinnostavan tutkijoita myös siksi, että identiteettiä ei pidetä
saavutettuna ominaisuutena, vaan pikemminkin monitulkintaisena
ja helposti särkyvänä, jatkuvasti työstettävänä. Identiteetin on nähty
kiinnostavan myös siksi, että siitä on tullut (identiteetti)politiikan te-
kemisen paikka. (Alasuutari 174–175) Identiteetin voidaankin ajatella
avaavan yhden mahdollisuuden tarkastella ja ennen kaikkea ymmärtää
paremmin inhimillistä todellisuutta (vrt. emt. 223) ja tässä tapauksessa
palomiestyötä.

1.5.3. Identiteetin ymmärtäminen tässä tutkimuksessa

Oman tutkimukseni fokus on ennen kaikkea siinä, kuinka palomiehet
rakentavat yhdessä kollektiivista identiteettiään (esim. Melucci 1996,
68–83; Kaunismaa 1997²⁶; Hall 1999; Palukka 2003). Kollektiivisen

---

26. Kaunismaa (1997) on lähestynyt kollektiivista identiteettiä kulttuuristen
koodien sekä tulkintojen näkökulmista. Kulttuuriset koodit Kaunismaa jakaa
yleisiin koodeihin ("kollektiivisten identiteetin yleisiä, kaikkiin kategorian
piiriin kuuluvien tapauksien piirteitä") sekä historiallisesti spesifit koodit
("kollektiivisen identiteetin erityisen tapauksen merkitysmallien kokonai-
suus"). Kaunismaa jakaa identiteetin tarkastelun nk. kokonaisidentiteettiä
koskevaan tarkasteluun, minkä hän määrittelee tarkoittavan kaikkea mitä
tulkitsimme kansallisen identiteetin merkitsevän sekä nk. kontekstuaaliseen
tulkinnan malliin, jolla hän tarkoittaa sitä, miten käytämme yksittäisessä tilan-
teisessa kansallisen identiteetin tulkintamalleja. Lisäksi Kaunismaa korostaa
kollektiivisten identiteettien kuvitteellista ja sepitteellistä luonnetta, joilla
hän tarkoittaa identiteettien rakentumista erilaisten mielikuvituksen varaan
rakentuville ilmaisuille. (Kaunismaa, 1997, 222–224.) Oman työni kannalta

identiteetin tutkimuksen juuret ovat sosiaalisten liikkeiden tutkimuksessa ja siihen on usein liitetty käsitys kaltaisuudesta tai samuudesta (vrt. Ricoeur 1991). Jenkins (2004, 16) on tiivistänyt yksilöllisen ja kollektiivisen identiteetin eron siten, että yksilöllisessä identiteetistä puhuttaessa korostetaan eroa ja kollektiivisesta identiteetistä puhuttaessa puolestaan samankaltaisuutta. Esimerkiksi palomiesten puhe sisältää paljon tarinoita erilaisista hälytystilanteista, -välineistä ja -tehtävistä sekä legendaarisista palomiehistä tai -päälliköistä (vrt. myös Baigent 2001; Scott 2005). Tällaisten tarinoiden avulla yhteisö rakentaa ja ylläpitää eroja ”muihin”, mutta myös rakentaa omaa erityistä kollektiivista identiteettiään (esim. Woodward 2007; Hall 1999).

Kollektiivisen palomiesidentiteetin työstämiseen osallistuvat kulloiseenkin konkreettiseen työyhteisöön kuuluvat palomiehet, mutta työstämiseen tuodaan myös vaikutteita ja ajatuksia työyhteisön ulkopuolisesta maailmasta (Holland etc. 1998). Lähtökohtana on kulttuurinen kollektiivinen toiminta sekä kulttuuristen merkitysten ja välineiden sisäistäminen. Esimerkiksi palomiestyössä käytetään paljon erilaisia työvälineitä (vrt. Weick 1996; Olofsson 2009), joiden hyvän kuntoon viitataan puheessa osana palokunnan imagoa ja mainetta. Erityisesti tämä koskee autoja, joiden pitää olla puhtaita ja kiiltäviä (Olofsson 2009). Lähes jokaiselta paloasemalta löytyy myös vitriini, jossa säilytetään urheilukilpailuissa voitettuja pokaaleja ja toisaalta muilta pelastuslaitoksilta saatuja puusta tms. materiaalista tehtyjä pelastuslaitoskohtaisia ”vaakunoita”. Samoin keräillään muiden pelastuslaitosten hihamerkkejä. Myös historiallisia sammuusvälineitä pidetään esillä ja esitellään. Kunniataulut työtehtävässä menehtyneille palomiehille esitellään vierailijoille. Juhlaperinteissä on selkeät kaavat ja koodit, joiden puitteissa juhliminen tapahtuu (hautajaiset, sarviaiset). Oma lukunsa ovat erilaiset lahjat, joita annetaan syntymäpäivinä tai eläkkeellelähdön kunniaksi. Tyypillisimpiä ovat esimerkiksi palokirves ja kypärä, mutta miehistö saattaa nikkaroida ”sankarille” oman versionsa jostakin palokuntaan läheisesti liittyvästä esineestä. Toisaalta

---

Kaunismaan ajattelussa on mielenkiintoista kollektiivisten identiteettien kuvitteellisten ja sepitteellisten piirteiden korostaminen sekä jako yleisiin ja paikallisiin tulkintoihin.

esineet liittyvät myös kiinteästi ko. henkilön omaan työhistoriaan: niiden voidaan ajatella olevan jonkinlaisia kiteytymiä palomiestyöstä ja ko. työntekijästä palomiestyön tekijänä. Näin ollen myös työvälineet ja erilaiset (perinteiset) erilaisiin asioihin ja tilanteisiin liitetyt merkitykset ovat muutakin kuin vain ”pelkkiä” fyysisiä työvälineitä tai tapoja tehdä ja toimia.

Kollektiivista identiteettiä rakennetaan (vrt. Holland etc. 1998; Mead 1967³, alkup. 1934; Vygotski 1978⁴) yhdessä muiden kanssa osana historiallisesti rakentunutta paikallista toimintaa esimerkiksi väittelemällä, kamppailemalla tai puolustamalla omia ajatuksia. (Holland – Lave²⁷ 2009, 5). Yhden esimerkin tarjoaa palomiesten ”oikeasta” ammattinimikkeestä käyty keskustelu. Palomiehet jäsentävät puheessaan itseään ja ammattiaan kolmen erilaisen ammattinimikkeen – palomies, pelastaja ja palomies-sairaankuljettaja – kautta. Osan mielestä palomies -nimike on kansainvälinen, perinteinen ja sitä kautta ainoa oikea. Osan mielestä palomies -nimike on vanhentunut ja sen sijaan pelastaja -nimike oikea, koska se kuvaa paremmin työn sisältöjä. Osan mielestä pelastaja nimitys viittaa puolestaan Pelustusarmeijaan. Osa palomiehistä rakentaa identiteettiään ”palomies-sairaankuljettaja” nimikkeen kautta, koska se lukee palkkakuitissa ja se kerrotaan tästä syystä viralliseksi. Nämä kaikki nimikkeet heijastavat palomiesten käsityksiä palomiehistä, palomiestyöstä ja -yhteisöstä. Yksittäisen palomiehen puhe ja mielipiteet vaihtelevat myös eri kontekstien tai yleisöjen mukaan (esim. Gubrium – Holstein 2009; Holstein – Gubrium 2001; Antaki – Widdicombe 1998).

Näin ollen identiteettien rakentaminen, toiminta ja toiminnan kohde ovat kiinteässä vuorovaikutussuhteessa toisiinsa nähden. Toisen

---

27. Hollandin ja Laven (2009) yksi mielenkiinnon kohteista ovat myös laajemmat institutionalisoituneet konfliktit (struggles), jotka tutkijat näkevät syntyvän paikallisten ”kamppailujen” kautta ja jotka osaltaan muokkaavat yksilöiden identiteettejä. Näissä paikallisissa kulttuurisissa konflikteissa tuotettu toiminta tarjoaa tutkijoiden mukaan mahdollisuuden tarkastella kysymyksiä, kuten mikä historia tai missä institutionalisoituneissa rakenteissa ihmisten erilaiset tarinat ovat ymmärrettävissä (Holland – Lave 2009).

muuttuessa myös toinen muuttuu. Muutokset tapahtuvat kuitenkin eriaikaisesti, mikä puolestaan näkyy erilaisina ja -asteisina ristiriitoina.

Se, että identiteetti ymmärretään syntyvän ja rakentuvan jatkuvasti osana arkista (dialogista) toimintaa, ohjaa ymmärtämään identiteetin käsitteen yhä vahvemmin kompaktin yksittäisen ja tilanteittain vaihtuvan identiteetin sijaan identifikaationa (esim. Hall 1999; Woodward 2007, 15). Huomio on dynaamisessa ja jatkuvassa identiteettityön prosessissa. Identiteetti määrittyykin tällöin verbiksi, ei substantiiviksi (Alasuutari 2007, 174). Identiteetti on ”tuotantoa”, joka ei ole koskaan valmis, vaan aina prosessissa ja muotoutumassa (Hall 1999, 223). Identiteettityön voidaan ajatella olevan tällöin toimintaa, jossa toiminnassa ja ympäristössä tapahtuvat muutokset haastavat yksilön ja kollektiivin olemassa olevia käsityksiä ja ymmärrystä itsestään ja toiminnastaan. Identiteetin käsitteen voima piilee juuri näissä identiteettityössä syntyneissä rutinoituneissa ajatuskuluissa ja toimintatavoissa (Alasuutari 2007, 177).

1.5.4. Identiteetin tutkiminen narratiivisesti

Yksi tapa jolla yksilöt rakentavat yhteisiä representaatioita diskurssien sisällä tai niiden välillä ovat narratiivit. Narratiivista analyysiä on käytetty yhtenä systemaattisena lähestymistapana silloin, kun on haluttu ymmärtää, miten ihmiset tuottavat oman elämänsä merkityksellisenä. Esimerkiksi elämänmuutoksia on todettu olevan otollista tarkastella narratiivisesti, koska narratiivisuus jäsentää tapahtumien kulkua, antaa yksittäisille tapahtumille mielen, juonen. Tarinat voidaan ajatella myös elämänhallinnan välineiksi, joiden avulla kertoja jäsentävät muutoksen osaksi menneen ja tulevaisuuden yhdistävää juonta. (Hänninen 2003, 95.)

Narratiivi -sanan alkuperä on paikannettu sanskriitin sanaan ”gna”, mistä on puolestaan johdettu latinan sana ”gnarus”, jolla tarkoitetaan tiedon siirtämistä siltä joka tietää. (Kreiwirth 2000, 304.)

Usein yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa narratiivin määritelmänä on käytetty Aristotelen Runousopin tragedian määritelmää, jossa hyvän tragedian tunnuspiireinä on nimetty alku, keskikohta ja loppu ja sen keskeisenä elementtinä juoni, mythos. Määritelmää on kuitenkin kritisoitu siitä, että siinä painotetaan liikaa tapahtumien peräkkäisyyttä. Lisäksi on todettu, että alku, keskikohta ja loppu ovat liian laajoja käsitteitä paljastamaan mitään olennaista siitä, mitä narratiiveilla tehdään. (Hyvärinen 2009a, 448; Riessman 2008; ks. myös esim. Gubrium – Holstein 2009)

Tavat, joilla narratiivi on suomennettu tai kuinka käsitettä on käytetty, vaihtelevat. Etenkin yhteiskuntatieteissä narratiivia (kertomus) ja tarinaa (story) on käytetty toistensa synonyymeinä ja ne on ymmärretty käsitteiden arkisessa merkityksessä (Hyvärinen 2009a, 448; myös 2007). Yksi poikkeus yhteiskuntatutkimuksen kentällä on Hännisen (2003) sosiaalipsykologian väitöstutkimus, jossa tarinan ja kertomuksen käsitteet on erotettu toisistaan ja ne on myös selkeästi määritelty. Tarinan määrittelyn lähtökohdaksi Hänninen (emt. 20) ottaa Aristoteleen Runousopissaan esittämät tragedian tunnuspiirteet ja määrittelee kerrotun tarinan esittävän ”jonkin yleisen totuuden tai mahdollisuuden yksittäistapauksen kautta: se on konkreettien tapahtumien muotoon saatettu tarinan juonen ilmaisu”. Kertomuksen (latinaksi *narrare*) Hänninen puolestaan määrittelee viittaavan tarinan esitykseen merkkien muodossa. Toisin sanoen yksi kertomus (esim. näytelmä, elokuva) voi sisältää monia tarinoita. (Hänninen 2003, 20–21.)

Narratologiassa on sen sijaan keskusteltu laajasti narratiivin käsitteen määrittelystä ja sisällöistä (määrittelystä tarkemmin loppuviitteessä ⁵) aina 1980-luvulta alkaen (Hyvärinen 2007, 128). Hyvärinen (mm. 2004; 2006a; 2006b; 2007; 2008; 2009a; 2009b), joka liikkuu sujuvasti niin yhteiskuntatieteellisen, sosiolingvistisen kuin narratologisen tutkimuksen kentillä, on jäsentänyt narratiivisen tutkimuksen käsitehistoriaa ja sitä kautta myös erilaisia narratiivin määrittelyn ja käytön tapoja. Hyvärisen kiinnostuksen kohteena ei ole ollut niinkään se, mistä narratiivin käsite ja teoria ovat tulleet tai tulossa, vaan se, mikä

tai mitkä olivat ne tekijät, jotka ”kutsuivat” näitä keskenään kilpailevia tai komplementaarisia teorioita narratiivisuudesta esiin. Hän erottaa tarinan ja kertomuksen selkeästi toisistaan. Tarina (fabula) liittyy Hyvärisen mukaan oletettuun tapahtumien järjestykseen eli sisältöön (whats). Narratiivi tai narratiivinen diskurssi (sjuzet) liittyy puolestaan aktuaaliseen representaatioon (puhe, elämäkerta, uutisraportti) (hows). Tällä tavoin ymmärrettynä kertomus nähdään ikään kuin aineistona, kun taas tarinat ovat analyysin tai kognitiivisten prosessien tuloksia. (Hyvärinen 2009b; 2007.) Kertomus on tapa raportoida, ymmärtää ja jäsentää elettyä kokemusta ja on sitä kautta tärkeä osa identiteettiä (Hyvärinen 2007, 137).

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa narratiivi on nähty ensisijaisesti metaforisina resursseina, joiden avulla on mahdollista tarkastella jotakin tai joitakin yhteiskunnallisia ilmiöitä (Hyvärinen 2006b, 31). Narratiivin ymmärtäminen metaforana tuottaa myös impulssin tarkastella narratiivisuutta erityisesti metodologisesta näkökulmasta (Hyvärinen 2009, 450). Suosiota selittää tai sen taustalla voidaan nähdä paitsi laadullisen tutkimuksen nousu myös reaktio behaviorismia, kvantitatiivisia kyselytutkimuksia ja kokeellista tutkimusta vastaan (Hyvärinen 2006a, 5)²⁸. Syntyi uusi monitieteinen narratiivisen tutkimuksen kenttä, joka irrottautui omaksi suuntaukseksi (Hyvärinen 2004; Miettinen 2006, 20). Usein ensimmäisenä sosiologisena narratiivisena tutkimuksena mainitaan William I. Thomasin ja Florian Znanieckin (alkuperäinen julkaisu 1918–1920; 1984) puolalaisia, Amerikkaan imigroituneita talonpoikia koskeva tutkimus, jossa käytettiin aineistona satoja kirjeitä ja muita dokumentteja. Tutkimuksen toinen osa koostuu Władek Wiszniewskin itse kirjoittamasta elämäkerrasta, jonka tutkijat tilasivat kirjoittajalta. Tosin Hyvärinen (2009, 449) omassa

28. Narratiiveja tutkitaan esimerkiksi niiden funktioiden tai rakentumisen kautta. Aikoinaan Propp (1958) oivalsi, että satujen eri hahmot tekevät samoja tekoja eli että saduissa on tietyt funktiot, joita toteutetaan eri tavoin, mutta samassa järjestyksessä. Toisin sanoen Propp luokitteli erilaisia toimijoita samoihin luokkiin heidän toimintansa perusteella. Sen sijaan Labovin ja Walentskyn kehittämässä mallissa tutkitaan narratiivin rakentumisesta ja idea pienimmästä, elementaarisimmasta narratiivin lausumasta. He kehittivät strukturaalisen narratiivin mallin, jonka idea rakentui sille, että eri rakenteiden järjestystä muuttamalla koko tarina muuttui.

narratiivisia käännteitä käsittelevässä artikkelissaan sijoittaa Znanieckin ja Thomasin tutkimuksen yhteiskuntatieteellisen narratiivisen tutkimuksen ulkopuolelle toteamalla, että tutkimuksessa kyllä käytettiin aineistona narratiiveja, mutta tutkimuksesta puuttui narratiivinen analyysi. Thomasin ja Znanieckin tutkimuksen jälkeen Chicagon koulukunnan piirissä tuotettiin muita elämänhistoriallisia tutkimuksia, joiden aihepiirit vaihtelivat aina rikollisista nuorten pahantekoon (esim. Shaw 1930/1966; Whyte 1943; myös esim. Andersson 1999). (Chase 2005.)

Palomiesten puhe työnsä muutoksesta on tuotettu tietyissä hetkessä ja tilanteessa (2001–2002) ja siinä käsitellään vuosikymmenten takaisia asioita. Puhe on puhujilleen totta, mutta se on myös aina puhujan oma tulkinta menneestä – kuten kaikki puhe (vrt. esim. Mishler 2006). Mennyttä tarkastellaan aina kulloisestakin nykyhetkestä käsin ja usein kertojien on todettu tulkitsevan tarinoitaan pikemminkin kuin tuottavan menneen sellaisena kuin se on tapahtunut. Toinen aika ja paikka saattaisivat tuottaa menneestä uudenlaisia tulkintoja. (Vrt. Mishler 2006; Riessman 2002, 705.) Kokemuksen ja kertomuksen välillä on siis katkos, jota Hyvärinen (2004, 301) on nimittänyt kokemuksen kohinan editoinniksi. Toisin sanoen toimija itse editoi kokemustaan aiempien kokemustensa perusteella. Editoinnilla Hyvärinen (emt.) tarkoittaa ”merkityksen antamista, suuntautumista tulevaisuuteen, osa arjen kommunikaatiota ja ihmissuhteita” (vrt. Mead 1967; Vygotski 1978). Toisaalta myöskään kerrottavuus ei ole vakio: toinen tarina on kerrottavissa tänään, mutta ei enää viikon kuluttua – sen sijaan toinen säilyttää kerrottavuutensa koko elämän ajan (Hyvärinen 2004, 301). Tukeudunkin sosiaaliseen konstruktionismiin ja kysyn, millaisen tarinan palomiehet kertovat työnsä muutoksesta, enkä ole realistien tapaan kiinnostunut siitä, mitä palomiehet kertovat.

Tarinan yhtenä keskeisenä elementtinä pidetään juonta, mitä narratologiassa on määritelty esimerkiksi suhteessa tarinan käsitteeseen²⁹. Tällöin huomion keskiössä on juonen rakentaminen, tuottaminen. Toisin sanoen on mahdollista sanoa, että joku kertoo tarinan, mutta

---

29. Juoni ja tarina on myös nähty toistensa synonyymeinä.

ei, että kertoo juonen. Juonelle onkin ajateltu olevan ominaista, että se rakentuu kerrottaessa ja tarinan ymmärtämisen kautta. Erilaiset juonta koskevat teorit on erotettu toisistaan sitä kautta, miten juoni ja tarina määritellään tai erotetaan toisistaan. Routledgen narratiivisen teorian ensyklopediassa (2005, 436) juoniteorit luokitellaan viiteen ryhmään: aristoteeliseen juonirakenteeseen pohjaavat teorit, kielioppiin tai juonikieleen perustuvat strukturalistiset teorit, genrepohjaiset juoniteorit, tarina-diskurssi -eroon perustuvat teorit sekä uusimmat juoniteorit, joissa korostetaan juonen dynaamisuutta. (emt. 2005.) Erilaiset tutkimuksissa erotetut juonityypit ovat kuitenkin lähellä toisiaan. Esimerkiksi Gergen (1999, 70–71) on erottanut progressiivisesti (ongelmien ratkaisu ja onnellinen loppu), regressiivisesti (tarina ei pääty hyvin) ja stabiilin tarinan (ei suuria nousuja tai laskuja). Toisen esimerkin juonityyppien jaottelusta tarjoaa Fryen (1957) myyttejä koskeva tutkimus, jossa hän jakoi juonet neljään geneeriseen juoneen: komediaan, romanssiin, tragediaan ja ironiaan/satiiriin (ks. myös Bruner 1987; myös Murray 1989). Suomessa Hänninen (2003) on erottanut edellisten juonityyppien lisäksi rikostarinan juonityypin.

Koska omassa työssäni on kyse kokouksista, johon osallistui ryhmästä riippuen viidestä aina 15 henkilöä, ei palomiesten tarina työnsä muutoksesta ole kerrottu yhdellä kertaa, vaan useammassa kokouksessa. Esimerkiksi Keskisuudessa laitoksessa työn muuttumista käsiteltiin kaikkiaan yhdeksässä kokouksessa – tosin valtaosa tarinasta kerrottiin kolmessa kokouksessa. Lähtökohtana kertomuksen tuottamiselle oli muutoslaboratoriomenetelmään sisältyvä ajatus käsiteltävänä olevan työn historian yhteisestä jäsentämisestä, josta oli kerrottu menetelmää esiteltäessä. Ensimmäisessä varsinaisessa kokouksessa sovittiin työryhmien kanssa työskentelytavoista ja etenemisestä ja kolmessa muutoslaboratoriokokouksessa työstettiin yhdessä työn historiaa. Työn muuttumisen kuvauksen apuvälineenä käytettiin kokouksissa kehittävän työntutkimuksen ja toiminnan teorian välineistöä (esim. toimintajärjestelmän malli, syklimalli), joiden avulla työssä tapahtuneet muutokset kuvattiin ja vedettiin yhteen. Työn tuloksena syntyi kunkin ryhmän mallinnus paikallisen palomiestyönsä historiasta.

Näitä käsittelen työssäni palomiesten työstäminä narratiiveina työnsä muutoksesta.

Valitsemani narratiivinen tapa käsitellä muutoslaboratorioissa tuotettua työn historiaa koskevaa puhetta ei ole tyyppillinen toiminnan teorian ja kehittävän työntutkimuksen piirissä. Kysymys liittyy nähdäkseni pitkälti siihen, miten narratiivi ymmärretään.

Yksi mahdollinen tapa lähestyä narratiivin määrittelyä on tarkastella, miten narratiiveja tuotetaan. On esitetty, että narratiivi voi olla suullisesti tai kirjallisesti tuotettu, se voi olla tullut esiin kenttätyön aikana joko ”houkuteluna” tai kuultuna, se voi olla haastattelu tai luonnollisesti tapahtuva keskustelu. Tällöin narratiivi on määritelty

- a) lyhyenä tarinana (topical story) jostakin tietystä tapahtumasta ja erityispiirteistä kuten tapaamisesta ystävän tai lääkärin kanssa
- b) laajennettuna tarinana (story) jostakin erityisestä aspektista henkilön elämässä (työ, kouluttautuminen, avioliitto jne.)
- c) henkilön koko elämän narratiivina (narrative). (Chase 2005, 652.)

Chase jatkaa määrittelyä tarkastelemalla niitä analyttisiä ”linssejä”, joiden läpi tutkijat tarkastelevat narratiivisia aineistojaan. Hän löytää viisi eri analyttistä tapaa nähdä narratiivinen aineisto. Ensimmäinen on ymmärtää narratiivi erityiseksi diskurssin muodoksi, jonka ideana on retrospektiivinen merkityksellistäminen eli menneen kokemuksen, itsen ja muiden toiminnan ymmärtäminen. Toinen on ymmärtää narratiivi verbaaliseksi teoksi, tekemiseksi tai loppuunsaattamiseksi, jossa kertoja nähdään aktiivisena toimijana, joka muokkaa teoillaan tapahtumien kulkua. Kolmas on ymmärtää tarinat mahdollistavina ja pakottavina tekijöinä, joita sosiaaliset olosuhteet ja resurssit ohjaavat. Tällöin painotetaan subjektiviteetteja ja todellisuuksia, joita kertojat luovat tiettyinä aikoina tietyissä paikoissa itsestään. Neljäs on ymmärtää narratiivi kertojan ja vastaanottajan yhteiseksi toiminnaksi, joka voi ilmetä arkipäiväisessä puheessa, haastattelussa tai kenttätyössä. Viides on lähestyä narratiivista aineistoa tutkijan näkökulmasta eli kysyä, miten tutkija tuottaa johtopäätöksensä aineistosta. (Chase 2005.)

Narratiivia määriteltäessä on myös keskusteltu narratiivin fiktiivisistä piirteistä sekä pohdittu narratiivin ja vallan välistä suhdetta erityisesti suhteessa tarinoiden moninaisuuteen (Rimmon-Kenan 2006, 15; myös mm. Kreiswirth 2000, 303). On myös keskusteltu ns. narratiivisesta kontrollista, jolloin on viitattu siihen, miten tarinoiden (stories) sisältö ja sisäinen organisaatio on välittyntä suhteessa niiden kompleksisiin ympäristöihin. Kontrolli on jaettu interaktiiviseen kontrolliin ja institutionaaliseen kontrolliin. Interaktiivisen kontrollin lähtökohtana on ajatus, että tarinat tehdään, tuotetaan – ne harvoin syntyvät itsestään. (Gubrium – Holstein 2008, 256–261.) Kontrollia ”tehdään” vuorovaikutuksessa olevien osapuolten kesken koko ajan ja eri keinoin. Institutionaalisella kontrollilla on puolestaan kuvattu esimerkiksi itsestänselvyksiä, joihin osapuolet eivät kiinnitä huomiota ja jotka ovat ikään kuin sisään rakennettuna vuorovaikutusasetelmaan ja näyttämöön (vrt. Foucault 1980 ja 1990; Goffman 1959 ja 1968). Näiden kautta rakentuvat mm. se, mikä paikallisesti ymmärretään uskottavaksi tai ylipäätään mahdollisuuksien tulkintahorisontit. (Gubrium – Holstein 2008, 256–261.)

Chase (2005) on lähestynyt narratiivin määritelmää eri tieteenalojen ja niiden erilaisten painotusten näkökulmasta. Hänen mukaansa osa psykologeista käyttää narratiivia tutkiessaan ihmisen elämäntarinoiden ja elämänlaadun suhdetta – erityisesti psykososiaalisen kehitysprosessin näkökulmasta. Fokuksena on tällöin erityisesti se, mistä tarina (story) kertoo. Toisena lähestymistapana Chase nimeää sosiologit, jotka käyttävät narratiivia tutkiessaan identiteettityötä eli sitä, miten ihmiset konstruoivat itsensä (selves) erilaisissa institutionaalisisissa, organisatorisissa, diskursiivisissa ja paikallisissa kulttuurisissa konteksteissa. Narratiivi ymmärretään tällöin elettyinä kokemuksena eli tutkijat kysyvät, miten tarina kerrotaan (hows of storytelling) tutkiessaan mitä ihmiset kertovat (whats of storytelling). Kyseisissä tutkimuksissa painottuu Chasen mukaan erityisesti persoonallisen kokemuksen derivaatio: tutkimuksia tehdään paikoissa, jotka ovat tavalla tai toisella ”pakottavia” ja jotka muokkaavat ”the selves we live by” (vrt. Hosten – Gubrium 2000). Kolmas Chasen erottama lähestymistapa kuuluu

myös sosiologisen tutkimuksen piiriin. Myös tässä lähestymistavassa fokus on siinä mitä ja miten tarinoita kerrotaan, mutta tutkijat käyttävät menetelmään intensiivisiä haastatteluja ja heidän tavoitteenaan on selvittää jokin tietty asiakokonaisuus (aspekti) ihmisen elämässä. He eivät siis ole kiinnostuneita organisaatioista samalla tavalla kuin edellisen lähestymistavan sosiologit. Tutkijat fokuoivat siihen, miten ihmiset kommunikoivat merkityksiä kielellisessä praksisessa. Esimerkiksi kysymykset siitä, kuinka ihmiset tekevät itselleen ymmärrettäväksi omat kokemuksensa kulttuurisesti (erilaiset strategiat) ja historiallisesti spesifeissä konteksteissa, kuinka he muuttavat tai vastustavat erilaisia diskursseja (hegemoniset diskurssit) tai mikä on tutkijan ja kertojan välinen interaktio suhteessa tarinaan ovat tämän lähestymistavan tutkijoiden kiinnostuksen kohteena. Neljänneksi lähestymistavaksi Chase nimittää ns. narratiiviset etnografit, jotka yhdistävät perinteisen etnografian elämänhistoria metodeihin. Myös intersubjektivisuus on yksi kiinnostuksen kohde. Viidentenä lähestymistapana Chase nostaa esiin autoetnografit, jotka kääntävät katseen kohti tutkijaa. Toisin sanoen tällöin tutkija itse kirjoittaa, tulkitsee ja esittää oman narratiivinsa jostakin kulttuurisesti merkittävästä kokemuksestaan. (Chase 2005.) Kreiswirth (2000) on puolestaan erottanut narratiivisen tutkimuksen kentällä narratiiviset naturalistit, narratiiviset konstruktivistit, temporalistit, narratiivisten identiteettiä käsittelevät tutkimukset sekä sosiopoliittiset narrativistit.

Myös Gubrium ja Holstein (2009) käyvät keskustelua narratiivin käsitteestä ja toteavat, että tarina (story) on heidän mukaansa yleisesti määrittely ”extended account about something”. Tutkijat korostavat, että he eivät itse vedä tiukkaa rajaa tarinoiden (stories) ja tarinankerroinnan (storytelling) prosessin välille. He kuitenkin toteavat, että rajan tekeminen näiden kahden välille on sikäli mielenkiintoista, että se mahdollistaa narratiivisuuden tarkastelun omana kokonaisuutenaan. Rajat hahmottuvat tällöin kuitenkin pikemminkin dialogisina kuin kategorisina eroina (Gubrium – Holstein 2008, 241) ja ne hahmottuvat suhteessa narratiiviseen todellisuuteen. Yksi Matti Hyvärisen (2009a) esiin nostama vaihtoehto on tarkastella narratiivista praksista (erityi-

sesti Gubrium – Holstein 2001, 2005, 2009; Holstein – Gubrium 2000, Gubrium 1993). Tällöin narratiivinen toiminta ymmärretään ymmärryksen tuottamiseen prosessina eikä niinkään lopputuloksena (vrt. esim. Hänninen 2003). Tutkijat – ensisijassa Gubrium ja Hostein – ovat nimenneet menetelmänsä narratiiviseksi etnografiaksi (vrt. Chase 2005).

Muutoslaboratoriokokouksissa tulkintaa menneestä työstä tuotettiin kokouksissa yhdessä (ns. jaettu kertojuus Ochs – Capps 2001; Hyvärinen 2009, 448). Työskentelyssä käytettiin apuvälineenä esimerkiksi ns. historialakanaa, johon kirjattiin eri vuosikymmeninä tapahtuneita muutoksia kuten kalusto- ja varusteudistuksia tai henkilöstömuutoksia. Prosessin tulos tiivistettiin toiminnan kehittymistä kuvaavaksi syklimalliksi, jolla kuvattiin toiminnan kehittymistä ja ekspansoitumista tarkastelevan ajanjakson aikana.

Näillä rajoituksilla olen päätenyt analysoimaan palomiesten puhetta työnsä muutoksesta narratiivina. Haluan valinnallani nostaa esille sen, mitä palomiehet kertovat (whats of storytelling) sekä sen, että kysymyksessä on palomiesten jälkikäteen hahmottama ja esittämä tulkinta työstään, sen kulusta ja muutoksista osana muutoslaboratorioprosessia. Olen kiinnostunut siitä, miten palomiehet tuottavat yhdessä yhteistä ymmärrystä työnsä muutoksesta eli siitä kokonaisuudesta – tässä tapauksessa kertomuksista – jota erilaisilla äänillä tuotetaan. En siis ole kiinnostunut yksittäisistä puhujista ja heidän ”äänistään”, vaan siitä, miten keskustelussa rakennetaan tai puretaan yhteistä. Ymmärränkin tarinallisen lähestymistavan ennen kaikkea ymmärtämisen välineenä (vrt. Hänninen 2000, 15).

Toimin itse kokousten vetäjänä, mikä tarkoitti, että pyysin miehiä esimerkiksi kertomaan työstään ja sen muutoksista eri vuosikymmeninä, esitin tarkentavia kysymyksiä ja vedin keskustelua yhteen. Kokouksissa välillä palomiehet olivat kertojan roolissa (vrt. Rimmon-Kenan 2006; Kreiswirth 2000), välillä kertojaksi valikoitui vain muutama palomies, jolloin loput olivat yleisönä. Palomiesryhmästä osa osallistui aktiivisesti sairaankuljetukseen, osa ei, mikä jakoi yleisöä pienempiin osajoukkoihin sekä Keski- ja Etelä-Suomessa että Suomessa laitoissa. Samoin

Suurella laitoksella yleisön voidaan ajatella jakautuneen nuoriin ja ”vanhoihin” palomiesyleisöihin. Itse olin välillä yleisönä, välillä taas kertoja.

Vaikka tarinat ja juonet sinällään ovat mielenkiintoisia, olen ensisijaisesti kiinnostunut tarinoissa rakentuvista identiteeteistä. Identiteetin rakentumista tutkin tarinoissa rakentuvien toimijoiden asemien avulla, jolla viitataan niihin positioihin tai asemiin, joihin palomies tai palomiehet asetetaan tai on asetettu kyseisen position haltijana (Hall 1999, 260; Foucault 1980, 1990 ja 2005; Alasuutari 2007, 178–181). Kyse on sosiaalisessa elämässä omaksutuista moninaisista asemista, jotka eroavat toisistaan esimerkiksi siinä, kuinka kauan ne kestävät, kuinka ainutlaatuisia tai kokonaisvaltaisia ne ovat ja kuinka paljon autonomiaa ne suovat. Ideana on huomion kiinnittäminen siihen tapaan, jolla yksittäisen ihmisen (tässä tapauksessa palomiesten) paikka sosiaalisessa ryhmässä määrittyy vuorovaikutuksessa, jonka muodot syntyvät rajallisten avainasemien keskinäisissä suhteissa. Esimerkiksi paloiesimiesryhmässä on perinteisesti arvostettu kokemusta ja vanhemmat miehet ovat pitkälti määrittelleet ryhmän sääntöjä ja toimintaa. Käytännöstä poikkeaminen edellyttää uusien piirteiden (esim. koulutus) tunnistamista sekä sitä, että yhteisö kokee ne arvokkaiksi. Ymmärrän toimijan aseman diskursiivisena ja dynaamisena, joten toimijan asema sisältää aina myös jonkinasteisen uudelleen positioinnin mahdollisuuden.

Palomiehet jäsentävät kokoustilanteessa yhdessä tulkintaansa ammattinsa, yhteisönsä ja työnsä muutoksista. Mishler (2006, 39) on todennut, että joskus esimerkiksi erilaiset elämässä tapahtuvat käännekohtat vaikuttavat siihen, että ihmiset alkavat tulkita omaa menneisyyttään uudella tavalla ja sitä kautta myös rakentavat itselleen aiemmasta poikkeavaa identiteettiä, tapaa hahmottaa elämänsä, menneisyytensä ja oma asemansa uudella tavalla. Elämäkertomus ymmärretään pohjautuvan aina kulttuurissa tarjolla oleviin juonimalleihin ja jäsentävän muutoksen osaksi menneen ja tulevaisuuden yhdistävää juonta (Hänninen 2003, 95). Sitä kautta rakennetaan esimerkiksi elämän- ja ammatinhallinnan välineitä. Kulttuuriset ja jaetut malli-

tarinat ja tarinamallit kiinnittävät meidät ammattiimme, aikaamme ja paikkaamme, kulttuuriin ja muihin ihmisiin (Löyttyniemi 2004, 48–49; Tikka 2007, 41; Edley 2001, 190). Löyttyniemi (2004, 47) tiivistää, että ”sen tietäminen, kuka olen, mikä on minulle tärkeää ja mihin olen matkalla, edellyttää menneisyyden kertomista tarinaksi, joka tuottaa minut sellaisena kuin olen, kuin uskon olevani. Näin ajatellen kertomus tulee välittäjäksi elämän ja identiteetin väliin.”

I.5.5. Identiteetin tutkiminen diskursiivisesti

Identiteetin avulla ihmiset kertovat toisilleen keitä he ovat. Tämä ”kertominen” voi tapahtua eri tavoin kuten sanallisesti, kehollisesti tai ulkonäöllisesti (ks. esim. Widdicombe – Wooffitt 1990; Holland etc. 1998, 66–97). Näin ollen esimerkiksi puhuessaan ihminen ”tekee” asioita, rakentaa käsityksiään ja yhteistä ymmärrystä esimerkiksi työstään ja siinä tapahtuneista muutoksista (Mead 1967). Samassa yhteydessä hän myös rakentaa käsitystä itsestään. Kielellisten prosessien ja strategioiden perustavanlaatuisesta roolista identiteettien rakentamisessa ja neuvottelemisessa ollaankin yhtä mieltä eri tutkimusaloilla, vaikka teoreettiset ja metodologiset lähestymistavat poikkeavat toisistaan (De Fina – Schiffrin – Bamberg 2006).

Yksi esimerkki siitä, miten puheessa ”tehdään” asioita on esimerkiksi se, että palomiehet näyttävät puhuvan kiireellisistä hälytystehtävistä³⁰ vain ns. turhia keikkoja käsittelevän puheen yhteydessä. Tällöin kiireelliset tehtävät määrittävät turhien keikkojen vastakohtaksi, palomiehille kuuluvien eli ns. oikeiden työtehtävien kontekstissa. Kiireellisten tehtävien voidaan ajatella olevan niin itsestään selvä osa työtä, että niistä ei tarvitse edes puhua. Kiireellisistä hälytystehtävistä

30. Hälytystehtävät on luokiteltu kiireellisyytensä mukaisesti eri luokkiin. Pääasiallisesti puhutaan ns. kiireellisistä tai kiireettömistä tehtävistä. Tehtäväluokkiin A, B ja C kuuluvat tehtävät ovat sellaisia, joiden lähtövalmiusaika on määritelty minuutista aina 20 minuuttiin. Sen sijaan kiireettömät tehtävät ovat sellaisia, jotka on ennalta sovittu ja aikataulutettu tai niitä hoidetaan kiireellisten tehtävien välisenä aikana.

puhuminen voisi vertautua tavallisessa arkipuheessa vaikkapa kertomukseen tyypillisestä lapsiperheen arkisesta kauppareissusta. Riittää, että puhuja kertoo käyneensä töiden jälkeen kaupassa ruokaostoksilla ja muut (lapsi)perheet jo tietävät, mistä on kysymys. Ilman rutiineja kuten ruokakaupassa käyntejä ei olisi lapsiperheen arkeakaan (vrt. Jokinen 2005), jonka perusrunko rakentuu aterioiden ja välipalojen ympärille. Myöskään ilman hälytystehtäviä palomiestyötä ei jäsennettäisi palomiestyöksi.

Kielen voidaan ajatella olevan aina osa tutkimuskohdetta, mutta myös keino, jolla tutkimustuloksista käydään keskustelua tiedeyhteisössä ja millä tulokset välitetään suurelle yleisölle. Näin ollen tutkimustulokset vaikuttavat tutkimuskohteeseen. Tieteellinen teoria tulee osaksi yhteistä omaisuutta ja niitä käsityksiä, joiden mukaan ihmiset tulkitsevat omaa ja muiden toimintaa osana inhimillistä todellisuutta. (Alasuutari 2007, 21.)

Omassa työssäni tutkin niitä tapoja, joilla palomiehet muutoslaboratoriokokouksissa jäsentävät itseään palomiehinä, omaa sosiaalista maailmaansa ja yhteisöään sekä työtään ja sen muutosta. En toisin sanoen ole kiinnostunut siitä, miksi joku asia on jonkinlainen tai miten joku asia koetaan. Oma kiinnostukseni kohdistuu siihen, miten palomiehet yhdessä kokouksissa puhuvat itsestään, työstään ja yhteisöstään, millä tavalla erilaisia asemia tai toimijuuksia rakennetaan ja mitkä ovat puheen yleisöt ja funktiot. Olen myös kiinnostunut siitä, mistä palomiehet puheessaan vaikenevat. Ymmärränkin palomiesten muutoslaboratoriopuheen erityisiksi puheteoiksi, jotka ovat palomiesten sosiaalisen todellisuuden tuotteita ja tuottajia. Näiden puhetekojen avulla palomiehet tekevät ja tuottavat erilaisia asioita. (Palukka 2003, 32–33.)

Se, että ymmärrän palomiesten puheen todellisuuden rakentamisena, missä kieli itsessään on osa todellisuutta, liittyy tutkimukseni sosiaalisen konstruktionismin kenttään. En siten ymmärrä kieltä todellisuuden kuvana tai välineenä saada tietoa olemassa olevista faktoista. Oman tutkimukseni näkökulmasta ei ole kiinnostavaa kysyä, miksi palomiehet suhtautuvat esimerkiksi kiirettämiin tehtäviin tietyllä

tavalla, vaan miten palomiehet puheessaan rakentavat suhteensa kyseisiin tehtäviin tai suhteessa mihin kiireettömistä tehtävistä puhutaan. Tutkin, miten yksittäiset lausumat muodostavat ja samalla muuttavat tilallista rakennetta puhujan ja toimijan asemineen (Alasuutari 1996) ja avaam sitä kautta yhden tavan tarkastella inhimillistä todellisuutta ja sen rakentunutta luonnetta (Alasuutari 2007, 26).

Käytän työssäni diskurssianalyttistä lähestymistapaa ja tutkimusotetta, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen – Juhila – Suoninen 1993, 9-10; myös Eskola – Suoranta 2001, 194.) ymmärtäen diskurssianalyttisen kentän laajuuden. Se, että kieli on organisoitunut diskursseiksi, on merkityksellistä sille, miten ihmiset kokevat todellisuuden ja miten he käyttäytyvät (Willman 2001, 66).

Diskurssilla ymmärrän analyysin avulla tunnistettavissa olevia sosiaalisten käytäntöjen ja niitä koskevien kielellisten ilmaisujen kiteytymiä, jotka ovat toistuvia ja saavat erilaisia muotoja. Ne ovat sosiaalisesti jaettua todellisuutta ja ne opitaan ja osataan usein niin hyvin, että niitä ei arjessa enää tunnisteta opituiksi ja osatuiksi, vaan yksinkertaisesti totuudeksi ja normaaliksi asioiden tilaksi. (Jokinen – Juhila – Suoninen 1993 ja 1999; Vuori 2001, 81). Jokinen (2000, 110) on kuvannut diskurssin ”luonnollistumista” seuraavalla esimerkillä:

”Diskurssissa yhteisesti jaettu käsitys voi esimerkiksi rajata miesten väkivaltaisen käyttäytymisen tietyn miesryhmän tyyppilliseksi käyttäytymiseksi, jolloin sosiaaliset ongelmat johtuvat ”luonnosta” ja ovat mahdottomia poistaa”.

Diskurssi ikään kuin ylittää perinteisen jaon kielen (mitä sanotaan) ja käytännön (mitä tehdään) välillä. Diskurssin kautta puheenaihe rakentuu ja jäsentyy ja diskurssit myös määrittävät tapoja, joilla asioita merkityksellistetään. Eli viime kädessä se määrittelee ja tuottaa sen, mitä me tiedämme. (Hall 1997, 44.) Diskurssit ovat näin ollen yhteiskunnallisia ja kulttuurisia kiteytymiä, jotka kuvaavat ihmisten välisiä suhteita ja ihmisten ja instituutioiden toimintaa. Diskurssit muovaavat

sekä ne kohteet, joista puhutaan, että puhuvat subjektit. Toisin sanoen diskurssit tuottavat sitä, mitä voidaan sanoa ja sen, mistä ei puhuta. (Foucault 1980, 1990 ja 2005.) Yksi diskursseja koskevista väittelyistä (ja erityisesti Foucaultin ajatteluun) liittyy diskurssiivisuuteen ja ei-diskurssiivisuuteen (esim. Foucault 2005; Hall 1997, 45; Alhanen 2007; Alasuutari 2007) eli asioiden merkityksiin diskurssien ulkopuolella. Alasuutari esittää, että Foucault tarvitsi faktanäkökulman historiallisiin dokumentteihin näyttääkseen diskurssien vaikutukset ja sijoittaakseen analysoimansa lausumat tilanteisiin, joissa ne on lausuttu. Tästä syystä hän viittasi ei-diskurssiiviseen sosiaaliseen todellisuuteen. (Emt. 105.) Alhanen (2007, 30) tiivistää ei-diskurssiiviseksi käytännöiksi ”kaikki muut käytännöt” erotuksena käytäntöjen joukosta, jotka ohjaavat ihmisten toimintaa diskurssissa.

Diskurssi ei siis ole puheenvuoro tai puheenaihe, vaan se on erilaisten käytäntöjen, ideologioiden ja sosiaalisten rakenteiden verkko: odotusten ja ymmärtämisen systeemi, joka prefiguroi käytettävissä olevien käytäntöjen ja tulkintojen kenttää sekä sitä, kuinka käytännöt ja rakenteet ymmärretään. Diskurssit elävät koko ajan ja ne eivät ole koskaan vain yhden yksilön tai ryhmän kontrolloitavissa (Kiesling 2006, 262) ja niiden tunnistaminen on aina tulkinnanvaraista. Diskurssien lähikäsitteitä ovat mm. merkityssysteemi (Suoninen 1993), tulkintarepertuaari (Potter ja Whetherell 1987, 146–155; Edley 2001; Alasuutari M 2003), tulkintaresurssi (Jokinen – Juhila 1996, 26) ja kehys (Goffman 1974; Peräkylä 1990). Toisaalta diskurssin käsitteellä voidaan yhtä lailla viitata kiteytyneiden ajattelu- ja toimintatapojen ohella myös tutkimusmetodiin tai aineiston analyysitapaan. Diskurssi-analyttistä lähestymistapaa käytetään tutkimuksessa monin tavoin (ks. esim. Taylor 2001). Diskurssien tutkimusta voidaan jäsentää esimerkiksi kahden päälinjan avulla. Ensimmäisen päälinjan voidaan ajatella muodostavan Foucault'maiset laajat, historialliset muodostumat, toisen puolestaan tiettyyn aikaan ja paikkaan rajatut, suhteellisen viimeaikaisten diskurssien situationaliset analyysit. Diskurssien tutkimusta on myös jäsennetty tutkimuskohteiden kautta esimerkiksi seuraavasti:

- keskustelun rakenteen tutkiminen (puheaktiteoria)

- diskurssien rakenteiden vaikutus ymmärtämiseen tai muistiin (psykologisesti orientoitunut diskurssi-prosessitutkimus)
- sosiaalisten tekijöiden, puheen tai tekstien vaikutus toimintaan (sociologinen diskurssitutkimus)
- instituutioiden, vallitsevien käytäntöjen ja ihmisten subjektiviteetin ymmärtäminen diskurssien kautta (sosiaalifilosofia ja kulttuurintutkimus) (Potter – Wetherell 1994, 47; Willman 2001.)

De Fina – Schiffrin – Bamberg³¹ (2006) ovat erottaneet kolme erilaista lähestymistapaa identiteetin ja diskurssien tutkimuksessa, joissa kaikissa identiteetin ja diskurssien rakentuminen nähdään eri tavoin. Tutkijat nimeävät tällaisiksi sosiaalisen konstruktionismin, Harvey Sacksin työhön pohjaavan jäsenkategoria-analyysin sekä kolmantena anti-essentiaalisen näkemyksen ”itsestä” (self).

Sosiaalisessa konstruktionismissa identiteetti ymmärretään prosessina, jota tuotetaan erilaisissa konkreettisissa tilanteissa ja interaktioissa. Lisäksi identiteettejä ajatellaan olevan monia yhden, monoliittisen identiteetin sijaan ja identiteettien nähdään muodostuvan erilaisten sosiaalisten neuvottelujen ja ekstensioiden seurauksena, jotka ovat luonteeltaan diskursiivisia. Sosiaalisen konstruktionismin tutkijat ovat tutkineet mm. erilaisten lingvististen strategioiden käyttöä ja erilaisten yleisöjen merkityksiä ja suunnanneet huomiota sosiaaliseen toimintaan psykologisten prosessien sijaan.

Toiminnan teoriassa ja kehittävässä työntutkimuksen teoriassa tutkimuksellinen mielenkiinto kohdistuu kulttuurihistoriallisesti rakentuneeseen kohteelliseen toimintaan. Kohteellisuuden idea rakentuu ajatukselle, että toiminta on aina yhteisöllisesti merkitykselliseen tarkoitukseen suuntautuvaa ja pitkäjänteistä. Eri toiminnoissa käytetään kyseiselle toiminnalle tyypillisiä kulttuurissa ja toiminnassa kehittyneitä välineitä, merkkejä ja käsitteitä. Lisäksi toiminnan ajatellaan olevan hierarkkisesti rakentunutta (toiminta – teko – operaatio -jaottelu). Toimintajärjestelmien ajatellaan olevan alituisessa liikkeessä, mikä näkyy eritasoisina ristiriitoina, joiden ydin rakentuu vaihto- ja käyttö-

31. Kaikki kolme tutkijaa tarkastelevat tutkimuksia sosiolingvivistisestä viitekehksestä käsin.

arvon välille. Kärjistyessään ristiriidat aiheuttavat toimintajärjestelmän muutoksia. Toimintajärjestelmien tutkimisen yksi lähtökohdista on ristiriitojen historiallinen paikantaminen (esim. kehityksen päävaiheet), mikä puolestaan nähdään edellytyksenä toiminnan seuraavan vaiheen hahmottamiselle. Kehittävässä työntutkimuksessa fokus on näin ollen kohteellisessa toiminnassa ja sen kehittymisessä ristiriitojen kautta. Tästä syystä myös tutkimusaineistot sisältävät monia erilaisia aineistotyyppisiä (videoaineistoja, haastatteluja, etnografiaa, dokumentteja jne.). (Ks. esim. Engeström 1995; Engeström 2004, 9–14.)

Toiminnan teoriassa todellisuuden ajatellaan muodostuvan jatkuvasti muuttuvista ja kehittyvistä toimintajärjestelmistä, joiden liikevoimana ovat järjestelmän eri osien välille syntyvät toiminnalliset, eri suuntiin vetävät ristiriidat. Myös identiteetti ymmärretään erottamattomaksi osaksi toimintajärjestelmää, josta seuraa, että esimerkiksi identiteettiin liittyvät ristiriidat eivät ole olemassa ihmisten tulkintojen, tavoitteiden tai eri mielipiteiden ulkopuolella tai niistä riippumatta, mutta eivät myöskään pelkästään niissä (vrt. Mead 1967, 80). Sen sijaan ihmisen vallitseva identiteetti voi olla ristiriidassa jonkin toimintajärjestelmän muun osan kanssa. Ihminen voi tiedostaa ristiriidat ja eri vaihtoehdot tai arkisen kokemuksensa systeemiset syyt enemmän tai vähemmän selvästi.

Myös diskurssianalyysin mielenkiinnon kohteena voidaan ajatella olevan ristiriidat: diskurssien avulla tutkitaan sanojen ja asioiden välistä tilaa ja vuorovaikutusta. Esimerkiksi Foucault'n ajattelussa diskurssit jäsentyvät merkkijoukkoina, mutta myös käytäntöinä, jotka systemaattisesti rakentavat niitä kohteita, joista ne kertovat. Toisin sanoen diskurssit eivät palaudu kieleen ja puheeseen. Merkkien käyttö eli se, miten merkit nimeävät kohteita, muovaa todellisuutta ja vaikuttaa todellisuuteen, jossa sitä käytetään. Näin ollen diskurssien kohteet sisältävät myös meidät itsemme todellisuudessa toimivina subjekteina. (Alasuutari 2007, 103; Foucault 1990 ja 2005.)

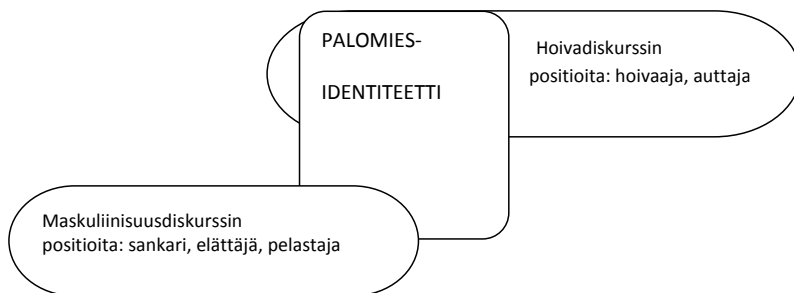
Siinä missä toiminnan teoriassa ja kehittävässä työntutkimuksessa tutkitaan ristiriitoja toiminnassa, keskitytään diskurssianalyysissä erilaisten (ja esimerkiksi ristiriitaisten) merkitysten rakentumiseen

kielessä. Toisin sanoen diskurssianalyysin tutkimuskohteena ovat kieli ja kielenkäytön tavat. Näin ollen tavoitteena ei ole ”paljastaa” tai etsiä kielen takana olevaa todellisuutta, vaan tarkastella, miten ja millaiseksi tietty asia rakentuu kielessä ja vuorovaikutuksessa ja mitä sillä tehdään. Näin ollen voin varmuudella tietää sen, mitä palomiehet ovat kokouksissa puhuneet. Puhe on myös totta niille, jotka ovat kokouksiin osallistuneet ja puhetta tuottaneet kyseisinä hetkinä ja kyseisissä paikoissa olkoonkin, että sillä on voinut olla monia tavoitteita (Riessmann 2002). Ajatuksena on se, että ihmisten tuottamat yhteiset selitykset ja kuvaukset erilaisista asioista muodostavat erillisiä olemisen maailmoja.

Identiteetti muokkautuu ja representoituu sosiaalisissa ja diskursiivisissa käytännöissä, joihin ihminen ja ryhmä osallistuvat eri tilanteissa. Tämän seurauksena tietyn diskurssin jäsenenä yksilöllä on tietty asema, josta käsin hän puhuu, ajattelee ja toimii diskurssin edellyttämällä tavalla. Yksilö päättää, miten hän suhtautuu aseman ottamiseen joko käyttämällä sitä tai kieltäytymällä sen käytöstä. (Johnson 2006, 211.) Ajattelen, että palomiehet rakentavat identiteettejään osana erilaisia diskursseja, jotka tuotetaan tietyissä konteksteissa, tietyille yleisöille ja joissa neuvotellaan ja väitellään esimerkiksi siitä, mitkä ovat palomiehille kuuluvia tehtäviä tai millaisia palomiesten kuuluksi olla.

Olen kuvannut asetelmaa seuraavalla kuvalla (kuvassa vain kaksi diskurssia, mutta käytännössä useita):

Kuva 1: Diskurssit, positiot ja identiteetit

Jäsenkategoriateoriassa identiteetin diskursiivista rakentumista on tutkittu ennen kaikkea suhteessa erilaisten kategorioiden määrittelyihin ja niihin liittyviin eksklusioihin ja inkluusioihin (esim. Antaki – Widicombe 1998). Ajattelussa identiteetti nähdään performatiivisena (vrt. Goffman 1983), erilaisten lingvististen ja ei-lingvististen keinojen kautta rakentuvana. Ihmisten ajatellaan rakentavan ajatustaan siitä, ketä he ovat tai eivät ole kussakin tiettyssä tilanteessa niiden lausumien tai väitteiden kautta, joita he tilanteessa esittävät. Näin ollen identiteettiväitteille on tyypillistä se, että ne ovat tilanteisia ja sitä kautta alati muuttuvia. (De Fina – Schiffrin – Bamberg 2006.) Ajattelu on vallitseva mm. keskusteluanalyttikkojen keskuudessa (Antaki – Widicombe 1998).

Jäsenkategoria-analyysi nostaa esiin kysymyksen kontekstin määrittelystä. Ymmärrän omassa työssäni diskursien rakentuvan osana erilaisia sosiaalisia käytäntöjä, missä – toisin kuin keskusteluanalyysissä – myös tilanteisen vuorovaikutuksen ulkopuolisilla valta- ym. suhteilla on tärkeä rooli. Sana konteksti tarkoittaa kirjaimellisesti ”tekstin kanssa” (latinaksi *con text*). Kontekstin käsitteellä voidaan kuitenkin viitata yhtäläillä asiayhteyteen, lauseyhteyteen, vuorovaikutustilanteeseen, toimintaympäristöön tai vaikka yhteiskunnalliseen tilaan. Se, miten esimerkiksi jokin kielenaines tulkitaan ja ymmärretään ja miten kieltä voi käyttää, riippuu aina kontekstista eli kieltä ympäröivästä todellisuudesta. Toisin sanoen merkitys syntyy kontekstissa: puhujan ja kuulijan tai lukijan ja kirjoittajan, kielen ja kontekstin välisessä vuorovaikutuksessa. Konteksti antaa mahdollisuuden analysoida ja tulkita kielenkäyttöä. Kontekstilla tarkoitetaan kaikkia niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat merkityksen muodostumiseen sekä mahdollistavat ja rajaavat sen käyttämistä ja tulkitsemista. Kontekstista on puhuttu myös kerroksellisenä käsitteenä. Kontekstia on verrattu maaperään, jonka kerrostumien läpi vesi kulkee jättäen niihin oman jälkensä, mutta toisaalta myös imien niistä ainesosia mukaansa. Näin ollen myös kontekstin eri kerrokset vaikuttavat vastaavalla tavalla ja ovat läsnä yksittäisessä ja ainutlaatuisessa vuorovaikutustilanteessa. Näin ollen

yhdessä tilanteessa ovat läsnä samanaikaisesti eri tavoin limittyneitä konteksteja. (Pietikäinen – Mäntynen 2009, 29–31.)

Kontekstin määrittelyssä on mielenkiintoista ennen kaikkea se, mikä milloinkin määritellään kuuluvaksi kontekstiin ja mikä puolestaan ei. Gubrium ja Holstein (2009) käyvät kiinnostavaa keskustelua rajojen asettamisesta suhteessa narratiivin määrittelyyn. Tutkijoiden esittämä rajoja koskeva jäsenitys on mielenkiintoinen myös suhteessa kontekstin ja paikan käsitteisiin. He nostavat esille kolme erilaista ”rajausta” tai rajaa, joiden avulla narratiivia on yleisesti määritelty. Ensimmäinen narratiivia rajaava, määrittävä, tekijä on otsikko/aihe: tarina on tarina jostakin tietystä asiasta. Oletus, että tarina kyseisestä aiheesta jatkuu ja että tarina koetaan mielekkääksi, saa ihmiset kuuntelemaan tai reagoimaan vaikkapa vaihtamalla aihetta. Toiseksi tekijäksi, jolla narratiivia on yleisesti määritelty, tutkijat nostavat juonen. Aihetta kehitellään tietyllä tavalla tarinan edetessä. Ilman juonta tarinasta tulee ”siansaksaa” (226). Kolmanneksi narratiivia on rajattu teeman käsitteen avulla. Siinä missä tarina on ikään kuin pintaa, teema on jotakin, joka on pinnan alla. Gubrium ja Holstein ymmärtävät teemat merkitysten hahmoina (patterns of meaning).

Gubrium ja Holstein (2009) kuitenkin toteavat, että heidän näkemyksensä mukaan kaikki edellä mainitut narratiivia määrittelevät ja rajaavat asiat on tuotettu osana narratiivisen todellisuuden toimintaa ja sen osia. Rajojen tekemisen he määrittelevät omaksi erilliseksi toiminnakseen erilaisten toimintojen joukossa. Esimerkiksi yhdessä tarinassa, jota kerrotaan tietystä otsikosta, voidaan viitata jo menneisiin puheenvuoroihin ja näin ollen tarina ja sen merkitykset eivät ole ymmärrettävissä pelkästään rajautumalla kyseisen puheen analyysiin. Samoin tarinoiden juonet ja teemat eivät ole odottamassa paikoillaan jo silloin kun tarinaa aletaan kertoa, vaan juonet tuotetaan osana narratiivista toimintaa (work) ja esimerkiksi tutkijan tulkintaa (vrt. myös Ronkainen 1999; Liljeström 2004).

Tutkijat (Gubrium – Holstein 2009) esittävät, että tarinat ovat aina sidoksissa narratiivisiin ympäristöihinsä ja niin otsikot, juonet kuin teematkin rakennetaan suhteessa mieltymyksiin. Näin ollen

ei ole mielekästä kysyä, mitkä tarinan rajat ovat, vaan miten rajoja rakennetaan identifioidaan tai ylläpidetään, millaisia rajat ovat olleet aiemmin ja millaisia ne tulevat olemaan tulevaisuudessa (vrt. esim. Jokinen – Juhila – Suoninen 1999; Whetherell – Taylor – Yates 2001). Tästä näkökulmasta rajat määrittyvät tekstuaalisuuden artefakteiksi (Gubrium – Holstein 2009). Toiminnan teoriassa puhetta ja tekstejä tarkastellaan toiminnan olennaisena osana (Virkkunen 1995, 79).

Ymmärrän työssäni kontekstin ennen kaikkea muutoksen näytämönä – en itsestään selvänä, alati samana tai pysyvänä. Sen valinta määrittää, mitä halutaan tai voidaan tietää ja sitä kautta tutkimuksen ja tutkijan paikantuminen mahdollistavat myös tutkimuksen arvioinnin. (vrt. Ronkainen 1999, 23.)

Sukupuoli (gender) -tutkimus ja diskursiivinen psykologia ovat puolestaan nostaneet esiin ajatuksen *identiteetin moninaisuudesta ja anti-essentiaalisesta luonteesta* (De Fina etc. 2006). Tutkijat ajattelevat, että käsitteet on itsessään tuotettu osana sosiaalisia käytäntöjä ja näin ollen ei ole olemassa arvovapaita tai objektiivisia käsitteitä. Tämä on tärkeä lähtökohta myös omalle työlleni.

Työni rakentuu ajatukselle tiedon ja tietämisen ymmärtämisestä aikaan, paikkaan ja henkilöön sidottuna, kontekstuaalisena ja materiaalisena sekä tutkijan valitsemaan näkökantaan paikantuvana (Liljeström 2004, 11; myös mm. Ronkainen 1999). Työni luotettavuuden näen syntyvän diskurssien rakentumisesta esitettyjen tulkintojen perusteltavuuden kautta (Jokinen – Juhila 1993). Nähdäkseni vain riittävän konkreettisen, paikallisen ja spesifin kautta voidaan tavoittaa se yleinen, aikaan, paikkaan, tilaan ja tilanteisiin liittyvä muuttuva eri variaatioineen. Ideana on, että arjen ja erilaisuuden kautta kyetään löytämään yleinen (Määttänen 1993; Järvinen 1993; Katajisto 1982).

I.6. Tutkimukseni rakenne

Johdantoluvun tarkoituksena on ollut johdattaa lukija tutkimukseni aihepiiriin ja sen taustoihin sekä esitellä tutkimuskysymykseni. Tämän lisäksi olen esitellyt tutkimukseni aineiston sekä tekemäni teoreettiset ja metodologiset ratkaisut.

Seuraavassa luvussa (luku 2) arvioin aiempaa palomiehiä käsittelevää tutkimusta ja sen erityispiirteitä. Kartoitan, miten palomiehiä ja palomiestyötä on tutkittu, mitä on jäänyt tutkimusten ulkopuolelle ja mihin oma tutkimukseni tällä kentällä sijoittuu.

Luvussa kolme esittelen aineistoani jäsentävät kaksi diskurssia, elämäntapa- ja työdiskurssit, sekä niitä jäsentävät periaatteet.

Neljäs luku on ensimmäinen varsinainen aineistolukuni, jonka olen otsikoinut ”Miten me ollaan tehty?”. Tässä luvussa pohdin, millaisen tarinan palomiehet kertovat työnsä muutoksesta eli miten palomiehet jäsentävät työnsä historiaa ja mennyttä työtään.

Viidennessä luvussa ”Mitä me tehdään?” analysoin palomiesten puhetta nykyisestä työstään eli esimerkiksi sitä, mikä on oikeaa ja mikä turhaa palomiestyötä.

Kuudennessa luvussa ”Keitä ovat ”me”?” pohdin, keihin tai suhteessa mihin ja millä keinoin palomiehet rakentavat identiteettiään.

Seitsemännessä luvussa ”Miten yhdessä ollaan?” analysoin palomiesten puhetta omasta yhteisöstään eli siitä, miten palomiesyhteisöä puheessa rakennetaan.

Viimeinen luku eli luku kahdeksan sisältää työni johtopäätökset.

Luku 2

PALOMIEHIÄ JA PALOMIESTYÖTÄ KOSKEVA AIEMPI TUTKIMUS

Palomiestyötä, -yhteisöä ja palomiehiä käsittelevä tutkimus voidaan karkeasti tiivistää kolmeksi tutkimustraditioksi: palomiestyö äärisuorituksina, palomiesyhteisö poikkeavana ja erityisenä sekä palomiesidentiteetti maskuliinisena. Kaikissa näissä traditioissa palomiehiä ja palomiestyötä on tutkittu eri tavoin ja eri näkökulmista. Kullakin traditiolla on myös erilainen tausta.

Ensimmäinen traditio, palomiestyö äärisuorituksina, pohjaa toimintakyvyn, fysiologian sekä stressin tutkimisen perinteisiin. Tehdyissä tutkimuksissa on haluttu selvittää esimerkiksi sitä, milloin äärisuoritus on vielä turvallista suorittaa. Tärkeitä näkökulmia ovat olleet työsuojelu ja yksilöllinen toimintakyky.

Toisen tradition, palomiesyhteisö poikkeavana ja erityisenä, taustalla voidaan ajatella olevan halu vaikuttaa palomiesyhteisössä havaittuihin epäkohtiin. Valtaosassa tutkimuksia epäkohdat liittyvät tasa-arvokysymyksiin.

Kolmas traditio, palomiesidentiteetti maskuliinisena, kääntää huomion palomiehiin ja siihen, miksi tai miten palomiehet ovat tietynlaisia. Myös tässä traditiossa tehdyissä tutkimuksissa lähestymistapa pohjaa usein sukupuoli- ja tasa-arvotutkimukseen. Toisaalta traditiossa palomiehiä ja palomiestyötä tarkastellaan menetelmällisesti monipuolisemmin ja sitä kautta myös laajemmin. Näin ollen huomio ei ole

siinä, millainen palomiesyhteisö on, vaan miten se rakentuu sellaiseksi kuin se on.

Mielenkiintoista kuitenkin on, että erilaisista tutkimustraditioista, fokuksista ja menetelmistä huolimatta palomiehistä ja palomiestyöstä piirtyy kaikissa eri traditioissa suhteellisen samankaltainen käsitys. Seuraavassa käyn läpi palomiehiä ja palomiestyötä käsittelevää aiempaa tutkimusta nimeämieni traditioiden avulla.

2.1. Palomiestyö äärisuorituksina

Suomalainen palomiestutkimus pohjaa palomiestyö äärisuorituksina -traditioon, missä palomiehiä on tutkittu pitkälti palomiesten toimintakykyyn ja terveyteen vaikuttavien asioiden ja tekijöiden viitekehyksessä. Suomalaisen palomiehiä koskevan tutkimuksen kivijalan muodostaa palomiesten fyysisen toimintakyvyn tutkimus (Lusa jne. 1989; Louhevaara – Lusa 1992; Lusa 1994; Ilmarinen 1994; Lusa-Moser jne. 1997; Punakallio jne. 1997; Punakallio 1997b; Punakallio – Lusa-Moser 1999; Punakallio 2004; ks. tarkempi erittely Mankkinen 2004). Lisäksi 90-luvun palomieslakkojen jälkeen on kartoitettu palohenkilöstön terveyttä, toimintakykyä ja työn kuormitustekijöitä (Lusa jne. 1998). Suomalaisista palomiehistä ja palomiestyöstä on tehty myös useita opinnäytetöitä (esim. Rautiainen 1999; Jaakkola 2008) sekä selvityksiä (esim. Suomen Kuntaliitto 1998; Myllyniemi 2010; Vainio jne. 2009).

Tutkimusfokus on vaikuttanut palomiestyöstä käytyyn suomalaiseseen keskusteluun nostamalla keskiöön palomiesten ominaisuudet ja niiden vaihtelut esimerkiksi eri ikäryhmissä ja kohdentanut fyysisen toimintakyvyn muutosten tarkastelun palo- ja pelastustehtävissä vaadittaviin ominaisuuksiin. Käsitys palomiestyöstä on rakentunut pitkälti hälytysluonteisten palo- ja pelastustehtävien varaan. Yhden

esimerkin keskustelusta tarjoaa 1990-luvun lopulla virinnyt keskustelu ns. työrajoitteisista palomiehistä. Käytännössä kyse on palomiehistä, joilla on johonkin palomiestyön tehtävään (esimerkiksi savusukellus) lääketieteellisesti diagnostisoitu rajoite. Käydyssä keskustelussa työrajoitteisella palomiehellä on kuitenkin tarkoitettu palomiestyöhön kykenemätömätöntä palomiestä.

Jos suomalainen palomiehiä ja palomiestyötä koskeva tutkimus ja keskustelu ovat perustuneet pitkälti fyysisen toimintakyvyn pohdinnalle, löytyy yksi kansainvälisen palomiestutkimuksen valtavirta puolestaan stressitutkimuksista (Mankkinen 2003). Luokittelen nämä tutkimukset kuuluvaksi palomiestyö äärisuorituksina -traditioon, koska niissä palomiestyö määrittyy kiireellisiksi hälytystehtäviksi, ei juurikaan muuksi.

Mielenkiintoista stressitutkimuksissa on kuitenkin se, että stressin ohella tutkimuksista on löydettävissä tietoa ja tulkintoja myös palomiestyöstä ja -yhteisöstä. Tutkimusta on tehty mm. palomiesten coping-menetelmistä (esim. Stuhlmiller 1994; Hytten – Hasle 1989; Beaton jne. 1997; Kowalski – Vaught 2001; North etc. 2002; Hammond – Brooks 2001) sekä traumaattisesta ja työperäisestä stressistä (esim. Revicki – Gershon 1996; Corneil 1995; Corneil etc. 1999; Norris – Tracy – Galea 2009; Haslam – Mallon 2003; Watts – Walkden 1994; Prezant - Kelly 2002; Wanger –Heinrichs – Ehlert 1998; Brown – Mulhern – Joseph 2002; Beaton – Murphy – Johnson – Pike – Corneil 1999). Valtaosa palomiestyötä ja palomiehiä koskevasta kansainvälisestä tutkimuksesta tulee Pohjois-Amerikasta¹.

Yhdysvalloissa palomiestyö on luokiteltu kaikkein stressaavimmaksi ammatiksi ja Boxerin ja Wildin (1993) tutkimuksessa yli kolmasosa palomiehistä kärsi merkittävästä psykologisesta stressistä². Vielä 1980-luvun lopulla tehdyissä tutkimuksissa palomiesten stressin katsottiin

1. Ensimmäiset palomiehiä koskevat tutkimukset voidaan tiivistää tehdyn työsuojelunäkökulmasta (välineet, ulkoiset puitteet jne.), jonka jälkeen siirryttiin tutkimaan palomiesten suorituskyvyn mittausta. Tutkimusten painopiste on pitkälti ollut yksilöllisessä toimintakyvyssä. (Ks. esim. Mäkitalo 2001; Launis jne. 2001.)
2. Tosin ensihoitajien on todettu kärsivän palomiehiäkin suuremmasta stressistä (Beaton jne. 1997).

liittyvän pelastustilanteisiin tai ammatillisiin stressitekijöihin kuten fyysiseen paineeseen, vaaran läheisyyteen, menetysten todistamiseen, vaikeitten päätösten tekemiseen (Ersland – Weisaeth – Sund 1989) tai työskentelyyn kaooittisissa olosuhteissa, kuolleitten ihmisten näkemiseen tai käsittelyyn sekä menehtyneiden sukulaisten kohtaamiseen (Raphael – Singh – Branbury – Lambert 1983-84). 1990-luvulla tehdyissä tutkimuksissa (esim. Corneil etc. 1995) stressiä selittävinä tekijöinä on sen sijaan nostettu esiin organisatoriset ja työolosuhteisiin liittyvät tekijät (organisatoriset stressitekijät) traumaattisten tapahtumien sijaan (ks. Halbesleben – Osburn – Mumford 2006). Tätä on selitetty sillä, että traumaattisia tilanteita ei tapahdu usein (poikkeuksena hyvin suuret kaupungit). Sen sijaan arkipäiväiset organisatoriset ongelmat vaikeuttavat työn tekemistä tai olemista koko ajan. Päivittäiset tilanteet muodostavat taustan, jota vasten traumaattiset tilanteet kehittyvät. McCarty (1975) on todennut paloalan lehdessä (Fire Command) jo 1970-luvulla, että suurin havaittu stressi palomiehillä syntyy ikävystymisestä, eikä vaaratilanteista. Tämä ei kuitenkaan poista sitä, etteivätkö palomiestyöhön kuuluvat ääritilanteet aiheuttaisi (posttraumaattista) stressiä. Esimerkiksi Corneil jne. (1999) on luokitellut traumaa aiheuttaviksi tilanteiksi itsemurhat, muut kuin luonnolliset kuolemat, rikoksen uhrin, vakavia vammoja aiheuttaneet onnettomuudet, lapsille annettu lääkinnällinen apu sekä kuolemaan johtaneet tulipalot.

Mielenkiintoista kuitenkin on, että tutkimuksissa painopiste on yhä hälytystehtävissä ja niissä suoritusissa. Stressin syyksi tutkimuksissa rakentuu useimmiten joko työntekijän yli- tai alikuormittuminen. Stressitutkimuksen valtavirran kiinnostuksen kohteena on pitkälti ollut yksilöiden toiminta ääritilanteissa ja siitä jälkikäteen tapahtuva toipuminen. Toisin sanoen optimaalisen kuormituksen etsiminen. Stressitutkimuksissa palomiestyö jäsentyy yksilösuorituksiksi, jotka sujuvat paremmin tai huonommin sen mukaan, millaiset yksilölliset kyvyt tai persoonallisuus yksilöllä on. Mielenkiintoiseksi asetelman tekee se, että toisaalta tiedetään, että työvuorossa työ on useimmiten

ryhmytyötä ja työtehtävät jaetaan useimmiten yksiköittäin³. On myös mielenkiintoista, että stressiä aiheuttavat tekijät jakautuvat tutkimuksissa usein erittäin vaikeisiin työtilanteisiin tai organisatorisiin tekijöihin. Näiden yhteisvaikutuksista ja suhteesta stressiin ei juurikaan löydy tietoa. (Ks. Launis – Pihlaja 2005; Kaskisaari 2004.)

2.2. Palomiesyhteisö poikkeavana ja erityisenä

Goffman (1961, ix-x) on todennut uskovansa, että kaikki ihmisryhmät – oli sitten kyse vangeista, alkuperäiskansoista, piloteista tai potilaisista – tuottavat elämänsä merkityksellisenä, järkevänä ja normaalina, vaikka ulkopuoliselle nämä erilaiset elämän- tai käyttäytymistavat saattavat näyttäytyä kummallisina tai järjettöminäkin. Se, mikä itselle on tavallista ja tuttua, saattaa muille olla erityistä tai kummallista. Palomiesyhteisöä on usein tutkimuksissa kuvattu palomiestyön erillaisuuden, erityispiirteiden tai yhteisöä ylläpitävien arvojen näkökulmista. Tästä näkökulmasta palomiesyhteisö määrittyy usein outona tai poikkeavana.

Tutkimustraditiossa tehtyjen tutkimusten fokus on ollut palomiesten kokemassa stressissä, vähemmistöjen sopeutumisessa pelastuslaitoksiin tai yhteisössä itsessään. Palomiesten työyhteisöä on tutkimustraditiossa kuvattu suljettuna yhteisönä, jonka sisäiset symbolit, normit ja rakenteet vahvistavat sitoutumista vaaralliseen työhön ja sitä kautta luovat palomiehille välineitä käsitellä stressiä (Corneil 1999). Työyhteisön tuen merkitystä on korostettu esimerkiksi posttraumaattisen stressin riskiä vähentävänä tekijänä (Corneil 1995; Corneil 1999; Beaton etc. 1997; myös Monnier etc. 2000): esimerkiksi yli 50 % Oklahomalaisista palomiehistä oli kertonut vuosi Oklahoman pommi-iskun jälkeen saaneensa yhteisöltään erittäin tai hyvin paljon emotionaalista

3. Yksiköllä tarkoitan pelastusyksiköitä kuten raskaspelastusyksikkö, pelastusyksikkö jne. eli erilaisia pelastusajoneuvoja.

tukea (Schorr 2005). Työn luonteen on katsottu tuottavan palomiesten ja ensihoitajien voimakkaan keskinäisen riippuvuuden niin työssä kuin sen ulkopuolellakin (Beaton etc. 1997; Murphy jne. 2002). Toisen näkökulman palomiesyhteisöön avaa Noran (1995), jonka mukaan palomiesyhteisössä stressi usein peitetään muilta työyhteisön jäseniltä, koska yhteisössä halveksitaan tunteiden näyttämistä ja sen katsotaan heikentävän stressinsietokykyä. Palomiesten stressireaktioita on myös sanottu paremmin ennustavan sen, kuinka henkilö kokee pystyvänsä säilyttämään kasvonsa muiden silmissä kuin kohdatun tulipalon vaarallisuus (Inners – Clark 1985; Scott 2005, 147). Ryhmätyöskentely voi siis tutkimusten mukaan olla sekä työtyytyväisyyden että työstressin aiheuttaja (Beaton – Murphy 1997; Corneil 1995).

Yhdeksi palomiesyhteisön erityisyyttä ja sulkeutuneisuutta selvittäväksi tekijäksi tutkimustraditiossa on nimetty epätyypillinen työvuorojärjestelmä⁴ (Corneil 1999; vrt. Desmond 2006, 388), koska vuorokauden kestävä työvuoron aikana sekä tehdään töitä että myös asutaan ja eletään yhdessä (vrt. Tracy – Myers – Scott 2006; Scott 2005). Samoin juhlapyhä vietetään säännöllisesti työvuoron kanssa. Palomiesten työvuoroa on jopa nimitetty perheeksi (Hall – Hockey – Robinson 2007, 545)⁵. Myös tutkittaessa vapaaehtoisia on kiinnitetty huomiota vapaaehtoisen yhteisön kiinteyteen (esim. Thompson III 1993; Perkins – Metz 2007; Cowlshaw – Evans – McLennan 2008; Maleta 2009). Palomiesyhteisön on katsottu myös ulottuvan oman lähityöyhteisön ulkopuolelle. Esimerkiksi World Trade Centerin iskujen jälkeen järjestettiin eri puolilla maailmaa muistotilaisuuksia iskussa kuolleiden palomiesten muistolle (esim. Helsingin pelastus-

---

4. Suomessa valtaosa vakinaisista palomiehistä työskentelee 24-tunnin työvuorojärjestelmässä.

5. Suomessa palomiesyhteisöä kuvattaessa on otettava huomioon kaksi palomieslakkoa, jotka käytiin vuosina 1995 ja 1997-98. Suomessa valtaosa palomiehistä kuuluu kahteen ammattiliittoon. Lakot vaikuttavat pelastuslaitosten työskentelyyn pitkään esimerkiksi erilaisina työvuorojärjestelyinä tai työmotivaation hakemisena. Mielenkiintoinen yksityiskohta on, ettei lakkojen vaikutuksia ole juurikaan tutkittu. Lakkojen vaikutuksista on tehty vain yksi tutkimus, joka keskittyi lakon aikana työssä olleiden työkykyyn ja kuormitustekijöihin (Lusa-Moser jne. 1998).

laitos). Lisäksi palomiesammattin on todettu kulkevan yleensä suvussa (Ampuja 2010). Suomessa palomiehet tulevat ammattien periytyvyys-tilastoissa toisena heti maatalousyrittäjien jälkeen (Tolppi 2001; vrt. Desmond 2006).

Yhdeksi palomiesyhteisön tunnuspiirteiksi on tutkimuksissa kerrottu yhtenäisten uniformujen käyttö, jota yhteisössä perustellaan mm. yleisen turvallisuuden luomisella, kurinpidollisilla syillä sekä arvoaseman määrittelemisellä. Lisäksi uniformun on katsottu symbolisoivan pelastustoimen historiallisuutta ja liittävän pelastustoimen osaksi viranomaisten turvallisuustoimintaa (armed forces). (Ward – Winstanley 2006, 210; ks. myös Ewen 2006.) Jaakkola (2008) näkeeikin palomiesyhteisössä ja sen toiminnassa paljon yhtäläisyyksiä armeijan kanssa.

Palomiesyhteisöä koskevissa tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota myös yhteisön organisatorisiin erityispiirteisiin. Formaalin hierarkisuuden rinnalla pelastuslaitoksissa on todettu olevan käytössä epävirallisia hierarkioita. Formaalin autoritääriin hierarkia perustuu pitkälti armeijamaiseen kuriin, joka on käytössä silloin, kun miehistö ja päällystö toimivat yhdessä. Toinen hierarkian malli on formaali byrokratia, jossa johtaminen tapahtuu sääntöjen avulla. Myös tämä malli toimii päällystön ja miehistön ollessa yhteistyössä. Eroksi edelliseen kerrotaan kuitenkin se, että sääntöjä ei noudateta ehdottomasti, vaan käytännössä vuoron esimies käy jatkuvaa epävirallista neuvottelua miehistön sääntöjen noudattamisesta ja niitä muokataan näin mieleisiksi. Kolmanneksi hierarkian muodoksi todetaan ns. epävirallinen hierarkia, joka perustuu karismaattisuuteen ja jonka mukaan työvuoro on organisoitu. Johtaminen perustuu usein virkavuosien määrään, mutta joskus voi esiintyä myös nuoria karismaattisia johtajia. (Baigent 2001.) Baigentin tutkimuksessaan jäsentämät erilaiset hierarkisuuden muodot määrittävät niin palomiesten toimintaa, asennoitumista kuin eri yhteisöjen välisiä suhteita (vrt. myös Pipping 1978).

Baigent (2001) korostaa, että vaikka hierarkia tuo päällystölle kunnioitusta, tulee palomiesten mielestä päällystön aina ansaita miehistön kunnioitus. Ennen nykyisiä savusukellusvarusteita ja lainsäädäntöä

päällystö ansaitsi kunnioituksen johtamalla miehet tulipaloon, jonka jälkeen se palasi johtamaan tilannetta ulkopuolelta käsin. Näin ollen päällystöön nostettiin tulipalossa työskentelykykyjen, kokemuksen ja johtamistaitojen perusteella. Nykypäivänä varusteiden kehittymisen myötä päällystön rooli on toisenlainen ja useimmiten päällystö johtaa tilannetta ulkoa käsin. Tämä vähentää päällystön mahdollisuuksia täyttää ”hyvän palomiehen” kriteerejä ja toisaalta antaa mahdollisuuden palomiehille itselleen kehittää omat tulipalossa työskentelyn protokollat (vrt. Pipping 1978). (Baigent 2001.)

Kaprow (1991) nostaa palomiestyön piirteinä esille jännityksen (kiihtyvä tempo, joka sisältää hälytysilmoituksen, keskittymisen, sireenien ulvonnin sekä tulipalon), dramaattisuuden, ”hyvien tulipalojen” tuottaman mielihyvän, mutta myös vähäisen kontrollin asemalla, mahdollisuuden individuaalisiin ratkaisuihin sekä sen, että työ mielletään enemmän leikiksi kuin varsinaiseksi työksi. Vaikka Kaprow rakentaa käsityksensä palomiestyöstä yhä pitkälti hälytystehtävien kautta, jäsenyyttä tutkimuksessa asemapalvelu osaksi palomiestyötä. Hän nostaa esiin myös ajatuksen yksinäisyydestä: hänen mukaansa palomiehet kokevat tehtävänsä (erityisesti tulipalot) individualistisiksi kamppailuiksi (vrt. Baigent 2001 ja maskuliinisuuden toteuttaminen). Automatisoinnin ja muun kehityksen myötä Kaprow ennustaa palomiestyön menettävän erityisluonteensa varsinaisten palo- ja pelastustehtävien vähetessä. Myös Ward ja Winstaley (2006, 211) kuvaavat asemapalvelutyötä ja luonnehtivat sitä tutkimuksessaan pilailuksi, hevosenleikiksi (horseplay) ja hännämiseksi.

Toinen mielenkiintoinen tutkimus on Scottin (2005) väitöskirja, jossa palomiestyötä tarkastellaan riskien, viestinnän ja turvallisuuden näkökulmasta. Näkökulma arkityöhön rakentuu havainnointien kautta, minkä seurauksena asemapalvelun merkitys korostuu. Scott kuvaa, miten hän usein palomiesten puhetta kuunnellessaan unohti, kuinka pienen prosenttiosuuden tulipalot ja muut kiireelliset tehtävät muodostivat tehtävistä. Tämä johtui siitä, että kyseisistä tehtävistä puhuttiin paljon. Scott kertoo, kuinka hän oli itse tutkijana, ulkopuolisena keikoilla mukana olijana, diskursiivisen rituaalin kohteena.

Rituaalia nimitettiin ”kiroukseksi”, jolla palomiehet viittasivat siihen, että kiireellisiä tehtäviä tuli harvoin silloin, kun ulkopuolisia oli mukana. Jonkun ajan kuluttua Scott kuitenkin ymmärsi, että kiireellisten tehtävien vähäisyys työvuoroissa johtui siitä, että kyseisiä tehtäviä oli vähän eivätkä ne liittyneet Scotin tai ulkopuolisten läsnäoloon työvuorossa millään tavalla. Puheen tarkoituksena oli sen sijaan tuottaa paloasema paikaksi, jossa kiireelliset tehtävät olivat arkipäivää. (Scott 2005, 155. – käsittelen Scottin tutkimusta luvussa 2.3.)

Palomiesyhteisöä käsitteleviä tutkimuksia alkoi ilmestyä enemmän 1990-luvun puolivälistä lähtien. Yhteisöllisiä tekijöitä lähestytään tutkimuksissa yleensä jonkin erityispiirteen tai -ongelman kautta. Palomiehiä ja / tai heidän yhteisöään on tutkittu esimerkiksi maskuliinisuuden (Baigent 2001; Scott 2005; Tracy – Scott 2006; Desmond 2005 ja 2006; Pacholok 2007; Hall – Hockey – Robinson 2004), palomiesammattin proletarisoinnin (Kaprow 1991), professionaalistumisen (Tolppi 2001), pensaspalotoiminnan ja siihen liittyvän jaetun tietoisuuden muodostumisen (Jonasse 1995), palomieslangin (Kajan 1998), ammatillisten arvostusten (Kaukonen 1994 ja 1998) sekä työvälineisiin suhtautumisen (Weick 1996; Weick 2001; Olofsson 2009) näkökulmista. Tämän lisäksi palomiesyhteisöä on tarkasteltu pelastuslaitoksella vähemmistönä työskentelevän yksilön tai ryhmän näkökulmasta tai sukupuolisen häirinnän ja ahdistelun tai sukupuolisen diskriminaation näkökulmista. Esimerkkejä tällaisista tutkimuksista tarjoavat naispalomiehiä käsittelevät tutkimukset (Yoder – Aniakudo 1997; Yoder – McDonald 1998; Yoder – McDonald 1997; Grube-Farrell 1994, Grube-Farrell 2002; Maleta 2009), sukupuolista häirintää ja ahdistelua käsittelevät tutkimukset (Yoder – Aniakudo 1996; Yoder – Aniakudo 1995, Rosell – Miller – Barber 1995), eri etnistä taustaa olevia käsittelevät tutkimukset (Chetkovich 1997; McWilliams 2007) sekä seksuaalisia vähemmistöjä käsittelevät tutkimukset (Kirkland 2006; Koegel 1993, Ward – Wistanley 2006)⁶. Näiden lisäksi on julkaistu tutkimuksia myös siitä, kuinka vähemmistöryhmien rekrytointia

6. Aihepiiristä on tehty myös useita opinnäytetöitä kuten Wood (2002), Wright (2005), O'Connor, Lonergon, Catchpole (2009) sekä kirjallisuuskatsaus Callerstig – Harrison – Lindholm (2008).

voidaan parhaiten edistää pelastuslaitoksissa (O'Brian 2003), kuinka sukupuolinen häirintä ja ahdistelu saadaan lopetettua (Moore – Kleiner 2001) sekä yhteenvetoja sukupuolisen diskriminaation tapauksista (Wang – Kleiner 2001). Tutkimuksissa kerrotaan toisin sanoen siitä, miten vähemmistönä olevat näkevät palomiehet ja palomiesyhteisön. Tutkimusten ”muut”, joiden näkökulmasta palomiesyhteisöä tarkastellaan, ovat naiset, ei-valkoihoiset sekä ei-heteroseksuaaliset miehet.

Tutkimuksissa pelastuslaitokset määrittyvät lähes poikkeuksetta konservatiivisiksi ja seksistisiksi instituutioiksi, joissa palomiesyhteisö karsii normista (valkoinen, keskiluokkainen heteroseksuaalinen mies) poikkeavat yksilöt pois käyttämällä ns. ”hyvän palomiehen” kriteeriä (Baigent 2001). ”Hyvän palomiehen” kriteerit muodostuvat paitsi savusukellustehtävän suorittamisen tavoista myös sopeutumisesta yhteisöön, sen ilmapiiiriin ja mielipiteisiin ja toisaalta sen todistamisesta muille, että on ”hyvä palomies”. Sopeutuminen (fitting-in) varmistaa palomiesstandardien säilymisen muuttumattomina. Sopeutumisella Baigent (2001) tarkoittaa ensimmäistä ”taitoa”, joka jokaisen palomiehen on opittava, kun hän aloittaa työt työvuorossa. ”Taidolla” Baigent tarkoittaa kykyä olla kuten muutkin työvuorossa ja sen todistamista, että muut voivat luottaa itseän. Tämän ”taidon” opittuaan muut palomiehet opettavat tulokkaalle palo- ja pelastustaidot ja yhteisen ymmärtämiseen liittyvät seikat (ns. protokollat). Ne, jotka eivät ”taitoja” opi, eivät tule koskaan hyväksytyiksi ”hyvinä palomiehinä” (Vrt. Moore – Kleiner 2001, 208–209). Pääsemisellä Baigent puolestaan kuvaa tulipaloon menemistä ja tulipalon sammuttamista omaksutun protokollan mukaisesti, vaikka se ei olisi välttämättä oman turvallisuuden kannalta järkevin vaihtoehto. Esimerkiksi veden käyttämistaito on yksi hyvän palomieheyden kriteereistä. Työvuorossa on todettu olevan myös vahvoja alakulttuureja. Samoin paloiesimiehen toiminnan ja asenteen on todettu vaikuttavan merkittävästi siihen, millaisen asenteen työvuoro omaksuu esimerkiksi erilaisuutta kohtaan (Ward – Winstanley 2006, 212–213).

Ward ja Winstanley (2006) kuvaavat palomiesyhteisöä heteroseksuaalisena yhteisönä, jossa heteroseksuaaliset miehet ovat tottu-

neet työskentelemään toisten heteroseksuaalisten miesten kanssa ja ajattelevan, että palomiesyhteisö on ikään kuin seksuaalisesti neutraali maailma – ei heteroseksuaalisten miesten dominoima maailma. Tutkijat kuvaavat asetelmaa tilanteena, jossa homomiehillä ajatellaan olevan seksuaalinen orientaatio, mutta heteroseksuaaleilla miehillä ei. Palomiestyöhön sisältyy vaativissa pelastustehtävissä vahva luottamuksen ja keskinäisen riippuvuuden ajatus, mitä rakennetaan ja testataan keikkojen välissä asemilla yhteisissä keskusteluissa. Tutkijoiden mukaan kyseinen käytäntö tuottaa hyvin vaativan ympäristön homomiehille. Tutkimuksessa todetaan, että palomiehet hyväksyivät homomiehet yhteisöönsä, kunhan nämä eivät puhuneet homoudestaan julkisesti tai avoimesti. Lisäksi tutkijat kiinnittävät huomiota paloasemien fyysisiin puitteisiin, jotka kuvataan vaatimattomiksi. Esimerkiksi pukuhuone- ja suihkutilat eivät usein mahdollista yksityisyyttä, minkä joko homomiehet tai työvuoro on kokenut ongelmallisena. (emt.)

Koegel (1993) on tutkinut homoseksuaaleihin kohdistuneen syrjinnän esto-ohjelmien implementointia pelastuslaitoksilla. Koegelin tutkimuksessa ainoastaan kahdella pelastuslaitoksella kuudesta oli homoseksuaaleja, jotka toivat avoimesti julki seksuaalisen suuntautumisen. Millään laitoksella avoimesti homoseksuaalisuutensa julkituovien osuus ei ylittänyt 0,5 %, mediaanin ollessa 0,03 % koko miehistöstä. Selittäväksi tekijäksi Koegel nimeää työyhteisöjen vihamielisen ilmapiirin homoseksuaalisuutta kohtaan: pelastuslaitoksilla ilmapiiri oli vielä monin verroin poliisilaitoksia vihamielisempi. Oman seksuaalisen orientoitumisen julkituomiseen Koegel löysi kaksi selittävää tekijää: aseman ilmapiiri oli sallivampi tai henkilö oli jo osoittanut olevansa hyvä palomies etenemällä pelastuslaitoksen hierarkiassa.

Toinen palomiesyhteisöön tyyppillisesti liitetty arvo on työväenluokkaisuus (esim. Baigent 2001; Cooper 1995, 146). Esimerkiksi Desmond (2006) on todennut suurimman osan metsäpaloja sammuttavista palomiehistä (wildland firefighters) Elk Riverillä tulleen työväenluokkaisesta kodista. Desmond kuvaa, kuinka toimistopöytä määrittellään yhteisössä kuuluvan keskiluokkaiseen manageriseen maskuliinisuuteen, paperien maailmaan, kun taas metsät representoivat vapautta, villiä

erämaata ja työväenluokkaista maskuliinisuutta. Miehet erottavat itsensä myös muusta työväenluokasta ja kuvaavat itseään ns. pick-up -väkenä erotuksena kaupungin työväenluokasta. Desmond puhuuakin ns. maaseutumaskuliinisuudesta (country masculinity), jolle hän näkee metsäpaloja sammuttavien palomiesten habituksen perustuvan. (emt.) Ylipäätään työväenluokkaisuuteen on liitetty vahvasti yhteisöllisyyden korostaminen, kun taas porvaristoon ja myöhemmin keskiluokkaisuuteen on liitetty individualismi (Skegg 2002, 3). Palomiesyhteisöön on katsottu kuuluvan myös tietynlainen tasa-arvoisuus: ”kukkoilemaan” pyrkivä palomies asetetaan nopeasti ruotuun erilaisilla menetelmillä (esim. painaminen, vedättäminen, viilaaminen) (Jaakkola 2008). Myös palomiesyhteisöissä⁷ vallitsevan hegemonisen maskuliinisuuden⁸ (vrt. Pacholok 2009) voidaan ajatella pohjautuvan työväenluokkaisuun arvoihin, joita Willisin (1984) mukaan ovat mm. auktoriteetin vastaisuus, ruumiillisen työn ja käytännöllisen kyvykkyyden arvostaminen ja teoreettisen tiedon halveksinta, omanlainen kielenkäyttö, kepposet, seksismi, huumori sekä nopeasti saavutettava hyvä palkkataso⁹.

Kolmas palomiesyhteisöön liitetty piirre on maskuliinisuus (Baigent 2001; Ericson 2003; Scott 2005; Desmond 2005; yhteenveto myös Krause 2007; Pachlok 2007 ja 2009). Esimerkiksi Baigent (2001) tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää, miksi palomiesyhteisö sietää heikosti erilaisuutta (esimerkiksi naisia) ja miksi se toimii pikemminkin konservatiivisesti säilyttäen kuin uudistusmielisesti kokeillen. Baigent lähtee liikkeelle palotoimen historiasta ja ammatillisesta eetoksesta, jonka hän nimeää tehokkaaksi auttamispalvelun tuottamiseksi

7. Palomiesyhteisö on selkeästi miesyhteisö, vaikka päätoimisina sairaankuljettajina työskentelee nykyään myös naisia. Suomessa Pelastusopistolta on valmistunut viisi naispelastajaa (Pelastusopisto, Ismo Huttu 11.5.2010).
8. Hegemoninen maskuliinisuus pitää sisällään sisäisen hierarkian miesten välillä: joku ryhmä miehiä muodostaa hegemonisen maskuliinisuuden ja toiset ryhmät ovat tälle alisteisia. Hegemonia on näin ollen historiallisesti muuttuva suhde, joka on aina sidoksissa ympäröivän yhteiskunnan kehitykseen. (Connel 1995, 77–81.)
9. Käyhkön (2006) tutkimus, jossa siivojaksi opiskelevat työväenluokkaisen kulttuurin edustajat rakentavat omaa arvostustaan korostamalla ruumiillisen työn arvoa henkisen työn sijaan sekä vähättälemällä kirjavisivistystä. Ks. myös Castells 1997.

(”to provide an efficient service to help the public”)¹⁰. Pelastuslaitoksen olemassaolon tarkoituksiksi, jonkinlaiseksi jaetuksi ymmärrykseksi, Baigent nimeää tulen taltuttamisen ja humanitääristen palvelujen tuottamisen. Tuloksissaan Baigent kuitenkin asettaa näkemyksen pyyteettömästä yleisön palvelijasta kyseenalaiseksi ja liittää palomiesten kuvaamaan pyyteettömään muiden auttamisen haluun henkilökohtaisen halun testata ja osoittaa omaa maskuliinisuuttaan palomiestyön kautta. Kajan (1998) lähestyy palomiesyhteisöä sen käyttämän slangin näkökulmasta ja myös hän päätyy pitkälti samankaltaisiin käsityksiin palomiesyhteisöstä kuin Baigent.

Kaprow (1991) on tutkinut kysymystä, kuinka palomiestyö on onnistunut välttämään proletarisaation ja hän on lähestynyt tutkimuskysymystään erityisesti arvojen näkökulmasta. Tutkimus poikkeaa Baigent’n tutkimuksesta sikäli, että aineisto on kerätty yhdestä työyhteisöstä, FDNY:sta¹¹. Kaprow väittää, että palomiehet ovat onnistuneet välttämään työnsä proletarisaation työnsä erityisen luonteen vuoksi. Hän nimeää palomiestyön arvoiksi sankaruuden (esikapitalistinen käsitys sankaruudesta, joka pohjaa nimenomaisesti fyysiseen voimaan), jota ei kuitenkaan tule julkisesti ilmaista¹². Toinen tärkeä yhteinen nimittäjä on rutiininomainen ja vapaaehtoinen väijäämättömälle vaaralle alttiina oleminen. Tämän seurauksena Kaprow päättelee, että palomiehet ajattelevat kuuluvansa eliittiammatin edustajiin. Myös Tracy etc. (2006) toteaa, että palomiehiin liitetään yleisesti rohkean stigma.

Korostamalla vaarallisuutta palomiesten on katsottu kyenneen muuntamaan likaisimmat tehtävät (ns. dirty work) kunniallisiksi mallitehtäviksi (vrt. Tedre 2004). Mielenkiintoista kuitenkin on, että tämä ”muuntaminen” koskee vain tulipalojen sammuttamiseen liittyviä tehtäviä, ei esimerkiksi asunnottomien narkomaanien kuljetta-

---

10. Pearcen (1983) tutkimuksessa vapaaehtoiset raportoivat palkkaa työstään saavia useammin tekevänsä työtään sosiaalisen interaktion ja muiden palvelemiseksi.

11. Olkoonkin, että aineistoa ja sen käyttöä ei ole raportoitu artikkelissa tarkemmin.

12. Vrt. johdannossa esittämäni Kortteisen (1992) kuvaus koneistajista, jotka haastattelutilanteessa eivät heti tuoneet esille, että oikeastaan heidän tilanteensa oli suhteellisen hyvä.

mista tai heidän jälkiensä korjaamista. Palomiehet ovat onnistuneet muuntamaan myös käsityksen palomiesten likaisista käsistä, naamasta tai savuisista varusteista pikemminkin kunnioituttusta kuin häpeää herättäväksi (Desmond 2006). Tracy toteaaakin, että palomiehet eivät juurikaan puhuneet hänen tutkimuksessaan ambulanssityöstä tai jos puhuivat, sävy oli negatiivinen. (Emt.; vrt. Scott 2005.) Jonasse (1995) välttää sankarillisuuden omassa jaetun tietoisuuden rakentumista tarkastelevassa artikkelissaan kytkemällä anayysinsä yksityiskohtaiseen pensaspalosammutuksen vaiheiden tarkasteluun. Tällöin pensaspalojen sammuttamisesta ei muodostu yksittäisten palomiesten yksinään suorittamia urotekoja, vaan pikemminkin ennen kaikkea yhteisöllistä ja ammatillista työtä, osa pelastustoimintaa (vrt. Engeström 1987, 73–82). Esiin tulevat myös palomiestyössä tarvittavien välineiden kirjo ja merkitys (ks. myös Weick 1996 ja 2001).

2.3. Palomiesidentiteetin rakentuminen maskuliinisuudelle

Sitä, millaisia palomiehet ovat, on tutkittu eri näkökulmista. Palomieslängi (Kajan 1998) rakentaa palomiehistä käsitystä fyysistä työtä ja hälytyksissä mukana olemista arvostavina. Palomiesten suhtautumista omaan työhönsä on myös tutkittu, ja todettu, että palomiesten arvostus ammattiaan kohtaan lisääntyy työkokemuksen karttuessa (Kaukonen 1998). Myös työtyytyväisyyden on todettu liittyvän virkavuosien määrään (Duffy – Ganster – Shaw 1998; Ks. myös Traut – Larsen – Feimer 2000). Persoonallisten tekijöiden ja testosteronin välisiä yhteyksiä selvitellessä tutkimuksessa palomiehet kuvataan pelottomimpina ja vähemmän kommunikoivina, sulkeutuvina ja vähemmän sovitteluvampina kuin muut (Fann – Dabbs 2003). Palomiesten uupuminen on puolestaan liitetty tutkimuksissa esimerkiksi koulutuksen, taitojen ja kyvykkyyden hyödyntämiseen työssä, sopeutumiskykyyn, kunnianhimpoon, harkitsevuuteen, sosiaalisuuteen, koulumenestyk-

seen ja älykkyyteen (esim. McCall 2002; Grundy 2000; Watt 2002). Omista tunteistaan selvillä olevilla palomiehillä on todettu vähemmän kognitiivisia vaikeuksia kuten ”silmissä mustenemistä” tai vaikeuksia ajatella selvästi harjoituksen aikana (Gohm – Baumann – Sniezek 2001) kuin muilla.

Näiden yksityiskohtien lisäksi palomiesten avioerojen on todettu olevan yleisempiä kuin keskimäärin (Fjelstad 1978; Hildebrand 1983; Hildebrand 1983; McCarty 1975; Martin 1980; Hall – Hockey – Robinson 2006, 537). McCarthy (1975) on todennut, että 45 % hänen tutkimukseensa osallistuneista palomiehistä (otos 100 henkilöä) koki ammattinsa vaikuttavan heikentävästi avioliittoon. Avioliiton onnistumisen edellytyksinä on listattu hyvä itsetunto, keskimääräistä voimakkaampi identifioituminen pelastustyöhön sekä pieni lapsiluku (Fjelstad 1978). Lisäksi eroprosentin on todettu nousevan samassa suhteessa palveluksessa oloajan kanssa. Wexler ja McGrathin (1991) mukaan 25–30-vuotiaat palomiesten vaimot olivat eniten huolissaan palomiestyön aiheuttamasta erosta ja vaaroista. Myös palvelusvuosien määrän on todettu lisäävän stressiä (Murphy jne. 2002). Tutkimukset eivät juurikaan paikannu tiettyyn työyhteisöön, vaan palomiehiä tarkastellaan yleisesti, keskimääräisinä.

Varsinaisesti kysymystä, millaisia palomiehet ovat tai mille perustalle palomiesidentiteettiä rakennetaan, on käsitelty enemmän vasta 2000-luvulla ilmestyneissä tutkimuksissa (Baigent 2001; Ericson 2003; Scott 2005; Desmond 2005; yhteenveto myös Krause 2007; Pachlok 2007 ja 2009). Näille tutkimuksille¹³ on yhteistä se, että palomiesidentiteettiä tarkastellaan suhteessa maskuliinisuuteen ja suhteessa riskien ottamiseen.

Baigent (2001) puhuu proletariaattisesta maskuliinisuudesta, jolle palomiehet rakentavat käsitystään itsestään ja palomiehistä. Baigent kuvaa palomiesten vallitsevaa maskuliinisuutta konservatiivisena¹⁴, mikä puolestaan perustuu vallalla olevalle ajatukselle maskuliinisuudesta

13. Mielenkiintoinen yksityiskohta on se, että sekä Dave Baigent että Matthew Desmond ovat itse työskennelleet palomiehinä.

14. Baigent ei esimerkiksi tue ajatusta, että palomiesten kohdistama sukupuolinen häirintä ja ahdistelu olisi yksi tapa ylläpitää patriarkaalisuuteen liittyviä taloudellisia ja kulttuurisia etuisuuksia tai asemia.

miehisenä, ”todellisen” fyysisen työn arvostamisena ja seksuaalisen attraktiivisuuden korostamisena. Ajatus miehisyys ja maskuliinisuuden yhteenkietoutumisesta ylläpitää perinteistä ideaa proletariaattisesta maskuliinisuudesta, jota palomiehet ylläpitävät esimerkiksi korostamalla, että juuri miehet ovat niitä, jotka suojelevat (vrt. esim. Cooper 1995). Baigent kuitenkin korostaa, että maskuliininen identiteetti ei ole jotakin syntymässä saatua, vaan se on sosiaalisesti rakennettu. Näin ollen ”hyvä palomies” voi olla nainen tai mies, mutta hänen tulee täyttää tietyt Baigentin tutkimuksessaan konstruoimat ja maskuliiniseksi luokittelemat standardit (vrt. Pacholok 2009). Näitä standardeja ovat mm. tulipalojen ja pelastustehtävien ymmärtäminen testinä, jossa rakennetaan, tuotetaan ja hallitaan omaa maskuliinisuutta suhteessa omaan itsekunnioitukseen sekä suhteessa palomiesyhteisöön ja yleisöön. Baigent toteaa, että palomiesten on maskuliinisuutta toteuttaessaan vastustettava pelastustoimen epäammattillistumista, taloudellisia ja toiminnallisia supistuksia, uudentyyppisiä (feminiinisiä) työtehtäviä kuten ennaltaehkäisyä sekä omimalla palomiesten ”status” itselleen (esim. päällystöstä ei kuulu palomiehiin).

Baigent liittyy myös riskien ottamisen (työväenluokkaisena) palomiehenä olemiseen ja toteaa, että palomiehet todistavat maskuliinisuuttaan myös sitä kautta, että heidän nähdään ottavan riskejä sammuttaessaan tulipaloja ja pelastaessaan ihmisiä. Riskien ottaminen perustuu Baigentin mukaan kuitenkin laskelmointiin sen suhteen, mikä tilanne on ”voitettavissa” ja mikä ei. Baigent kuvaa, että mitä vaarallisempi riski on (ja silti voitettavissa) sitä enemmän adrenaliinia se palomiehissä vapauttaa ja sitä enemmän teko lisää kunnioitusta omissa, muiden palomiesten ja yleisön silmissä. (Baigent 2001)

Desmond (2005 ja 2006) on itse työskennellyt metsäpaloja sammuttavana palomiehenä ja tutkinut, miten ko. palomieheksi ”tullaan”¹⁵. Hän puhuu habituksesta, joka perustuu ns. maaseutumaskuliinisuudelle (country masculinity) ja joka ohjaa palomiesten ajattelua, makua ja käytäntöjä ja jolle ymmärrys itsestä rakentuu. Omaksuttu habitus määrittää ympäristöä ja maailmaa koskevat tulkinnat ja se vaikuttaa

---

15. Aineisto koostuu etnografisista syvähaastatteluista.

siihen, miten samanlaisuus tai erilaisuus tulkitaan. Desmond kuvaa ”maaseutumaskuliinisuus” habituksen jakavan maailman esimerkiksi kahtia: ”sisäihmisiin” ja ”ulkoilmaihmiisiin”, kaupunkilaisiin ja maalaisiin. ”Maaseutumaskuliinisuus” perustuu pitkälti taitoihin ja osaaamiseen, joita tarvitaan maalla asumisessa ja selviytymisessä. Tämä maskuliinisuus Desmondin mukaan liittyy siihen, miten henkilö ymmärtää oman itsensä ja identiteettinsä. Näin ollen hyökkäys henkilön ”ulkoilmaihmissyyttä” kohtaan on hyökkäys henkilön maskuliinisuutta kohtaan. Metsäpaloja sammuttavien palomiesten taidot Desmond näkee maaseututaitojen erityisenä laajenuksena: palomiehiksi rekrytoituville on jo valmiiksi sama kielellinen habitus ja maaseutumaskuliinisuus historia. Esimerkiksi likaiset vaatteet ovat ylpeyden, eikä häpeän aihe yhteisessä ajattelussa. Näin ollen palomiehillä ei Desmondin mukaan tapahdu palomiehiksi rekrytoituessaan mitään suurta ajattelutavan tai identiteetin muutosta, vaan pikemminkin maaseutumaskuliinisuus modifioituu palomiesidentiteetiksi. Menetelmäinen pointti Desmondin tutkimuksessa on, että pelkkä organisaation tutkiminen ei riitä, vaan sen lisäksi tulisi tutkia yksilöitä ja näiden historioita paikallisessa yhteisössä, osana organisaatiota.

Scott (2005) on tutkinut palomiesten ammattillisten uhkatilanteiden hallintaa riskien ja turvallisuuden diskurssiivisen organisoitumisen näkökulmasta. Hän on kiinnostunut työpaikan riskien ja identiteetin (sense of self) välisestä yhteydestä. Tutkimuksessa käytettiin erilaisia tutkimusmenetelmiä (mm. etnografiaa, semistrukturoituja haastatteluja), minkä seurauksena teoreettiset tarkastelut kytkeytyvät kiinteästi paloasemien arkeen ja toimintaan. Erityisen kiinnostavaa Scottin työssä on tapa, jolla hän jäsentää identiteettiä ja organisatorisia jännitteitä. Ensimmäisen jännitteen Scott paikantaa vallallaolevan imagon ja arkisen kokemuksen väliin. Tällä Scott viittaa sankaritekojen ja arki-palomiestyön väliseen jännitteseen sekä tulipalojen ja todellisten uhkien vähyyteen. Toinen jännite liittyy kilpaileviin roolimetaforiin, joiksi Scott nimeää sankaruuden, asiakkaiden palvelemisen, nykyisen palomiestyön jäsentämisen sosiaalityöksi sekä koulutuksen, jolla ei viitattu koulutusohjelmaan, vaan sitä käytettiin metaforisesti kuvattaessa

palomiehen roolia asiakastyössä. Kolmas jännite syntyy autonomisen toiminnan ja byrokraattisen pakon välille. Neljäs jännite on todellisen pelastamisen ja turvallisen pelastamisen välillä (vrt. kulttuuriset erot esimerkiksi Suomessa ja Yhdysvalloissa).

Ericsonin (2003) tutkimus ”Palomiehet ja miehet. Sukupuolen aktualisoituminen palomiesammattissa” perustuu sekä haastatteluille että havainnoinnille. Sukupuolen tuottamista tutkitaan mm. suhteessa fyysiseen voimaan, ammattiin hakeutumiseen, yhdessä olemiseen, macho-ajatteluun. Kiinnostava havainto Ericsonin tutkimuksessa on se, että tasa-arvokeskustelussa käytettiin yleisesti palomiesammattia kuvattaessa machomaisia argumentteja, mutta yksittäiset palomiesten käsitykset eivät tukeneet näitä argumentteja. Ericson toteaa, että kyse on ennen kaikkea esittämisen tavoista eli siitä, että palomiehet ja naiset esitettiin niin erillisiksi, että naisia oli vaikea yhdistää palomiesammattiin tai palomiehiksi. Erickson toteaa, että tasa-arvoisuuden lisääminen pelastustoimessa liittyykin kamppailuun vallasta sekä kysymyksiin luokasta, iästä, seksuaalisuudesta, kehollisuudesta sekä organisaatorakenteista.

Pacholok (2007 ja 2009) on tutkinut palomiesten maskuliinisuuden rakentamista Kanadassa vuonna 2003 tapahtuneen suuren metsäpalon kontekstissa, jossa kolme palomiestä sai surmansa helikopterionnettomuudessa. Haastatteluja tehtiin kaikkiaan 39 kappaletta (haastateltiin ammatti- että sopimuspalomiehiä, metsäpaloja sammuttavaa palomiehiä ja pilotteja). Tutkimukseen osallistuvan neljän ryhmän taustat olivat erilaisia, mistä syystä Pacholok oletti palomiesten maskuliinisuuden olevan erilaisia¹⁶. Erityisenä kiinnostuksen kohteena oli se, miten palomiehet rakentavat sukupuoltaan (do gender) arkipäiväisessä vuorovaikutuksessa, miten nämä erilaiset sukupuolen hallinnan muodot tulevat näkyväksi palomiesten maskuliinisuuden rakentamisessa sekä nousivatko erillaiset maskuliinisuudet esiin eri tilanteissa ja konfliktoituivatko ne. Lisäksi Pacholok tutki median roolia.

16. Tutkimuksessa palomiehet kuvataan taustaltaan valkoisiksi keskiluokkaisiksi miehiksi, kun taas metsäpaloja sammuttavat palomiehien tausta ei ole yhtä homogeeninen. Tässä joukossa kuvataan olevan enemmän esimerkiksi naisia. Ylipäätään metsäpaloja sammuttavat palomiehet ovat useimmiten ns. kausityöläisiä eli heillä on vakinainen työ toisaalla. Tämän lisäksi tutkimukseen osallistui pilotteja sekä raskaita välineitä käyttänyttä henkilöstöä.

Pacholok löysi eri palomiesryhmien välillä paljon antagonismia, joka liittyi esimerkiksi siihen, että ammattipalomiehet nostettiin mediassa näyttävästi esille. Metsäpaloja sammuttavat palomiehet kokivat, että he olivat tehneet suurimman osan työstä, mutta he eivät saaneet julkisuudessa huomiota ja kiitosta. Pacholok toteaa, että eri palomiesryhmien välisessä hierarkiassa korkeimmalla olivat ammattipalomiehet, seuraavalla tasolla olivat pensaspaloja sammuttavat palomiehet ja viimeisenä tulivat pilotit ja raskaita välineitä käyttävä henkilöstö (heavy equipment operators). Hierarkia rakentui ryhmien väliselle antagonismille ja (hegemoniselle) maskuliinisuudelle, jota ryhmät ylläpitivät.

Palomiesidentiteetin voidaan ajatella tutkimustraditiossa rakentuvan maskuliinisuudelle ja toisaalta työväenluokkaiselle arvomaailmalle. Tämän lisäksi palomiestyöhön ja -identiteettiin on sisällytetty kuuluvan myös ajatus itsensä asettamisesta riskeille alttiiksi vaativissa pelastustehtävissä, mitä on selitetty niin maskuliinisuuden testaamisena (esim. Baigent 2001) kuin sankarillisuutenakin (Kaprow 1991).

2.4. Yhteenveto

Olen tarkastellut palomiehiä ja palomiestyötä käsittelevää aiempaa tutkimusta nimeämäni kolmen tutkimustradition kautta. Traditioiden nimeämisen avulla olen kiteyttänyt aiemmassa tutkimuksessa havaitsemani erilaiset tavat käsitellä palomiestyötä, -yhteisöä ja palomiehiä. Tutkimustraditiot eivät ole ajallisesti peräkkäisiä, vaan ne elävät rinnakkain ja täydentävät toinen toisiaan.

Valtaosa palomiestyötä koskevia tutkimuksia koskee erilaisia ääri-suorituksissa tarvittavia fysiologisia tai psyykkisiä ominaisuuksia, taitoa tai kestävyyttä. Tutkimustraditio tarjoaa tärkeää tietoa pelastustoimen ja työmenetelmien kehittämisen tueksi ja työturvallisen suorituksen suorittamiseksi. Näin ollen sen myös tulee olla yksi palomiehiä ja -työtä käsittelevien tutkimusten peruspilareista.

Tradition rajoitukseksi voidaan nähdä äärisuoritusten ulkopuolelle jäävän palomiestyön puuttuminen analyyseistä johtuen tutkimusten rajauksista, tutkimusmetodiikasta ja ongelmanasettelusta. Työn kehittämisen kannalta raja on ongelmallinen, jos se tuottaa ymmärryksen palomiestyöstä pelkästään äärisuorituksina tai yksittäisinä tilanteina vailla yhteyksiä muihin työtehtäviin. Toinen tradition rajoitteista liittyy muutoksen ymmärtämiseen tutkimuksissa. Usein muutos on yksinkertaisesti redusoitunut erilaisiksi subjektiivisesti koetuiksi tai ”objektiivisesti” mitatuiksi stressifaktoreiksi tai se on nähty yhtenä stressifaktorina muiden joukossa. (Vrt. Mäkitalo 2001; Mankkinen 2004; ks. myös Virkkunen 2005). Kolmantena rajoitteena on konkreettisten, työkontekstien kuvausten puuttuminen, mikä vaikeuttaa tutkimusten arviointia.

Toisen tutkimuksellisen tradition muodostaa palomiesyhteisöä koskevat tutkimukset. Valtaosassa näitä tutkimuksia palomiehiä tarkastellaan ulkopuolisen näkökulmasta eli tutkimusasetelmassa on lähdetty liikkeelle kysymyksestä, miksi palomiesyhteisö ei hyväksy erilaisuutta tai on tietyn kaltainen (ja jotenkin väärä). Tutkimustradition merkitys palomiehiä ja -työtä käsittelevässä tutkimusperinteessä on se, että se laajentaa tutkimusfokuksen palomiesten työyhteisöön ja joiltakin osin myös kiireellisten hälytystehtävien ulkopuolelle. Tällöin myös ymmärrys palomiestyöstä ja palomiehistä laajenee: palomiesten suoriutuminen työtehtävässä perustuu moniin muihinkin kuin pelkästään suorittamiseen liittyviin asioihin. Toisaalta tradition voidaan ajatella vahvistavan käsitystä palomiehistä tietynlaisina: esimerkiksi maskuliinisina ja konservatiivisina.

Kolmannessa, 2000-luvulla alkaneessa tutkimustradiossa, on alettu etsiä selityksiä sille, miten palomiehet ovat tietynlaisia, erityisesti maskuliinisia. Pelastuslaitosten vähitellen tapahtuvan ”avautumisen” ja heterogeenistymisen voidaan kuitenkin yhä vahvemmin ajatella haastavan tätä tutkimuksissa rakentuvaa ymmärrystä palomiesidentiteetistä (valkoinen heteroseksuaalinen mies) (vrt. Maleta 2009; Baigent 2001; Scott 2005). Myös kiireellisistä pelastustehtävistä poikkeavat työtehtävät ja niiden lisääntyminen palomiestyötä ja sitä kautta myös

vaikuttavat identiteettiin (vrt. Scott 2005). Tästä näkökulmasta palomiehiä ei kuitenkaan ole traditiossa tarkasteltu.

Myös toimintaympäristön ja yhteiskunnan kehitys on jäänyt tutkimuksissa vähemmälle huomiolle, minkä voidaan nähdä liittyvän yhteiskuntatieteellisen tutkimustradition vähäisyyteen palomiehiä ja palomiestyötä koskevassa tutkimuksessa. Kuitenkin tiedetään, että esimerkiksi kilpailuyhteiskunnan periaatteet muuttivat tulosohjauksen ja liikelaitostamisen myötä työntekijöiden toimintaympäristöä ja sitä kautta myös työntekijöiden identiteettiä (Alasuutari 2006, 63). Suomessa pelastustoimen koulutusjärjestelmän kehittäminen, tutkintorakenteen muutos ja sitä kautta tapahtunut koulutustason nousu rakentavat uudentyypistä – perinteisestä työväenluokkaisuuteen luetusta koulutusvastaisuudesta – poikkeavaa ymmärrystä ja toimintatapaa.

Voidaan ajatella, että useissa tutkimuksissa pelastuslaitokset, paloasemat ja palomiehet määrittivät ikään kuin irrallisiksi muusta yhteiskunnasta. Selityksiä palomiesten asenteille esimerkiksi tasa-arvoa kohtaan, on alettu etsiä vasta 2000-luvulla. Sen sijaan monet tutkimukset olettavat jo lähtökohtaisesti palomiehet ja palomiestyön tietynlaisiksi. (vrt. Salaman 1986.)

Nyt käsillä oleva tutkimus kytkeytyy tässä mainittuun kolmanteen tutkimustraditioon. Sen erityinen anti suhteessa aikaisempaan tutkimukseen on, että palomiesten identiteettityö kytetään historialliseen taustaansa eli yhteiskunnalliseen kehitykseen.

Luku 3

ELÄMÄNTAPA- JA TYÖDISKURSSI

Kun tarkastellaan sitä, miten palomiehet puhuvat työstään, voi siitä tarkemmin katsoen tunnistaa kaksi erilaista puhetapaa. Ne tulevat esille ristiriitaisina näkemyksinä esimerkiksi siitä, millaisia tehtäviä palomiesten kuuluisi hoitaa tai olla hoitamatta. Seuraavassa lyhyt ote tällaisesta keskustelusta, jossa käsitellään ambulanssityötä:

Esko: Ne (poliisit, TM) oli aamulla käsenyt sen mennä terkkariin. Me sanottiin, et mikset sä ottanut taksia: ei mulla oo rahaa.

Ilari: Niin, sehän on selkeesti sellainen..

Kalle: Millä se olis mennyt sitten?

Esko: Mulla on semmonen mielipide.. (KS271101, 1229–1233)

Otteessa rakentuu kaksi näkemystä ambulanssityöstä ja ambulanssille kuuluvista potilaista. Eskoksi nimittämäni puhujan lähtökohtana on, että kyseinen tehtävä ei olisi kuulunut palomiesten hoidettavaksi. Eskon puheenvuoroon yhtyy Ilari: mielipide on yhteinen, kollektiivinen. Toista suhtautumistapaa edustavan palomiehen (tässä Kalle) näkemys perustuu puolestaan sille, että ambulanssi oli tilanteessa potilaalle ainoa

mahdollinen kuljetusvaihtoehto. Vaikka kysymyksessä on ote, joka sisältää neljä puheenvuoroa, sen voidaan ajatella sisältävän kaksi erilaista ja ristiriitaista käsitystä palomiestyöstä. Toisessa kyseenalaistetaan työn kuuluminen ambulanssille, toisessa puolestaan lähtökohtana ei ole tehtävän sopivuus tai sopimattomuus palomiesten hoidettavaksi, vaan tehtävää tarkastellaan potilaan näkökulmasta ja potilas ymmärretään asiakkaana riippumatta siitä, onko tällä mahdollisuutta käyttää muita kulkuvälineitä.

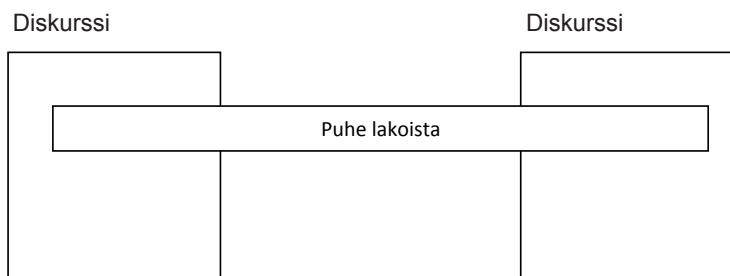
Näissä kahdessa erilaisessa puhettavassa ei ole kyse vain satunnaisesta mielipide-erosta sitaatissa esiintyvien puhujien välillä, vaan sama kahden puhettavan ero esiintyy läpi aineiston monenlaisista palomiestyöhön liittyvistä asioista puhuttaessa. Joiltakin osin tämä kahden puhettavan ero heijastaa mielipide-eroja yksilöiden välillä, mutta kyse on myös tilannesidonmaisesta asiasta: sama puhuja voi eri keskusteluyhteyksissä tarkastella asioita näistä molemmista näkökulmista käsin (esim. Riessmann 2002; Holland etc. 1998).

Nämä kaksi puhettavaa voi ymmärtää kahdeksi erilaiseksi diskursseiksi. Diskurssin käsitteellä viitataan puheessa esiintyviin erilaisiin jäsentämisen tapoihin, joiden avulla jäsennetään esimerkiksi palomiehen työtä eri lähtökohdista ja päädytään siksi erilaisiin näkemyksiin. Voidaan ajatella, että diskurssien avulla on mahdollista kiteyttää puheessa rakentuvat erilaiset ajattelutavat. (Esim. Hall 1997; Foucault 1980 ja 1990; Alasuutari 1996 ja 2007; Jokinen – Juhila – Suoninen 1993 ja 1999.)

Jäsentämisentavoille, diskursseille, on tyypillistä, että ne eivät ole ehdottomia tai aina edes selvärajaisia, vaan ne elävät vuorovaikutustilanteiden ja kontekstien mukaisesti (esim. Riessmann 2002). Tämä tarkoittaa, että kun palomies keskustelee omassa työvuorossaan vapaapalokuntalaisista, hän voi olla sitä mieltä, että vapaapalokuntalaisten operatiiviseen osaamiseen ei voi luottaa, mutta illalla sama palomies voi vapaapalokuntalaisia kouluttaessaan korostaa, kuinka osaavia vapaaehtoiset operatiivisilta taidoiltaan ovat. Näin ollen yhden henkilön puhe voi sisältää elementtejä, jotka ovat keskenään ristiriitaisia ja joiden voidaan ajatella kuuluvan eri diskursseihin. Mielenkiintoista onkin tarkastella millaisia diskursseja eri tilanteissa otetaan käyttöön.

Ymmärrän merkitysten rakentuvan diskursseissa, jotka tuotetaan tietyssä hetkessä ja paikassa (vrt. Foucault 1980 ja 1990; Hall 1997; 46 – 47). Toisin sanoen diskurssit jäsentävät sitä puhetta, jota kolmen pelastuslaitoksen palomiehet tuottivat yhdessä muutoslaboratoriokoukuksissa työstään ja sen muutoksista vuosina 2001 ja 2002. Puheen määrittelen puolestaan puheeksi tietystä puheenaiheesta. Puhe on jatkuvaa ajatusten ja tiedon sisäistämistä ja ulkoistamista (Virkkunen 1995, 79). Tiettyä puheenaihetta käsittelevä puhe jäsenyy esimerkiksi kahden diskurssin välisenä suhteena: siinä etsitään yhteistä merkityksenantoa joko jo vallitsevissa diskursseissa tai uusissa, vielä nimeämättömissä. Esimerkki tällaisesta puheesta omissa aineistossani on puhe palomieslakoista, jossa käydään keskustelua palomiestyön ja –yhteisön jäsentämisestä. Puheessa käytetään erilaisia retorisia ja argumentatiivisia keinoja, joiden avulla puhujat pyrkivät mm. vakuuttamaan yleisönsä siitä, että lakko tulee ymmärtää tietynlaiseksi. Asetelmaa voidaan kuvata seuraavan kuvion avulla:

Kuva 2: Diskurssien ja puheenaiheiden suhde

Diskurssien avulla on mahdollista tehdä ymmärrettäväksi ja selittää sitä, miksi palomies puhuu tai toimii jossakin asiassa tietyllä tavalla. Esimerkiksi käsitys työyhteisöstä ja sen piirteistä rakennetaan omanlaisekseen eri diskurssien sisällä. Käytännössä diskurssien ulkopuolelle jää kuitenkin puhetta, jossa vasta suhtautumista ja ymmärrystä rakennetaan (vrt. Alhanen 2007; Alasuutari 2007).

Nimitän edellä esittämässäni lainauksessa esiintyviä kahta palomiehen työtä ja identiteettiä jäsentävää diskurssia termeillä elämäntapadiskurssi ja työdiskurssi. Ne eroavat toisistaan usealla eri tavalla.

3.1. Mitä työnä ymmärretään?

Ensimmäinen diskursseja erottava tekijä liittyy tapaan, jolla palomiehet puhuvat työstään. Diskurssit eroavat toisistaan sen suhteen, painotetaan ko niissä työtehtävistä puhuttaessa elämäntapaan liittyviä asioita vai työtehtäviin liittyviä asioita.

Viittaa elämäntapaan liittyvillä asioilla elämäntapa -käsitteeseen, jonka avulla kuvataan sitä, miten ihmiset elävät. Elämäntapan voidaan sanoa muodostuvan yksilöiden, perheiden, sosiaalisten ryhmien, luokkien ja koko yhteiskunnan jäsenten kasvuolosuhteiden, elämänvaiheen, elämäntoimintojen, keskinäisen vuorovaikutuksen ja tietoisuuden – arvojen, normien, elämää koskevien arviointien – muodostamasta järjestäytyneestä kokonaisuudesta. (Esim. Roos 1987.) Keskeistä elämäntapa -käsitteessä on ollut arkielämän kuvaus ja se, miten se nivoutuu tietynlaiseksi kokonaisuudeksi ja liittyy yhteiskunnan rakenteeseen ja muutokseen (Allardt 1983,87).

Elämäntapadiskurssissa palomiestyön konteksti rakennetaan 70- ja 80-luvun tehtävien kautta ja palomiestyö määrittyy puheessa pääasiassa urheiluksi, asemapalvelutehtäväksi ja hauskaksi yhdessä tekemiseksi¹. Diskurssissa rakennetaan ymmärrystä, jonka mukaan palomiesyhteisö on yhteisöllisesti kiinteä, mutta myös yhteisön itsensä kontrolloima ja hierarkkinen. Yhteisössä toimitaan tiettyjen sääntöjen mukaisesti (esimerkiksi nuoret tekevät työt ja vanhemmat pääsevät helpommalla) ja sääntöjen noudattamista valvotaan tiukasti. Puheen fokuksessa on kaikki muu paitsi työ itsessään.

---

1. Mielenkiintoinen havainto on myös se, kuinka yksimielisiä palomiehet ovat kuvatessaan 70- ja 80-luvun työtään.

Seuraavassa esimerkkiote puheesta, jonka olen luokitellut kuuluvaksi elämäntapadiskurssiin. Otteessa palomiehet rakentavat asemaansa palomiehenä suhteessa palomiestyöhön:

Esko: Niitä annettiin yksityisille paljon silloin, soittaakaa yksityiselle.

Seppo: Kaikki kiirettömät sinne.

Pekka: -- annettiin yksityiselle -- --

Esko: -- -- pelaamaan mentiin, huudettiin luukusta vaan sitten..

Pekka: Kun oli peli tai ruokatunti..

(naureskelua)

Esko: Silloin oli häke tossa alhaalla vielä, huudettiin luukusta aina.

Pekka: Siitä se on, joo.

Seppo: Toi missä lukee, mitä tehtiin, siinähan ei oo sitä urheilua ollenkaan, sehän oli se tärkein. Kahen jälkeen, kahvin jälkeen mentiin urheilemaan -- -- joka päivä. Se kuului siihen päivän hommaan kello neljään asti. (KS71101, 267–282)

Kiireettömät tehtävät luokitellaan puheessa sellaisiksi, joiden vuoksi palomiehet eivät pääsääntöisesti katkaise urheilupeliään tai ruokatuntiaan. Pelaaminen ja ruokatunti (ja siihen liittyvä lepoaika) ovat palomiehen näkökulmasta palomiehelle tärkeämpiä työtehtäviä kuin kiireettömät tehtävät. Pelaaminen kuvataan puheessa lennokkaasti (mentiin, huudettiin) ja palomiehet itsellisinä, keikkojen tekemisestä tai muille siirtämisestä päättävinä. Suhde yksityiseen sairaankuljetukseen rakentuu hierarkkiseksi: palomiehet kuvataan tahona, joka päättää keikkojen antamisesta yksityisille. Työ määrittyy myös kollektiivisek-

si: tehtäviä ei kuvata yksilön näkökulmasta (huusin, pelasin), vaan kollektiivisena toimintana. Työn kuvataan olevan myös ennustettavaa. Elämäntapadiskurssissa 90-luvulla palomiestyössä tapahtuneita muutoksia tarkastellaan tätä palomiestyöstä muodostettua käsitystä tai kriteeristöä vasten:

Esko: Se on ihan joka tasolla tässä. Hirvittää kattella tonne eteenpäin, että kuinka tässä jaksaa.

M: -- -- tuu yksin toimeen.

Esko: Mitä tekee: roudaa, roudaa, rahaa, rahaa, rahaa.

Roopo: -- -- miks tekee: et saa rahaa taloon. (KS070202, 314–320)

Elämäntapadiskurssin käsitys 90-luvun palomiestyöstä vertautuu lähinnä kapitalistisen työn kuvauksiin, joissa työläinen kuvataan työnsä sisällöstä ja tekemisestä vieraantuneeksi. Työn kerrotaan muodostuvan rutiinitehtävistä, joiden tarkoituksena on vain tuottaa rahaa. Rahaa ei kuitenkaan tuoteta itselle, vaan talolle, joka on jotakin muuta kuin itse tai palomies. Palomies ei pysty vaikuttamaan työhönsä, vaan hän vertautuu lähinnä epäinhimilliseen koneeseen. (Vrt. myös Julkunen 2008, 254–260.)

90-luvun palomiestyössä tapahtuneita muutoksia jäsennetään myös työdiskurssin avulla. Työdiskurssissa työtehtäviä käsittelevän keskustelun fokus siirtyy elämäntavallisista asioista työhön ja työtehtäviin. Samalla ymmärrys työstä jäsentyy erilaiseksi kuin elämäntapadiskurssissa. Työdiskurssissa palomiehet jäsentävät työtä tekemisen, tehtävien, tavoitteiden, vaatimusten ja osaamisen konteksteissa, ei tapana olla ja viettää aikaa yhdessä:

Aapo: Mul on ainakin se käsitys niistä palotarkastuskohteista, että kun mä meen sinne, niin mä yritän parantaa kohteen paloturvallisuutta.. (puheenvuoro jatkuu lakiuudistuksesta)

M: Helpottuuhan se vuosi vuodelta, mutta kun täällä (paikkakunnan nimi poistettu, TM) ei oo tehty aikaasemmin niitä lakisääteisiä tehtäviä, mitä on pitänyt.

Aapo: Mä koen ainakin, et mä olen epäonnistunut palotarkastuksessa, jos mä kirjoitan joka vuosi ne samat tekstit sinne.

Esko: Mutta paljonko sä tiedät semmosia kohteita? Ei se ole niin helppoo mennä, jos sä ajattelet kauppakeskusta (nimi poistettu, TM), missä 50 erilaista liikettä.

Kalle: Mitä yhteiskunta ajattelee meistä viranomaisina, jos me viranomaisina määrätään niitä korjaamaan tehtäviä ja ne ei.

Aapo: Suurimmassa osassa se toimii ja positiivista palautetta tulee vuosi vuodelta enemmän, kun näkee oman työn jäljen. (KS150202, 857–867)

Erottamani diskurssit kertovat, miten palomiehet jäsentävät työtään, työnsä kohdetta ja sen muutoksia aineiston keruuhetkellä. Diskurssien ydin muodostuu palomiesten ymmärrykselle ja jäsenyykselle omasta työstään. Tälle pohjalle palomiehet puolestaan rakentavat ammatillista järjestäytymistään ja esimerkiksi informaalia organisaatiotaan.

Diskursseissa ei myöskään ole kyse historiallisen muutoksen kuvamisesta. Diskurssien historiallista muotoutumista käsittelevä tutkimus edellyttäisi palomiehen työtä koskevien tekstien tai puheen analyysiä eri vuosikymmeniltä eri erilaisia arkistolähteitä hyväksikäyttäen (esim. Foucault 1980 ja 1990).

3.2. Kenen näkökulmasta työtä tarkastellaan?

Toinen diskursseja erottava tekijä liittyy siihen, kenen näkökulmasta työtä ja työtehtäviä tarkastellaan: diskurssit eroavat toisistaan sen suhteen, tarkastellaanko niissä työtä palomiehen vai yhteiskunnan näkökulmasta.

Elämäntapadiskurssissa työtä tarkastellaan ennen kaikkea palomiehen näkökulmasta. Esimerkiksi sivulla 124 olevassa aineisto-otteessa Esko (ja Ilari) eivät pohdi tehtävien tekemistä tai siirtämistä suhteessa potilaisiin, asiakkaisiin tai pelastuslaitoksen rooliin yhteiskunnassa, vaan ennen kaikkea suhteessa omaan tekemiseen tai siihen, millaiset tehtävät koetaan mielekkäiksi.

Työdiskurssissa työssä tapahtuneita muutoksia jäsennetään puolestaan yhteiskunnallisen muutoksen viitekehyksessä. Näin ollen pohdinnan fokuksessa ovat yhteiskunnallisten muutoksien vaikutukset palomiestyön sisältöihin ja tätä kautta palomiesammattiin ja sen tavoitteisiin. Diskurssissa näkökulma palomiestyöhön laajenee käsittämään esimerkiksi asiakkaat. Sivun 124 aineisto-otteesta Kallen asettama vastakysymys ”millä se olis menny sitten?” kuvaa hyvin jäsentämisentapojen eroja.

Seuraavassa otteesta eri diskurssissa rakentuvat erilaiset jäsentämisentavat tulevat tiivistetyksi esille:

Esko: Täs nyt oli - - se oli masentunut, sillä oli mukana saattaja, halus sairaalaan (sairaalan nimi poistettu, TM). Ne odotti siellä pihalla sen saattajan kanssa, ne olis voinut mennä vaikka linja-autolla. Ei oo mitään niin kun, ne ambulanssin vaan automaattisesti soittaa.

Kalle: Ihmiset hakee ambulanssista turvaa. Ne kattoo sitä vähän eri silmin kuin te. (KS 131201, 780–782)

Se, mistä näkökulmasta työtä tarkastellaan määrittää näin ollen osaltaan sitä, mitkä tehtävät palomiehet jäsentävät palomiesten hoidettaviksi tehtäviksi ja mitkä eivät.

3.3. Miten muutoksiin suhtaudutaan?

Kolmas erotteleva tekijä on se, millainen suhde muutoksiin diskursseissa rakentuu. Erilaiset suhtautumisentavat tulevat näkyväksi myös siinä, millaisia toimijoiden asemia palomiehet rakentavat puheessaan.

Konkretisoin eroja seuraavalla otteella, jossa Keski-suuren laitoksen palomiehet käyvät keskustelua uudehkosta lääkintäesimiesjärjestelmästä (Lauri tai L4)².

Esko: Joo-o, suorittaa, mutta sairaankuljetus on eri, sairaankuljetus on aina ollut, et ne on päättänyt kahestaan siellä paikan päällä, mitä tehdään, eli se vastuu on otettu; vastuu on sitten myös opettanut ja antanut motivaatiota siihen.

Kalle: Mut eikö se sitten sairaankuljettajia motivoi, et on joku joka on kouluttanut ittensä vähän korkeemmalle.

Esko: Se vois motivoida..

Roope: # Ja sanotaan nyt, et jos se olis kiireellinen sairaankuljetus, niin on joku, joka ottaa siitä vastuun..

Esko: Ennen se oli niin.. sanotaan et jos me oltiin Yrjön (nimi muutettu, TM) kanssa..

Kalle: Joo-o, mä tiedän mitä sä meinaat..

Esko: Nyt mun ei tartte ottaa enää vastuuta siitä, kun Lauri on mukana, ei mun tartte fundeerata.

M: Kyllähän se nyt -- --..

---

2. Lääkintäesimiehellä tarkoitetaan alipäällystöön kuuluvaa esimiestä, joka toimii sairaankuljettajien esimiehenä. Lääkintäesimies toimii tavallisesti omassa yksikössään. Häntä kutsutaan pelastuslaitoksissa Lauriksi, L4:ksi tai Late4:ksi.

Roope: Ihminenkin voi erehtyä, niin Laurikin voi erehtyä.

Kalle: Mut jos et sä osaa sitä, osaa miettiä, mitä helvettiä tässä nyt tehdään, niin siinä voi mennä - vaikka Lauri on sanonut niin - niin siinä voi mennä päin helvettiä..

Esko: Joo, on mennytkin. (naurua)

Kalle: Jos sulla edelleenkin on se motivaatio, et sä haluat oppia, sä tiedät asioista niin teknisesti kuin teoreettisesti, niin sä pystyt sanoon sille, et hei, eikö tää mennyt vähän syteen ja saveen. (KS070202, 1260–1283)

Eri jäsentämisentavoissa, diskursseissa, suhtaudutaan palomiestyössä tapahtuneisiin muutoksiin eri tavoin ja sitä kautta tuotetaan erilaista tulevaisuutta ja erilaisia toimijoiden asemia palomiehille. Elämäntapadiskurssissa uuden lääkintäesimiesjärjestelmän kerrotaan vähentäneen palomiesten työmotivaatiota ja päätösvaltaa. Puheen konteksti rakentuu palomiesten oman aseman muuttumisen kautta. Tätä kautta palomiestyö rakentuu rutiinityöksi, jossa omaa ajattelukykyä ei enää tarvita. Palomiehelle puheessa rakentuva asema muistuttaa lähinnä mekaanisesti asioita suorittavaa konetta ilman omia tavoitteita tai ajattelua. Muutokset jäsennetään ennen kaikkea osaksi omaa organisaatiota. Toisin sanoen on omasta pelastuslaitoksesta kiinni, millaisia muutoksia tehdään ja mihin lähdetään mukaan.

Työdiskurssissa lääkintäesimiesjärjestelmän myötä tapahtunut vastuun väheneminen nähdään hyvänä asiana koulutuksen ja osaamisen konteksteissa. Lääkintäesimiesjärjestelmässä palomiehellä on käytettävissään koulutetumpi henkilö, jolta kysyä apua. Tämä ei kuitenkaan tarkoita vastuun poistumista, vaan palomiehen aseman muuttumista. Järjestelmässä palomiehelle rakennetaan uudentyyppistä asemaa työparina, joka pohtii erilaisia vaihtoehtoja ja tekee ehdotuksia lääkintäesimiehelle. Ymmärrys työstä rakennetaan diskurssissa osana erilaisten toimijoiden verkkoa sekä osana yhteiskunnallista kehitystä.

Diskursseissa suhdetta muutokseen jäsenetään eri tavoin, joista kumpikaan ei ole parempi tai huonompi kuin toinen. Diskurssit eivät myöskään ole jäsenettävissä perinteinen – moderni -akselilla, koska esimerkiksi palomiesten perinteisenä pitämä elämäntapadiskurssin tapa hahmottaa palomiestyö voidaan ajatella olevan todella ”moderni” tapa jäsentää työtä tässä ajassa, mitä parhaillaan elämme. Tässä viittaa esimerkiksi parhaillaan käytävään keskusteluun työurien pidentämisen keinoista: yhtenä tapana on esitetty työelämän erilaisten joustojen lisäämistä. Diskurssit eivät myöskään ole ajallisesti peräkkäisiä, vaan mitä suurimmassa määrin päällekkäisiä jäsentämisentapoja.

3.4. Yhteenveto

Työssä käytettävä tieto esiintyy monessa eri muodossa ja sen omaksuminen edellyttää yhteiskunnallisesti olemassa olevan, käytäntöihin, merkkijärjestelmiin, kieleen jne. sisältyvän tiedon omaksumista ja sisäistämistä. Tässä prosessissa ulkoinen, näkyvä, muuttuu sisäiseksi ajatteluksi (Mead 1967; Vygotski 1978). Näin ollen työhön liittyvä keskustelu ja puhe eivät ole vain valmiin tiedon välittämistä, vaan myös todellisuuden hahmottamista, yhteistoiminnan rakentamista, ongelmien erittelyä ja ratkaisemista. (Virkkunen 1995, 79.)

Olen omassa aineistossani tunnistanut kaksi diskurssia, jotka ovat keskenään ristiriitaisia ja usein myös rakentuvat aineistossani toisilleen vastakkaisiksi tavoiksi ajatella tai ymmärtää palomiestyö. Diskurssien avulla jäsenän työssäni sitä, miten eri tavoin palomiehet työstävät työnsä ja identiteettinsä rakentumista sekä suhdettaan ammatissaan tapahtuviin muutokseen ja tulevaisuuteen. On todennäköistä, että jäsentämieni diskurssien lisäksi palomiehillä on ollut käytössään myös muita oman ammattinsa ja työtehtäviensä jäsentämisentapoja, mutta ne eivät syystä tai toisesta tule esille aineistossani.

Ihmiset eivät käytä diskursseja systemaattisesti ja loogisesti, vaan eri jäsentämisentapoja otetaan käyttöön kulloisenkin tilanteen mu-

kaisesti. Esimerkiksi työvuorossaan palomies voi käyttää vahvasti elämäntapadiskurssin mukaisia palomiestyön jäsentämisentapoja, mutta kotona sairaanhoitajavaimonsa kanssa keskustellessaan ottaa käyttöön työdiskurssin tavat palomiestyön jäsentämiseksi. Kyse ei siten ole eri jäsentämisentapojen keskinäisestä arvottamisesta tai siitä, että toinen ajattelu- tai jäsentämisentapa olisi toista parempi tai huonompi. Näin ollen aineistossani ei ole olemassa ”elämäntapapalomiehiä” tai ”työpalomiehiä”, vaan on palomiehiä, jotka ottavat käyttöön erilaisia jäsentämisentapoja eri tilanteissa eri systä.

Omasta näkökulmastani on mielenkiintoista, milloin ja mistä syystä palomiehet ottavat käyttöönsä eri diskursseja sekä se, millaisia ajattelutapoja eri diskursseissa rakennetaan puhuttaessa palomiestyöhön, yhteisöön ja identiteettiin liittyvistä asioista.

Tunnistamieni elämäntapa- ja työdiskursseja erottavat tekijät voidaan jäsentää kysymyksien mitä, miksi ja miten avulla. Tällöin *mitä* kysymyksellä kysyn, mitä palomiehet kertovat diskursseissa työtehtäviensä sisällöistä ja niiden muutoksesta. *Miksi* kysymyksellä haen puolestaan vastausta siihen, miten palomiehet perustelevat diskursseissa työnsä ja sen merkityksen. Ja *miten* kysymyksellä kysyn, miten diskurssissa rakentuu suhtautuminen palomiestyön muutoksiin ja tulevaisuuteen.

Olen päättänyt esittämään seuraavassa eri lukujen lopussa olevissa yhteenvedoissa aineistoni diskursseissa esiintyvät jäsentämisentavat taulukkoina tietoisena siitä, että esitystapa yksinkertaistaa välillä karkeastikin esitettyjä asioita. Taulukot peittävät alleen myös diskurssien välisen ja sisäisen muutosdynamiikan. Taulukot ovatkin ymmärrettävissä malleina, joiden peruslogiikka perustuu yksinkertaistamiseen ja sitä kautta vain yhden olennaisen piirteen esille tuomiseen.

Tavoitteenani on diskurssien avulla tehdä ymmärrettävämmäksi niitä eroja, joita palomiesten puheessa omassa aineistossani rakentuu. Toisin sanoen avata niitä ulottuvuuksia, joiden avulla puhujat arvioivat esimerkiksi suhtautumistaan palomiestyön muutoksiin tai yhteisöönsä. Näin ollen diskurssi ei ole itsetarkoitus, vaan pikemminkin väline (vrt. Taylor 2001; Potter – Wetherell 1994).

Luku 4

MITEN ME OLLAAN TEHTY?

Palomiesten muutoslaboratoriokokousten yksi teema oli työn muutos ja sen jäsentäminen. Palomiesten kertomukset menneestä palomiestyöstä rakentuvat nykytyön peiliksi, mitä vasten omaa suhtautumista muutoksiin jäsennetään ja tulkitaan. Palomiehet kertovat, miten ”ennen” sairastuneen palomiehen tilalle tuli aina ”brankkari” ja miten nykyään asia hoidetaan toisin. Samoin palomiehet kertovat, miten ”ennen” hälytyksiin lähdettiin, jos hälytys kuultiin, kun taas ”nyt” pidetään tarkasti huolta siitä, että hälytys kuullaan ja sinne lähdetään. Se, mitä kerrotaan olleen ”ennen”, rakentuu puheessa nykytilanteen vertailukohdaksi. Tulkinnan menneestä voidaan ajatella rakentavan ne merkitysulottuvuudet, joiden suhteen uutta toimintaa määritellään ja arvioidaan (vrt. Hyvärinen 2004, 207).

Mielenkiintoista palomiesten puheessa on se, että vaikka eri pelastuslaitosten historia ja toiminta sisältävät omat erityiset kehityspiirteensä ja muutoksien syynsä, on puheessa löydettävissä myös paljon toistoa, samoja suhtautumistapoja ja samankaltaisia tulkintoja. Kokouksissa palomiehet kyseenalaistavat sen, mitä hälytystehtävät oikeastaan ovat tai mitkä ovat kunnollisia tai oikeita hälytystehtäviä erityisesti silloin, kun puheena ovat 90-luvun muutokset ja niiden jälkeinen palomiestyö. Sitä varhaisemmista ajoista puhuessaan palomiehet pitävät hälytystehtäviä lähinnä itsestään selvyytenä. Myös

kuvaukset 70- ja 80-luvun työstä ovat eri laitoksissa samankaltaisia, samoin ristiriidat 90-luvulle tultaessa.

Muutosten taustalla vaikuttavat paikalliset pelastuslaitoskohtaiset erot tulevat näkyviksi erilaisina painotuksina tai valintoina. Keskisuudessa laitoksessa keskustelun painopiste on työn sisällöllisissä muutoksissa, Pienessä laitoksessa palomiesten asemassa tapahtuneissa muutoksissa ja Isossa laitoksessa puolestaan palomiesyhteisössä tapahtuneissa muutoksissa.

Olen narratiivista analyysiä apunani käyttäen (ks. luku 1.5.4.) rakentanut palomiesten työnsä menneisyyttä koskevasta puheesta kolme tarinaa. Tarinoiden tarkoituksena on tiivistää palomiesten kertomukset ja tulkinnat menneestä. Merkittävää näissä tarinoissa on se, että niille perustuvat palomiesten nykyiset tulkinnat palomiesidentiteetistä, -työstä ja -yhteisöstä (vrt. Hänninen 2003).

Tarinat ulottuvat aina 1970-luvulta vuoteen 2001. Tarinoiden alkuajankohta määräytyi sen mukaisesti, milloin ensimmäiset kokouksiin osallistuvista olivat aloittaneet työnsä pelastuslaitoksella. Kyseinen aineistoni käsittää yhdeksän kokousta, yhteensä 332 sivua (keskimäärin 2 h per kokous).¹ Erotin yhdeksän kokouksen aineistosta yhteensä 92 otetta, joissa käsiteltiin palomiestyötä ennen (37 kpl) ja nyt/tulevaisuudessa (55 kpl). Erottelin aineistostani otteet, joissa käsiteltiin työtehtäviä (työ), yhteisöä, työehtoja ja järjestelmää. Näin pyrin rakentamaan työtehtävien muutoksille paikallisen kontekstin (vrt. Holstein – Gubrium 2001; Gubrium – Holstein 2009). Seuraavassa käyn läpi kolme rakentamaani tarinaa sekä jäsenän niitä nimeämieni diskurssien avulla.

---

1. Jätin analysoimatta kaksi kokousta: 28.9.2001 ja 18.1.2002. Ensimmäinen kokous, 28.9., oli ns. infokokous, jossa lähinnä kävimme läpi muutoslaboratoriomenetelmää ja siihen liittyviä kokemuksia. Toinen analysoimatta jätetty kokous oli puolestaan ns. pelastusjohtajan kyselytunti, jossa pelastusjohtaja vastasi palomiesten ennalta laatimiin kysymyksiin.

4.1. Keskisuuren laitoksen tarina palomiestyön muutoksesta

Muutoslaboratoriossa pyritään löytämään toiminnan kehittymisen eri vaiheet, ja Keskisuudessa laitoksessa palomiehet jakavat muutokset kolmeen ajanjaksoon. Ensimmäinen ajanjakso ulottuu 1970-luvulta aina 1990-luvun alkuun (useimmiten tarkaksi vuodeksi puheessa mainitaan vuosi 1992). Toinen ajanjakso alkaa vuodesta 1992 ja kestää aina toisen palomieslakon (1998) päättymiseen saakka. Kolmas ajanjakso alkaa palomieslakkojen jälkeen. Aineistossani palomiehet kertovat lakkojen jälkeisen ajan erilliseksi ajanjaksoksi, mutta eivät kuvaa sitä tarkemmin. Koska käsittelem aineistoni lakkoja käsittelevää puhetta luvussa 7.2., en ota sitä tässä esille.

Keskisuuren laitoksen tarinan ytimen muodostavat työtehtävissä tapahtuneet muutokset. Ensimmäinen ajanjakso 1970-luvulta 90-luvun alkuun saakka kerrotaan tasaiseksi, normaaliksi rutiiniksi, joka sujuu vanhalla perinteellä:

Roope: Mä ainakin – mä oon 77 tullut – kyllä toi 80-luku, ainakin semmonen kuva on, et se on ollut aika tasaista aikaa, se on mennyt aika lailla vanhalla perinteellä.

M: Urheilu ja pelaaminen oli päivittäisiä.

Esko: Joo, ja silloin se semmonen yhteishenki oli parempi, osallistuttiin ja häärittiin, ainakin tossa 70- ja 80-luvulla vielä. (KS071101, 970–974)

Palomiehet kertovat urheilun² ja muut asemapalvelutehtävät 70- ja 80-luvun tärkeimpinä tehtävinään. Urheilun kerrotaan tapahtuneen

2. Urheilu kuuluu asemapalvelukseen, mutta palomiehet puhuvat urheilusta omana kokonaisuutenaan, minkä johdosta käsittelem sitä asemapalvelutehtävistä erillisenä. Foucault (1980, 155–162) on kiinnittänyt huomiota ruumiin kontrolliin sellaisissa instituutioissa kuten sotilaskoulutus, koulu ja vankila, joissa ruumiin sopivaa toimintaa säädellään pikkutarkoilla säännöillä. Länsimaisissa yhteiskunnissa urheilu on nähty yhdeksi poikien aikuisuuden

ennen 90-lukua työaikana ns. urheilutuntina, jonka kesto kerrotaan kahdeksi tunniksi. Tämän lisäksi aina 90-luvun alkuun saakka kahden tai kolmen palomiehen asemapalvelutehtävänä kerrotaan olleen urheilupaikkojen kunnostaminen kuten esimerkiksi talvella urheilukentän jäädyttäminen ja puhdistaminen. Palomiehet kertovat myös, kuinka palomiesurheilukisoihin osallistuttiin aktiivisesti ja kisa- ja edustuspaikoista kilpailtiin oman yhteisön sisällä. Palomiehet kuvaavat urheilun pysyneen samanlaisena aina siirtokuljetusten tuloon saakka (90-luvun alku).

Toinen työtehtäväkokonaisuus, josta palomiehet kertovat ovat asemapalvelutehtävät³. Asemapalvelun yhdeksi funktioksi kerrotaan tulojen ja välineiden pitäminen hyvässä kunnossa. Asemapalvelutehtävien kerrotaan muodostuneen ennen hälytyskeskuksen ja siivoojien tuloa pääasiassa siivoamisesta eli luuttuamisesta ja lattioiden pesemisestä ja kaikista siivoukseen liittyvistä tehtävistä huolehtimisesta (KS101001, 1192; KS270302, 134–135). Siivouksen lisäksi palomiehet ”viruttavat” autoja, millä viitataan jatkuvaan autojen pesuun.

M: Silloin oli mun mielestä se huono puoli, et silloin ei kyllä harjoiteltu paljon. No silloin oli tää asemapalvelus sillä tavalla tärkeätä, tai sitä pidettiin hirveen tärkeänä. Sanottiin suurin piirtein, et menkää vaikka piiloon tonne noin, jos ei ollut mitään töitä. Paljon viruteltiin autoja ja.. tämmöstä oli silloin paljon, mitä ois voinut käyttää silloin kyllä harjoittelemiseen. (KS150202, 170)

Asemapalvelutehtävien toiseksi funktioksi kerrotaan työnteon ja toimeliaisuuden osoittaminen muille kuin palomiehille. Tämän voidaan tulkitä johtaneen käytäntöön, jossa autoja pestiin jatkuvasti (KS071101,

---

initiaatoriitiksi. Samalla se on myös sosialisatiוריitti omaan sukupuoleen. Siihen kuuluu kivun läsnäolon ja halveksunnan oppiminen (no pain, no gain). (Pirskanen 2006, 101.) Tiuhonen (2002, 148) kuvaa kuinka ensimmäinen initiaatoriitti lapsesta urheilun harrastajaksi tapahtuu pojilla ensimmäisten urheilukokemusten kautta ja toinen urheiluseuraan siirtymisen myötä. Initiaatiossa omaksutaan miesdiskurssi, joka on urheilullinen miehisyys ja jossa kokemus pojan ruumiista on kurinalainen.

3. Asemapalvelutehtävillä tarkoitetaan tehtäviä, joita tehdään paloasemalla mm. hälytystehtävien välisenä aikana.

430–434) ja lattioita jynssättiin, vaikka ne olivat jo riittävän puhtaita⁴. Siivouksen ohella asemapalvelutehtäviin kerrotaan kuuluneen myös letkujen huoltaminen sekä sammutin- ja paineilmahuoltoon liittyviä tehtävät.

Asemapalvelutehtävien sisällön kerrotaan muuttuvan 80-luvun puolivälissä, jolloin pelastuslaitokselle tulivat ammattisiivoajat. Yksi palomiehistä kuvaa muutosta seuraavasti:

Kalle: Se oli sellainen selkeä juttu, kun tuli siivoajat hommat muuttu, sä päivät siivosit, se oli yhtä siivoamista, luututtiin lattiota.

Ilari: Alettiin keskittyyn palohommiin, huoltohommiin, se oli ennen semmosta siivoamista, puunaamista autojen siivoamista, alettiin keskittyyn enemmän harjoituksia ja sillalaila. (KS270302, 134–135)

Toinen puhuja toteaa myöhemmin, että ”siivoushommat jäi pois, tultiin enemmän brankkareiksi” (KS270302, 226). Siivoamiseen liittyvien tehtävien kuvataan poistuneen joitakin kohteita lukuun ottamatta lähes kokonaan 80-luvun puolivälissä.

Myös korjaamotehtävien kerrotaan kuuluneen osaksi asemapalvelua. Palomiehet kertovat huolehtineensa korjaamotoiminnasta aina korjaamopäällikön tuloon saakka (80-luvulla), jonka jälkeen palomiehien kerrotaan jatkaneen korjaamotehtävissä tehden lähinnä avustavia tehtäviä.

Palomiesten välisestä työnjaosta kerrotaan sairaankuljetustehtäviä koskevan puheen yhteydessä. 1970- ja 80-luvuilla ambulansseja oli käytännössä minuutin lähtövalmiudessa vain yksi ja se ajoi lähes kaikki tehtävät. Ainoastaan päällekkäisen tehtävän sattuessa myös toinen ambulansseista miehitettiin työvuorosta. Palomiehet kertovat, että nuoremmat miehet tekivät työvuoron raskaimmat tai epämieluisimmat työt. Kun palomies täytti 40–45 vuotta, hän ei enää savusukeltanut, eikä osallistunut myöskään ambulanssikiertoon.

---

4. On myös mahdollista, että erilaisilla asemapalvelutehtävillä on erilainen status, mikä ei tosin tule näkyviin omassa aineistossani.

Ensimmäinen ajanjakso päättyy 90-luvun alussa, mikä keskusteluissa määritellään 2000-luvulla jatkuneiden muutosten lähtökohtana. 1990-luvun alussa pelastuslaitoksella vaihtui pelastusjohtaja, hallintoa uudistettiin, tehtäväprofiili muuttui siirtokuljetusten myötä ja tehtävien määrä lisääntyi. Palomiehet nimeävät vuoden 1992 käännekohtana, koska silloin aloitettiin siirtokuljetusten ajaminen. Lisäksi palomiehet viittaavat keskusteluissa usein nettobudjetoinnin aloittamiseen⁵, mikä osuu myös 90-luvun alkuun. Urheilutunnin siirtäminen työajan jälkeiseen aikaan määrittelee palomiesten puheessa urheilutunnin eri asiaksi kuin aiemmin, vaikka urheilutunti itsessään ei muuttanut luonnettaan:

Esko: Sen jälkeen kun Tarmo (nimi poistettu, TM) tuli päälliköksi, niin sittenhän se on pannut tuulemaan.

Teija: Mut sittenhän se (liikunta, TM) tuli pakolliseksi?

Esko: Joo, kyllä se oli sitten, mutta se ei kuulunut siihen työaikaan, mikä oli niin kun. Kun meil oli.

Teija: Työaikana mä laitan. Mä -- --

Esko: Tai olihan se tavallaan sekin, mut se oli palvelusaikaa.

Teija: Mä laitan palvelusaika. Mut sithän 90-luvun lopussa se tuli pakolliseksi, mut sithän se ei ollut enää niin kun.

Esko: Se oli illalla tai sanotaan et se oli siinä. (KS71101, 318–330)

---

5. Nettobudjetointi on sikäli mielenkiintoinen, että siihen viitataan keskusteluissa suhteellisen tiuhaan (yhteensä sana mainitaan aineistossa 52 kertaa). Nettobudjetointi määritellään puheessa muutosten yhdeksi tai pääasialliseksi aiheuttajaksi.

Toisin sanoen urheilutunti on ikään kuin ”pois” varsinaisesta työajasta ja pidetään illalla, jolloin palomiehet perinteisesti ovat saaneet päättää itse tekemisistään (aseman sisällä).

Palomiehet kertovat asemapalvelutehtävissä 80-luvun puolivälissä alkaneiden muutoksien jatkuvan tultaessa 90-luvulle. Asemapalvelussa muutokset näkyvät lähinnä uusina tehtävinä tai vanhoina tehtävinä, joita alettiin tehdä enemmän tai systemaattisemmin (esimerkiksi palotarkastukset, koulutukset, valistustoiminta). Myös koulutuksen todetaan sitovan enemmän aikaa asemapalvelusta. Suurena muutoksena kerrotaan se, että palopuoli sidotaan kiinteämmin mukaan ambulanssityöhön. Sairaankuljetustehtäviin tarvitaan enemmän palopuolen miehistöä, minkä kerrotaan heijastuvan asemapalveluun ennakoimattomuutena. Aiemmin miehistön työtehtävien kerrotaan pystyneen työvuoron ajan samana, mutta 90-luvulla tehtävien kerrotaan vaihtuvan monta kertaa työvuorossa, jotta ambulanssikuljetukset saadaan hoidettua päteväällä henkilöstöllä.

Palomiehet kuvaavat 90-luvun muuttunutta työtään hyppäämisenä ”sinisten” eli palopuolen ja ”valkoisten” eli sairaankuljetuspuolen välillä:

Roopo: Asemapalvelusta on ainakin sellainen, joka.. en tie josko se nyt huolestuttaa, mut siinä tää ambulanssi/palopuolen vaihtuvuus on aika iso. Päivän mittaan sä voit vaihtaa aika monesti siniset päälle, valkoset päälle, siniset päälle, sä hyppäät edestakaisin.

Teija: Mä laitan näin tähän: ”hyppäät edestakaisin”.

Seppo: Työtehtävät vaihtuu.

Teija: Työtehtävät vaihtuu palo- ja ambulanssin välillä.

Pekka: Tai jotain muuta.

Roope: Niin, kyllähän siin on monta muutakin. Sen vuoron aikana määrättyllä kaverilla voi olla neljä, viis eri tehtävää. Näin se lista elää. Pari tuntia se voi olla jossakin työtehtävässä, parin tunnin jälkeen se on sakussa, illalla se esimerkiksi voi olla tarkastuksissa ja sitten se menee vielä jonnekin muualle keikalle.. sit jos tulee vielä pitkälle kyyti.. Se on totta.

Seppo: Ikinä ei voi lapsille kertoa kun lähtee, et onko ambulanssissa. (nauria repliikkejä) (KS151101, 473–485)

90-luvulla palomiesten hälytystehtävien määrä kasvaa ja ambulanssit alkavat hoitaa uudentyyppisiä, kiireettömiä tehtäviä. Keikkaintensiivteetti kasvaa. Samalla ambulanssissa työskenteleviltä aletaan edellyttää voimassaolevia tutkintoja, mikä puolestaan vaikuttaa henkilöstön kiertoon eri tehtävissä. Tehtävä työvuorossa ei pysy enää välttämättä samana koko työvuoroa.

4.1.1. Tarinan jäsentäminen diskurssien avulla

Palomiesten kertomusta työnsä muuttumisesta voidaan jäsentää elämäntapa- ja työdiskurssien avulla.

Elämäntapadiskurssissa palomiesten puheessa työtehtäviksi määrittävät kiireelliset hälytystehtävät, olkoonkin että niistä ei (itsestään-selvyytenä) juurikaan puhuta. Käytännössä valtaosa työajasta kerrotaan käytetyn asemapalvelutehtäviin ja työvuoron kanssa yhdessä olemiseen. Asemapalvelutehtävistä eniten huomiota saavat urheilu, siivous sekä korjaamotyö. Urheilupuheen kontekstina on oma työvuoro tai palomiesyhteisö. Asemapalvelutehtävien kontekstina ovat vaihtoehtoisesti joko harjoitukset tai muut ammatillisesti tärkeiksi katsotut tehtävät tai hierarkkiset suhteet (lähinnä päällystö). Korjaamotehtävistä käydään keskustelua ammatillisen osaamisen kontekstissa.

Elämäntapadiskurssin urheilua käsittelevässä puheessa palomiehet rakentavat itsensä aktiivisina toimijoina. Puhe on innostunutta ja vauhdikasta ja se liitetään meihin, palomiehiin. Palomiehet kertovat, kuinka pelaamaan mentiin, luukusta huudettiin ja urheiltiin (KS071101, 267–284). Tekemisen voidaan tulkita olevan näin ollen yhteistä toimintaa ja tarinaa kerrotaan myös yhdessä: toinen jatkaa siitä, mihin toinen jää. Yksi puhujista tiivistää toteamalla, että ”urheilu oli se tärkein”. Palomiehet rakennetaan diskurssissa myös tahoksi, joka päättää, mitkä tehtävät hoidetaan ja mitkä siirretään yksityisille. Samoin palomiehet päättävät, millainen tehtävä keskeyttää urheilutai ruokatunnin. Tämän mahdollisti se, että palomiehet huolehtivat hätäpuheluihin vastaamisesta aina 80-luvun puoliväliin asti (Juuti 1993), mikä tarkoitti, että he päättivät, mitä yksiköitä hälytykseen lähetetään ja kuinka kiireellisestä tehtävästä on kysymys. Esimerkiksi urheilu- ja ruokatunnit (molempien kesto kaksi tuntia) kerrotaan sellaisina, joita ei yleensä keskeytetä kiireettömän tehtävän vuoksi. Myös yöaikaan tulleet kiireettömät tehtävät kerrotaan siirretyn pääsääntöisesti yksityisille.

Asemapalvelutehtävistä kerrotaan lähinnä siivoamisena ja jynsäämisenä, eivätkä ne määrity palomiesten puheessa varsinaiseksi palomiestyöksi. Asemapalvelutehtäviä koskeva puhe vertautuu lähinnä armeijakuvauksiin, joissa alokkaat tekevät (järjettömältä tuntuvia) tehtäviä sen vuoksi että heidät on käsketty tekemään niitä (vrt. Pipping 1978). Tämä ”yhteinen järjettömyys” on se, joka sitoo alokkaat yhteen yhdeksi joukoksi, mikä puolestaan saa alokkaat tehtäviä suorittamaan. Puhetta voidaan tulkita myös siten, että asemapalvelu oli muiden kuin palomiesten kannalta tärkeä (sitä pidettiin), kun taas palomiehen näkökulmasta harjoittelemisen määrittäminen tärkeänä.

Asemapalvelutehtävissä siivoojien myötä tapahtunut muutos rakennetaan puheessa suhteessa ”palo- ja huoltohommiin”, mitkä määrittyvät puheessa pääasiassa harjoitusten lisääntymiseksi sekä ”hommiksi” ja ”sillä lailla”. Työssä tapahtunut muutos ei kuitenkaan saa tämän enemmän puheessa tilaa (vrt. Antaki 1998), mikä voidaan tulkita joko niin, että muutosta ei pidetä suurena tai niin, että muutoksesta ei haluta

puhua. Myöskään muutoslaboratoriokokouksissa ajanjaksoa eri eroteta erilliseksi, vaikka palomiestyössä kerrotaan tapahtuneen muutos.

Puhe korjaamotehtävistä tapahtuu puolestaan suhteessa palomiesten ammattitaitoon – lähinnä kaluston tuntemukseen ja huoltotehtäviin – ja juuri nämä palomiehet kertovat tärkeiksi korjaamotyöstä puhuessaan. Korjaamotehtävät kuvataan tärkeiksi myös päällystön näkökulmasta: palomiehet kertovat, että korjaamotehtäviin ”ihan määrättiin palomiehiä aina” (KS71101, 394). Korjaamotehtävien voidaan ajatella olleen mielekkäämpiä myös siitä syystä, että moni palomies (oman kokemuksen mukaan) on kiinnostunut koneista ja laitteista. Korjaamotyön voidaan ajatella olleen myös itsenäisempää kuin muiden asemapalvelutehtävien (esim. siivous). Se on myös perinteisesti sukupuolittunutta työtä (Korvajärvi – Kinnunen 1996, 234–240; Korvajärvi 2007), minkä voidaan ajatella vahvistavan palomiesten maskuliinisuutta (esim. Baigent 2001). Toisaalta palomiesten korjaustaidot kerrotaan hyödylliseksi myös siitä syystä, että kaluston pikkuviat pystyttiin korjaamaan itse viikonpäivästä ja vuorokauden ajasta riippumatta.

70- ja 80-luvun työvuoroissa työvuoron miehitys ja sitä kautta myös käytännöt kuvataan lähestulkoon samana työvuorosta toiseen. Tämän kerrotaan johtuneen siitä, että käytännössä nuoria palomiehiä ”pidettiin” ambulanssissa ensimmäiset vuodet lähes jatkuvasti. Myös urheilutunneilla saatiin joukkuepeleissä muodostettua joukkueet. Oppimisen ja meritoitumisen kerrotaan tapahtuneen vähitellen kokemuksen karttumisen ja ikääntymisen myötä. Palomiesten tutkinnot alkoivat yleistyä vasta 1986 vuodesta lähtien (Juuti 1993, 90). Elämäntapadiskurssissa työvuoroissa valta-asema rakentuu toisin sanoen kokemukselle ja ikääntymiselle (vrt. Connel 1995).

Näkemyks palomiestyöstä muuttuu merkittävästi 90-luvun palomiestyön muutoksista puhuttaessa. Palomiestyö kerrotaan itsellisyyden sijaan oman kontrollin ulkopuolella oleviksi. Työ kuvataan ennakkoimattomiksi tehtäviksi, jotka määritellään ”alalle kuulumattomiksi” (KS0702020, 1112). Työn kontrolli ulkoistetaan puheessa itseltä muille toisin kuin 70- ja 80-lukua käsiteltäessä. Työtä kuvataan ikään kuin

ulkoapäin: työ ja etenkin siihen liitetty hyppääminen on oman kontrollin ulkopuolella – sä vain hyppäät. 90-luvun työ kuvataan 70- ja 80-luvun palomiestyön negaatioksi, minkä seurauksena ”palomiehen työtä ei enää koe palomiehen työksi”.

Nykytyön tunnuspiirteinä nostetaan esille esimerkiksi

- tehtäväprofiilin muuttuminen eli kiireettömien tehtävien lisääntyminen
- palomiehelle kuulumattomien tehtävien (esim. tarkastustehtävät) lisääntyminen
- vanhojen perinteiden hajoaminen
- itsemääräämisoikeuden väheneminen
- työyhteisön pirstoutuminen.

Työ kerrotaan esimerkiksi roudaamiseksi ja kyydin ajamiseksi, jonka tavoitteeksi puhujat määrittelevät rahan tekemisen. Palomiehet kuvaavat työnsä muuttuneen businekseksi. Seuraavassa otteessa puhuja puhuu menneestä palomiestyöstä ”erilaisena olemisena” nykypäivään verrattuna.

Ilari: Saakeli, silloin kun ennen maailmassa täällä oltiin, ei ollut noita kaiken maailman siirtoja, niin kyllähän täällä oli erilainen olla. Rahat tuli silloinkin tilille ihan yhtä lailla.

Esko: --- -- yötä päivää vaan lisää työtä ja lisää työtä. Vielä lyödään varmaan lisää. (KS131201, 1325–1327)

Puheessa 90-luvun muutoksista ja niiden jälkeisestä palomiestyöstä palomiehet ottavat käyttöön myös toisenlaisen tavan jäsentää työtään, nk. työdiskurssin. Siinä suhtautuminen 90-luvun työtehtäviin on erilainen. Diskurssin lähtökohtana on yhteiskunnallinen muutos: yhteiskunta muuttuu ja pelastuslaitokset muuttuvat sen mukana. Yksi puhujista tiivistää, että ”ala kuin ala, niin missään ei oo enää samalla tavalla kuin 70-luvulla” (KS131202, 1387). Diskurssissa näkökulma

työhön ei ole enää palomiehen kuten elämäntapadiskurssissa, vaan muuttunutta työtä tarkastellaan suhteessa yleisempään kehitykseen:

Ville: Sit muuten vielä tohon urasuunnitteluun, ei me voida sillä laillakaan alkaa suunnittelemaan – niin kuin helposti tulee niin – et mitenkä meidän on täällä helpompi olla, et me ruvetaan jättämään jotain asioita pois, ei sekään oo mahdollista.

Teija: Ei niin, siinä tuleekin juuri..

Ville: # Ei se oo realistista. Tää systeemi jatkuu ja maailma edelleen kehittyy ja tulee kaikennäköistä, varmasti tulee uusia työtehtäviä ja uusia systeemejä.

Esko: Mutta ne on kysymyksiä silloin vaan, mikä meille on epävarmaa, kun joku on ajatellut että..

Ville: # Elikä helposti menee näin, kun meillä on isompi porukka sitten puhumassa, niin ruvetaan lyömään, et nyt pitää tehdä niin, et nää jätetään pois, niitä on liikaa. Ruvetaan ajattelemaan sillä lailla, et mitenkä me päästään helpommin täällä, et päästään siihen 70-luvun systeemiin, silloin oli kaikki kunnossa. Totta kai, silloin oli aivan erilainen palolaitos, mut pelastuslaitos on tänä päivänä. (KS101001, 917–925)

Viimeisen puhujista voidaan ajatella nimeävän elämäntapadiskurssin tavan puhua sellaiseksi, jonka tavoitteena on palomiesten edun varmistaminen. Hän myös kiteyttää muutoksen pelastuslaitoksista käytettäviiin nimityksiin: ennen oli palolaitos ja nykyään on pelastuslaitos.

Toisaalta työtehtävien muutosta tarkastellaan myös suhteessa palomiestyöhön ja sen sisältöihin. Työdiskurssissa palomiehet kertovat, kuinka uudet työtehtävät monipuolistavat palomiestyötä. Työtä tarkastellaan myös toiminnan kokonaisuuden ja tarkoituksen näkökulmasta. Palomiehet kertovat, miten on hyvä, että sekä pelastus- että

sairaankuljetustoiminta ovat saman katon alla, koska tällöin toimitaan paremmin yhteen (KS220102, 606). Tosin yhdessä toimimisen edut liitetään puheessa palomiesten ja sairaankuljettajien henkilökohtaiseen toistensa tuntemiseen, ei osaamiseen tai ammattitutkintoihin sinällään.

Toisaalta työdiskurssissa ei jäsenny selkeää kantaa siihen, mihin suuntaan työtä tulisi palomiesten mielestään kehittää tai edes siihen, onko nykysuuntaus heidän mielestään hyvä. Lähinnä puhujat pyrkivät tuomaan esille tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet palomiehen työn muuttumiseen. Tällaisina palomiehet ottavat esille esimerkiksi

- uusavuttomuuden lisääntymisen
- potilaiden oireet ovat monimuotoisempia
- turvattomuuden lisääntymisen
- syrjäytymisen lisääntymisen.

Myös suhde potilaisiin ja asiakkaisiin on erilainen eri diskursseissa. Kun elämäntapadiskurssissa ambulanssitehtävien, joiden ei koeta kuuluvan palomiesten hoidettaviksi, asiakkaat määritellään toistuvasti ”mummoina”, joita siirretään paikasta toiseen, määritellään työdiskurssissa mummot ihmisinä, joilla on erilaisia tarpeita ja elämäkokemusta (ks. tarkemmin seuraava luku 5).

Näkökulma työhön eroaa työdiskurssissa myös sen suhteen, että työtä tarkastellaan suhteessa tulevaisuuteen, ei suhteessa menneeseen. Elämäntapadiskurssissa 90-luvun muutoksia jäsennetään suhteessa 70- ja 80-lukujen palomiestyöhön, kun taas työdiskurssissa muutoksia jäsennetään suhteessa muutoksen jatkuvuuteen.

4.2. Pienen laitoksen tarina palomiesten aseman muutoksesta

Myös pienen laitoksen palomiesten työn muutosta käsittelevän puheen alku sijoittuu 1970-luvulle, ja muutoslaboratoriokokouksissa se vaiheistetaan kahteen jaksoon: pelastuslaitoksen perustamisesta 90-luvulle saakka sekä 90-luvulta alkaneeseen ajanjaksoon. Pienen laitoksen puheen yhden juonteen muodostavat palomiesten asemassa tapahtuneiden muutosten jäsentäminen.

Palomiehet keskustelevat työstään ja siinä tapahtuneista muutoksista suhteessa omaan ympäristöönsä ja yhteisönsä muutokseen:

Pertti: 70- luvulla käytiin navettoja sammuttamassa ja nyt on vanhukset muuttaneet kirkolle, kaikki jotka ei muuttanut 70-luvulla Ruotsiin, on muuttanut kirkolle ja niitten lapset käy humalapäissään polttamassa niitä tyhjiillään olevia navettoja ja niitä käydään nyt sammuttamassa. (P180202, 514)

Erona Keskisuuren laitoksen palomiesten puheeseen Pienen laitoksen palomiehet käsittelevät 70- ja 80-luvun työn yhteydessä myös hälytystehtäviä. Hälytystehtäviä koskevassa puheessa on erotettavissa kaksi erilaista tapaa ymmärtää palomiestyö ja hälytystehtävät. Ensimmäinen rakentuu menneen työn tarkastelulle nykypäivästä käsin, jolloin nykyinen työ jäsennetään vähemmän kehittyneempänä ja ammattimaisempaan toimintaan, puuhasteluna. Hälytyksiin kerrotaan lähdetyn, jos kuultiin, että puhelin tai sireeni soi. Esimerkiksi pesuhallissa hälytystä ei aina kuultu. Varusteet kerrotaan heikompilettisiksi ja toiminnan kohteessa perustuneen ensisijaisesti kokemukselle. Öisin toisen palomiestistä kerrotaan nukkuneen⁶ puhelimen vieressä ja ottaneen vastaan hälytykset. Hälytyksiä ei tapahtunut jokaisessa työvuorossa, jolloin asemalla tehtävien työtehtävien rooli oli merkittävä. Muiksi työtehtäviksi kerrotaan 70- ja 80-luvulla siivoaminen, ”saunan lämmittäminen,

---

6. 1980-luvun alussa pelastuslaitoksella aloitti hälytyspäivystäjä.

auton pesu ja öljyjen vaihto” (P180202, 488).⁷ Palomiesten asemaa rakennetaan puheessa yhtä aikaa toisaalta esimiehen määräysvallan alaiseksi toisaalta itselliseksi: itsellisyys rakennetaan ajaksi tehdä omia asioita työvuorossa.

Toisen hälytystehtäviin liittyvän jäsentämistavan lähtökohtana on se, että vaikka tulipaloja oli harvoin⁸, ne olivat useimmiten ”oikeita” tulipaloja. Syyksi kerrotaan etäisyydet: mitä kauemmin palokunnalla kestää ajaa kohteeseen, sitä pitemmälle palo ehtii kehittyä. Lisäksi ihmisten kerrotaan soittaneen palokunnan paikalle vain ”kun pää oli irti” eli palokunnan tehtäväksi puheessa määrittyvät vakavat ja poikkeukselliset tehtävät. Näiden tehtävien hoitamiselle kerrotaan rakentuneen palomiesten arvostus yhteisössä ja yhteiskunnassa.

Tehtävien sisällöissä merkittävimmäksi eroksi kahteen muuhun laitokseen kerrotaan se, että palomiehet kouluttivat ja käytännössä vastasivat 80-luvulla sivuasemien henkilöstön operatiivisesta kouluttamisesta. Palomiehet kertovat, että tämän seurauksena myös vakainaista henkilöstöä koulutettiin tiuhaan ja heidän osaamistasonsa nousi:

Pertti: Tuohon sivuasemien kehittyminen voisi lisätä, että siirtymistä kohti ammatillisempaa toimintaa, koska silloin alkoi tulla, oli ”niitä vanhoja höyrypäitä oli tulla tänne jäsenkirjalla” alkoi tulla niitä palo-opiston käyneitä ja alettiin testaamaan miesten kuntoa. Paljon tuli koulutusvastuuta, kun sivuasemille tuli uutta kalustoa, kaikkea tämmöstä, kyllä se sielläkin muuttui ammatillisemmaksi toiminnaksi. Ennen vaan kesäisin puuhasteltiin sen yhden moottoriruiskun ympärillä, puuhastelusta se muuttui huimasti ammatilliseen toimintaan. (P230302, 479)

1990-luvun alussa pelastuslaitoksen kerrotaan muuttavan uusiin tiloihin ja samalla aloitettavan kaluston uusiminen. 1990-luvulla toiminta alkaa rakentua kahden keskustan periaatteelle ja sivuasemien koulu-

---

7. On huomioitava, että työ ja työntekemisen välineet ja tavat olivat tuolloin erilaisia koko yhteiskunnassa.

8. Hälytystehtäviä oli 70- ja 80-luvulla käytännössä keskimäärin joka toinen tai kolmas työvuoro. 1990-luvulla tehtävien määrä lisääntyi.

tustehtävät hiipuvat ja tämän myötä myös henkilökunnan koulutautumisen kerrotaan vähenevän. Toisaalta hälytys- ja muut tehtävät lisääntyvät. Suurin lisäys tapahtuu tarkistus- ja varmistustehtävien määrässä. Pienessä laitoksessa aletaan hoitaa myös uudentyyppisiä tehtäviä. Nämä liittyvät pääasiassa kunnossapitoon (esimerkiksi lumen luominen). Myös koulutus- ja valistustehtävien määrä lisääntyy ja tehtäviä pidetään mielenkiintoisina. Erimielisyyttä palomiesten ja johdon välillä aiheuttaa se, kuinka koulutus- ja valistustehtävien hoitaminen tulisi toteuttaa.

Pertti: Se on ihan hyväksyttävää, minä hyväksyn, et meillä on töitä ja sanotaan että meillä on työnkuva muuttunut, meillä on valistustyötä, koulutusta ja näin, mutta silloin pittää talon antaa meille myös mahdollisuudet ja toimintaedellytykset luoda siihen, et meillä on mahdollisuus se koulutus ja valistustyö tehdä niin, että se on mielekästä myös mejän kannalta. Sitten pystytään asiakkaalle antaa se tieto, mikä siitä on tarkoitus saaha. Vaan kun tehään koulutuspaketteja kokonaisia esimerkiks ja sieltä sitten päällystö valtaa teorian, meille jää käytäntö. Ja sitten meille pienellä miesmäärällä annetaan liian paljon tehtävää ja liian vähän aikaa. (P050202, 332)

Keskustelua käydään siitä, onko koulutustehtävä liukuhihnamaisesti suoritettava yksi työvaihe vai käsityömäisesti toteutettava prosessimainen työkokonaisuus, jossa jokainen kouluttaja luo omat toteutustansa (vrt. Launis – Pihlaja 2005, 8).

4.2.1. Tarinan jäsentäminen diskurssien avulla

Pienen laitoksen palomiesten kertomus työnsä muutoksesta poikkeaa Keskisuuren laitoksen palomiesten kertomuksesta siinä, että Pienen laitoksen palomiehet jäsentävät muutosta pitkälti työdiskurssin avulla. Palomiestyötä ja sen muutoksia tarkastellaan työn vaikuttavuuden nä-

kökulmasta tai keskustellaan työprosessien ongelmista, kehittämisestä ja palomiesten osallistumisesta työnsä kehittämiseen, jolloin puheen keskiössä on työ ja siihen liittyvät asiat. Johtamisen tapaa käsitellään puheessa paljon, mutta myös tämän puheen kontekstin muodostaa työ. Toisin kuin Keski-Suomessa laitoksessa palomiehet hakevat työnsä muutoksen selityksiksi pelastuslaitoksen pientä kokoa, sijaintia sekä alueen rakennemuutosta.⁹

Kertomuksen yksi fokuksista, palomiesten aseman muuttuminen, voidaan tiivistää muutokseksi 70-luvun suhteellisen itsenäisestä, mutta ei niin ammattimaisesta palomiehestä 80-luvun ammattimaiseen ja itsenäisesti asioita toteuttavaan palomieheen. Aseman kerrotaan muuttuvan jälleen 90-luvulla ja uudesta asemasta käydään neuvottelua.

Pienen laitoksen tarina voidaan nähdä rakentuvan myös edunvalvonnallisesta näkökulmasta, jolloin tarinan juoni voidaan tiivistää kamppailuksi ”laadukkaasta palomiestyöstä”: ammatilliset ja osaavat palomiehet joutuvat tekemään toisarvoisia tehtäviä huonosti aikapulan tai lisääntyneiden tehtävien seurauksena. Toisaalta tarinaa voidaan tarkastella myös ammatillistumisen näkökulmasta: ennen 80-lukua ollut aikakausi määritellään ”yhden moottoriruiskun ympärillä” puuhasteluna ja 80-luvulla alkanut aika puolestaan ammatillisena toimintana. Ammatillisuutta rakennetaan miehistön vastuulla olleen sivuasemien henkilöstön kouluttamisen sekä tutkintojen vähittäisen yleistymisen avulla.

Ammatillistumisen viitekehyksestä käsin tarkastellaan myös 90-luvulla aloitettuja ns. muita tehtäviä, joihin palomiehet suhtautuvat pääsääntöisesti negatiivisesti. Negatiivisuudesta kertovat palomiesten itselleen antamat nimitykset kuten esimerkiksi lumipyryvastaava tai se, miten kylkilihasten kerrotaan kipeytyneen lumenluomisen seurauksena eli ei ns. perinteisissä palomiestehtävissä. Työn kerrotaan muuttuneen ”aijämäisempään” suuntaan. Puheessa kyseiset työtehtävät rakentuvat sellaisiksi, joissa palomiesten osaaminen menee hukkaan (turhiksi). Puheessa kunnossapitotehtävät jäsentyvät elämäntapadiskursseissa.

Mielenkiintoista on, että osa uusista tehtävistä määritellään puheessa mielekkäiksi. Tällaisiksi kerrotaan esimerkiksi koulutus- ja

9. Olen jättänyt erityispiirteitä koskevan puheen pois, jotta laitosta ei tunnistet-taisi.

valistustehtävät. Tehtävien toteuttamisen tapaa kuitenkin kritisoidaan. Yhtenä kritiikin syynä voidaan ajatella olevan se, että palomiesten asema pelastuslaitoksessa rakennetaan yhä elämäntapadiskurssin kaltaisena suorittajana, kun taas palomiehet rakentavat työdiskurssissa työtappaa, jossa työtoiminta määrittää työn tekemisen tavat.

Kritiikkiä voidaan tarkastella myös edunvalvonnan näkökulmasta: palomies rakentaa puheessaan päällystön ja miehistön vastakkaisina. Päällystö määritellään ”valtaajaksi” ja miehistö puolestaan tahoksi, joka sopeutuu toimimaan niillä resursseilla, mitä ”valtauksen” jälkeen jää jäljelle. Samoin edunvalvontaan voidaan liittää viittaukset pienestä miesmäärästä ja liian paljosta tehtävästä suhteessa aikaan. Työ ja sen muutos asetetaan vastakkain toimintaedellytysten ja toisaalta palomiesten kokeman mielekkyyden kanssa. Edunvalvonnan kontekstissa puheessa puhutaan kuitenkin myös työn organisointiin liittyvistä asioista ja työtä tarkastellaan myös asiakkaan sekä työn tavoitteen näkökulmista.

4.3. Ison laitoksen tarina palomiesyhteisön muutoksesta eri diskursseissa

Ison laitoksen tarina työn muutoksesta rakentuu puheelle, joka käsittelee sairaankuljetusta, sen muuttunutta roolia ja vaikutuksia palomiestyöhön¹⁰. Yksi keskusteluiden juonne on muutoksien tarkastelu suhteessa palomiesyhteisöön.

Tarina alkaa sillä, että palomiehet kertovat hälytystehtävien pysyneen ambulanssissa samankaltaisina eri vuosikymmeninä. Niin 70- kuin 90-luvun tyypillisimmäksi keikaksi kerrotaan ns. jurrikeikka, jossa ”humaltunut mieshenkilö on mennyt turvalleen ja silmäkulma auki”

---

10. Ison laitoksen aineiston kohdalla on huomioitava se, että osa aineistosta 6/11 ei ollut litteroitavissa (ks. tarkemmin luku 1.3.2.).

(I200301, 87¹¹) tai ”mies on nukkumassa siinä, se pikkasen akvaviittia maistanut enemmän. Se nukkuu, sit me herätellään” (I200301, 245). Toisaalta myös ns. jurrikeikat eroavat toisistaan, mitä kuvaa seuraava ote palomiesten sisätiloissa tapahtuvasta jurrikeikasta. Pitkähkö ote kertoo paitsi palomiesten ensihoitotehtävän sisällöstä, myös palomiesten kielestä, huumorista ja tavoista puhua asioista (täysapinaa, kooma sekä esim. nyt se kuoli; yhden oluen liikaa – kuka se näistä nukkuvista on se potilas) ja tätä kautta myös asenteesta työhönsä.

Keke: Niin, sit on sellaisia jurrikeikkoja, et mennään johonkin kämppään tonne, missä on kymmenen täysapinaa jurrissa siellä kämpässä, ja yks ei herää siitä sitten. Se on ottanut yhden oluen liikaa ja sit se makaa siellä. (I200301, 257)

--

Keke: Ensin kysytään – kun kaikki on suurinpiirtein samanlaisessa koomassa – kuka on se potilas. Pitää selvittää ensin, kuka näistä nukkuvista on se, jonka takia on hälytetty auto. Siitä lähetään. (I200301, 303)

--

Keke: Joku sanoo vaikka, et kolaus kuului vaan, kun se kaatui tohon lattialle. Sitten aletaan.. molemmilla on tietysti kumihanskat, toinen näyttää fikkarilla vähän valoa, ja toinen tutkii, minkälaista kuumua ja haavaa siellä on. Sit aletaan kattoa, et mistä saa niin kun.. yritetään alkaa herätteleen.

Matti: Siis hengittääkö, pumppu lyö; okei, hyvä on.

Teija: Sit tohon vielä olis se että jotenkin raivata sitä tilannetta, et olis työskentelyrauha, et ei olis ne kymmenen henkeä.

Keke: Niin, siinä täytyy pyrkiä siihen, että ketään ei ole selän takana siellä. Sit kun jollakin menee siinä -- jo, kun sanoo, et mene vähän

---

11. Aineisto-otteen tunnistetiedoissa ensimmäisenä on merkitty mistä laitoksesta on kyse (I=iso, KS=keskisuuri, P=pieni), tämän jälkeen seuraa nauhoituspäävämäärä (ppkkvv) ja lopuksi puheenvuoron numero.

kauemmas, et me saadaan työskennellä. Siinähan voi tapahtua mitä vaan siellä takana. (I200301, 341–347)

Keke¹²: Sanotaan, et siellä on neljä viis sen kaveria siinä jurrissa ympärillä ja sä rupeet hoitaan, niin väärinhän sä hoidat sitä ensinnäkin heti..

Arto: Siin täytyy vähän -- --

Matti: Sit siel on monta kertaa se: ”Tunnet sä sitä brankkaria? Se on siellä X-aseamalla (nimi poistettu, TM).” Se tulee monta kertaa kanssa, et hän tuntee. Voi sanoa, et 50 % näistä jurrikeikoista, niin joku tuntee jonkun palomiehen.

Teija: Vaikuttaaks se mitenkään siihen tilanteeseen?

Monet: Ei, ei se..

Keke: Se voi sanoa, et lähde nyt heti viemään sitä, älä siinä enää ihmettele.

Matti: Niin joo, se kuolee siihen.

Keke: Nyt se kuoli, nyt lähdet viemään heti, mitäs siinä enää --, lähe viemään. Hetkinen, me tutkitaan. ”Lähe viemään.” Onks tää uhkaava tilanne vai ei, miten sä koet? (I200301, 379–394)

Kymmenestä sairaankuljetehtävästä kahdeksan kerrotaan olevan ns. jurrikeikkoja ja kaksi heikentyntä yleistilaa. Vuorokauden tehtäväprofiliin kerrotaan riippuvan siitä, onko kyseessä viikonloppu, arki tai tilipäivä. Muutosta tehtävissä kerrotaan tuottaneen suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtunut alkoholin ja huumeiden käytön lisääntymi-

---

12. Puhujien nimet muutettu tunnistamisen vaikeuttamiseksi.

nen, mikä on muuttanut ”perinteisiä” hoitokeikkoja: yhä useammin rintakipu- tai astmapotilas on nauttinut myös alkoholia.

Tämä on se tarina menneestä, jolle nykyhetken kertomukset sairaankuljetustyön tekemisen tavoista ja toisaalta vaativuudesta rakennetaan. Jännite kertomuksessa rakentuu sille, että tehtävien kerrotaan pysyneen sairaankuljetuksessa pitkälti samoina, mutta työtavoissa kerrotaan tapahtuneen suuri muutos. Tämä muutos liitetään puheessa ennen kaikkea sairaankuljetustoiminnan voimakkaaseen kehittämiseen ja sitä kautta tapahtuneeseen toiminnan eriytymiseen palopuolen toiminnasta. Palomiehet ikään kuin polarisoituvat kahdeksi joukkueeksi: ne, jotka ovat sairaankuljetuksessa ja ne, jotka eivät ole tai eivät aktiivisesti ole mukana ambulanssikierrossa.

Palomiehet käyttävät sekä elämäntapa- että työdiskursseja jäsentäessään suhdettaan muuttuneeseen työhön. Siinä missä elämäntapadiskurssissa ambulanssityö kerrotaan toiminnaksi, jonka pääasiallinen tavoite on viedä potilas sairaalaan, rakentuu työdiskurssissa ambulanssityö erilaisina lääketieteellisinä, protokollan mukaisina toimintoina, joiden avulla varmistutaan potilaan tilasta. Myös näkemykset työstä eroavat eri diskurssissa. Elämäntapadiskurssissa työ määrittyy pääsääntöisesti keikaksi, jolle on tyypillistä lyhyt kesto ja kiireellisyys. Keikan yksi mittari on siihen käytetty, mahdollisimman lyhyt aika ja keikka rakentuu ikään kuin oman itsen ulkopuolella olevaksi. Työdiskurssissa keikka rakentuu monimutkaiseksi tehtäväksi, mistä seuraa erilaiset protokollat ja poissulkemisen toimenpiteet.

Nykyinen ja mennyt sairaankuljetustyö rakennetaan elämäntapadiskurssissa toisilleen vastakkaisina toimintoina. Nykyinen sairaankuljetustoiminta määrittyy järjettömäksi erilaisten toimenpiteiden tekemiseksi (kuten kysinauhojen tutkiminen), kun taas mennyt sairaankuljetustoiminta määritellään toimintana, jolla oli selkeä päämäärä ja jossa toimittiin järkevästi.

Arto: Ennen oli pieni musta nahkasalkku toisella mukana kun meni kohteeseen, nykyään on (välineitä, TM) niin paljon, et tyrät hytkyy, molemmilla, -- -- -- mennään tutkiin -- --

Eemeli: En mäkään ymmärrä semmosta, jos nyt mennään kohteeseen, missä on joku rouva löynyt silmäkulmasta auki, tommonen -- ja valuu verta, niin kyl mä.. ennen vanhaan lyötiin se lappu siihen ja sit pipo päähän ja lähettiin sairaalaan tikattavaksi. Nyt pitää ottaa happisaturaatiota ja verenpainetta. Ei perkele, kyl järkikin sanoo, miks verenpainetta mitata tai veren happipitoisuutta.

Jonne: Listaan pitää merkata -- --

Eemeli: Siis tämmönen asia.. hoidettiin se potilas ja vietiin se sairaalaan, se siel tikattiin. Ei nää nykypäivänä tikkaa sitä kuitenkaan siellä kohta, kun täytyy kaikki varpaan kynsinauhat ja muut kattoo, et ei siel oo mitään tulehduksia. Siinähan tässä mennään taaksepäin mun mielestä. Terve järki mukaan kuitenkin noihin sairaankuljetuksiin. (I200301, 1808–1814)

Menneen ja nykyisen sairaankuljetustoiminnan eroa rakennetaan myös suhteessa kehittämiseen: sairaankuljetuksen kehittämiseen kerrotaan panostettavan, kun taas palopuolen puolestaan ei.

Työdiskurssissa muutosta rakennetaan suhteessa lääketieteen ja pelastustoimen eroihin ja toiminnan kohteisiin: se, mitä tehdään, määrittää myös sitä miten tehdään ja sitä kautta sairaankuljetuksessa työskenteleminen edellyttää erilaista osaamista ja pätevyyskäsiä. Seuraavassa otteessa palomies tarkastelee toimintojen kehittymistä myös suhteessa tulevaisuuteen:

Tuure: Mut seurataan tota historiaa, tätä käyrää, mihkä mennään sairaankuljetuspuolella, niin parin-kolmenkymmenen vuoden kulluttua ne kaverit on niin pitkälle tulevaisuudessa kouluttautuneet, et ne ei enää enää pysty hallitsemaan yhdessä pelastustyötä ja palotyötä ja tota sairaankuljetustyötä. Siinä käy niin, että ne erkanee johtuen tosta erikoistumisesta ja spesialisoitumisesta ja niihin koulutuksesta. Sairaankuljetus ja yleensäkin koko lääketiede on sitä, et mitä sä tänä

vuonna luit, niin parin vuoden kuluttua se on historiaa, sun täytyy jatkuvasti käydä koulua. Palopuolella se samalla tavalla sammui vedellä vuossadan vaihteessa kuin nyt. Sillä tavalla siin ei oo tapahtunut muutoksia, ne elementit on pysynyt aika samanlaisina, ne onnettomuudet, mut tää ihminen ja se tiede muuttuu jollain tavalla niin paljon, et vaikuttaa siltä, kun tässä on seurannut, et kaks-kolkyt vuotta niin ne ei voi enää olla saman katon alla. (I200301, 1620)

Toisin sanoen työdiskurssissa rakentuva ymmärrys sairaankuljetuksesta poikkeaa elämäntapadiskurssissa rakentuvasta jäsennyksentavasta.

Yhteisössä käytävää kamppailua valta-asemasta (vrt. Connel 1995) käydään nimeämällä eri toimintaa tekevät eri tavoin ja kamppailemalla siitä, kummalla – pelastuspuolella vai sairaankuljetuspuolella - työ on raskaampaa ja arvokkaampaa ja mikä tuottaa raskautta:

Teija: Mun mielestä toi on oikeastaan se asian ydin koko tässä hommassa, et mistä se raskaus tulee.

M: Niin joo.

Erkki: Mä en ainakaan jaksa uskoa, et jos valkosissa -- -- vaan se vaativuus taso on niin korkea, et se jää saavuttamatta tai tuntee itse, ja silloin se lyö tänne yläkertaan.

Veijo: Kai se se nyt.. jos vedetään kolme automaattikeikkaa, niin enemmän se -- --

Erkki: Kyl te ainakin haukutte meitä palopossuja, et me vaan maataan.

Sami: Kun joutuu yöllä ravaamaan..

Veijo: Yöllä kolme kertaa kun menee automaattikeikalle, niin kyl se.

Teija: Mä mietin, et pitäiskö meidän sittenkin mennä tästä eteenpäin nyt, vai.. Koska toi on mun mielestä asian ytimeen tavallaan, et mikä se on, mistä se raskaus muodostuu.

Oskari: Tässä voi heittää kysymyksen, et kummasta se muodostuu, siitä keikkamäärästä vai työn vaativuudesta.

Erkki: Molemmista, minun mielestäni.

Sami: Ei ehditä edes syömään rauhassa.

Veijo: -- -- kolme kertaa nostaan spurgua pystyyn.

Sulo: -- -- 73 me lähettiin ruokapöydästä.

Sami: Ihan tosi? (I100401, 273–299)

Puheessa palomiehet jakautuvat kahteen erilliseen leiriin. Yhteisön näkökulmasta ei ole kuitenkaan kyse niinkään siitä, mitä toimenpiteitä tehdään (muutoin kuin osaamisen näkökulmasta), vaan eri toimintoja tekevien miehistöjen keskinäisestä kamppailusta hegemoniasta (vrt. Pacholok 2009). Kysymys ei ole siis siitä, onko työ raskasta vai ei, vaan kumpi työ on yhteisössä arvokkaampaa. Näin ollen Ison laitoksen tarina palomiestyön muutoksesta on myös tarina yhteisön jakautumisesta.

4.4. Palomiestyön muutostarinat ja niissä rakentuvat toimijoiden asemat

Kiinnostavaa työn muutoksia käsittelevän puheen tarkastelussa on se, millä tavalla palomiehet hahmottavat ja perustelevat työssään ta-

pahtuneet muutokset suhteessa identiteettiinsä. Tätä olen tarkastellut juonellistamisen avulla eli olen tiivistänyt palomiesten työn muutosta käsittelevät kertomukset tarinaksi, joiden avulla tarkastelen tarinassa rakentuvia toimijoiden asemia. Toimijoiden asemat ovat merkityksellisiä sen suhteen, millaisia toiminnan mahdollisuuksia ne toimijoilleen tarjoavat tai avaavat (vrt. Alasuutari 2007).

Palomiesten puheen juonellistamisen tavoitteena on hahmottaa tapahtumien kulku ja tätä kautta tarinan rakenne. Toisin sanoen se, miten palomiehet kertovat tarinan lähtötilanteen, mitä he kertovat mahdollisina käännekohtina ja mikä kerrotaan olevan lopputilanteen. Rakenteen kautta tarkastelen tarinaan sisältyviä toimijoiden asemia, joilla tarkoitan niitä asemia, joihin palomies tai palomiehet asetetaan tai on asetettu. Toisin sanoen toimijoiden asemat voidaan ymmärtää eräänlaisina ehdotuksina itsestä ja toisesta. (Alasuutari 2007, 178 – 181.) Toimijan asema sisältää aina uudelleen määrittämisen mahdollisuuden (Foucault 1990; Holland etc. 1998). Toisaalta asema myös rajaa toiminnan mahdollisuuksia: toimijuutta rakennetaan tietyistä toimijan asemasta (esimerkiksi palopäällikkö) ja sosiaalisesti asemaan rakennetuista lähtökohdista käsin (Alasuutari 2007). Näin ollen se, millaisia toimijoiden asemia palomiesten tarinoissa rakentuu, on merkityksellistä sille, millaiseksi palomiestyö ymmärretään ja sille, millaiseksi palomiesidentiteetti historiallisena ja nykyhetkessä ymmärretään. Se on myös merkityksellistä pohdittaessa palomiestyön ja -identiteetin rakentamisen tapoja ja välineitä tulevaisuudessa¹³. Menneisyyden kertomuksen voidaankin ajatella vastaavan siihen, keitä nykyisyyden toimijat ovat (Hyvärinen 2004, 307).

Olen seuraavassa juonellistanut ja tiivistänyt palomiesten kolmessa eri pelastuslaitoksessa kertoman tarinan palomiestyön muutoksesta:

Tarinan alussa (70- ja 80-luvulla), palomiehet kertovat työnsä urheiluksi, asemapalveluksi ja yhteisölliseksi, leppoisaksi puuhailuksi. Työ

---

13. Toiminnan teoriassa puhutaan ns. lähikehityksen vyöhykkeestä, jolla yksinkertaistaen tarkoitetaan eroa nykyisen tilanteen ja yhdessä muiden kanssa saavutettavissa olevan tilanteen (kehitystason) välistä erotusta (Vygotski 1978; ks. määrittelyjen vertailusta Silvonen 2003).

sisältää myös joitakin epämukavuuksia (esim. jotkut asemapalvelutehtävät), mutta ne kestetään, koska kokemus on kaikille yhteinen. Leppoisuuden vastapainona työ sisältää kiireellisiä hälytystehtäviä, jotka edellyttävät ratkaisukykyä ja fyysistä kestävyyttä. Työvuorossa työskentelee nuoria ja vanhempia palomiehiä, joilla molemmilla on omat tehtävänsä.

Palomiehet kertovat palomiehet aktiivisiksi toimijoiksi (esim. urheilun kautta), jotka hallitsevat oman työnsä sisältöjä ja työn intensiteettiä. Tarinassa yhteisö kerrotaan tiiviiksi, mutta hierarkkiseksi, jossa vanhemmilla palomiehillä on hegemoninen valta-asema.

Käännekohta työssä tapahtuu laman myötä 90-luvun alussa ja se perustuu esimerkiksi työtehtävien määrälliselle lisääntymiselle, uudentyyppisten tehtävien hoitamisen aloittamiselle tai jonkun palomiestyön osa-alueen voimakkaalle kehittämiselle. Palomiestyössä ajankäyttö muuttuu intensiivisemmäksi ja sitä kautta mm. työnjaon periaatteet muuttuvat työyhteisössä. Palomiesyhteisössä muutosta vauhdittavat myös 90-luvun puolivälin jälkeen palomieslakot, joiden myötä yksilöllisen kuvataan alkavan korvaavan yhteisöllistä. Myös palomiesten eläkeikä nostetaan 90-luvun lopulla.

Vaikka palomiesten eri pelastuslaitoksissa kertomat tarinat työnsä muutoksista paikantuvat aina kyseiseen työyhteisöön, historiaan ja työn erityispiirteisiin, on kaikkien tutkimieni pelastuslaitosten palomiesten tarinoissa erotettavissa sama juoni (ks. narratiivin käsitteestä tarkemmin luku 1.5.4.). Tarkastelen tätä juonta länsimaisen tarinaperinteen sisältämän neljän erilaisen juonityypin kautta, joita ovat komedia, romanssi, tragedia ja ironia (mm. Murray 1989).

Oman työni kannalta kiinnostavia juonityypeistä ovat erityisesti romanssi ja tragedia (Murray 1989). Romanssissa ovat vastakkain hyvä ja paha ja ratkaisu tapahtuu taistelun kautta, jossa hyvä voittaa pahan. Tragedia on muutoin romanssin kaltainen, mutta lopussa hyvä ei voita. Murrayn teoriaa on kehitetty myöhemmin edelleen ja lisäksi on löydetty uusia juonityyppejä (esim. Hänninen 2003, 96). Juonityypittely pakottaa kysymään, millaisia toimijan asemia palomiehet

tuottavat puheessaan. Onko kysymyksessä sankaritarina (vrt. romansi), jossa palomies voitettuaan vaikeudet vahvistuu entisestään. Vai onko kysymyksessä tragedian juonityyppi, jossa palomies antautuu lopulta vaikeuksien edessä.

Aineistoani jäsentävissä kahdessa diskurssissa, elämäntapa- ja työdiskurssissa, on erottavissa erilaiset juonityypit suhteessa siihen, millaisia toimijoiden asemia niissä palomiehille rakennetaan. Erotankin palomiesten diskurssissa kaksi juonityyppiä: elämäntapadiskurssin juonityyppi rakentuu tragedialle, ja kutsun sitä sankarista uhriksi -tarinaksi. Työdiskurssin juonityyppi rakentuu romanssin juonityypille ja kutsun sitä ammatillinen arki -tarinaksi.

Molempien tarinoiden alkuasetelma on sama, mutta ne eriytyvät tultaessa 1990-luvun muutosten tulkintaan. 90-luvun muutokset onkin tulkittavissa molempien tarinoiden käännekohtaksi. Syy, miksi erotan kaksi erillistä juonityyppiä, johtuu siitä, että diskurssissa 90-luvulla tapahtuva käännekohta ratkaistaan eri tavoin ja niissä rakentuvat toimijoiden asemat ovat erilaiset.

Molempien tarinoiden alkuasetelmassa palomiesyhteisö kerrotaan tiiviinä ja hierarkkisena yhteisönä, jota vanhemmat palomiehet johtavat. Työ rakentuu asemapalvelun (etenkin urheilun), erilaisen yhteisen puuhailun sekä hälytystehtävien kautta. Hälytystehtävät ovat ne, joiden kautta oman yhteisön ja ulkopuolisten arvostus hankitaan. Palomiesten asema yhteiskunnassa on itsestään selvä – tulipalot on sammutettava – eikä sitä kyseenalaisteta. Palomiehet itse tekevät valintaa sen suhteen, mitä tehtäviä he hoitavat ja mitkä tehtävistä siirretään muiden hoidettavaksi. Palomiestyö määrittyy muusta yhteiskunnasta erilliseksi erityiseksi työksi, jota pieni erityisjoukko osaa ja uskaltaa tehdä. Palomiehet ovat yhteisössään sankareita, jotka pelastavat ihmisiä kohtaaivilta vaaroilta ja onnettomuuksilta. Palomiehet kertovat ”hoitavansa asialliset hommat”, mikä oikeuttaa ”ellun kanana olemisen” muuna aikana (vrt. esim. westernien lännensankarit).

Palomiehet määrittyvät erikoistilanteita varten, erikoismiehinä. Erityisyyden voidaan ajatella liittyvän sankaruuteen, johon liittyy mahdollisuus joutua kohdakkain ylivoimaisen vastuksen kanssa (vrt.

Cooper 1995; Allemeyer 2007; Becker – Eagly 2004; Eagly – Becker 2005) ja kyvystä suoriutua tehtävistä. Kyseessä voidaan ajatella olevan Robin Hood -tyyppinen sankaruus, jossa pyyteettömästi uhraudutaan yhteisen hyvän ja heikomman puolesta. Samalla uhrautuminen sisältää myös suuren määrän seikkailullisuutta ja elämyksellisyyttä (Karpow 1991; Baiget 2001). Toisaalta sankaruutta voidaan lähestyä myös työväenluokkaisuuden viitekehyksestä. Tällöin yhteisöllistä sankaruutta voidaan ajatella tuottavan myös sen, että palomiehet ovat onnistuneet luomaan itselleen omanlaisensa työn ja yhteisön, jota yhteiskunnassa arvostetaan ja joka turvaa elannon, mutta joka on pääasiassa suhteellisen leppoisaa ja jättää aikaa myös kaikelle muulle (vrt. Laymont 2000; Kortteinen 1992). Voidaan ajatella, että on ikään kuin onnistuttu vähän ”vedättämään” muita (vrt. Willis 1997).

Tragediaksi tarina muuttuu elämäntapadiskurssissa 90-luvulle tultaessa, jolloin palomiestyö muuttuu. Tällöin yhteisen hyvän edestä jopa henkensä alttiiksi asettava palomies pakotetaan tekemään tehtäviä, joita kuka tahansa pystyisi tekemään. Uudet tehtävät kerrotaan palomiehille kuulumattomiksi, eikä palomiehen nähdä tekevän enää palomiehen tehtäviä. Tarinassa palomiehet kyseenalaistavat asemansa ja identiteettinsä: onko palomiestyössä kyse enää palomiestyöstä ja onko hän, palomies enää palomies. Tehtäviä kerrotaan tulevan koko ajan lisää ja lisää ja ne ovat vääriä ja turhia suhteessa palomiehen identiteettiin ja ammattitaitoon. Palomiehen ammatti kerrotaan samanlaiseksi ammatiksi kuin mikä muu tahansa ja palomies samanlaiseksi työntekijäksi kuin kuka muu tahansa. Palomiehen kerrotaan hävinneen aiemman asemansa yhteisönsä arvostamana pelastajana ja sankarina. Palomieslakot syventävät tragediaa entisestään: ei riitä, että tehtävät muuttuvat, myös palomiesyhteisö hajoaa: palomiehet eivät enää ole yhtä. Viimeinen naula arkkuun on eläkeiän nostaminen. Se ikään kuin todistaa, että palomiehet ovat menettäneet erityisasemansa: palomiestyö on kuin mitä muuta työtä tahansa ja sitä voidaan tehdä samaan eläkeikään asti kuin muitakin töitä.

Sankarit eivät määrittele itseään enää itsellisiksi, aktiivisiksi sankarillisiksi toimijoiksi, vaan jonkun ”armoilla” oleviksi. 90-luvun työtä koskevassa puheessa palomiehet kertovat olevansa mm.

- hätäkeskuspäivystäjien armoilla
- alati kasvavan toimijoiden verkoston armoilla
- ambulanssin väärinkäyttäjien armoilla
- sopimusten tai läheteiden armoilla
- kasvottoman byrokratian armoilla
- johtamisjärjestelmän armoilla.

Tragedian juonityypin mukaisesti palomiesten elämäntapadiskurssissa kertoma tarina ei pääty palomiesten näkökulmasta hyvin. Itsellisestä ja aktiivisesta palomiessankarista tulee 90-luvulla työssä tapahtuneiden muutosten tulkinnan seurauksena eri tahojen ja järjestelmien armoilla oleva palomiesuhri.

Toinen juonityyppi rakentuu romanssin (Hänninen 2002: sankaritarina) ympärille ja siinä kyse on työhön liittyvän näkökulman laajenemisesta (vrt. aikuistuminen). Olen nimennyt tämän tarinan ammatillinen arki -tarinaksi. Tämän tarinan alkuasetelma on sama kuin elämäntapadiskurssissa, mutta käännekohdan eli 90-luvun työssä tapahtuneiden muutosten jäsentäminen tapahtuu työdiskurssissa. Tämä tarkoittaa, että työssä tapahtuvat muutokset tulkitaan suhteessa yhteiskunnan muuttumiseen. Puheessa käytetään pelastustoimen nk. virallisen muutospuheen argumentteja (yhteiskunnallinen muutos, turvattomuus jne.), mutta muutoksia jäsennetään myös omassa toimintaympäristössä ja -työssä havaittujen asioiden kautta. Kyse on näin ollen omakohtaisesta, pohditusta ja perustellusta uudenlaisesta tavasta hahmottaa oma asema ja palomiestyö suomalaisessa yhteiskunnassa.

Palomiehen kerrotaan yhä olevan sen, joka laittaa tarvittaessa henkensä alttiiksi muiden edestä¹⁴, mutta käytännössä työ sisältää myös erityyppisiä tehtäviä, jotka liittyvät turvallisuuteen ja turvattuuteen, julkisella sektorilla ja terveydenhuollossa tapahtuneisiin muutoksiin

14. Tosin tekninen kehitys on parantanut henkilökohtaista suojausta ja laitteita, joiden avulla riskejä kyetään nykyään ja tulevaisuudessa vähentämään.

sekä onnettomuuksien ennaltaehkäisyn prosesseihin. Nämä uudet tehtävät edellyttävät erityisosaamista, jota palomiehillä jo jossakin määrin on, mutta myös uusia taitoja, joita pitää opetella. Ammatillisuutta rakennetaan kokemuksen, jatkuvan opiskelun sekä eri näkökulmista toteutettavan työtehtävien tarkastelemisen kautta. Työ on valtaosin arkisia rutiinitehtäviä, joiden hoitaminen on ammattimaisen toiminnan ydin. Mennyt palomiestyö ymmärretään historiana, joka liittyi tiettyyn yhteiskunnalliseen aikaan ja paikkaan.

4.5. Yhteenveto

Identiteettiä rakennetaan erilaisissa vuorovaikutussuhteissa ja -tilanteissa jatkuvasti osana arkista toimintaa. Identiteetin rakentaminen, ts. identiteettityö, rakentuu jäsenyksillemme menneestä toiminnasta (vrt. esim. Mishler 2006). Toiminnassa, toimintajärjestelmässä tai sen ulkopuolella tapahtuvat muutokset haastavat ihmiset uudelleen kyseenalaistamaan identiteettiään (keitä me olemme suhteessa muutuneeseen tilanteeseen), asennetaan (miten muutoksiin suhtaudutaan) sekä asemaansa (mistä käsin toimintaa rakennetaan). Se, millainen tulkinta menneestä kerrotaan, määrittää sitä, miten nykyiseen ja tulevaan toimintaan asennoidutaan.

Muutoslaboratoriokokouksissa jäsennetään työyhteisön työn historiaa ja paikannetaan siinä olevia kehitysristiriitoja. Tämän työskentelyn tavoitteena on jäsentää oman työn historia ja sen käännekohdat toimintajärjestelmässä (tai niiden välillä) tapahtuvien muutosten avulla. (Virkkunen jne. 1999.) Olen rakentanut narratiivisesti palomiesten työtään koskevista kertomuksista kolme tarinaa, joiden avulla kerron siitä, miten palomiehet kertovat työnsä muutoksesta aineistossani. Lähtökohtanani on muun muassa Rimmon-Kenanin (2002, 11) esittämä ajatus siitä, että suuntaamme elämäämme tarinoina ja että identiteettimme on rakentunut sekä tarinoista, joita itse kerromme ja joita toiset

kertovat meistä että mallitarinoista (master narratives). Ajattelen, että kertomuksen mallit suuntaavat elämäämme ja tekemiämme ratkaisuja. Näin ollen elämäämme voi ohjata esimerkiksi tragedian tai romanssin asenne. (Hyvärinen 2004, 307.)

70- ja 80-luvun työtä koskevalle puheelle on tyypillistä, että sitä kerrotaan yhdessä naureskellen ja voidaan ajatella, että tarina on tuttu niin kertojille kuin yleisönä oleville nuoremmille palomiehille. Se on yhteistä historiaa, jopa jonkinlaista legendaa. Tällaisesta ”legendasta” tarjoaa yhden esimerkin Keskisuuren laitoksen kokouksessa kerrottu tarina kaupungin työmiehestä, joka oli palomiesten ruokalevon aikana alkanut leikata laikalla betonia paloaseman välittömässä läheisyydessä. Tämä oli synnyttänyt meteliä, jonka seurauksena paloiesimies oli huutanut työmiehille vihaisena ikkunasta, että ”etteks te s.. tiedä, että palokunnassa nukutaan puoliltapäivin!” (KS101001, 1206).

Yhteisten tarinoiden ja legendojen avulla voidaan ajatella vahvistettavan yhteistä identiteettiä ja palomiesten erityisasemaa. Työstä kerrotut yhteiset tarinat alkavat myös elää omaa elämäänsä yhteisön puheessa ja tulevat osaksi palomiesten henkilökohtaista tulkintaa palomiestyön historiasta. Tästä kertoo puolestaan ote, jossa Keskisuuren laitoksen palomies kertoo 70- ja 80-lukujen jääpallon pelaamisesta seuraavalla tavalla: ”kun oli urheilutunti, niin mentiin pelaan” ja kuinka ”laitettiin kenttiä kuntoon”. Vasta tarinan lopussa puhuja toteaa, että kyse oli yhteisestä tarinasta, ei omakohtaisesta kokemuksesta, koska hän ei vielä tuolloin itse edes ollut töissä pelastuslaitoksella (KS101001, 1046-1054). Tarinan yhtenä funktiona voidaan ajatella olevan historian kuvaaminen. Toisaalta tarinassa rakennetaan myös eroa nykypäivän ja menneen työn välillä: ennen kun oli urheilutunti, niin pelattiin, mutta nykyään tilannetta ei voi koskaan ennustaa. Toisaalta naureskelu saatetaan tulkita myös jonkinlaisena hyväntahtoisena hymähtelynä: se oli silloin, eikä vastaava olisi mahdollista enää nykypäivänä.

Kertomusten juonellistamisen avulla olen kiteyttänyt palomiesten kertomat muutokset. Tarinoiden jäsentymistä tutkin kahden erilaisen diskurssin avulla. Diskurssit rakentuvat erilaisille tavoille nähdä palomiesten asema ja rooli yhteiskunnassa ja ovat siten osa identiteettityötä

ja identiteettien rakentamisen prosesseja. Pohdinkin, miten tarinoissa palomiestyö määritellään eri aikakausina, mistä näkökulmasta työtä tarkastellaan sekä sitä, mistä näkökulmasta tarinassa rakennetaan ymmärrystä tulevaisuudesta.

Tarinoiden juonirakenne on perinteinen: alku – keskikohta – loppu, mutta tarinoiden fokukset vaihtelevat eri pelastuslaitoksissa johtuen laitosten erilaisista toimintahistorioista. Puheessa käytetään jäsentämisentapana sekä työ- että elämäntapadiskursssia.

Keskisuuren laitoksen tarinan fokuksessa on työn sisällöllinen muutos, minkä voidaan ajatella olevan seurausta työn intensiteetissä ja sisällöissä tapahtuneista muutoksista. Nykyhetkeä koskevassa puheessa jäsennetään ennen kaikkea sitä, mikä on oikeaa ja mikä väärää palomiestyötä (ks. seuraava luku 5).

Pienen laitoksen tarinan yhtenä juonteena on palomiehen asemassa tapahtunut muutos. Palomiehet tarkastelevat työtään pitkälti työdiskurssin kautta, mistä syystä myös palomiehen asemaa rakennetaan toiminnasta ja työtehtävistä käsin toisin kuin elämäntapadiskurssissa. Toisaalta palomiehen aseman tarkastelussa on myös edunvalvonnallinen näkökulma.

Ison laitoksen tarinan yhtenä juonteena on sairaankuljetustoiminnan muuttuminen ja sen vaikutus palomiesyhteisöön. Tämän tarinan yhden taustan voidaan ajatella olevan palomieslakoissa: lakot nostivat palomiesten väliset erot esille. Voidaan ajatella, että yhteisössä haettiin uutta tapaa jäsentää yhteisöä ja sen erilaisuutta suhteessa työn muuttumiseen, mutta myös yhteisön jakautumiseen.

Eri diskursseissa palomiestyötä jäsennetään eri tavoin. Elämäntapadiskurssissa rakentuva ymmärrys palomiestyöstä rakentuu 70- ja 80-lukujen palomiestyölle, mitä vasten työssä tapahtuneita muutoksia jäsennetään. Työdiskurssissa palomiestyötä jäsennetään suhteessa 90-luvun alussa suomalaisessa yhteiskunnassa vallinneeseen lamaan ja ylimalkaan yhteiskunnalliseen muutokseen.

Seuraavassa taulukossa olen tiivistänyt diskurssien väliset erot:

Taulukko 4: Palomiesten tulkinta menneestä työstä eri diskursseissa

Jäsennettävät asiat	Elämäntapadiskurssi: ymmärrys työstä rakentuu 70- ja 80-luvun palomiestyölle	Työdiskurssi: ymmärrys työstä rakentuu yhteiskunnalliselle muutokselle
<i>Tulkinta menneestä työstä</i>		
70- ja 80-lukujen palomiestyö	menneen työn rakentaminen ”oikeana” palomiestyönä, missä työ rakentui kiireellisistä tehtävistä, asemapalvelusta, urheilusta ja yhteisöllisestä olemisesta	70- ja 80-lukujen työ historiana
90-luvun palomiestyössä tapahtunut muutos	käännepaikka: ”oikean” palomiestyön loppu	palomiestyön muuttuminen seurausta yhteiskunnan muuttumisesta
Työn tarkastelu- näkökulma	palomiehen näkökulma	yhteiskunnan näkökulma
Käsitys työyhteisöstä	työyhteisö stabiilina, hierarkkisena, työkokemuksen ja vanhempien palomiesten hegemoniana	työyhteisö heterogeenisena, ammatilliseen osaamiseen perustuvana, ammattimaisena toimintana
Diskursseissa rakentuva juonirakenne	tragedia	romanssi, jonka loppu jää auki
<i>Tarina</i>	<i>sankarista uhriksi -tarina</i>	<i>ammatillinen arki -tarina</i>
Tarinoiden sisältämät toimijoiden asemat ja niiden muutos	sankaripalomies muuttuu 90-luvun muutosten myötä muiden armoilla olevaksi uhriksi	palomiehet alkavat jäsentää työtään osana laajempaa kokonaisuutta

Diskursseissa rakentuu ja rakennetaan myös erilaisia toimijoiden asemia (myös subject position) (Foucault 1980, 1990 ja 2005; ks. myös Hall 1997, 54–61). Elämäntapadiskurssissa rakentuva tulkinta palomiestyön muutoksesta rakentaa 70- ja 80-luvun palomiehet ja palomiestyön sankarillisina oman työnsä hallinnasta päättävinä ja yhteisönsä arvostamina erikoismiehinä. Työ määrittyy elämäntavallisessa viitekehyksessä: työtä kuvataan esimerkiksi yhdessä viettettynä aikana, puuhailuna ja urheiluna. 90-luvulla työn sisällöt muuttuvat, tehtävien määrä lisääntyy ja työtahti muuttuu, mikä elämäntapadiskurssissa rakentuu menneen, elämäntavallisen työn lopuksi. Muutoksien tulkinta menneen työn näkökulmasta tuottaa palomiehet erilaisten asioiden armoilla oleviksi uhreiksi, joiden toimintamahdollisuudet kerrotaan

vähäisiksi. Diskurssin juonityypin voidaan ajatella rakentuvan tragedian mukaisesti: alkutilanteen sankari kohtaa käännekohdan (lama) ja häviää taistelun. Ainoa esitetty ratkaisu on paluu menneeseen työhön ja käytäntöihin.

Työdiskurssin 90-luvun muutosten tulkinta on erilainen ja lähtee yhteiskunnan ja ympäristön muutoksesta. Toisin sanoen pelastuslaitosta tarkastellaan sen toiminnasta ja yhteiskunnallisesta merkityksestä käsin, ei palomiehen näkökulmasta. Näkökulman laajeneminen tuottaa tuottaa diskurssissa tragediasta poikkeavan juonityypin, romanssin. Toisin sanoen omaa toimintaa aletaan tarkastella myös muiden toimijoiden näkökulmasta.

Ammatillinen arki -tarinassa palomiehen tehtäväksi muodostuu erilaisten yhteiskunnallisesti tärkeiden tehtävien hoitaminen, joille on tyypillistä se, että edellyttävät valmiuden ylläpitoa, voimaa sekä sisältävät ennakoimattomuutta. Sankarillisuuden mahdollistavia pelastustehtäviä on toki joukossa, mutta ei kovin tiuhaan. Tarina jää kuitenkin aineiston keruuhetkellä kesken. Toisin sanoen se, muodostuuko tasavertainen vuoropuhelu lopulta romanssiksi, ei paljastu aineistossani.

Luku 5

MITÄ ME TEHDÄÄN?

Aloittaessani työskentelyni Pelastuslaitoksella törmäsin käsitteeseen ”väärä hälytys” tai ”väärä keikka”. ”Vääriksi hälytyksiksi” kutsuttiin¹ yleisesti sellaisia hälytystehtäviä, joissa rakennuksessa sijaitseva auto-maattinen palovaroitin hälytti pelastuslaitoksen paikalle ilman, että kyseessä oli tulipalo tai muu onnettomuus. Aloin ihmetellä, missä suhteessa palomiehet määrittelivät hälytyksen vääräksi sekä sitä, olivatko kaikki väärät hälytykset yhtä väärää.

Muutoslaboratoriokokouksissa törmäsin puolestaan käsitteeseen ”turha keikka”. Turhiksi tai vääriksi keikoiksi nimeäminen koski ennen kaikkea nykyhetken työtehtäviä. Etenkin puhetta turhista keikoista käytiin Keskisuudessa laitoksessa, jolloin turhuuteen viitattiin yksinkertaisesti sanomalla, että keikka on ”selvästi” turha tai ”se tuntuu vaan niin turhalta” (KS131201, 712). Turhuus ei siis ole mitä tahansa, vaan jotakin tiettyä, kollektiivisesti jaettua. Puhe turhista keikoista pitää sisällään myös (kollektiivisen) jäsenyyksen ja ymmärryksen ns. oikeasta palomiestyöstä.

Keskisuudessa laitoksessa palomiehet viittaavat turhilla keikoilla ensisijaisesti sairaankuljetustehtäviin (vrt. Scott 2005). Sairaan-
kuljetustehtävät eivät ole pelastuslaitosten lakisääteisiä tehtäviä, mutta ne muodostavat niissä laitoksissa, jotka sairaankuljetusta hoitavat,

1. Käsite väärä hälytys löytyy myös esitutkimusvaiheeni havintomuistiinpanoista.

merkittävän osan tehtävistä. Sairaankuljetustoiminnan hoitamisella on pelastuslaitoksissa myös pitkät perinteet: varsinkin isoissa laitoksissa tehtäviä on hoidettu vuosikymmeniä. Palomiesten puheessa sairaankuljetustehtävät määrittävät aineistossani pääosin kuitenkin yhä toissijaisiksi pelastustehtäviin nähden.

Tehtävien lisääntyminen, uudentyyppisten tehtävien hoitaminen sekä uudenlaiset organisatoriset ratkaisut, ovat muuttaneet palomiestyötä kokonaisuudessaan. Seuraavassa olen tiivistänyt keski-suuren laitoksen sairaankuljetustehtävissä tapahtuneen muutoksen tarinaksi, joka pohjautuu palomiesten tekemiin oman työnsä historiaa käsitteleviin jäsenyksiin muutoslaboratoriokokouksissa:

Palomiehet kuvaavat 70- ja 80-luvuilla ambulanssityön olevan pääasiassa akuuttien pelastustehtävien hoitamista. Tehtävät ovat luonteeltaan poikkeuksellisia, ennakoimattomia ja vaativia. Työ on pääsääntöisesti lyhytkestoista ja keikkaluonteista, jossa palomiesparin tehtävänä on ensimmäisenä tehdä tilannearvio potilaan kunnosta, tehdä ensitoimenpiteet ja huolehtia potilas jatkohoitoon (vrt. Nyström 2005). Huomion kohteena on potilaan vointi, vammat ja diagnoosin tekeminen. ”Keikka” on ensisijaisesti toiminnallinen tehtävä, jossa on nopeasti yhdessä työparin kanssa päätettävä mitä tehdään ja miten. Tilanteessa palomiespari tutkii potilaan, tekee päätöksen diagnoosista ja aloittaa sen mukaiset hoitotoimenpiteet. Tämän jälkeen palomiespari tekee päätöksen jatkohoidosta. Koska päätökset tulee tehdä nopeasti, tilanteessa painottuvat palomiesten oma harkintakyky ja päätöksenteko.

Ambulanssityön kerrotaan muuttuvan 90-luvulla. Tehtävistä yhä osan muodostavat akuutit pelastustehtävät, mutta palomiesten roolin kuvataan muuttuneen. Palomiespari menee yhä ensimmäisenä kohteeseen, mutta hänen tukenaan on nyt lääkintäesimies, joka tekee tilanteessa ratkaisut ja kantaa vastuun. Palomiehet tekevät tilanteessa pääsääntöisesti lääkintäesimiehen määräämiä tehtäviä. Valtaosan tehtävistä kerrotaan muodostavan ns. kiireettömät tehtävät, joita ovat erilaiset siirtokuljetustehtävät, turvapuhelintehtävät ja tehtävät, joiden

kerrotaan johtuvan uusavuttomuudesta. Valtaosassa näitä tehtäviä palomiehiltä ei edellytetä enää potilaan diagnostiointia, koska diagnoosi on jo tehty muiden toimesta. Sen sijaan palomiesten tehtävänä on kuljettaa tai auttaa potilasta muilla tavoilla. Tehtävissä korostuvat vuorovaikutustaidot ja hoidollinen asennoituminen, ”oleminen” ja rutiininomaisuus. Kysymys ei ole enää niinkään pelastamisesta, vaan eri tavoin tuotetusta turvallisuudesta tai ”vain” ambulanssista yhtenä mahdollisena kuljetusvälineenä.

Kiireelliset tehtävät ovat yhä ennakoimattomia, mutta kiireettömistä tehtävistä osa tilataan ennakkoon tietyllä aikataululla suoritettavaksi. Keikat ovat siis yhä keikkoja, mutta ne tiedetään ennakolta. Palomiehiltä ei edellytetä tehtävissä samalla tavalla toiminnallisuutta kuin aiemmin. Tehtävien tekemistä määrittelevät monet eri tahot ja ne toteutetaan osana laajempaa verkostoa. Tehtävien laatua määritellään eri osapuolten välisillä sopimuksilla, joten ne eivät myöskään tältä osin ole ennakoimattomia.

Keikkojen turhuutta², vääryyttä tai oikeutta määritellessään palomiehet väittelevätkin siitä, mitkä työt kuuluvat palomiehille ja mitkä eivät sekä siitä, millaista työtä palomiestyön tulisi olla. Puhe turhista keikoista liittyy näin ollen myös palomiesidentiteettiin ja sen rakentumiseen.

Seuraavassa analysoin Keskisuuren laitoksen palomiesten sairaankuljetustehtäviä ja turhia keikkoja käsittelevää puhetta.

5.1. Turhat keikat

Sairaankuljetusasetuksessa (565/1994) on määritelty ensihoitoon kuuluvat toiminnot. Tiivistäen sairaankuljetustehtävä muodostuu tilanteen arvioinnista ja välittömän hoidon antamisesta sekä tarvittaessa potilaan

---

2. Käytän jatkossa valtaosin turhien keikkojen yhteydessä ”keikka” sanaa ”työn” tai ”tehtävien” sijasta, koska se on palomiesten itsensä keskustelussa käyttämä sana.

kuljettamisesta jatkohoitoon. Ensihoidon potilaita ovat sairastuneet ja vammautuneet potilaat, joiden elintoiminnot palautetaan, ylläpidetään tai turvataan. Lisäksi sairaankuljetukseen luokitellaan kuuluviksi potilaat, joiden kuljettaminen edellyttää erityisajoneuvoa ja joille on annettu tai kuljetuksen aikana annetaan ensihoitoa. Tälle kontekstille rakentuu virallinen ensihoidon paradigma, mikä osaltaan jäsentää myös palomiesten puhetta turhista keikoista.

Palomiehet määrittelevät turhia keikkoja aineistossani suhteessa ambulanssissa hoidettaviin potilaisiin, suhteessa pelastuslaitoksen solmimiiniin sopimuksiin sekä suhteessa järjestelmään (usein puhutaan sopimusten yhteydessä). Yleisempi konteksti puheelle rakentuu ambulanssityössä tapahtuneiden muutosten kautta. Seuraavassa palomies kertoo näkemyksensä ambulanssityön muutoksesta:

Esko: Kun tossa on miettinyt ja on ollut puhettakin, et silloin kun meikäläinenkin on aloittanut nää ambulanssihommat, niin täällä oli aivan erilaista. Voi sanoa, et se oli mielekästä. Siinä ei ollut tämmöstä turhaa roudaamista, minkä mä katon, et se ei kuulu meille. Sanotaan näin, et jos mä sanon itseäni palomieheksi, niin ne on tullut tähän lisää. Sit on miettinyt, et minkä takia tohon ambulanssihommaan on mennyt, niin silloin se antoi lisää tähän työhön. Mut ei se tänä päivänä, siis se on ihan rasite. Silloin suurin osa oli ihan oikeita keikkoja. Vaikka siellä niitä kakejakin oli, mutta siltikin. Siellä tämmösiä käveleviä mummoja ajetaan, niin kun taksia ajettais. (KS070202, 222)

Voidaan ajatella, että puhuja viittaa oikeilla tehtävillä kiireellisiin tehtäviin. Oikeiden tehtävien vastakohtaksi hän määrittelee tehtävät, jotka eivät kuulu palomiestyöhön ja jotka hän nimeää rasitteeksi. Tällaisiksi puhuja nimeää ”turhat ruodaamistehtävät”, kuten ”mummojen ajamisen”, jotka hän luokittelee taksikyydeiksi (ts. ei palomiestyöksi). Turhia keikkoja luonnehditaan myös puuduttaviksi (KS270302, 393–425) tai sellaisiksi taksikyydeiksi, ”joilla hammas heiluu, huumepotilas” (sama).

Keskeisiksi turhien keikkojen kriteereiksi puheessa tuotetaan tehtävän kiireellisyyden aste sekä hoidettavien potilaiden kunto / vammat.

Ambulanssin hoidettavaksi kuuluvat potilaat jaetaan puheessa pääsääntöisesti kahteen eri ryhmään. Ensimmäisen ryhmän muodostavat potilaat, jotka puheessa ”kuuluvat” tai heidät palomiesten puheessa oikeutetaan ambulanssin käyttäjiksi. Tällaisiksi seuraavassa otteessa palomiehet määrittelevät potilaat, joilla on akuuttia hoitoa vaativa vamma:

Ilari: Sosiaalitoimeen kuuluis tommonen..

Esko: Kyllähän me voidaan ajaa, mut pitää olla erillinen auto sitä varten, ei se oo sairaankuljetusta.

Ilari: Sitä mä tarkoitankin.

Teija: Onko määritelty ambulanssille lakisääteisesti jotakin. Mä laitan sen ihan omaksi.

Ilari: Niin, eikö siitä jonkunlainen liikennelupa pidä olla kaikenmaailman autoihin, jossa määritellään se, mitä se saa ajaa.

Esko: Istuvaa potilasta ei sais ambulanssilla kuljettaa.

Ilari: Luulis kun tossa kattoo -- -- mitä ne tommosia.

M+M: Ei saa, ei saa.

Roopo: Jossain on niin, et jos se on sairaankuljetusajoneuvo, niin potilas makaa tässä ja on yössä kiinni.

Esko: Puhumattakaan kävelemisestä.

Ilari: Se ei saa kävellä autosta. (KS131201, 496–515)

Keskustelu ambulanssille kuuluvista ja kuulumattomista potilaista käydään suhteessa sairauden tai vamman riittävyteen: onko vamma tai sairaus riittävän vakava estääkseen potilaan liikkumisen esimerkiksi kävellen. Ambulanssi erotetaan puheessa ns. ”erillisestä autosta”, jolla kuljetetaan potilaita, joiden vamma tai sairaus ei ole riittävän vakava. Riittävyttä määritellään esimerkiksi seuraavankaltaisen vastakkainasettelun kautta:

- kävelevä potilas vs. liikuntakyvytön potilas
- käsi kipeä vs. vakava vamma tai sairaus
- ambulanssi ainoa kuljetusvaihtoehto vs. mahdollisuus kuljettaa muulla kulkuvälineellä (KS271101, 1195–1207)

Puheessa riittävän vammautuneet ja sairaat potilaat oikeutetaan palomiesten hoidettaviksi ja muut – ”kaikenmaailman” potilaat puolestaan sosiaalitoimen hoidettaviksi. Puhe siitä, että ambulanssien tehtävänä on hoitaa A, B ja C-tehtävät toistuu useammassa kokouksessa (esim. KS150202, KS131201).

Turhiksi keikoiksi ja potilaiksi määritelläänkin sellaisten potilaiden hoitaminen tai kuljettaminen, jotka palomiesten näkökulmasta eivät ole (fyysisesti) ”riittävän” sairaita käyttämään ambulanssia. Tällaisia ovat myös siirtokuljetuspotilaat, joita yksi palomiestä kärjistäen kuvaa mummoina, jotka makaavat terveyskeskuksessa suu auki (KS270302, 394). Myös päihteiden käyttäjät (joita kerrotaan tosin kuljetetun aina ambulanssilla) ja turvapuhelimia käyttävät määritellään sellaisiksi, jotka eivät palomiesten näkökulmasta kuulu ambulanssien hoidettaviksi. Keikat eivät kuitenkaan itsessään määriyty palomiesten puheessa turhana tai sellaisina, joita ei pitäisi hoitaa, vaan tehtävän hoitamista ei pidetä palomiehelle kuuluvana. Puheessa palomiehelle kuulumattomina tehtävinä otetaan esille esimerkiksi mummon auttaminen pois vessasta (KS151101, 1461) sekä vanhusten hoito- ja hoivatyö (esim. KS131201, 675–836): ”pissat ja kakat housuissa kun mennään sinne – mä teen voileipiä” (KS220102) tai sellaisten potilaiden kuljettaminen, jotka

istuvat pyörätuolissa, joilla on saattaja tai jotka voisivat käyttää toista kulkuvälinettä (hammaslääkäriin kuljettaminen).

Palomiehet nimittävät kiireettömiä keikkoja ”mummokeikoiksi”, mitä kautta ”mummon” voidaan ajatella rakentuvan puheessa palomiehille kuulumattomien tehtävien symboliksi. Mummot määritellään rutiinien tai arjen kontekstissa: mummoihin viitataan toistuvien, ei kiireellisten tehtävien yhteydessä. Tehtäviin viitataan usein joko kuljetustehtävinä tai hoivatehtävinä, joissa palomies voi joutua tekemään myös intiimialueen tehtäviä (ns. dirty work: ks. tarkemmin esim. Tracy – Scott 2006; Hall – Hockey – Robinson 2007; Tedre 2007), mitkä ovat puolestaan perinteisesti olleet naisten tekemää hoivatyötä (ks. esim. Kinnunen – Korvajärvi – Kinnunen 1996; Korvajärvi 2007). ”Mummokeikka” määrittyy puheessa turhauttavana rutiinina, ei tekemisenä tai perinteisiä palomiestaitoja edellyttävänä (vrt. Scott 2005). Puheessa turhista keikoista potilas on aina mummo – vain yhden kerran pappa (ks. sivu KS131201, 725). Vastakohtana ”mummoille” palomiehet kertovat sodan aikana ja sodan jälkeen syntyneistä miehistä, jotka raahautuvat omin voimin joka paikkaan kävellen. Tai pyytävät kaveria viemään terveyskeskukseen, vaikka oikeampi osoite olisi jo sairaala. (KS131201, 798–804). Palomiehet rakentavat puheessaan eron myös kaupunkilaisten ja maaseudulla asuvien välille sen suhteen, miten herkästi ambulanssi soitetaan. Kaupunkilaiset määritellään puheessa turhansoittajiksi, kun taas maalla asuvien kerrotaan soittavan ambulanssin, kun on todellinen tarve.

Mummojen ohella turhiksi potilaiksi määrittyvät puheessa myös uusavuttomat, rahattomat sekä päihteiden väärinkäyttäjät. Uusavuttomat määritellään osaamattomuuden kontekstissa (haava sormessa, minkä johdosta kutsutaan ambulanssi, KS131201, 806). Rahattomat ja päihteiden väärinkäyttäjät sen sijaan määritellään lähinnä henkilöiksi, jotka ovat oppineet käyttämään järjestelmää hyväkseen (esim. KS271101, 1551).

Toinen näkökulma, josta turhia keikkoja ja potilaita rakennetaan, on pelastuslaitoksen tekemät sopimukset. Sopimukset määrittyvät puheessa asiana, joiden johdosta palomiehet joutuvat tekemään

tehtäviä, joihin ei ambulanssia tarvittaisi. Seuraava ote kuvaa tätä puhetta. Potilaana on jälleen mummo, jonka tällä kertaa tulee päästä hammaslääkəriin.

Roope: Sit yks juttu vielä: muualla Suomessa aluehälytyskeskuskin tekee tiettyä karsintaa. Jos AHK:hon soitetaan, et joku mummo pitäis viedä hammaslääkəriin – mä ihan karrikoin, mekin ollaan viety mummoja hammaslääkəriin – kyllä ei varmasti Helsingissä sanota, et odottakaa, kyl ambulanssi tulee.

Teija: Joo, siel on se kriteeristö erilainen, siel on vaan kiireelliset. Siellä sit yksityiset ajaa.

Esko: Joo joo, mut täällä tää laitos ajaa kaikki kyydit.

Kalle ja Seppo: Siit on tehty sopimus. Se on se tärke.

Ilari: Sama se on, jos yksityinen soittaa, et siltä tulee verta nenästä.

M+M: # Niin kyllä me lähdetään sinne..

Esko: ..niin kyl me lähdetään sinne, ei sanota, et pidä nenästä kiinni, jos se ei lopu, niin mene sairaalaan.

Roope: Joo, se on totta.

Esko: Tai jos sulla on kuumetta ollut kaks päivää, ei sanota, et ota Coldrexia ja jos se ei auta, mene lääkärin vastaanotolle. Sinne lähettään ambulanssi, sanotaan vaan et odottakaa hetki, kyl pojat tulee. (KS151101, 1366–1382)

Voidaan ajatella, että tehtävät, joissa hoidetaan nenäverenvuotoa tai kuumetta, määrittävät otteessa ambulanssityöhön kuulumattomiksi, mutta sopimusten seurauksena niitä on pakko tehdä. Tehtäviä kuvataan

jokapäiväisinä nenäverenvuotoina ja toimijoiksi puheesta erottuvat ”pojat” eli palomiehet, ”tää laitos” ja muut pelastuslaitokset. ”Pojat” eivät määriyty aktiivisina ja ajattelevina toimijoina, vaan olosuhteiden pakottamina ja tehtäviä ”vain” suorittavina. Oma pelastuslaitos on se, joka solmii sopimukset, joissa määritellään, että nenäverenvuototehtävätkin kuuluvat ambulanssin hoidettaviksi. Muut laitokset määrittyvät oman laitoksen vastakohtiksi. Sopimusten mukaiset tehtävät nähdään perustuvan rahan tekemiseen kun taas kiireelliset tehtävät siihen, että potilas on kuljetuksen tarpeessa (KS271101, 1332–1356). Vasta-argumentin lähtökohtana ovat sopimuksessa sovitut asiat eikä se, millaisesta tehtävästä on kysymys.

Myös sopimusperustaiset turvapuhelintehtävät luokitellaan kuuluviksi turhiin keikkoihin. Turvapuhelintehtävät ovat uudentyypisiä tehtäviä, joissa vanhus, liikuntarajoitteinen tai rannekkeen omistava henkilö voi hälyttää palomiehet auttamaan itseään turvarannekkeensa avulla. Tehtävät poikkeavat ns. perinteisestä palomiestyöstä merkittävästi. Seuraavassa otteessa palomiehet kuvaavat turvapuhelintehtäviä:

Esko: Ne turvapuhelin -- --

Ilari: Mummon pitsit oikasemaan seinältä.

...

Esko: # Se tuntuu vaan niin turhalta.

M: Tuntuu joo.

Teija: Mikä siinä tuntuu turhalta?

Esko: Joskus kun pitää niitä pissattaa ja oottaa kun ne kakalla on..

Ilari: Se on hoivatyötä.

Esko: Se on toinen asia jos ne on .. siellä pitäis jonkun toisen käydä ja sitten soittaa meille, jos siellä tarvitaan.

Ilari: Niin kun tääkin paapa mikä vietiin viimeks kotiin, muistaks (nimi poistettu, TM), kun sille piti vaihtaa pyjamat ja kaikki päälle. Onko se nyt ambulanssimiesten hommaa? (KS131201, 698–725)

Kolmantena turhuutta tuottavana asiana palomiehet puhuvat järjestelmästä, jolla viitataan puheessa milloin sopimusten kautta syntyviin erilaisiin käytäntöihin, milloin pelkästään lähetteisiin. Puheessa kerrotaan ambulanssissa työskentelevän palomiehen päätösvallan kaventumisesta: jos potilaalla ”on lähete, mä ajan” (KS151101:30): ambulanssin tarpeellisuuden on määritellyt ennakkoon jo joku toinen. Järjestelmä rakentuu palomiesten puheessa asiaksi, jossa toimitaan tietyillä tavoilla riippumatta siitä, onko toiminta lopputuloksen kannalta järkevää vai ei. Seuraavassa esimerkissä mummolla on vaihteeksi jalka poikki:

Esko: En tiedä noista, mutta mun mielestä suurin -- näissä turhissa keikoissa on tää systeemi ja järjestelmä itse, tää omalääkärijärjestelmä. Mummolla on jalka poikki, mä tiedän et se poikki, terve järki sanoo mulle, et mä veisin keskussairaalaan, se ruuvataan ja kipsataan ja laitetaan, mummo pääsee kotiin, yks kyyti, naks. Mutta ei, systeemi sanoo omalääkäri, mä vien sen omalääkäriin: omalääkäri katsoo, joo, poikki se on, ei täällä voida tehdä mitään, viedään terveyskeskukseen kuvattavaksi, viedään sinne, sit ne kuvaa sen, joo, jalka poikki, kuvat on tässä, me ei voida tehdä täällä mitään, viekää keskussairaalaan, siellä ne korjaa Yks kyyti poiki kolme kyytiä. Tää on se iso systeemi. (KS220102, 20)

Järjestelmää kuvaavassa puheessa hälytystehtävien tekijä määritellään kahdella tavalla: on ”mä” tekijä, joka tietää, miten tehtävä järkevimmin hoidettaisiin, mutta jonka järkevän toiminnan järjestelmä estää. Toisena on ”mä” tekijä, joka toimii järjestelmän edellyttämällä tavalla (ja toisen ”mä” tekijän mukaan järjettömästi). Lisäksi järjestelmä

laajentaa tekijöiden ja toimijoiden joukkoa. Enää ei ole kysymys pelkästään työstä ja sen tekemisestä eri toimijoiden kesken, vaan tekemistä määrittävät myös toimijoiden keskinäiset, sopimuksilla sovitut tehtävät ja suhteet.

5.2. Turhat ja oikeat palomiestyöt eri diskursseissa

Keskustelua turhista keikoista voidaan jäsentää elämäntapa- ja työdiskurssien avulla. Eri jäsentämisentapojen, diskurssien, väliset erot tulevat näkyväksi seuraavassa otteessa, jossa palomiehet puhuvat siitä, onko C74 -tehtävä (koodi tarkoittaa heikentynyttä yleistilaa) luokiteltavissa turhaksi vai ei. Otteen alussa Pekka ja Esko esittävät keikkaesimerkkejä, joita he jäsentävät elämäntapadiskurssin avulla:

Pekka: Toi on niin monimutkainen..niin kun joku tollainen C-keikka esimerkkinä vaan, joku C7, en tie onko siinä sellaista mut kun neljältä yöllä tulee C74 keikka meille...

Esko: Se on se --, heikentynyt yleistila -- -- -- Se menee haastatteleen sitä mummoa, se sanoo, et se on ollut kolme viikkoo kipeenä, on ollut vähän nuhaa kolme viikkoo, ja nyt se saa päähänsä, et neljältä yöllä pitää päästä lääkäriin, eihän se oo, ei varmasti oo sellainen asia, et sen pitäis nyt tapahtua. Se olis voinut hoitaa sen päivällä monta viikkoo sitten tai odottaa aamuun. Tää oli niin kun esimerkki. Tällaisten kanssa me painitaan koko ajan. (KS271101, 1221–1223)

Ote alkaa puheenvuorolla, jossa Pekka alkaa kertoa yhdestä keikka-tilanteestaan (keikka meille). Toinen palomies jatkaa, mutta tekijä muuttuu: Esko kertoo kuinka palomies (se) tekee erilaisia asioita. Voidaan ajatella, että puhetapa muuttaa palomiehen toiminnan osal-

listujasta ikään kuin toiminnan olosuhteiden uhriksi tai kohteeksi, jolloin puheesta tulee rutiinitehtävän yleisempi kuvaus. Tällöin palomiesten asema rakennetaan arvostelukyvöttömän (nuha), itsekkään (soittaa ambulanssin yöllä) ja impulsiivisen (saa päähänsä) mummon toiminnan kohteeksi. Viimeisessä lauseessa palomies käyttää ”me”-muotoa, jolloin toimijoiden joukko rakentuu sairaankuljetusta tekeviksi. Potilaasta, mummosta, puhutaan suhteessa tämän vammoihin ja tarvittaviin hoitotoimenpiteisiin. Potilaat ovat tavallaan ”materiaa” siinä missä sammutettavat tulipalotkin – potilaiden sairaus tulee todeta ja hoitaa nopeasti. Tehtävän suorittamiseen tarvitaan erilaisia välineitä kuin tulipalojen sammuttamiseen, mutta periaatteessa kyseessä voidaan ajatella olevan logiikaltaan samanlainen tehtävä. Tarina kerrotaan palomiehen näkökulmasta, joka joutuu lähtemään mummon takia tehtävään kesellä yötä.

Keskustelu jatkuu, mutta Kalle ja Seppo jäsentävät edellisiä keikkaesimerkkejä työdiskurssissa, jossa ”mummo” rakentuu elämäkokemuksen ja tilannearvioinnin tekemiseen liittyvien asioiden kautta:

Kalle: Siinäkin monesti jos rupee ajattelemaan mummoakin. Tällainen, joka on ollut kolme viikkoa kipee, niillä voi olla tietyllä lailla se kipukynnys itellä: sitten kun se menee tiettyyn vaiheeseen. Pitää ottaa huomioon, että se on valvonut.

Seppo: Se yö on muutenkin vähän herkkä aika.

Kalle: Yö on muutenkin herkkä aika. (KS 271101, 1226–1230)

Puheessa ”mummoille” rakennetaan päinvastainen positio kuin elämäntapadiskurssissa: mummot määrittävät nyt sellaisina, jotka eivät turhaan ambulanssia soita. Ja vaikka näin ei olisikaan, voi syy löytyä olosuhteista: syy hälyttämiseen saattaa olla valvomisessa ja sen johdosta tapahtuneesta väärinarvioinnista tai johtua vuorokaudenajasta – ”se yö on muutenkin vähän herkkä aika”. (KS271101, 1226–1230) Työdiskurssissa ambulanssitehtävää tarkastellaan laajemmassa kontekstissa eli

suhteessa ”mummon” elämänkaareen, olosuhteisiin ja hälytysajankoh-
taan. Kyse ei myöskään ole enää diagnoosista, joka tehdään heti, tässä
ja nyt, vaan pitemmästä prosessista, johon vaikuttavat monet tekijät.

Yksi turhien keikkojen yhteydessä usein toistettu keikka liittyi
sellaisiin potilaisiin (ns. Kaket), jotka käyttävät ambulanssia saadakseen
ilmaisen kuljetuksen kaupunkiin. Seuraavassa otteesta turha keikka - ja
tässä tapauksessa ennen kaikkea turhaksi määritelty potilas – muuttuu
oikeaksi keikaksi ja potilaaksi. Potilaan kerrotaan loukkaantuneen
vakavasti ja olevan tehohoidossa. (KS131201, 19– 9)

Ville: # Nyt se ei soittanut itte.

Kalle: Tietysti siinä voi ajatella, et paskanko sillä on väliä et se onkin
siinä mut..

Esko: Itelleenhän se on tehnyt hallaa koko aika, kun se soittelee noi-
ta.

Kalle: Nyt se ei soittanut itte kyllä tätä hommaa, sil on aivonesteet pihalla,
se ei itte oo soittanut.

Esko: -- -- -- se halus et oltais menty sen kotiin (kauempana keskustasta,
TM) hakemaan sen lääkkeitä ja sitten katkolle, tämmösiä juttuja on
(KS131201)

Työdiskurssissa tilanteen ja potilaan ”oikeutta” perustellaan tämän
tilan vakavuudella, mistä kertoo myös se, että potilas ei soittanut itse
häätäpuhelua. Myös se, että potilaalle lopulta kävi huonosti, voidaan
ajatella perustelevan sitä, että alun perinkään ei ollut kyse ”turhasta”
potilaasta. Sen sijaan elämäntapadiskurssissa potilas määritellään yhä
turhana siitä syystä, että tämä on toistuvasti käyttänyt ambulanssia
väärin. Ambulanssin väärinkäyttämisen voidaan tulkita tarkoittavan
myös palomiesten väärinkäyttämistä, jolloin väärinkäyttämisestä tulee
henkilökohtaista, ei yleistä. Puhe sisältää ajatuksen, että ambulanssi

tulee soittaa vain silloin kun on todellinen hätä. Jos ambulanssia soittaa muuhun tarkoitukseen, on itse vastuussa siitä, jos ambulanssi ei tulekaan, kun hätä on todellinen.

Diskurssien välinen ero kulminoituu pitkälti näkökulmaan, josta palomiehen tekemää keikkaa tarkastellaan. Yhden esimerkin tarjoaa puhe, jossa rakennetaan tapoja suhtautua hälytyskeskuspäivystäjien työhön.

Kalle: Mut ajatelkaa jos se on umppari. Jos se umppari on puhkeemassa silloin justiin yöllä, sitten päivystäjä sanoo, et odota aamuun asti, ja se puhkeekin. Ketäs sit ottaa vastuun.

M+M: Niin, mmm, se on totta.

Roope: Nää on tämmösiä juttuja, aika vaikee on mennä niitten pöksyihin.

Pekka: Joo-o, sitä ei voi missään nimessä..

Kalle: Niin, ne on aika kenkkujakin tilanteita.

Ilari: Miksei ne mee taksilla sitten?

M: Niin no, se nyt..

Esko: Tai mene omalla autolla, jos se on ollut kaks päivää kipee, niin..

M: Jos se on niin kipee, et..

Ilari: -- -- sielläkin käveli rullaattorilla autoon.

Kalle: Joo-o, niin käveli, en mä nyt ajattele -- tämmösiäkin tilanteita varmaan on, et kun sillä kaks päivää ollut vatta kipee, sit se tuleekin

helvetin kipeeksi, se soittaa ambulanssin, nyt hänen pitää saada ambulanssi, niin se voi ilmoittaa sen tonne, et on ollut kaks päivää vatta kipee, sit ne sanookin, et odota aamuun, mee omalääkäriin. Sitten umppari puhkeekin.. (KS131201, 17)

Elämäntapadiskurssissa lähtökohtana on, että potilaan kunto ei ole ”riittävän” huono ambulanssin tilaamiseen ja näin ollen tämä määrittyy ns. turhaksi keikaksi (voisi mennä hoitoon taksilla tai autolla). Palomies puolustaa näkemystään myös sillä, että potilas on ollut pitempään kipeänä, joten hoitoon tulisi pystyä hakeutumaan omatoimisesti. Työdiskurssissa hälytyskeskuspäivystäjän työtä sen sijaan tarkastellaan palomiesten työstä erillisenä – tässä tapauksessa riskien näkökulmasta. Tehtävän tarkasteleminen hälytyskeskuspäivystäjän näkökulmasta liittyy hälytyskeskuspäivystäjät samaan ongelmakenttään palomiesten kanssa: potilaat ovat muuttuneet ja yhteiskunta on muuttunut, minkä seurauksena pelkän lyhyen puhelinkeskustelun perusteella on vaikea tehdä kielteistä päätöstä ambulanssin lähettämisestä. Hälytyskeskuspäivystäjät rakennetaan osaksi toimijoiden ketjua, mutta elämäntapadiskurssista poiketen heille rakennetaan puheessa itsenäinen, palomiehistä erillinen asema ja tehtävä.

Elämäntapadiskurssissa rakentuvaa asennetta hälytyskeskuspäivystäjien työtä kohtaan voidaan tarkastella työn hallinnan ja kontrollin näkökulmasta. Tällöin kyse voidaan ajatella olevan siitä, että palomiehet ovat menettäneet osan työnsä hallinnan välineistä hätäkeskuspäivystäjille ja kaipaavat tätä asemaa takaisin. Puheessa hätäkeskuspäivystäjien kuvataan tekevän valintoja ja karsintaa palomiesten ulottumattomissa, myös palomiesten vallan ja ”oikeamman” tiedon ulottumattomissa.

Puheessa otetaan myös toistuvasti esille se, miten nykytyössä ei hyödynnetä palomiesten ammattiosaamista, eikä panosteta ammattiosaamisen lisäämiseen – ”kyytiä vaan pitää ajaa” (esim. KS 220102). Puhetta voidaan tarkastella oppimisen kontekstissa. Tällöin elämäntapadiskurssissa osaaminen rakentuu kokemukselle ja vastuun saamiselle/ottamiselle. Ajattelumallissa tekeminen opettaa. (KS070202, 28)

Työdiskurssissa ammatillinen osaaminen rakennetaan ensisijaisesti opiskelun kautta. Oppimisen kerrotaan tapahtuvan ohjatusti, perustuen tiettyihin sääntöihin ja tehtävärajauksiin. Perusteena on, että ihmisen hoitaminen on erilaista ja edellyttää erilaisia taitoja ja osaamista kuin materian kanssa työskenteleminen. Jokainen tilanne on ikään kuin uusi. Puheessa peräänkuulutetaan toisenlaista toimijuutta, joka rakentuu teoreettisen tiedon ja kokemuksen vuoropuhelulle ja erilaisille oppimisen menetelmille.

5.3. Mikä on ambulanssin tehtävä yhteiskunnassa?

Turhista keikoista käydään keskustelua myös suhteessa siihen, mikä ylipäätään on ambulanssin tehtävä yhteiskunnassa. Aineistossani tämä näkyy puheena siitä, milloin päätös ambulanssin kutumisesta tulisi tehdä suhteessa kahteen eri paikkaan: ambulanssin kutuminen yleiselle paikalle (esim. kadulla makaa ihminen) tai ambulanssin kutuminen mielenterveyspotilaan kuljettamiseen paikasta toiseen. Lisäksi palomiehet pohtivat ambulanssin yhteiskunnallista tehtävää puhuessaan siitä, ketkä ambulanssin ylipäätään hälyttävät kohteeseen.

Elämäntapadiskurssissa palomiehet kertovat, miten ihmiset soittavat ambulanssin siitä syystä, etteivät osaa yksinkertaisimpia asioita itse. Diskurssissa tällaiset ihmiset luokitellaan uusavuttomiksi. Ambulanssin kerrotaan olevan ensimmäisen, joka soitetaan paikalle, kun havaitaan jotakin tavallisesta poikkeavaa kuten että joku esimerkiksi makaa kadulla. Seuraavassa otteessa palomiehet rakentavat kritiikkiään suhteessa kolmeen asiaan: mennyt aika vs. nykyaika, ihmiset hälyttävät väärän viranomaisen paikalle sekä ihmiset toimivat väärin hälytystilanteessa:

Ville: Uusavuttomat on sellaisia, jotka soittelee kyllä. Vähän on pieni haava sormessa niin ambulanssi paikalle. Kännykkä kädessä, 112 ei maksa mitään.

Ilari: Tänä päivänä jos joku juoppo makaa kadulla, niin joku sivullinen soittaa ensimmäisenä ambulanssin.

Teija: Niin, nää on nää -- --

M+M: Joo, kyllä.

Esko: Nyt kun oli ne pikkujoulut viime viikolla keskiviikkona, niin kolme niistä yökyyeistä me annettiin suoraan poliisille.

Kalle: Mut kyllähän ne tekee oikein, kun ne soittaa -- --

Esko: Mut voishan ihmiset käydä kysymässä, et mikä niillä on hätänä. Ei niillä ollut yhtään mitään.

Kalle: Sitten on taas tää yhteiskunta, kun tuolla kaikennäköisiä hörhöjä makaa joka paikassa, mitä ne on sit polttanut. Millaisessa mielentilassa ne on just silloin kun niitä menee herättelemään.

Seppo: Siinä on justiin näitä, ne on aina -- kenkkuja tilanteita..

Roope: Ei sitä tiedä mitä siellä makaa, ei sen tartte olla -- --

Esko: Mutta kysyä voi. Sitähän ihmiset ei tee, et ne menis kattoon mikä siel on hätänä. Ne kattoo toiselta puolelta toria, et tuolla sadan metrin päässä makaa joku.

Kalle: Se voi olla et ne pelkää sitä tilannetta yksinkertaisesti. Ei sen tartte olla sitä. Ne pelkää vaan mennä kattoon, jos sille tosiaan oliskin sattunut. Tiet sä, ne pelkää sitä sillä lailla. Tavallinen ihminen reagoi

vähän eri tavalla tommoseen hommaan. Ei voi oikein.. teillä, jotka häärrätte siellä, haette niitä ambulanssilla, on aika lailla erilaisia ajatuksia päässäne kuin niitten päässä. (KS131201, 806–828)

Menneestä ajasta ei kerrota suoraan, vaan se rakentuu nykyajan vastakohtaksi. Eli jos nykyään ambulanssi kerrotaan soitettavan sormessa olevan haavan vuoksi tai koska soittaminen on helppoa, voidaan päätellä, että ennen puhujan mielestä ei ollut näin. Toiseksi hälytyspuheluiden soittajat määrittivät uusavuttomiksi sitä kautta, että he eivät tiedä, kuka on asiaa hoitava viranomainen. Kolmanneksi ambulanssi kuvataan soitettavan paikalle ilman, että tarkistetaan, mistä on kyse. Elämäntapadiskurssissa ambulanssin tehtäväksi voidaankin päätellä tiettyjen – erityisesti pelastustoimeen kuuluvien – erityistilanteiden hoitaminen ja se kutsutaan paikalle, kun tämä erityistarve on varmistettu.

Työdiskurssi jäsentyy puolestaan ajatukselle, että on oikein, että ihmiset soittavat apua sekä sille, että yhteiskunta on muuttunut turvattommaksi: ohikulkija ei voi olla varma, miten maassa makaavat potilaat reagoivat kyselijään. Ambulanssissa työskentelevät määrittellään puheenvuorossa työntekijöiksi, jotka jatkuvasti hoitavat kaikenlaisia ihmisiä ja sitä kautta osaavat myös toimia esimerkiksi päihteitä käyttäneiden kanssa. Puhuja määrittelee ambulanssissa työskenteleville erilaisten – ja uhkaavienkin – tilanteiden hoitamisen rutiiniksi toisin kuin ohikulkeville avunsoittajille.

Myös toisessa otteessa käsitellään ambulanssityön roolin muuttumista. Yksi palomies kertoo tehtävästä, jossa masennuspotilas vietiin saattajan kanssa ambulanssilla sairaalaan. Hän toteaa, että potilas olisi voitu viedä linja-autolla. Puhuja määrittelee tehtävän turhaksi, koska potilaalla oli saattaja ja potilas ja saattaja odottivat ambulanssia ulkona. Tästä syystä puhuja toteaa, että potilas ei olisi tarvinnut ambulanssia. Sen sijaan työdiskurssissa keikkaa tarkastellaan saattajan tai hälyttäjän näkökulmasta: ”Ihmiset hakee ambulanssista turvaa. Ne kattoo sitä vähän eri silmin kuin te.” (KS131201, 780–782) Samalla palomies rakentaa palomiesten erityisyyttä erityisosajina viittaamalla palomiehen osaamiseen ja kokemukseen erilaisista tehtävistä (vähän eri silmin katsominen).

Voidaan ajatella, että työdiskurssissa ambulanssin rooli rakentuu erilaiseksi kuin elämäntapadiskurssissa. Kyse ei ole vain siitä, että hätätilapotilas saadaan hoidettua tai kuljetettua hoitoon asianmukaisesti, vaan puhuja rakentaa ambulanssitoiminnan yhdeksi turvallisuutta kansalaisille luovaksi toimijaksi. Ambulanssin tehtäväksi määrittyy tällöin ennen kaikkea ihmisten palveleminen (vrt. Alasuutari 1996). Paitsi turvan tuottaminen, ambulanssi määritellään työdiskurssissa myös tahoksi, joka auttaa, kun kukaan muu ei enää auta. Diskurssien erot tulevatkin näkyväksi puheessa, jossa keskustellaan tehtävistä, joissa asiakas on kutsunut ambulanssin siitä syystä, että hänellä ei ole muutoin rahaa mennä terveyskeskukseen (esim. KS271101, 1229–1223).

Voidaan ajatella, että tehtävä määrittyy elämäntapadiskurssissa turhaksi myös, kun tehtävä on jo ikään kuin hoidettu toisen viranomaisen toimesta. Palomiesten tehtäväksi ei tällöin määrity ”jatkohoita” tai tehdä tehtäviä, jotka jo ovat ”hoidossa”, vaan sen sijaan olla ensimmäisenä kohteessa ja huolehtia akuutista ensiavusta tai vastaavasta. Sen sijaan tehtävä ei määrity työdiskurssissa turhaksi, koska se määritellään asiakkaan tarpeen ja tilanteen kautta. Asiakkaalla ei saata olla muuta vaihtoehtoa päästä terveyskeskukseen.

Palomiesten puheesta on erotettavissa eri diskurssissa rakentuvat erilaiset tavat jäsentää ambulanssityön yhteiskunnallinen tehtävä. Elämäntapadiskurssissa ambulanssin tehtävänä on hoitaa kiireelliset ja akuutit tehtävät: ambulanssityö on nopeaa toimintaa ja tilanteita, ensiapua. Sen sijaan työdiskurssissa ambulanssin tehtävä on laajempi: ambulanssityö on turvallisuustyötä, jossa hoidetaan erilaisia potilaita, tilanteita ja kuljetuksia, jotka edellyttävät kokemusta ja erityisosaaamista.

5.4. Yhteenveto

Turha keikka ei ole pelkästään suomalaisten palomiesten käyttämä käsite. Myös kansainvälisissä tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota turhiin keikkoihin (bullshit call) (Tracy – Myers – Scott 2006, 295; Scott 2005; myös Scott – Myers 2005, 74; Scott 2005). Juuri ambulanssikeikat on mainittu yhtenä turhien keikkojen ryhmänä myös kansainvälisessä palomiehiiä koskevassa tutkimuksessa. Tutkimuksessa on esitetty, että turhat keikat ovat palomiehille emotionaalisesti vaikeampia käsitellä kuin esimerkiksi traumaattiset hälytyspuhelut. Tämän on puolestaan katsottu johtuvan siitä, että ambulanssikeikat tarjoavat harvemmin palomiehille mahdollisuuden toteuttaa ”palomiesidentiteettiään, joka rakentuu kovuudelle, sankaruudelle, lujuu-delle ja äärettömyydelle” (Scott 2005, 103).³ Voidaan ajatella, että tehtävän nimeäminen turhaksi voi olla myös yksi tapa ottaa haltuun tai torjua muuttunutta työtä. Toisaalta se voi olla myös tapa vastustaa muutoksia.

Tämän luvun tarkoituksena on ollut avata palomiesten identiteetistä käymää keskustelua suhteessa palomiestyöhön Keskisuudessa laitoksen turhia keikkoja koskevan puheen avulla. Omassa aineistossani puhe turhista keikoista liittyy 90-luvun muuttuneeseen palomiestyöhön. Puhuessaan turhista keikoista palomiehet määrittelevät sitä, mikä on oikeaa ja mikä turhaa tai väärää palomiestyötä. Toisin sanoen sitä, mitä tehtäviä palomiehen tulisi suorittaa, mikä on palomiehelle kuuluvaa työtä. Samalla keskustelussa jäsennetään myös sitä, ketkä ovat oikeita ja väärä asiakkaita ja mikä ylipäätään on ambulanssien tehtävä yhteiskunnassa.

Puhe turhista keikoista liittyy identiteettiin ja sen rakentamisen pohdintaan kahta kautta. Ensimmäinen näistä on identiteetin rakentamisen perustan hahmottaminen historiallisena (ks. tarkemmin luku 1.5.). Toisin sanoen nykyhetken tulkinta omasta työstä ja sen sisältä-mistä toimijan asemista rakentuu tulkinnalle menneestä toiminnasta.

---

3. Myös kiusalla tehdyistä virrehälytyksistä löytyy tutkimusta. (ns. nuisance calls) (Scott – Myers 2005, 74).

Tämän tulkinnan kautta rakennetaan jäsenystä nykytyöstä ja sen sisältämistä jännitteistä. Yksi tapa tulkinnan rakentamisessa on erottaa uudet työtehtävät aiemmista tehtävistä nimeämällä ne uudelleen. Nimillä voidaan kertoa myös siitä, miten tehtäviin suhtaudutaan tai mitä niistä halutaan ajateltavan. Turha keikka -nimityksen voidaan ajatella kertovan siitä, että tehtävä on palomiesten näkökulmasta palomiehille väärä. Tämä puolestaan määrittelee sitä, mikä on oikeaa palomiestyötä ja sitä kautta sitä, mitä palomiesten tulisi tehdä ja millaisia palomiehet ovat eli palomiesidentiteettiä.

Keskustelu turhista keikoista jäsenyyä elämäntapa- ja työdiskursioiden välisenä ja eri diskursseissa palomiestyö, asiakkaat ja yhteiskunnallinen tehtävä poikkeavat toisistaan. Seuraavassa taulukossa olen esittänyt erilaiset jäsentämisen tavat tiivistetysti:

Taulukko 5: Turha ja oikea palomiestyö

Käsitys palomiestyöstä		
Oikea palomiestyö	kiireelliset hälytystehtävät	tehtävät, jotka on sovittu palomiesten hoidettaviksi
Turha palomiestyö	ei riittävän sairaat potilaat, ei akuuttia avun tarvetta (kiireettömät), kuljetustehtävät, uusavuttomuudesta johtuvat tehtävät, systeemin väärinkäyttäjien tuottamat tehtävät,	ei ole turhia palomiestöitä
Suhde keikkoihin/tehtäviin	henkilökohtainen	rakenteellinen
Suhde asiakkaisiin/potilaisiin	potilaat / asiakkaat materiana (vrt. tulipalo)	potilaat /asiakkaat inhimillisinä, joiden vaivat moninaisia ja vaikeasti diagnostisoitavia
Tehtävät perustuvat	sopimukset, järjestelmä, nettobudjetointi, uusavuttomuus, hyväksikäyttö	yhteiskunnallinen muutos
Työn tarkastelu-näkökulma	palomiehen	yhteiskunnan, organisaation, toiminnan
Ambulanssin yhteiskunnallinen tehtävä	akuuttien kiireellisten potilaiden hoitaminen ja kuljettaminen jatkohoitoon	luoda turvallisuutta ja hoitaa sovitut tehtävät

Palomiesten puhetta turhista keikoista voidaan tarkastella kolmesta näkökulmasta käsin. Ambulanssityöstä puhutaan ammatillistumisen viitekehyksessä, jolloin ambulanssityö määritellään erityisosaamista ja ammattitaitoa edellyttäväksi työksi, jota ei voi tehdä kuka tahansa. Puhe rakentuukin ajatukselle palomiestyön erityisyydestä ja erityispiirteistä: koska palomiesten tehtävänä on tehdä erityistehtäviä, niin myös sairaankuljetuksessa palomiehet määrittyvät erityistehtävien hoitajiksi (vrt. Scott 2005). Muiden tehtäväksi määritellään rutiinitehtävien hoito. Esimerkiksi sosiaalitoimen tehtäväksi palomiesten puheessa määritellään rutiinitehtävät sekä potilaat, joiden vammat ovat vähäisempiä tai joilla ei ole akuuttia hoidon tarvetta.

Palomiesten puhetta ambulanssiin kuulumattomista potilaista ja keikoista voidaan tarkastella myös maskuliinisuuden rakentamisen viitekehyksessä. Tällöin palomiesten voidaan ajatella pitävän palomiehille kuuluvina tehtävinä sellaisia tehtäviä, jotka tukevat palomiesten omia käsityksiä itsestään vahvoina ja maskuliinisin pelastajina. Sen sijaan tehtävät, jotka edellyttävät hoivaan ja feminiinisyyteen liitettyjä tehtäviä, luokituvat puheessa palomiehille kuulumattomiksi. (vrt. Tracy – Scott 2006; Scott 2005; Desmond 2005; ks. myös Baigent 2001.) Myös tulta on tarkasteltu maskuliinisuuden viitekehyksessä. Tuli on luokiteltu maskuliiniseksi yhteyksissä, jossa se on yhdistetty valtaan, kuumuuteen ja energiaan (Cooper 1995). Valtaosa ambulanssitehtävistä on ns. rutiinitehtäviä, joten he vain harvoin tarjoavat valtaan, kuumuuteen tai energiaan liittyviä kokemuksia.

Etenkin elämäntapadiskurssissa puhetta turhista keikoista voidaan tarkastella myös edunvalvontapuheena. Tällöin puhe rakentuu sen osoittamiselle, että nykytehtävät ovat palomiehille vääriä. Samoin puheessa korostetaan työn liukuhihnaisuutta sekä sitä, että työtä tehdään rahan tekemisen tähden. Tämän voidaan puolestaan ajatella sisältävän ajatuksen siitä, miten ennen tehtäviä ei tehty rahan, vaan (aidon) pelastamisen tähden.

Palomiehet jäsentävät aineistossani tehtäviään kahdella eri tavalla. Jäsennyksen tavat näyttäisivät tarjoavan erilaisia palomiesidentiteetin ”rakennuspuita” (vrt. Alasuutari 1996, 34). Elämäntapadiskurssissa

palomiestyötä ja -identiteettiä rakennetaan pääsääntöisesti suhteessa kiireellisiin hälytystehtäviin, kun taas työdiskursseissa palomiestyötä ja -identiteettiä rakennetaan suhteessa yhteiskunnalliseen muutokseen.

Luku 6

KEITÄ OVAT ”ME”?

Tutustuessani palomiestyöhön vuonna 1999 minulle annettiin ensimmäisenä päivänä palomiesten varusteet, vietiin pelastuslaitoksen tornin alatasanteelle kahden letkulaukun kanssa, puettiin savusukellusvarusteisiin ja käskettiin kapuamaan varusteet päällä ja letkulaukkuja kantaen portaat ylös torniin. Jo lyhyen kapuamisen jälkeen totesin tehtävän mahdottomaksi. Savusukellusmaskia irrottaessani kanssani ollut palomies totesi, että ”tällaista meidän arkemme on ja tällaisia me palomiehet olemme”. Demonstraation yhtenä motiivina oli varmasti palomiestyön esitteleminen, mutta samalla se voidaan nähdä myös esityksenä palomiestyöstä. Yhtenä tavoitteena saattoi olla tuoda esiin palomiesten ja ”muiden” välistä eroa.

Keskusteluissa palomiesten kanssa törmää joskus jyrkkiin mielipiteisiin siitä, millaisia ”muut” ovat suhteessa ”meihin”, palomiehiin. ”Muut” ovat milloin samassa pelastuslaitoksessa työskenteleviä, milloin samaa työtä tekeviä, milloin muita viranomaisia. Mielipiteet hämmentävät varsinkin, kun työvuoron aikana palomiehet eivät juurikaan ole tekemisissä muiden kuin omaan työvuoroon kuuluvien kanssa. Etenkin tämä pätee isoissa pelastuslaitoksissa. Eniten hämmentystä aiheuttaa negatiivinen suhtautuminen sopimus- ja vapaa-palokuntalaisiin, jotka osallistuivat samojen tehtävien hoitamiseen ja ovat olennainen osa pelastustoimien järjestelmää. Hämmennystä

ei suinkaan vähennä huomio, että monella palomiehellä itsellään on vapaapalokuntatausta.

Välillä palomiehet kuitenkin rikkovat puheessaan meidän ja muiden välille rakennettuja rajoja ja tarkastelevat tilanteita toisin. Toisin sanoen rajoista neuvotellaan, niitä asetetaan. Vaikka aiemmassa palomiesyhteisöä koskevassa tutkimuksessa törmää luonnehdintoihin poikkeuksellisen tiiviistä ja suljetusta työyhteisöstä (ks. luku 2), ei sieltä löydy kuitenkaan vastauksia sille, miten näitä rajoja käytännössä rakennetaan, miten niistä neuvotellaan.

Tässä luvussa pohdin kysymystä, mihin tai keihin suhteessa palomiehet rakentavat identiteettiään. Olen lähestynyt kysymystäni aineistolähtöisesti, minkä seurauksena olen ottanut analyysini kohteeksi vain ne ”muut”, joihin palomiehet puheessaan viittaavat. Aineistossani palomiehet puhuvat itsestään suhteessa hierarkkisiin asemiin, professionaalistumiseen, työsuhteen tyyppiin sekä omaan työvuoroon.

6.1. ”Me” suhteessa pelastuslaitokseen ja sen hierarkiaan

Aineistossani palomiehet jakavat pelastuslaitoksen kolmeen osaan:

- 1) päällystöön (joskus myös synonyymina sanaa johto),
- 1) miehistöön,
- 2) toimisto/toimistopalokuntaan tai hallintoon¹.

Päällystön muodostavat puheessa palomestarista hierarkiassa ylöspäin työskentelevät henkilöt sekä ns. päivähenkilöstö, jolla tarkoitetaan päivätyössä olevia, useimmiten erilaisissa asiantuntijatehtävissä työskenteleviä. Myös johto -nimitystä käytetään yleisnimityksenä päällystöstä ja päälliköstä.

1. Poikkeuksen muodostaa Pieni laitos, jossa ei puhuta toimistosta tai hallinnosta.

Miehistöksi puheessa määritellään kaikki palomiehenä pelastuslaitoksessa työskentelevät, joihin puheessa viitataan käsitteillä työvuoro, ryhmä ja me. Valtaosassa puhetta myös työvuoron esimies kuuluu osaksi ”meitä”, vaikka virallisesti esimies kuuluu osaksi alipäällystystä.

Kolmanteen ryhmään eli toimistopalokuntaan (Keskisuuri laitos) tai hallintoon (Pieni laitos) luokitellaan sellaiset henkilöt, jotka hoitavat ns. toimistotehtäviä (vrt. Desmond 2006). Nämä tahot ovat niitä, joihin suhteessa palomiehet jäsentävät omaa asemaansa pelastuslaitoksen sisällä.

6.1.1. Vastakkainasettelun kautta

Ensimmäinen huomioni aineistoa lukiessani oli se, että palomiehet tuottavat päällystön ja miehistön välisen suhteen vastakkaiseksi. Elämäntapadiskurssissa suhde on lähes antagonistinen. Esimerkiksi Keskisuudessa laitoksessa johtamista käsittelevistä 36 otteesta ainoastaan viidessä puhujan asenne päällikön tai päällystön tekemiseen on luokiteltavissa positiiviseksi. Kaikissa muissa otteissa johtamistoimintaa tai päällystön kuuluvaksi katsottua henkilöä arvostellaan tai asetetaan muutoin vastakkaiseksi.

Eroa päällystön ja miehistön välille tehdään käyttämällä päällystöstä ja johdosta nimitystä ”ne” erotuksena meistä. Eroa tehdään myös viittaamalla työpisteiden väliseen etäisyyteen (me täällä – ne tuolla; ”vintti”, yläkerta – alakerta, kahden kerroksen väkeä (P120402, 246–252). Puheessa käytetään päällystöstä halventavia nimityksiä kuten ”nappikaulusherrat” (KS130201, 1528) tai pelkästään herrat (esim. KS150202, 979, 983, 1087; P120402, 248–252). Herra määrittäyty puheessa palomiehen vastakohtaksi. Nappikaulusherra-nimityksellä viitataan hierarkkisen aseman osoittaviin, univormussa pidettäviin virka-asematunnuksiin. Nappikaulusherra-nimitys on halventava ja sen voidaan ajatella liittyvän työväenluokkaiseen ajatteluun, jossa ei ”napeilla” koreilla. Halventaminen tehdään ikään kuin tuplasti: ensin

viittaamalla virka-asematunnuksiin ikään kuin arvottomina ”nappeina” sekä erottamalla päällystö miehistöstä käyttämällä heistä nimitystä herä. Nappikaulusherran vastakohtaksi puheessa määritellään palomies ”sälli”, jonka ei napeilla tarvitse hankkia arvostustaan, vaan arvostaminen syntyy työn kautta. (Vrt. Desmond 2006; Baigent 2001.)

Palomiehet viittaavat päällystöön myös suhteessa tehtävään työhön sellaisilla nimityksillä kuten konttoripalokunta, toimistopalokunta tai ulkopuoliset (esim. KS71101, 1469–1483). Toimisto ja konttori voidaan jo itsessään nähdä pelastamisen ja ”oikean” tekemisen vastakohtina (Cooper 1995; Baigent 2001; Scott 2005; Desmond 2006). Toimistossa pyritellään paperia, kun taas palomiehet hoitavat todellisia ihmisiä ja liekkejä. Puheessa otetaan esille myös uusia yksittäisiä ammattinimikkeitä, jotka luetaan kuuluvan ns. toimistoon (esim. L4). Toimistohenkilöstön määrän kerrotaan palomiesten puheessa kasvaneen miehistön vakanssien kustannuksella (KS070202, 552). Palomestarit ja uusien tehtävien tekijät eivät kuulu enää palomiesten puheessa ”meihin”, vaan ovat osa ”muita”, joiden päätöksentekoa ohjaavat muut tavoitteet kuin työvuoron ja palomiesten etu. Palomiehet ja toimisto tuotetaan puheessa erillisiksi toiminnan motivaation, tekemisen sekä tekemisen tapojen suhteen.

Elämäntapadiskurssissa pelastuslaitos kuvataan kahtiajakautuneeksi, jossa palopuolen tehtäväksi palomiehet määrittelevät rahan tienaamisen toimistopalokunnalle (esim. KS220102, 242). Rahat kerrotaan revittävän ”meidän selkänahasta” (KS150202, 1489) ja palomiehet kuvaavat maksavansa ”kerjäläisten kuluja” (KS150202, 1843). Toimistopalokunta ovat ”ne”, jotka pudottavat tai ottavat (KS71101, 1220–1222) ja palomiehet puolestaan niitä, joilta napataan, joille tehdään. Toimistopalokunta ja miehistö määrittyvät keskusteluissa toistensa vastapuoliksi: jos toimistoa ei olisi, palomiehiä olisi enemmän. Toimistopalokunnan voidaan ajatella symbolisoivan keskustelussa kaikkea sitä, mistä palomiehet kokevat jäävänsä paitsi kuten rahaa ja virkoja.

Toimistopalokunta kerrotaan myös toimijaksi, jolle on siirretty operatiiviselle puolelle kuuluvia tehtäviä. Yhtenä esimerkkinä kerrotaan

lakkojen jälkeen tapahtunut työvuorojen vaihtojärjestelmän siirtäminen operatiiviselta puolelta toimiston hoidettavaksi. Palomies kertoo, miten nykyisessä vuoronvaihtojärjestelmässä – jota ulkopuoliset eli toimisto hoitaa – sijaiseksi voi tulla palomiehen sijasta kuka tahansa (KS71101, 952–962). Vuoronvaihtamisesta käytyä keskustelua voidaan jäsentää itsemääräämisoikeuden menettämisen viitekehyksessä. Aiemmin palomiehet pystyivät päättämään työvuoroista keskenään – olkoonkin että vaihtamiselle vaadittiin päivystävän mestarin siunaus. Koska päivystävän mestarin katsottiin kuitenkin kuuluvan osaksi ”meitä” aina päivävuoroon siirtämiseen asti, asiaa ei kerrottu ongelmallisena. Sen sijaan 90-luvulla vuoronvaihtojen tekeminen siirrettiin toimistolle, mikä tarkoitti ns. miinus- ja plustuntijärjestelmän käyttöönottoa. Tämä muutti vuoronvaihtamisen hallinnolliseksi toimenpiteeksi aikaisemman henkilökohtaisen vastavuoroisuuden sijaan. Uudessa järjestelmässä lasketaan työtunteja – joko plussia tai miinuksia – kun taas aiemmin oltiin ”velkaa” jollekin henkilölle suoraan. (KS71101, 1182–1196) Aikaisempi järjestelmä kerrotaan joustavammaksi siinä suhteessa, että miehet saattoivat suhteellisen vapaasti sopia muutaman tunninakin tuurauksen hoitamisesta. Uudessa järjestelmässä vuoronvaihto tapahtuu eri tavalla ja se kerrotaan monimutkaisemmaksi. Syynä vanhan järjestelmän purkuun kerrotaan olleen sen, että vuorokausia ns. jatkettiin eikä huolehdittu lakisäätelistä lepoajoista työvuorojen välillä. Työ- ja lepoajoissa ei tällöin noudatettu aina työaikalainsäädäntöä, vaan säännöistä poikettiin sen mukaisesti, miten miehistön vapaiden tarve edellytti.

Elämäntapadiskurssissa toimistopalokunnan voidaan ajatella määrittävän jonkinasteisena uhkana: tehtäviä ja vastuita siirretään pois palomiesten hallinnasta toimistolle, jossa työskentelevillä on eri tavoitteet kuin palomiehillä². Samalla päätöksenteon kerrotaan myös osittain siirtyneen talon ulkopuolelle (KS270302, 314).

Vastakkainasettelu päällystön ja miehistön välillä on erotettavissa molemmissa diskurssissa vaikkakin työdiskurssissa päällikön tai

---

2. Eri tavoitteisiin toimiston tai päällikön ja toisaalta miehistön välillä viitataan useampaan otteeseen aineistossa (esim. KS70202, 568; KS131201, 1299; KS150202, 800).

johdon toimintaa tarkastellaan elämäntapadiskurssia laajemmassa kontekstissa. Diskurssien eroista yhden esimerkin tarjoaa Keski Suomessa laitoksessa käyty keskustelu lakkojen jälkeisestä työvuorojen uudelleenjärjestämisestä. Keskustelussa vastakkain on kaksi näkemystä. Ensimmäisessä päällikön toiminta (eli miehistön jakaminen uudelleen työvuoroihin) ymmärretään itsevaltaisena toimintana, jonka motiivina on lähinnä osoittaa palomiehille palomiesten paikka. Toisessa puheenvuorossa päällikön toimintaa ymmärretään ja vastuuta muutoksesta vieritetään miehistölle itselleen, jolta on tullut pyyntöjä miehistösiirtoihin liittyen:

Esko: Mut siinä justiin.. olihan siinä lakon jälkeen selvästi sitä mentaliteettia, et tuli lappu seinälle, et nyt tehään näin. Oli tää kaksvuorohomma ihan yhdestä käskystä. Sit toinen oli tää ryhmien sekoittaminen, just 2000 vuonna uutena vuotena piti muuttaa tätä ryhmä -- -- Sekin meni ihan -- --

Kalle: Esko (nimi muutettu, TM), siinäkin oli semmonen juttu, tuli meidän sisältäkin ne pyynnöt muuttaa näitä ryhmiä. Se ei ollut yksistään sen keksintö. Mä olin monta kertaa tuolla sen kanssa, kun mulla sinne tuli juttua, ihan tästä meidän omasta porukasta. Ei se hatusta vetänyt näitä juttuja. Siellä tuli kovaa näitä munklauksia, sinne vietiin kirjallisiakin pyyntöjä, et pitäis vaihtaa näitä ryhmiä. (KS071101, 1320–1322)

Elämäntapadiskurssissa päällystö rakennetaan palomiehistä piittaamattomaksi (sitä mentaliteettia, nyt tehään näin, ihan yhdestä käskystä, just 2000 uutena vuotena piti muuttaa) henkilöitymättömäksi voimaksi, joka tekee itsevaltaista, nopeita päätöksiä. Palomiehille ei puheessa rakennu asemaa tai toimijuutta, palomiehiä ei edes mainita. Puheen tarkoituksena voidaan pitää johtamisjärjestelmän epäoikeudenmukaisuuden osoittamista sekä palomiesten huonon tilanteen kuvaamista. Työdiskurssissa päällikön päätöstä suhteutetaan palomiesten omaan toimintaan.

Toisessa vastaavassa esimerkissä Pienen laitoksen palomiehet kertovat päällystön olevan vastuussa kiireestä, ilmapiirin muuttumisesta huonommaksi sekä siitä, että työn tavoite on muuttunut rahan ansainnaksi (esim. P050202). Palomiehet kiteyttävät ilmapiirin ”so what”-ilmapiiriksi, jota he kertovat yrittäneensä muuttaa, mutta turhaan (esim. P180202, 262–290). Se, että palomiehet kertovat lopettaneensa asioiden muuttamisyrietykset, oikeutetaan puheessa päällystön toiminnalla eli so what -ilmapiirillä. Molemmissa esimerkeissä palomiehet rakentavat itseään päätöksenteon ulkopuolisina, joilla ei ole valtaa vaikuttaa asioihin (esim. P050202, 344; 357; 471). Voidaan ajatella, että vastakkainasettelun avulla palomiehet myös ulkoistavat oman työnsä kontrollin muille, tässä tapauksessa päällystölle.

Myös työdiskurssissa päällystö rakennetaan miehistöstä erilliseksi (yllä olevassa otteessa esim. erottamalla miehistö (mä, meidän) päällystöstä (se, sinne). Toisaalta päällystön toimintaa ei tarkastella pelkästään palomiesten toiminnasta erillisenä, vaan suhteessa siihen. Tämä murtaa käsitystä päällystöstä kasvottomana voimana ja näin ollen myös ”sen” eli päällikön päätösten perustelut ymmärretään laajemmin. Vastakkaisuuden vähenemisen myötä myös edunvalvonnallinen puhe muuttuu monisyyemmäksi: vastakkain ei ole enää pelkästään päällystö ja miehistö, vaan ryhmät hajautuvat pienemmiksi osaryhmiksi.

Työdiskurssin erilainen suhde päällystöön tulee näkyväksi myös puheessa (KS220102), jossa käsitellään toimistopalokuntaa ja siihen liittyviä asioita. Yksi puhujista toteaa, että itse asiassa palomiehet eivät oikeasti tiedä, mitä toimistossa tehdään. Samoin toisessa otteessa yksi palomiestä toteaa, että myös toimistossa näyttäisi ihmisillä olevan liikaa töitä ja ihmiset työskentelevät toimistossa loppuun palamisen rajoilla (KS070202, 310–322). Toisin sanoen puhe ”muiden” tekemisestä jäsentyy toiminnan näkökulmasta. Eli kun elämäntapadiskurssissa Keski-suudessa laitoksessa haikaillaan edunvalvonnan kontekstissa omaa palomestarijärjestelmää³ takaisin (KS71101, 1500), toteavat työdiskurssin kautta asiaa jäsentävät palomiehet, ettei ylimääräisille esimiesportaille ole toiminnallista perustetta.

3. Järjestelmä, jossa palomestari työskenteli 24 h -työvuorojärjestelmässä eli jokaisella vuorolla oli ”oma” mestarinsa.

Kritiikkiä kohdistetaan työdiskurssissa myös omaan toimintaan (KS101001, 917–925). Yksi palomiestä kertoo miehistöltä tulevien esitysten tulevan tyrmätyksi toimiston päässä, koska miehistö suunnittelee asioita liian yksipuolisesti omista lähtökohdistaan käsin. Palomiesten puheen tavoitteeksi hän määrittelee sen, miten asiat muuttuisivat helpommiksi heille itselleen. Että palattaisiin ”siihen 70-luvun systeemiin”. Puhujan mukaan lähtökohta on kuitenkin huono, koska palomiesten on muututtava maailman mukana.

6.1.2. Ulkoistamisen kautta

Se, keitä luetaan kuuluvaksi pelastuslaitoksen johtoon, vaihtelee (paitsi Pienessä laitoksessa). Esimerkiksi Keskisuudessa laitoksessa useimmiten johdolla tarkoitetaan palopäällikköä (nykyisin pelastusjohtaja), johon viitataan sanalla ”se” silloin, kun kyse oli palomiehen näkökulmasta tehdyistä epämieluisista päätöksistä tai ratkaisuista yleensä (vrt. edunvalvontapuhe). Palomiehille ei rakenneta puheessa toimijuutta suhteessa työssään tapahtuviin muutoksiin ja palomiehet ulkoistavat myös työhönsä vaikuttamisen. Muutokset tapahtuvat ja palomiehen tehtäväksi jää sopeutua ja toteuttaa. Kun pelastusjohtajaan viitataan nimellä (esim. Keskisuurilaitos yli 30 kertaa) kytketään esitettävät asiat (useimmiten kritiikki) tiettyihin konkreettisiin ajankohtiin, tilanteisiin, vallankäytön tapoihin tai mielipiteisiin. Kysymys ei ole tällöin sen osoittamisesta, että päällystö tai johto yleensä on tehnyt jotakin, vaan mitä kyseinen päällikkö on tehnyt tai sanonut. Tällöin muutosten kohteena eivät ole palomiehet yleensä, vaan me ja meidän työvuoro tai minä.

Päällikköä vastaan esittämästään kritiikistä huolimatta palomiehet kuitenkin pääsääntöisesti mukautuvat päällikkönsä päätöksiin, eivätkä hae puheessaan uudentyyppejä yhteistyö- tai vaikuttamistapoja päällikön kanssa. Esimerkiksi kehittämistyön asetelmaksi rakennetaan perinteinen palomies – päällystö -asetelma:

Esko: Se mikä mulle tuli, kun funtsasin tätä systeemiä – X:lle (nimi poistettu, TM) sanoin just siitä – et kun me tavallaan ollaan näitä palavereja pidetty, niin mulle tuli semmonen mieleen, et kun me puhutaan kaikista näistä asioista, sit aina joku sanoo, et mitä päällikkö (nimi poistettu, TM) ajattelee. Mä aattelin siinä itekseni, et pitäis kerrankin tehdä niin, et me ajatellaan nyt vaan itseämme ja omilla ajatuksilla omaa työtä täällä. Päällikkö (nimi poistettu, TM) saa ajatella, mitä se tykkää, lainausmerkeissä. Kyllähän se vaikuttaa, mut se et ajateltais sitä omaa työtä ja sillä tavalla. Totta kai se vaikuttaa tänne näin mutta.. (KS101001, 848)

Palomies rakentaa eroa päällikön ja miehistön välille vetoamalla näkökulman poikkeuksellisuuteen (kerrankin pitäis tehdä niin) ja rajaamalla näkökulman vain palomiehiin (ajatellaan vaan itseämme, päällikkö ajattelee mitä tykkää). Palomies esittää tarkastelunäkökulman uutena ja perinteisestä tavasta poikkeavana. Käytännössä tarkastelunäkökulma ja siinä rakennettavat yhteistyömuodot rakentuvat kuitenkin elämäntapadiskurssin mukaisesti eli palomiehen, ei muiden näkökulmasta.

Koko Keskisuuren laitoksen aineisto sisältää yhden tarinan siitä, kuinka miehistö on konkreettisesti vastustanut päällikkönsä päätöksiä. Tämä tapahtuu toisen palomieslakon jälkipyykin yhteydessä. Miehet kuvaavat toisen lakon jälkeistä ensimmäistä, auditoriossa pidettyä yhteistä tapaamista tilaisuutena, jossa oli ”kipinöitä”. Vastustamista kuvataan suksien ristiin menemisenä, mököttämisenä, kaikesta riitelemisenä ja ettei pystytty neuvottelemaan ”ton pään” kanssa millään lailla. Lisäksi palomiehet kertovat, miten päällikön ja päällystön päätöksiä vastustettiin hidastamalla ja vaikeuttamalla asioiden kulkua (ns. italialainen lakko).

Lakossa päällystön ja miehistön välinen ero ikään kuin konkretisoitui: miehistö oli lakossa ja päällystö oli töissä. Vastustaminen oli helpompaa, kun rivit olivat jo selkeät. Toisena syynä voidaan ajatella olleen taloudelliset edut (palkka), jotka palomiehet olivat lakkoaikana menettäneet ja toisaalta jota työssä olleet olivat puolestaan saaneet. Kolmanneksi kyse voidaan ajatella olevan myös kunnia: varsinkin

toisen lakon loppuaikoina käytiin lehdissä jonkin verran keskustelua palomiestyön yhteiskunnallisesta arvostuksesta (vrt. Kortteinen 1992; Laymont 2000). Neljänneksi vastustamista voidaan tarkastella toimintastrategiana, jonka avulla palomiehet hakivat asemaansa pelastuslaitoksen sisällä etenkin suhteessa päällystöön. Vastustaminen toteutettiin ”perinteisin” keinoin.

Mielenkiintoista kuitenkin on, että vaikka palomiehet kritisoivat päällystön toimintaa välillä ankarastikin, se ei johda konkreettisiin toimenpiteisiin. Vastuu muutoksista tai toiminnasta siirretään milloin päällystölle yleensä, milloin johdolle tai milloin järjestelmälle. Seuraavassa otteessa yksi esimerkki kritiikistä, joka kohdistuu palomestareihin. Otteessa yritän itse provosoida palomiehiä, siinä kuitenkin onnistumatta:

M: Niin no, se on, että osittain nää on lampaita nää meidän mestarit.

Teija: Ja te.

Pekka: Niin no, ollaan mekin, mutta..

Esko: Mutta niillä olis paljon suurempi mahdollisuus vaikuttaa. (KS150202, 1066–1072).

Palomiehet pitäytyvät asemassaan, jossa he eivät itse ole vastuussa asioiden muuttamisesta tai niihin vaikuttamisesta. Tässä tapauksessa syyksi esitetään, että mestareilla on suurempi mahdollisuus vaikuttaa.

Yhtenä perusteluna toimijuuden puuttumiselle voidaan nähdä pelastuslaitosten kulttuuri, jossa esimiehelle rakennetaan vahva auktoriteettiasema:

Pertti: ..Ollaan 70-luvulta (tarkka vuosi poistettu, TM) ammattipalokunta ollut, tiedät palokunnan historian, mistä se on lähtenyt liikkeelle. Oletko Leo Pesosen kirjaa lukenut, vanhoja palokuntavai-

kuttajia. Vuodesta -56, siellä opetetaan asento, ota!, tikkaa käteen, komentokulttuuri ja opetustapa ollut komentavaa. Opetettavat asiat opetetaan vaihteittain, ja tiettyyn kuriin on opeteltu, ja meillä on aina ollut esimies, niin kauan kun ollaan oltu täällä ja uskottu sitä esimiestä ja oltava usko..(jatkuu) (P130302, 274)

Paloaseman kontekstissa päällikkö kuvataan henkilönä, jolla on valta määrittää koko laitoksen toiminnan suunta. Esimerkiksi pohdittaessa työssä tapahtuneita murroskohtia ja sitä, mikä oli muuttunut kyseisinä ajankohtina, Keskisuuren laitoksen palomiehet nimeivät erottamansa eri ajankohdat päällikköjen mukaan (Iivarin aika, Eemelin aika jne. (nimet muutettu, TM). Ajanjaksoja myös kuvataan erilaisina.

Mielenkiintoista kuitenkin on, että pelastuslaitoskontekstin ulkopuolella suhde päällystöön kerrotaan erilaiseksi:

Pertti: Hengen luominen, näissä kasetit tyhjennetään, saunaillat lisää yhteensuuluvuutta, ja tervetullutta, tuo on semmonen tuo hankittu sairaus ja tietää, että se lähtee jonkin ajan kuluttua pois.

Teija: Nää ratkaisee varmaan yläkerta – alakerta juttuun.

Hannu: Kun on yhteisiä näitä ja päällikkö (nimi poistettu, TM) sanoi, että hän ei ole päällikkö täällä hän on (nimi poistettu, TM), samassa kinkeripiirissä kun istutaan niin asema ja arvo ne ei merkkää mitään ja niitä ei siellä ole ja ei ollut ja keskusteltiin oikein hyvässä hengessä. (P250402, 318–321)

Saunailloissa kerrotaan rakennettavan pelastuslaitoksessa työskentelevien yhteenkuuluvaisuutta, mutta samalla voidaan ajatella rakennettavan myös miesten keskinäistä yhteenkuuluvaisuutta ja erilaisia maskuliinisuuksia (vrt. esim. Collinson – Hearn 2005; Morgan 2005; vrt. myös Pacholok 2009). Otteissa kiinnostavaa on päällystösuhteen tuottamisen eri tavat. Toisaalta päällystö määritellään hierarkkisen aseman kautta rakentuvana ehdottomana auktoriteettina, toisaalta

puheessa korostetaan, miten hierarkkisen aseman ”ulkopuolella” päällykkö on kuin kuka tahansa.

Kiesling (2007) erottaa amerikkalaisessa yliopistossa toimivaa ”veljeskuntaa” käsittelevässä tutkimuksessaan kolme erillistä yhteisöllisyyden rakentamisen prosessia: yhteisöllisyyttä ylläpitävien asioiden rakentamisen, näiden asioiden esittämisen sekä rajojen rakentamisen oman ryhmän ja muiden välille. Palomiesten puheessa yhteenkuuluvaisuutta voidaan ajatella rakennettavan yhteisen kokemuksen (hankittu sairaus, samassa kinkeripiirissä) kautta, yhteisön ja tilanteen arvojen esittämisen (tasa-arvoisuus, hyvässä hengessä keskusteleminen) ja rajojen rakentamisen (saunailta vs. muut tilanteet) avulla.

6.1.3. Kuulumisen ja erottautumisen kautta

Pelastuslaitoksen sisällä eri henkilöstöryhmien voidaan ajatella käyvän keskinäistä kamppailua hegemonisesta vallasta (Connel 1995 ja 2005; Pacholok 2009), erilaisista maskuliinisuuksista (esim. Collinson – Hearn 2005) ja siitä keitä ryhmät hyväksyvät jäsenikseen. Tämä näkyy esimerkiksi palomestarien paikan muutoksena Keskisuuren laitoksen epävirallisessa hierarkiassa. Palomieslakkoihin asti palomiehet kertovat ”meidän” eli lähityöyhteisönsä muodostuvan sekä miehistöstä että päällystöstä. Päällystöstä koskevat viittaukset liittyvät tällöin lähinnä palomestareihin (P3). Palomestareita kuvataan ryhmän ”omina” mestareina, jotka pitivät ryhmän puolta aina siihen asti, kunnes heidät siirrettiin päivävuoroon.

Aapo: Se johtuu siitä ehken, että P3:set oli silloin ryhmässä.

Ilari: Se se on. Se on merkittävä --

Esko: Nyt tulee, niin kuin justiin tänäkin aamuna ja monena muunakin, luetaan lappu läpi että näin, näin, näin.

Teija: Mistä asioista silloin keskusteltiin?

Ilari: Kaikista.

Aapo: Kaikista oikeastaan, mitkä kosketti..

Esko: Joka ryhmässä oli oma mestari, se oli aina sama mestari. Sehän sillä tavalla yhdisti. Kyllähän se yhdistää, kun elää täällä aina vuorokauden niin kun kuka muu tahansa. Nyt mestari aina vaihtuu joka kerta ja..

Aapo: Ja sanotaan nyt toi läheisyshomma justiin siinä mielessä, et mestarien periaatteessa normaalina päivänä pitäis häipyä puoli viisi pois täältä. Mutta silloin nekin miehet, joita ei vaikka päivällä ehtinyt nähdä, ne saattoi illalla tulla kahvipöydässä, et onks sulla hetki aikaa, ja jutella vaan vaikka jotain kahdenkeskistä omaa ongelmaansa tai jotain juttua. (KS150202, 808–822)

Mestari kuvataan puheessa lähestulkoon ystävänä, jonka kanssa jutellaan sekä työ- että henkilökohtaisista asioista. Läheisyyttä tuotetaan puheessa kuvaamalla, että mestari on kuin kuka tahansa työvuorossa, yhdessä ollaan koko vuorokausi ja mestari on aina sama henkilö. Puheen kontekstin muodostaa työvuoro, jossa ”eletään” aina yksi vuorokausi. Näin ollen työvuorossa ”oleminen” määrittyy palomiesten puheessa erilaiseksi kuin ”oleminen” muualla ja näin ollen ne, jotka työvuorossa elävät, myös määrittyvät omaksi yhteisökseen.

Toisen lakon jälkeen palomiehet kertovat mestarien eriytyneen omaksi ryhmäkseen. Ero tulee hyvin esille seuraavassa otteessa, jossa keskustellaan siitä, paikataanko toimistosta käsin miehistövajeita. Päällystön edustaja (Palomestari) tekee eroa palomiesten ja päällystön tehtävien välille ja määrittelee näiden välisen suhteen hierarkkiseksi: päällystöllä on omat palomiesten tehtävistä poikkeavat (konttori)tehtävänsä, mutta mestareilla on myös operatiivinen rooli, joka on miehistön pelastaminen tarvittaessa hätätilanteesta (mä pystyn tuleen hakee

sut). Palomestari rakentaa hierarkiaa, jossa palomestareiden tehtävänä on valvoa ja varmistaa ja palomiesten tehtävä on istua takapenkillä (suorittaa). Palomiehet ja -esimies pyrkivät puheessaan samanarvoistamamaan (toimistosta takapenkille) mestareita. Lisäksi palomiehet väheksyvät avoimesti mestareiden ja päällystön operatiivista osaamista (vrt. Baigent 2001):

PM: Ei varmaan, ei varmaan palomestarin ja esimiesten tehtävä oo istua takapenkillä.

M: Minkä helvetin takia te sitten kuntotestaatte?

PM: Sen takia et jos joskus tulee hätä sulle, niin mä pystyn tuleen hakeen sut.

Kalle: Tällaisia ristiriitoja..

PE: Niin meille on kerrottu, et toimistosta tulee takapenkille porukkaa, kun meitä -- --

M: Niin on.

PM: Ei voi tulla silloin kun.. me tullaan jeesaamaan tietysti, kun me ollaan töissä päivisin, niin jos teille tulee iso praasu, niin totta kai me lähdetään sinne, sehän on ihan selvä asia, ei me silloin enään kirjoiteta papereita.

Esko: Seisomaan kädet taskussa.

PE: -- -- savusukeltajia. Mä en savusukella, tulee P3, (litania numeroita) -- -- -- ja siellä on -- --

Seppo: Melkoo kovaa porukkaa, kun rupee vertaan itseensä.

PM: Joo joo, mutta niin jos ei ne savusukella vaan tehdä niitä paskaisia hommia niin sanotusti.

Esko: Ette kai oo ikinä huomannut, että joskus tekee päällystö paskaisia hommia tulipalossa.

PM: En mä sitä tarkoittanut. (KS150202, 2045–2079)

Ero tulee näkyväksi myös keskustelussa, jossa pohditaan, tulisiko mestareiden osallistua muutoslaboratoriokokouksiin. Yksi palomiehistä toteaa, että olisi hyvä, jos mestari osallistuisi kokouksiin:

Kalle: On on, kyl se on hyvä. Ja ne joutuu kuitenkin, kun se koko ryhmä on tässä, niin sit se joutuu ottaan kantaa ryhmässä. (KS071101, 668)

Puheenvuorossa mestarit ovat osa ”niitä”, ei meitä. Voidaan ajatella, että puhuja ottaa kantaa myös mestarin johtamisen tapaan: puhujan voidaan ajatella viittaavan siihen, tekeekö mestari (se) päätöksensä työvuoron vai päällystön näkökulmasta. Puheessa rakennetaan nyt kaksi erillistä toimijaa: koko ryhmä ja mestari.

Keskisuuren laitoksen aineisto sisältää myös kaksi otetta, joissa käsitellään ”meitä” suhteessa esimieheen (P5) eli alipäällystöön. Ensimmäisessä otteessa palomiehet kertovat edesmenneestä esimiehestään, joka kuvataan arvostetuksi, aktiiviseksi, asiantuntevaksi henkilöksi, jolla oli homma hanskassa ja joka pani hommat pyörimään. Esimiehen kerrotaan myös viettäneen öitä paloasemalla ja olleen omalla ajallaan keikoilla yöaikaan mukana. Samoin esimiehelle kerrotaan saaneen soittaa kotiin kiperissä tilanteissa. (KS151101, 1757–1761)

Arvostuksen kriteereinä ovat ammattiosaaminen, mutta myös työleen omistautuminen (vrt. Skeggs 2002; Laymout 2000; Willis 1984). Esimiehen arvostusta lisääväksi tekijäksi kerrotaan se, että tämä on valmis ja halukas käyttämään työhön myös vapaa-aikaansa – olemaan ikään kuin aina käytettävissä. Palomiehet sen sijaan erottavat työ- ja

vapaa-aikansa puheessaan selkeästi toisistaan, minkä seurauksena myös palomiehen vapaa-aika on hinnoiteltua aikaa. Palomiehet kertovat olevansa käytettävissä työajan jälkeen, jos siitä maksetaan rahallinen korvaus. Keskusteluissa ei missään vaiheessa viitata mahdollisuuteen, että palomies tekisi töitä palkatta. Näin ollen voidaan ajatella, että palomiestyö määritellään aina korvauksenalaiseksi työksi, kun taas esimerkiksi esimiehen tekemä työ ei sellaiseksi palomiesten puheessa aina määriyty.

Esimiehen asemaa rakennetaan puheessa sekä osana ”meitä” että myös osana ”muita”. Esimiesten rooli osana päällystöä tai ”muita” tulee esille puheessa, jossa halutaan jotakin ja tällöin esimiehen tehtäväksi nähdään asian toteutumisesta huolehtiminen (”esimiehille pitää tehdä selväksi et meidän pitää saada aikaa”, KS101001, 1426). Palomiehet eivät itse tee selväksi, vaan valtuuttavat esimiehensä aikaansaamaan. Sen sijaan esimiehet rakentuvat osaksi ”meitä” puhuttaessa palkasta tai edunvalvontaan liittyvistä asioista. Myös osassa lakkoja koskevaa puhetta esimiehet ovat osa ”meitä”.

Toisessa otteessa muutoslaboratoriokokoukseen saapuu myöhässä esimies, joka on nuori ja vasta työssään aloittanut. Saapuessaan hän perustelee myöhästymistään sillä, että on ollut hankkimassa kalustoa, minkä esimies määrittelee tärkeämmäksi kuin kokouksen. Kolme ryhmään kuuluvaa palomiestä laittaa esimiestä järjestykseen:

Esimies: Mulla on tärkeempää, mä hankin meille kalustoa.

Seppo: Se on niin nuori mies, et se on justiin saanut vasta viran.
(naureskelua)

M: Ei sun tartte enää niin (jännittää?). Et oo hiljaa vaan.

Esimies: Mä oon hankkinut teille kalustoa.

Kalle: Äläkä anna -- vaikeita kysymyksiä, sun pitää ymmärtää -- -- --

Teija: Mul on tää viime kerran taulu. Täs on siis, tää on muutoslaboratoriokokous, -- -- -- täällä on -- päässyt sisään myös tän jälkeen, koska meillä oli jo kokous tässä pari viikkoa sitten suurin piirtein, jossa esiteltiin tätä hommaa. Käytännössä ideana on lähtee miettiin palomiehen työuraa.

Esimies: Mut se ensimmäinen kokous kun ei tuottanut mitään, niin pitää (ottaa esimies?).

Kalle: Tuotti tuotti, tuotti sen, et sä oot täällä nytten.

Seppo: Sä oot periaatteessa vielä niin kun kesämies, älä käytä sitä esimies-sanaa vielä.

Esko: Kesämieskessu. (naureskelua)

Esimies: Mä oon luovuttanut jo kaikki.

Kalle: Älä unohda sitä koskaan. (KS101001, 353–375)

Alle 40-vuotias esimies on työvuorossa vielä suhteellisen uusi asia. Perinteisesti pelastuslaitoksilla on edetty esimieskoulutukseen vasta pitkäkähkön palomiespalveluajan jälkeen. Myös meritoituminen on työvuorossa tapahtunut vähitellen lisääntyvän ammattiosaamisen ja ikääntymisen perusteella ennen koulutusjärjestelmän kehittymistä. Voidaan ajatella, että palomiesten kommentit esimiehelle tämän nuoresta iästä, vasta saadusta virasta, jännittämisestä, intoilemisestä ja vaikeista kysymyksistä liittyvät tähän kontekstiin. Se, että esimies on saanut vasta viran, tekee tästä noviisin, yli-innokkaan ja osaamattoman. Yksi puhujista myös osoittaa esimiehelle hänen paikkansa: riittää että esimies on paikalla ja hiljaa. Palomiehet vielä toteavat, että esimies on vasta ”kesämies”, jolla pelastuslaitoksissa tarkoitetaan tilapäistä ja vielä ammattitaidotonta palomiestä.

Esimies yrittää säilyttää asemansa vetoamalla uudentyyppisiin tehtäviinsä: kalusto on pelastuslaitoksissa tärkeä asia ja sitä kautta myös sen hankkiminen on tärkeässä roolissa. Toiseksi hän yrittää rakentaa asemaansa vetoamalla esimiehen asemaan toiminnan alkuunpanijana.

Myöhemmin keskustelussa (475–507) käydään läpi sitä, kuka hoitaa tiedon sijaisista toimistoon. Yksi palomiehistä esittää, että esimies voi hoitaa asian, koska on muutenkin paljon toimistossa. Esimies sanoo, ettei ole toimistossa, vaan omissa kämpässään. Näin puheenvuorossaan esimies rakentaa eroa itsensä ja toimiston välille: esimies ei kuulu toimistoon, vaan hänellä on oma paikkansa toimiston ja miehistön välillä. Keskustelun lopulla esimies toteaa, että jos aikatauluihin tulee muutos, hän on se, jota asiasta syytetään. Ryhmä päättää, että päivämäärät ja ajankohdat lyödään lukkoon heti, jotta ne saadaan kaikkien tietoon. Esimies toteaa, että sitten hän sanoo ”et ei käy, ei käy..”. Puheenvuorossa esimiehen voidaan ajatella myös rakentavan omaa asemaansa suhteessa palomiehiin: hän esimiehenä on se, joka ratkaisee sopiiko joku päivämäärä vai ei.

Otetta voidaan tulkita kahdesta näkökulmasta: palomiesyhteisön tapojen ja yhteisöllisyyden rakentumisen näkökulmasta sekä toisaalta johtajuuden näkökulmasta. Ote avaa palomiesyhteisön tapoja ja yhteisöllisyyttä: miehet laittavat esimiestään ojennukseen ja kertovat, mitkä ovat pelin säännöt ja kuka oikeasti asioista päättää. Johtajuuden näkökulmasta korostuu palomiesten ja esimiehen välinen suhde. Esimies yrittää rakentaa asemaansa tuomalla esiin työtehtäviensä tärkeyttä ja toisaalta omaa asemaansa. Ryhmän voidaan tulkita perustavan asemaansa puolestaan pitkälle kokemukselle ja virka-ajalle sekä yhteisyydelle. Keskustelua käydään huumorilla ja siinä käytetään palomiestermiä yhteydessä, jotka ovat tavallisuudesta poikkeavia (esim. kesämieskessu). Keskustelua voidaan tulkita käytävän miehistön ja esimiehen välillä toimintavoista ja asemista.

6.2. ”Me” suhteessa vapaaehtoisuuteen ja ammattilaisuuteen

Paitsi suhteessa pelastuslaitoksen hierarkkiseen rakenteeseen ja siihen kuuluviin ryhmiin, palomiehet määrittelevät itseään ja yhteisöään myös suhteessa professionaalisuuteen. Tätä keskustelua käydään suhteessa vapaaehtoisuuteen ja ammattilaisuuteen, kun palomiehet tarkastelevat toimintaansa suhteessa vapaapalokunnan⁴ toimintaan.

Yksi syy sille, että palomiehet joutuvat määrittelemään oman yhteisönsä rajoja suhteessa vapaaehtoisiin toimijoihin on se, että vpk osallistuu Keskisuudessa ja Pienessä laitoksessa peruslähtöön, Pienessä myös osalähtöön. Keskisuudessa ja Pienessä laitoksessa vpk ja palomiehet työskentelevät toisin sanoen samoissa tehtävissä. Sen sijaan Isossa laitoksessa suhde vapaaehtoisuuteen rakennetaan ennen kaikkea vapaaehtoinen – ammattimainen akselin kautta, koska vapaapalokunta ei juurikaan Isossa laitoksessa osallistu tehtävien hoitamiseen.

Kummassakaan diskurssissa vapaaehtoinen palokunta ei kuulu palomiesten puheessa ”meihin”. Vpk:hon tai vapaapalokuntalaisiin viitataan puheessa valko- tai sinikypärinä, palokuntalaisina, kun taas palomiehistä puhutaan ammattipalokuntana, palomiehinä tai koulutettuna porukkana. Suhtautuminen vpk:taan jäsenyyttä ristiriitaiseksi: toisaalta siitä nähdään olevan hyötyä, toisaalta palomiehet näkevät sen myös uhkana omalle olemassaololleen varsinkin puhuttaessa tulevaisuudesta.

Keskisuudessa laitoksessa vpk:n toiminta erotetaan sen suhteen, toimiiko vpk kaupungissa vai maaseudulla. Näissä eri konteksteissa vapaaehtoistoiminta määritellään palomiesten taholta eri tavoin: maaseudulla vpk määritellään tärkeäksi, pyyteettömäksi inhimilliseksi (yhteiskunnalliseksi) toiminnaksi. Palomiehet kertovat miten maaseudulla vpk on elinehto ja aivan eri asia kuin kaupungissa. Yhdessä puheenvuorossa vpk:n toimintaa maalla luonnehditaan kutsumustyökksi, semmoiseksi ”niin kun auttaa kaveria”. Lisäksi puhuja toteaa, että maalla ”ne kunnioittaa ammattimiehiä oikein kunnolla”, toisin kuin

4. Käytän työssäni nimitystä vpk tai vapaapalokunta (en sopimuspalokunta) siitä syystä, että tätä nimitystä palomiehet puheessaan käyttävät.

kaupungissa (KS220102, 486–548). Yhtenä syynä sille, että vpk:aa ei nähdä uhkana voidaan ajatella olevan juuri sen, että ero ammattilaisten ja vapaaehtoisten välillä kerrotaan maaseudulla selkeäksi.

Sen sijaan suhtautuminen kaupungissa toimivaan vpk:aan on ristiriitainen ja etenkin tässä keskustelussa työstetään ammattimaisen ja vapaaehtoistoiminnan rajaa eli sitä, mikä tekee meistä ”me” ja vpk:sta ”muuta”. Seuraavassa otteessa palomies sanoo suoraan, että on kyse siitä, mihin vpk:n ja ammattipalokunnan toiminnan raja vedetään. Puhujan pelkona on, että vpk ”alkaa pian” – minkä voidaan tulkita siten, että vpk valtaa yhä enemmän ammattilaisten työkenttää, mikä puolestaan voisi tarkoittaa esimerkiksi ammattilaisten vähentämistä.

Esko: Siinähan se justiin onkin, missä se raja menee. Jos tarpeeks pitkälle viedään noita, niin sit se alkaa tuleen siihen, et ne alkaa pian..

Kalle: Oliko se Myllyniemi vai kuka sitä kirjoitti, et alle 50 000 asukkaan kaupungissa ei tarvita vakinaista palokuntaa.

Ville: No sitten miinuksia, me ollaan pantu se sama asia. Jos puhutaan kaupungista, niin me vakinaisethan pelätään sitä, et vakinaisten ja vapaaehtoisten suhde vääristyy: meitä karsitaan niitten kustannuksella, luotetaan liikaa siihen, et sieltä saadaan sitä reserviä sitten kaveriksi. (KS220102, 496–500)

Keskisuuren laitoksen palomiehet kritisoivat sitä, että vpk:n toiminnasta kaupungeissa on tullut liian ”ammattimaista”. Jopa nimikkeiden kerrotaan menevän sekaisin uutisoinnissa: palokuntalaisista käytetään uutisissa toistuvasti nimitystä palomies, minkä palomiehet kertovat vääräksi. Palomiehet määrittelevät palokuntalaisen ja palomiehen omiksi erillisiksi ryhmiäkseen. Eroa ryhmien välillä tehdään varusteiden (esimerkiksi eriväriset kypärät ja varusteet) sekä palokuntalaisten ”laadun” perusteella. Palomiehet kertovat, että vaikka vapaapalokuntalaisten on suoriuduttava samoista fyysisistä testeistä kuin ammattilaisten osallistukseen savusukellukseen, ei todellisessa tilanteessa kuitenkaan voi

koskaan olla varma, millainen kaveri on kyseessä, koska tätä ei tunne henkilökohtaisesti. Voi tulla ”outu kaveri”, josta ei tiedä, miten tämä stressaavassa tilanteessa käyttäytyy. ”Vpk:ssa on kaikenlaisia, niin paljon kaikenlaista porukkaa” (KS220102, 486–548).

Pienessä laitoksessa, missä ammattipalomiehiä on vähän, vpk:n kerrotaan automaattisesti miehittävän yksiköitä. Raja ammattilaisten ja vapaaehtoisten välillä kuvataan kuitenkin selkeäksi: ammattipalomiiehen kerrotaan ottavan aina johtovastuun tilanteessa, missä on vapaaehtoisia. Ongelmaksi kerrotaan se, että nykyjärjestelmässä vapaaehtoistoimintaan osallistuvat vaihtuvat tiuhemmin kuin ennen, mikä tarkoittaa, ettei kaikkia vapaaehtoisia tunne, minkä puolestaan kerrotaan vaikeuttavan vastuullisten tehtävien jakamista. Aiemmin vapaaehtoisten kanssa kerrotaan tehdyn paljon erilaista talkootyötä, minkä kautta opittiin tuntemaan toinen toisensa. Koska vapaaehtoisia ei enää tunneta, kuvataan heitä epämääräisinä kuten ”aika kirjavaa se, on ihan tuurissaan, ketä sattuu tulemaan” tai ”kun ei kaikkia lettipäitä tunne, tekee mieli sanoa monelle, mitä sä täällä” tai ”korvikset ne riisuu pois”. (K230302, 209–294)

Keskisuudessa laitoksessa eroa vapaaehtoisten ja ammattilaisten välille tehdään myös työtehtävien kautta. Ero tulee näkyväksi palomiesten puheessa siitä, mitä he näkevät vpk:n hyvinä puolina. Tätä kautta palomiehet kertovat myös sen, miten he määrittelevät vpk:n tehtävät. Palomiesten puheessa mainitaan seuraavat tehtävät vpk:n toiminnan etuina:

- tarvittaessa saadaan paljon porukkaa tehtävään,
- vpk huolehtii jälkiraivauksesta ja vartioinnista, mikä tarkoittaa, että palomiehet pääsevät nopeammin takaisin asemalle,
- vpk tekee avustavia tehtäviä kohteessa (esimerkiksi letkujen vetoja),
- vpk huolehtii ruoka- ja juomahuollosta.

Vapaaehtoistoiminta määritetty lisä- ja tukitehtäväksi ja ammattimainen toiminta puolestaan tämän vastakohtaksi eli varsinaisen tai vaativan tehtävän suorittamiseksi. Myös tekijöiden joukko määritellään erilais-

si. Vpk:n etuna on saada ”paljon porukkaa” tehtävään, minkä voidaan ajatella pitävän sisällään kaikenlaisia ihmisiä ilman sen suurempia osaa- mis- tai muita kriteerejä. Tämän vastakohtana voidaan ajatella olevan suppeampi, professionaalinen ammattilaisten joukko, jossa kaikki tuntevat toisensa ja joka myös pitää yhteisesti huolta eduistaan.

Vpk:n ammatillistumista tarkastellaan erityisesti edunvalvontänä- kökulmasta. Tällöin vpk:n toiminta liitetään esimerkiksi työaikojen mahdolliseen muuttamiseen tulevaisuudessa, uudentyöppisten valmius- ratkaisujen rakentamiseen sekä korvausten poistumiseen. Yksi puhujista toteaa, että ”ne syö meidän leipää” (KS220102, 420–433).

Puhuja kertoo kuinka aiemmin pidettiin kunnia-asiana, että teh- tävistä selvittiin ”omalla porukalla” eli toisin sanoen ilman vpk:ta. Nykykäytännössä vpk:n kerrotaan olevan mukana peruslähdössä. Se hälytetään paikalle automaattisesti ilman palomestarin erillistä päätöstä. Palomiesten puheessa muutos jäsenyyden hierarkkisen aseman muuttumi- sen kautta: palomies kertoo, kuinka ennen vpk ”käskeettiin” tehtäviin vasta sen jälkeen, kun oli ensin ”pyydetty” kaikki vapaavuorossa olevat palomiehet paikalle. Vapaaehtoiset määrittyvät puheessa hierarkkisesti palomiesten alapuolella oleviksi eli joukoksi, jota palomiehet käskevät. Vapaalla olevia palomiehiä sen sijaan pyydetään paikalle, mikä voidaan nähdä viittauksena sankari-identiteettiin (Cooper 1995; Scott 2005) kuuluvaan itsemääräämisoikeuteen: palomies tulee, jos katsoo sen tarpeelliseksi, mutta häntä ei voi käskä.

Ylipäättään etupainotteisuusajattelun myötä tehtäviin lähetetään paljon yksiköitä. Yksi puhujista kertoo, että ”katu on täynnä sinisiä vilkkuja kakssataa metriä, perhana vieköön. Sitten hiljaa hiivitaan ta- kaisin, hävettää vähän” (220102, 765). Voidaan ajatella, että kritiikin kohteena on ennen kaikkea se, että palomiestyö ei ole enää pienen etuoikeutetun joukon työtä.

Pienessä laitoksessa sen sijaan vpk on ollut aina ollut tärkeässä roolissa hälytystehtävissä.

6.3. ”Me” suhteessa vakinaisuuteen ja tilapäisyyteen

Palomiehet rakentavat ”meitä” myös suhteessa virkasuhteen luonteeseen erityisesti Keskisuudessa laitoksessa. Puheessa ”me” ovat vakinaisessa virkasuhteessa olevat ja ”ne” puolestaan sijaiset ja keikkalaiset. Lisäksi työvuorossa työskentelee niin sanottuja kesämiehiä ja talvehtivia kesämiehiä, joiden asema on ”meidän” ja muiden välimaastossa.

Palomiehet erottavat puheessaan sijaiset ja keikkalaiset omaksi ryhmäkseen, minkä seurauksena ”he” eivät ole sama asia kuin ”me”. Etenkin elämäntapadiskurssissa esitetään useampaan otteeseen (esim. KS220102, 105–172, 564–584 ja 135–143; KS230302, 669) huoli sijaisten sopimuksien pituudesta, kohtelusta ja saatavuudesta. Tätä keskustelua voidaan tulkita huolena siitä, että sijaisia ei saada riittävästi ja lomien järjestely vaikeutuu. Toinen tulkintavaihtoehto liittyy palomiesyhteisöön ja huoleen, että työntekijät eivät pysy samoina. Esimerkiksi elämäntapadiskurssissa otetaan esille, että sen seurauksena, että sijaisjärjestelyt hoidetaan toimistossa, voi tulla ”ihan mitä sattuu tilalle”. Ihan mitä sattuu -määritellään lähihoitajaopiskelijaksi tai keneksi tahansa, joka kävelee pelastuslaitoksen ohi:

Esko: Niin, vaihdettiin työvuoroja, mut nyt tänä päivänä se menee niin, et kun sä menet tonne toimistoon ja haluat vapaata, niin sieltä tulee ihan mitä sattuu tilalle. Se on yleensä..

Teija: Mitä tää ihan mitä sattuu on?

Esko: Se voi olla joku lähihoitajaopiskelija koulun penkiltä, koulun penkiltä lähihoitajaopiskelija..

Teija: Elikä lähihoitajaopiskelija.. (kirjoittaa)

Kalle: Eli siel ei oo silloin brankkari brankkarin tilalla välttämättä.

Roopo: Silloin se oli tarkkaa, mä kerran -- -- (KS71101, 952–962)

Eroa nykykäytännön ja menneen välillä tehdään kahta kautta. Yllä olevassa lainauksessa kuvataan asia siten, että nykykäytännössä palomiesten sijaisuuskriteerit määritellään toimistossa. Ennen sijaisista päätti ns. operatiivinen puoli eli esimerkiksi palomestari, joka tarkasteli tilannetta palomiesten näkökulmasta. Sijaisuuden kriteeristön kerrotaan myös muuttuneen. Eli menneessä ajassa kerrotaan sijaisuuden perusteena olleen ”brankkari brankkarin tilalla” -periaate, mistä kerrotaan pidetyn tarkasti kiinni. Sen sijaan nykykäytäntö kerrotaan puheessa ”kriteerittömänä” eli kuka tahansa käy.

Jos puhetta tarkastellaan koulutusjärjestelmän kehittymisen näkökulmasta, voidaan käytäntöjen eroa tarkastella myös päinvastaisesta näkökulmasta. Tällöin elämäntapadiskurssissa korostettu menneen ajan tapa tarkoittaa käytäntöä, jossa palomiesharjoittelijoiden kriteerit vaihtelivat: usein pelastuslaitokselle tultiin urheilutaustan, kädentaitojen, sukuvelvoitteiden tai kaveripiirin kautta. Sen sijaan nykyään palomiehien on täytettävä tietyt tutkintokriteerit. Myös sairaankuljetuksessa on omat kriteeristönsä. Voidaankin ajatella, että ammatillisuutta rakennetaan työdiskurssissa eri pohjalle kuin elämäntapadiskurssissa. Henkilökohtainen tunteminen ei jäsenny diskurssissa ammatillisuuden perustaksi, koska jokaisella on perustaidot hankittuna koulutuksen kautta – ”ne on monesti pätevämpiä kuin..” (KS220102, 572).

Puhetta voidaan tulkita myös yhteisön näkökulmasta. Aiemmin palomiehet hoitivat sijaisjärjestelyt itse, mikä tarkoitti, että ensisijaisesti sijaisia hankittiin omasta yhteisöstä. Tämä puolestaan tarkoitti, että lyhytaikaisena sijaisena työskentelevät olivat pääsääntöisesti palomiehiä toisista työvuoroista. Lisäksi käytettiin ns. kesämiehiä tai talvehtivia kesämiehiä, jotka myös olivat tuttuja, koska he työskentelivät laitoksessa. Sijaiset olivat tuttuja ja heidän osaamisensa tai sen puutteensa olivat hyvin tiedossa. Samalla pystyttiin toteuttamaan edunvalvontaa: palomiehet tekivät lisätyövuoroja ja saivat lisää rahaa.

6.4. Yhteenveto

Tämän luvun tarkoituksena on ollut pohtia kysymystä, miten palomiehiet tuottavat ja neuvottelevat identiteettiään ja keihin tai mihin suhteessa tätä identiteettityötä aineistossani tehdään (vrt. Mead 1967; Holland etc. 1998; Alasuutari 1996 ja 2007). Identiteettityötä tehdään erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa ja vuorovaikutussuhteissa (Holland etc. 1998), minkä seurauksena myös määrittelyjen kohteet ovat erilaisia. Omassa aineistossani palomiehiet määrittelevät itseään suhteessa pelastuslaitoksen hierarkiaan, suhteessa ammatillistumiseen (vapaaehtoiisiin) sekä suhteessa työsuhteen vakinaisuuteen ja tilapäisyyteen. Tämän puheen kautta muodostetaan käsitystä ”meistä” ja niistä, jotka eivät ole ”meitä”.

Palomiesten puhe siitä, keitä he ovat, keihin tai mihin suhteessa, jäsenyy eri tavoin elämäntapa- ja työdiskurssissa. Palomiesten puhe, jossa käsitellään itseä suhteessa muihin, rakentuu elämäntapadiskurssissa erojen tekemisen kautta: tavoitteena on esittää oma ryhmä erilliseksi, jopa vastakkaiseksi muihin nähden. Palomiesten ryhmätietoisuutta rakennetaan toisin sanoen tuottamalla oma ryhmä muista erilliseksi. Työdiskurssi rakentuu puolestaan uudelleenjäsentämiselle. Toisin sanoen tavoitteena on yhä erillisyyden tuottaminen, mutta sitä tuotetaan suhteessa muihin ja muiden tehtävään yhteiskunnassa. Näin ollen diskurssissa esimerkiksi päällystön työtä suhteutetaan heidän rooliinsa koko organisaatiossa, eikä vain suhteessa palomiesten tekemään työhön kuten elämäntapadiskurssissa. Samalla eri toimijoiden väliset rajat eivät rakennu yhtä ehdottomina.

Seuraavassa olen tiivistänyt diskurssien väliset erot taulukon muotoon:

Taulukko 6: Keihin tai suhteessa mihin palomiehet jäsentävät itseään eri diskursseissa

Keihin /mihin suhteessa	Elämäntapadiskurssi: erojen kautta	Työdiskurssi: uudelleenjäsentämisen kautta
Päällystö	vastakkaisuus ehdottomana	toimintaa jäsennetään suhteessa erilaisiin tehtäviin ja asemiin
Päällikkö	vallan ja vastuun ulkoistaminen: päälliköllä valtaa, palomiehellä ei	toimintaa jäsennetään suhteessa palomiesten omaan (ristiriitaiseen) toimintaan
Palomestari /paloesimies	eron ja kuulumisen tekeminen työaikamuodon, tehtävien erojen, tarkastelunäkökulman kautta	
Vapaaehtoiset	vastakkaisuuden tuottaminen ammattilaisten ja vapaaehtoisten välillä toimintapaikan, osaamisen vähätelyn, ominaisuuksien epämääräistämisen ja henkilökohtaisen tunteamisen kautta	
Työsuhteen tyyppi	vastakkaisuuden tuottaminen suhteessa sijaisiin nyt ja ennen	suhtautuminen nykyisiin sijaisiin rakentuu osaamisen kontekstissa

Aiemmista luvuista poiketen elämäntapa- ja työdiskurssien jaot eivät ole yhtä kategorisia palomiesten puhuessa itsestään ja asemastaan suhteessa muihin. Uudelleenjäsennystä ei esimerkiksi tapahdu työdiskurssissa suhteessa päällikköön, palomestareihin ja paloesimieheen eikä suhteessa vapaaehtoisiin. Näitä asioita jäsennetään elämäntapadiskurssin kautta. Toisin sanoen vaikka diskursseissa jäsennetään asioita eri tavoin ja vastakkaisinakin, se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että diskurssit olisivat toisilleen vastakkaisia. Sen sijaan diskurssit kietoutuvat yhteen ja rakentuvat suhteessa toisiinsa eri tilanteissa. Siis myöskään diskurssit eivät pysy samana ja muuttumattomana. Tämä tarkoittaa, että tietyssä tilanteessa diskurssi voi sisältää toiselle diskurssille tyypillisiä piirteitä.

Yksi syy sille, että suhde vapaaehtoisiin rakentuu vain elämäntapadiskurssin kautta voi olla oman aseman varmistamisessa, professionaalisuuden tuottamisen käytännöissä. Toisin sanoen vapaaehtois-

ten ajatellaan uhkaavan palomiesten asemaa. Palomiesten puheessa heijastuu aito huoli ammattimaisen palomiestyön tulevaisuudesta. Puheessa todetaan pariinkin otteeseen, että pelastuslaitoksen johto ”hyysää” vpk:ta. Mielenkiintoisen taustajännitteen asennoitumiseen tuottaa se, että valtaosalla vakinaisia palomiehiä on vapaaehtoistausta, josta ei yhteisesti puhuta tai siihen ei viitata. Ainoan poikkeuksen tästä tekee Pienen laitoksen vapaaehtoisuutta koskeva puhe, jossa palomiehet kertovat kaikkien työyhteisössään kuuluneen vpk:aan ennen ammattiuralle siirtymistään. Miehet eivät kuitenkaan ota asiaa esille itse, vaan vastaavat esittämäni suoraan kysymykseen. Tämän jälkeen miehet siirtyvät käsittelemään muuta aihetta.

Puhetta vapaaehtoisuudesta voidaan tarkastella myös palomiesten suhtautumisena erilaisuuteen. Useissa tutkimuksissa on esitetty, että palomiehet karsivat joukostaan normiin (valkoinen, heteroseksuaalinen mies) kuulumattomat (esim. Baigent 2001; Maleta 2009; Grube – Farrell 2002; Ward – Winstanley 2006; Koegel 1993 jne.). Vapaaehtoisiin palomiesten karsintavalta ei kuitenkaan ulotu, minkä seurauksena eroa tuottamalla voidaan ajatella vahvistettavan vakinaisten palomiesten hegemonista asemaa (vrt. Pacholok 2009) eri ryhmien välillä. Tosin varsinkin ennen pelastajatutkintojen yleistymistä vapaaehtoisten ja vakinaisten välistä eroa on luultavammin myös tuotettu suhteessa osaamiseen, henkilökohtaisiin piirteisiin ja tuntemiseen, joten voidaan ajatella, että kyseessä voi olla myös historiaan perustuva toiminta- ja suhtautumistapa. Osin kyse voi olla myös sukupolvien välisistä eroista toiminta- ja olemisen tavoissa (vrt. Purhonen – Hoikkala – Roos 2008).

Toisin sanoen kummassakaan diskurssissa ammattimaisuuden kriteeriksi ei rakennu osaaminen, jota testataan fyysisillä (ja psyykkisillä) testeillä. Sen sijaan puheessa ammattilaisten me-ryhmään kuulumisen yhdeksi tunnusmerkiksi rakentuu henkilökohtainen työparin tunteminen. Me ammattilaiset -ryhmä ei siis synny pelkästään taitojen ja osaamisen kautta, vaan henkilökohtaisen toisen tuntemisen kautta. Yhtenä perusteena esitetään, että testitilanne poikkeaa aina ns. tositalanteesta, missä voi tapahtua periaatteessa mitä tahansa. Sen vuoksi

on tärkeää tuntee työpari ja hänen tapansa reagoida odottamattomissa ja stressaavissa tilanteissa.

Esimiehet ja palomestarit ovat puolestaan hierarkkiselta asemaltaan palomiehiä lähimpänä ja heidän tehtävänsä on tehdä ratkaisuja, jotka eivät ole aina palomiesten mielestä mukavia. Eron tekeminen suhteessa kuulumiseen tuottaa ryhmät erillisiksi ja rakentaa vapauden molemmille ryhmille toimia. Toisaalta se mahdollistaa myös palomiesten ajattelun, että palomiestoiminta on pelastuslaitoksen ydintoimintaa, josta esimiehet jo ovat erkautumassa (vrt. Baigent 2001). Puheen tarkoituksena voi nähdä edunvalvonnan lisäksi myös oman aseman ”paloaseman ydinjoukkona” vahvistamisen. Tällöin kyse on kamppailusta hegemonisesta maskuliinisuudesta, vallankäytön ja vastarinnan tavoista sekä oman toiminnan ja asenteen perusteluista (Connell 1995 ja 2005; Pacholok 2009).

Elämäntapadiskurssin vastakkainasettelu on niin voimakasta, että se herättää kysymään, mikä on sen tarkoitus ja mitä sillä tehdään. Yksi puheen funktioista voi olla se, että palomiehet haluavat erottautua omaksi erilliseksi ryhmäkseen edunvalvonnallisista syistä: yhtenäisen ryhmän etuja on helpompi ajaa. Esimerkiksi Pienen laitoksen palomiehet kuvaavat päällystön ja miehistön välistä eroa ”luokkajaoksi” (P120402, 252). Toiseksi voidaan ajatella, että palomiehet haluavat erottautumisellaan vahvistaa omaa identiteettiään: palomiehet ovat niitä, jotka hyökkäävät tulta päin ja ovat näin ollen ”todellisia pelastajia”, ei päällystö (vrt. Baigent 2001). Vastakkainasettelun voidaan ajatella tarjoavan myös syyn ”tekemättömyydelle”: se, että päällystö on mikä on, oikeuttaa palomiesten tyytymättömyyden ja asenteen. Vastakkainasettelu voidaan nähdä myös yhtenä vallankäytön ja vastarinnan muotona (vrt. Foucault 1980 ja 1990): sen kautta palomiehet käyttävät valtaa ohi Baigentin (2001) kuvaaman formaalin byrokratian. Vastakkainasettelu on myös totaalista, mikä tarkoittaa, että se, mikä on hyvää toiselle osapuolelle, ei voi olla koskaan hyvää toiselle.

Luku 7

MITEN YHDESSÄ OLLAAN?

”Täähän on jossain mielessä kuin armeija, jossa me höylätään miehet keskenämme sosiaalisia taitoja. Ei monessakaan ammatissa miehet elä. Täähän on työntekoa, mutta täähän on myös elämistä: vuorovaikutussuhteita keskenään niin pitkälle, niin syvälle. Varsinkin kun se työ on sellasta, että viime kädessä mä oon sun kädestä kiinni, että mä olen hengissä. Siinä on jotain semmosta hyvin syvää täs työssä. Se hyvin syvä täs työssä merkitsee, se menee yli rajojen. Missä tahansa kun palomies ja palomies kohtaa, niin toi on sellanen asia, joka yhdistää tän ammatin aika kansainvälisesti ja noin. Ei kaikki euroopan kirjanpitäjät oo yhdessä. Tai ei kaikki laitoskeittäjät oo yhdessä, ei se sitä oo. Vaan siinä työssä on yks sellanen elementti, joka pistää sen ihmisen oman perusturvallisuuden koetukselle. Ja sillin kun se perusturvallisuus on koetuksella, niin se liittää ne, joka sen kokee niin yhteen.” (Pem2, I270201)

Yllä olevassa otteessa Ison laitoksen paloiesimies erittelee syitä palomiesyhteisön erityisyyteen. Esimies määrittelee palomiesyhteisön miesyhteiseksi, jonka erityisyys perustuu työtehtävien luonteeseen. Myös tutkimuksissa on todettu, että työtehtävien laatu ja työvuorojärjestelmä vaikuttavat siihen, millaiseksi työyhteisö rakentuu (esim. Inners – Clark 1985; Corneil 1995; Corneil 1999; Beaton etc. 1997; Murphy etc. 2002; Baigent 2001; Desmond 2005; Scott 2005; Boxer – Wild 1993).

Työyhteisön merkitystä sekä tapoja puhua aroista asioista kuvaa hyvin Ison laitoksen muutoslaboratoriossa käyty keskustelu siitä, mitkä asiat palomiehet kokevat stressaavina. Ensimmäisessä vaiheessa palomiehet kertovat, että syynä on hälytystehtävien suuri määrä. Tilastot kuitenkin osoittivat, että hälytystehtävien määrä ei ollut niin merkittävä, että se olisi selittänyt stressin. Toisessa vaiheessa selitettiin stressin johtuvan siitä, että palomiehet joutuvat jatkuvasti kohtaamaan vakavasti loukkaantuneita ja ahdistuneita potilaita ja omaisia. Tilastollinen tarkastelu osoitti jälleen selityksen ontuvan: valtaosa tehtävistä oli ns. rutiinitehtäviä, joissa potilaat eivät olleet vakavasti loukkaantuneita. Lopulta erilaisten selitysvaihtoehtojen jälkeen yksi palomiehistä toteaa, että stressiä aiheuttaa työyhteisön epätasa-arvoisuus työnjakoon liittyvissä asioissa: toiset palomiehistä tekevät työt, kun taas toiset istuvat kahvipöydässä. Lisäksi kahvipöydässä istujat voivat saada parempaa palkkaa kuin ne, jotka uurastavat keikoilla.

Se, että palomiesyhteisö lopulta määriteltiin epätasa-arvoiseksi, oli ristiriidassa sen palomiesyhteisöstä tuotetun yleisen käsityksen kanssa, joka rakentuu tasa-arvoisuudelle ja vahvalle keskinäiselle riippuvuudelle. Aloin kysyä, mistä oikeastaan on kysymys.

Tässä luvussa käsittelen palomiesyhteisöä. Tarkastelen millä tavoin ja millaiseksi palomiehet tuottavat yhteisönsä puheessaan. Analyysini kohteena ovat palomiesten puhe, joka koskee työyhteisöä sekä puhe, joka koskee palomieslakkoja.

7.1. Puhe omasta joukkueesta

Palomiesten muodostaman yhteisön erityispiirteisiin on viitattu monissa tutkimuksissa (esim. Beaton etc. 1997; Corneil 1999; Baigent 2001; Scott 2005; Desmond 2006; Hall – Hockey – Robinson 2007) (ks. tarkemmin luvussa 2) ja yhteistä näille piirteille on se, että palomiehet ja palomiesyhteisö rakentuvat muista ammanteista ja työyhteisöistä

erilliseksi ryhmäksi. Tästä syystä kutsun palomiesten puhetta, jossa käsitellään palomiehä, puheeksi omasta joukkueesta.

Yksi tapa rakentaa joukkuetta omaksi, muista erilliseksi, on tuottaa ja ylläpitää joukkueelle erityisiä tapoja puhua asioista. Tällaisia ovat esimerkiksi omien käsitteiden ja puhetapojen käyttö. Esimerkiksi pelastuslaitoksien kaiuttimien kautta tulevat hälytysilmoitukset kertovat sen, millaisesta onnettomuudesta on kyse, onnettomuuspaikat sekä hälytettävät yksiköt. Pelastusalan ulkopuoliselle ilmoitus todennäköisesti jäsentyy pääasiassa erilaisiksi kirjain- ja numeroyhdistelmiksi, mutta pelastuslaitoksissa tai alalla työskenteleville ilmoitus on selkeä ja kertoo heti, millaisesta tehtävästä on kyse.

Myös palomiehillä on omia tapoja puhua asioista, jotka tosin eroavat jonkin verran eri laitoksissa (ks. esim. Kajan 1998), mutta pääsääntöisesti palomiehet tunnistavat toistensa käyttämät käsitteet ja sanonnat. Seuraavassa joitakin sanoja ja sanontoja, joita itse kirjasin muistiin havainnointijaksosi (1998) aikana:

- Apelli → vuoronvaihto
- Arikinnunen → paras alallaan
- Arska → laitapuolen asiakas
- Brankkari → palomies
- Haitarilla soitettava nimi → pitkä nimi
- Heittää hammaskiekkoa → jutella
- Heittää keikkaa → tehdä vapaapäivänä muuta palkkatyötä
- Huru-ukko → vanhempi palomies
- Häke → hälytyskeskus
- Hööki → pelastusyksikkö
- Kumijalat → sukeltajat
- Latinki → sammutusvarusteet, jotka lähtövalmiina
- Lanssi → ambulanssi
- Mikkihiiri → alushattu

- Monosen välivarasto → Kipparlahden asema Helsingin pelastuslaitoksessa
- NallePuh → villakerrasto, yksiosainen
- Palokärki → ykkösen ykköspari
- P5 (Pfemma) → paloesimies
- P4 → vuorossa oleva palomestari
- P3 → palomestari
- P2 → pelastusjohtaja Helsingin pelastuslaitoksessa
- P1 → pelastuskomentaja, pelastusjohtaja
- Peko → pelastuskoulu Helsingin pelastuslaitoksessa
- Poka → asiakas
- Rouhinta → etuileminen, oman edun tavoittelu,
- Saku → sairaankuljetus
- Sammakko → vesipelastaja
- Soppis → tavarantoimittaja, soppakuski
- Skidi → pienikokoinen pelastusyksikkö
- Syylinki → huovat saappaissa
- Tabis (Helsinki), lanssi → ambulanssi
- Överi → ylityö

Yllä oleva palomiesten käyttämien käsitteiden lista kertoo myös palomiesyhteisöstä, sen tavoista suhtautua asioihin sekä palomiestyöstä.

Joukkueen jäsenyyttä määritellään myös esimerkiksi lempinimien käytön avulla. Palomiesyhteisössä lähes jokaisella on oma lempinimensä. Helsingissä tällaisia olivat muun muassa Suru1 (defusingista vastannut paloesimies), Vaavi, Sumu, Tiikeli, Bobby, Kuiskaaja, Bella, Multis, Sika-Sallinen, Härby, Big Ben, Pikku-ritari, Maailmanmestari, Rambo, Ahma, Kuristaja, Peltikurkku, Mohikaani, Pastori, Nappi, Käläkälä, Plootu, Nakeli, Neppari, Nakki ja Pihlis. Osa nimistä on lyhennelmiä suku- tai etunimistä, mutta osaan liittyy jokin tarina tai

tapahtuma. Nimeämisen logiikkaa kuvaa hyvin ensimmäisen oman yöambulanssivuoroni jälkeen työparin itselleni antama nimi. Työvuorooni sattuneet tehtävät olivat kaikki sellaisia, joissa potilas oli joko kuollut tai kuoli hoidosta huolimatta. Näin ollen työpari antoi minulle nimen Kalma-Mankkinen.

Joukkueeksi nimeäminen liittyy myös palomiesten keskinäiseen riippuvuuteen (Beaton etc. 1997; Murphy etc. 2002) ja joukkuekaverien keskinäiseen tuntemiseen ja tästä seuraaviin tapoihin puhua asioista. Joukkuekaverille kaikkea ei tarvitse aina selittää ja arkikielestä tutuilla käsitteillä voi olla yhteisössä oma merkityksensä. Yhden esimerkin tästä tarjoaa ote, jossa Keskisuuren laitoksen palomiehet keskustelevat siitä tulisiko palomestareiden osallistua muutoslaboratoriokokouksiin. Yksi palomiehistä esittää, että tietty mestari osallistuisi kokouksiin ja perustelee esitystään sillä, että kyseinen mestari on ollut pisimpään talossa ja tietää käytännöt hyvin. Puheenvuoron jälkeen käydään seuraavanlainen keskustelu:

Kalle: Mut taas toisaalta..

Seppo: On se niin kun hyvä et on -- --

Kalle: Aivan, mun mielestä se on valtavan hyvä loppujen lopuksi..

Esko: Vaikka sitä nyt ei niin kun sulata.. (KS101001, 648–654)

Toisin sanoen joukkueen jäsenet, palomiehet, ymmärtävät esitettävät asiat ja perustelut jo puolesta lauseesta, mutta ulkopuoliselle ei juurikaan välity se, mistä syystä kyseinen mestari on hyvä tai ei ole. Puheen voidaankin ajatella muistuttavan lähinnä vanhan avioparin välistä keskustelua, jossa jo pelkästä ”mut taas toisaalta” lauseesta toinen tietää, mitä puhuja aikoo sanoa. Voidaan ajatella, että puhujat tuntevat toistensa mielipiteet niin hyvin, että lauseiden sisältöjä ei enää tarvitse sanoa ääneen (vrt. Hall – Hockey – Robinson 2007, 545).

Puheella joukkueesta on aineistossani kaksi erilaista funktiota. Toisaalta sen tehtävänä on joukkueen, palomiesten, eduista huolehtiminen suhteessa muihin työntekijöihin. Tällöin puheen funktiona voidaan ajatella olevan palomiesten edunvalvonta suhteessa oman pelastuslaitoksen muihin työntekijöihin sekä suhteessa muihin ammattiryhmiin Suomessa. Toinen funktio liittyy palomiesten oman työyhteisön sisäiseen kontrolliin. Tällöin puheen funktiona on esittää, vakuuttaa tai kyseenalaistaa yhteisiä tapoja tehdä, toimia ja ajatella omassa työvuorossa.

7.1.1. Puheessa muotoutuvat joukkueet

Suhteessa ”ulkopuolisiin” joukkue on aina ”me”, johon puheessa viitataan (vrt. joukkuepuhe edunvalvontana 7.1.2.). Sen sijaan joukkueen sisällä on 90-luvun työtä käsiteltäessä erotettavissa erilaisia alaryhmiä, joihin suhtautuminen rakentuu erilaiseksi eri diskursseissa.

Omaksi alaryhmäkseen Keskisuudessa laitoksessa rakentuvat sairaankuljetuksessa eli ambulanssissa työskentelevät. Elämäntapadiskursseissa pelastus- ja sairaankuljetustehtävien välille tehdään eroa vertaamalla sairaankuljetuksen nykyistä tilannetta palomiesten osaamiseen ja koulutukseen palomiestyössä ennen (70- ja 80-luvuilla):

Esko: Prankkari – sairaankuljetuksen – mitä vaadittiin silloin, sun ei tarvinnut olla mikään sairaankuljettaja silloin

Kalle: Sairaankuljettajan kurssia silloin ensimmäisessä. Sä olit palomies ja hoidit sitä sairaankuljettajan hommaa

Esko: Kun menin ensimmäiselle kyytille, mulla ei ollut minkäänlaista ensiapukoulutusta edes, ei mitään (KS270302, 208–210)

Palomies kertoo, miten palomiehenä ”ollaan”, mutta sairaankuljetusta hoidetaan. Sairaankuljetuksessa keikkamäärä ja sitä kautta myös keikkasidonnaisuus ovat olleet ja ovat yhä palopuolta suurempia. Toiminnasta ovat perinteisesti huolehtineet nuoret palomiehet ja voidaan ajatella, että sairaankuljetustehtäviä ei ole arvostettu yhteisössä samalla tavalla kuin palopuolen tehtäviä. Nykyiset sairaankuljetusta tekevät palomiehet määrittävät diskurssissa vastakkaisiksi kuin ”ennen”: ”mikään sairaankuljettaja” ei tarvinnut ennen olla, toisin kuin nykyään. Puheen funktiona voidaan ajatella olevan kertoa pelastus- ja sairaankuljetustehtävien ja toisaalta palomiestyön muutoksesta: ennen oltiin brankkareita, mutta nykyisin sairaankuljettajia.

Eroa sairaankuljetuksen ja palopuolen välillä tehdään elämäntapadiskurssissa myös nimeämällä toiminnat erillisiksi: valkoisilla tarkoitetaan ambulanssissa työskenteleviä, kun taas sinisillä tarkoitetaan palopuolella työskenteleviä (KS071101, 846). Erottelua tuotetaan rakentamalla sairaankuljetus omaksi, erilliseksi. Eroa tehdään myös yhteisön tasolla kertomalla, että ne, jotka työskentelevät sairaankuljetuksessa, eivät osallistu enää työvuoronsa aikana juurikaan palopuolen tehtävien hoitamiseen (KS71101, 1030). Kontekstin muodostaa 90-luvulla työssä tapahtuneen muutoksen jäsentäminen elämäntavallisen palomiestyön ”loppuna”. Tämän seurauksena diskurssissa siniset ja valkoiset nähdään lähes toistensa vastakohtina ja useimmiten merkityksessä, että siniset eli palopuoli kärsii valkoisen puolen takia.

Työdiskurssin kontekstin muodostaa puolestaan yhteiskunnallinen muutos, johon myös palomiestyön muutosta puheessa suhteutetaan. Sairaankuljettajia rakennetaan diskurssissa erilliseksi ryhmäksi, mutta kontekstin avulla perustellaan ja tehdään muutoksia ymmärrettäviksi. Toisin sanoen sairaankuljettajien eriytyminen rakennetaan toiminnan (kohteen) muutoksesta (Engeström 1995), ei palomiestyöstä käsin.

Molemmissa diskurssissa määritellään kaksi erillistä ryhmää, jotka kehittyvät tai joita kehitetään toisistaan erillisinä (palopuoli, sairaankuljetus) ja joissa työskentelevät ”kaverit” kuuluvat jompaankumpaan ja jotka tekevät töitä eri tavoin:

Topi: Niin, sitähan mennään koko ajan tähän nyt, se palopuoli on nyt jo jäänyt aika pahasti jälkeen. Kun tossa sanottiin, et ne palo-possut vaan makaa, ne kaverit, jotka on ambulanssi puolella, ei näe sitä, kuinka paljon ne kaverit tekee teknillisellä puolella töitä niitten autojen eteen, nehän vaan tuijottaa sitä hälytystilastoa ja sitä keikkaa, mitä ne tekee ulkopuolella, ja se työ, mitä nää vanhat kaverit tekee niissä autoissa ja siinä tekniikassa täällä talon sisällä, ei sillä tavalla näy eikä oo pinnalla, sitä ei huomioida. Tällä hetkellä se sektori tässä talossa on aika heikoissa kantimissa.

Arvi: Ja sit pannaan sillai, et ne jotka purnaa, ne on aina ambulanssissa, ne pannaan sit paloautokuskiksi, niin ne ei tee niitä hommia, mitä nää jätkät tekee, nää vanhat ihmiset. Ne ei tee, kun niitä seuraa. Ne jättää kaikki tekemättä, ne tekee just sen määrätyn jutun vaan. Niiltä jää paljon pois asiaa, kun pitäis olla oma-aloitteinen. (I200301, 1624–1626)

Eron tekeminen tulee näkyväksi myös Pienessä laitoksessa, jossa palomiehet eivät osallistuneet lainkaan sairaankuljetukseen. Sairaankuljetustoiminta oli aikaisemmin sijoitettuna terveyskeskukseen, mutta 1990-luvun puolivälissä sairaankuljetushenkilöstö siirtyi työskentelemään paloasemalle. Suhtautumista sairaankuljetustoimintaan voidaan hahmottaa kamppailuna pelastuslaitoksella työskentelevien eri ryhmien välisestä hegemonisesta maskuliinisuudesta (vrt. Pacholok 2009) ja valta-asemasta. Palomiehet rakentavat oman toimintansa pelastuslaitoksen toiminnan normiksi ja näin ollen sairaankuljettajat ovat niitä, joiden tulee sopeutua ja muuttaa toimintatapaansa:

Hannu: ...Sairaankuljettajilla ei ole ollut esimiestä koskaan, kun ne tuli -95 tänne, se oli joillekin shokki, kun joku käskee jottain tehdä.

Pertti: Eikä siinä vaiheessa käyty mitään talon tapoja, ne tuli ja pikkuhiljaa alkoi sopeutua

Hannu: Pikkuhiljaa sopeutui, ketkä sopeutui, heillä ei koskaan ollut esimiestä, ja ite päättivät asioista jos joku yritti sanoa, että nyt pitää tehdä näin, ei se oikein onnistunut, 2 eri koulukuntaa

Teija: Kaksi eri kulttuuria

Simo: On siellä semmosia jotka on palo- ja sairaankuljetuksessa töissä, poikkeuksia

Tuure: Yleiseen ilmapiiriin, sanon ettei ihan toista puolta kepillä sohita, saku-palomies, kyllä molempien pitää peiliin katsoa

Perti: Sakun tuleminen tänne niin, heidät määrättiin tänne, eivät tulleet omasta tahosta tänne, se on yks iso porras siinä, ne sai olla kun herran kukkarossa tehdä niin kun ne suunnitteli päivän työt ja kaikki tekemiset ja kun ne tuli tänne, määrättiin tänne, ja täällä olikin tämmönen komento kulttuuri systeemi. Sieltä käsin tuli muutosvastarinta, lähentymistä ei oo päästy vielä, ollaan vielä seurusteluasteella (P130302, 274–280)

Muutoksesta oli kokoushetkellä kulunut seitsemän vuotta. Sairaankuljettajien ja palomiesten välisestä erojen tekemisestä on raportoitu myös amerikkalaisessa pelastuslaitoksessa (Scott 2005, 177–179.) Scott toteaa, miten palomiehet kutsuivat ensihoitajia nimillä kuten ”care bears” (viittaa lasten leluun) ja tavoista, joilla ensihoitajat tuotetaan statushierarkiassa palomiesten alapuolelle. Esimerkiksi ensihoitajat pyrkivät tuomaan yhteisissä tilanteissa mahdollisimman vähän esille omaa osaamistaan ja erityisyyttään. (Emt.)

Joukkueita uudelleenmuodostetaan myös suhteessa ikään. Ikää tai ikääntymistä käsitellään puheessa suhteessa uralla etenemiseen, eläkkeelle pääsemiseen tai lähtemiseen, suhteessa eri tehtävien tekemiseen sekä asemaan työyhteisössä.

Uralla etenemiseen viitataan puheessa puhuttaessa esimieheksi hakeutumisesta. Jako nuorempiin ja vanhempiin tuotetaan uralla

etenemisen kontekstissa. ”Uran tekeminen” nykyisessä merkityksessään on pelastuslaitoksissa suhteellisen uusi ilmiö. Aiemmin uran tekeminen koski lähinnä muutamaa palomiestä, jotka etenivät päällystöuralle. Vaikka uravaihtoehtoja ei edelleenkään ole runsaasti, on niitä kuitenkin avautunut onnettomuuksien ehkäisytyön kautta lisää ja samalla uran tekeminen on tullut mahdolliseksi myös nuoremmille palomiehille. Palomiehet kertovat kaikissa laitoksissa, miten aiemmin esimieheksi hakeutuminen tapahtui vasta noin 40-ikävuoden tietämillä. Käytännön kerrotaan muuttuneen: nyt esimiesluokille on mahdollista pyrkiä jo muutaman palvelusvuoden jälkeen.

Iän korostamisen yhtenä tarkoituksena voidaan pitää nuorten esimiesten pätevyuden kyseenalaistamista: aikaisemman uralla etenemisen käytännön kerrotaan perustuneen pitkälle virkauralle ja kokemukselle. Nykyesimiehet määrittellään ”perinteisten” esimiesten negaatioksi. Puheen funktiona voidaan ajatella olevan kokemuksen tärkeyden painottaminen ja sitä kautta myös vanhempien palomiesten osaamisen esille tuominen: vaikka ei ole tutkintoa, on takana paljon kokemusta. Nuorempien palomiesten puheessa kyseenalaistetaan puolestaan tutkintoa suorittamattomien osaamista. Puhe rakentuu teoreettisen, koulussa ja työn ohessa opitun tiedon merkityksen korostamiselle: vaikka ei ole kokemusta, on teoreettista tietoa. Eroa voidaan jäsentää myös diskurssien kautta: elämäntapadiskurssissa osaaminen rakennetaan kokemukselle ja sitä kautta pyritään vahvistamaan ei-tutkintoa suorittaneiden palomiesten ja esimiesten asemaa. Työdiskurssi rakentuu suoritetuille tutkinnoille ja funktiona voidaan ajatella olevan koulutuksen ja teoreettisen osaamisen korostaminen. Toisin sanoen puheessa rakentuu kaksi ryhmää koulutetut ja kouluttamattomat, mikä usein noudattaa myös nuoret – vanhemmat palomiehet jakoa.

Toinen ikään liittyvä jaottelu, jota puheessa rakennetaan, liittyy eläkkeelle pääsemiseen. Elämäntapadiskurssissa palomiehet kertovat, miten aiemmin pelastuslaitoksessa pysyttiin aina eläkeikään asti, mikäli terveys säilyi. Jos tuli terveydellisiä ongelmia, päästiin lähes automaattisesti eläkkeelle. Muutoin pysyttiin pelastuslaitoksessa, vaikka olisi tehty muitakin töitä siinä sivussa. Pelastuslaitos työpaikkana rakennetaan

elämäntavalliseksi kontekstiksi, ei-työpaikaksi, josta ei oltu esimerkiksi erilaisilla vuorottelu- tai muilla vapailla. Jos pelastuslaitokselle tultiin, niin siellä oltiin eläkeikään asti. Nykytilanne kerrotaan päinvastaiseksi: eläkkeelle ei päästä, erilaisilla vapailla ollaan ja pelastuslaitoksesta irtisanoudutaan. Tämän puheen yksi funktioista on edunvalvonta, ja sen tarkoituksena on osoittaa, kuinka huonosti asiat nykyään palomiehillä ovat. Puheessa rakennetaan ikääntyvistä palomiehistä omaa joukkuetta, jonka oikea paikka olisi eläkkeellä. Nuorista palomiehistä rakennetaan puolestaan joukkuetta, jonka sitoutuminen pelastuslaitokseen ja palomiestyöhön määrittyy heikommaksi kuin ennen ja ymmärrys pelastuslaitoksesta ja palomiestyöstä rakentuu muihin työpaikkoihin verrattavissa olevaksi työpaikaksi ja työksi.

Ikään perustuvia ryhmiä muodostetaan myös suhteessa osaamiseen ja työn tekemisen tapoihin. Ison laitoksen palomiehet asettavat elämäntapadiskurssissa nuoret ja vanhemmat palomiehet vastakkain kuvaamalla vanhempien toimintatapaa ”terveen järjen” mukaisena, millä viitataan kokemukseen. Nuorille puolestaan kerrotaan olevan potilasta tärkeämpää tiettyjen protokollien suorittaminen, millä viitataan mm. teoreettiseen tietoon (vrt. Desmond 2006; Scott 2005). Nuorempien kerrotaan myös käyttävän erilaisia asiantuntijuuden tunnuksia ilman riittävää asiantuntemusta (I1200301, 1980–1944), millä viitataan kokemuksen puutteeseen. Osaamiserot tulevat ajoittain näkyväksi myös työtilanteissa, joissa ei noudateta ennalta suunniteltua työnjakoa:

Sulo: Ne purnaa, jotka sanoo, et saakeli, hän joutuu ton kokemattoman kanssa oleen, kun se ei tiedä mitään. Kokematon sanoo, et piru kun pitää ton hullun vauhtiveikon kanssa olla, ei senkään kanssa oo hyvä olla. Mä jouduin tässä keikalle, kun mä olin tuolla toisella asemalla (aseman nimi poistettu, TM), se joutui ensivastetehtävälle se hööki. Mut pistettiin töihin siellä, kun ei kundit tiennyt sitä, et en mä ymmärrä enkä osaa mitään. Ne sanoi, et ota tosta pakista, ala kaivaa. Silloin mulla alkoi käyrä nouseen, kun mä en osannut mitään. Mut eihän ne sitä tiennyt, et en mä osannut mitään.

Teija: Miten sä selvisit siitä?

Sulo: Sillä tavalla, et ei ne huomannut mitään. Totta kai mä osasin ottaa esille sieltä väkkeitä, mut eihän ne tullu oikeassa järjestyksessä ja oikealla tavalla kiinnitettyinä. Kyllähän niitä esille osaa ottaa, mut et osaisin työkalupakin ottaa auki ja antaa asianmukaiset välineet oikeassa järjestyksessä oikealla tavalla, niin se edellyttää sitä, et niitten kanssa touhuttaisjatkuvasti. Mähän oon ollut suojellussa asemassa täällä, kun kundit tietää, et toi vanha äijä tiedä mitään.

Arvi: Sun olis pitänyt vaan käskee, eikä..

Sulo: Ei ollut nuoria äijä, siin oli elvytystilanne ja niit oli vaan kaks kundia.

Arvi: Sä johdat työtä, rauhoitat niitä omaisia.

Teija: Pohditaaks niitä sit jälkikäteen?

Sulo: Totta kai mä sanoin niille kundeille. Mä sanoin, et kai te huomaisitte, että en tiennyt mitään, mitä olis pitänyt. Mun olis pitänyt jäädä itse sinne ulos ohjaamaan liikennettä ja se kuski pistää kolmanneksi sinne. Sehän meni silloin sen normaaliprotokollan ohitse, että se pomo jää kotia. Kolme miestä, jotka osaa hoitaa, ne olis pitänyt olla kohteessa. Vahvuudet oli niin pienet, ja yleensähan esimieskunta on tätä nykyä joka paikassa sellaista, et ne on käynyt nää kaikki koulutukset. Tällaisia vanhoja fossiileita ei tässä talossa enää oo kun jokunen enään jäljellä. (I200301, 1019–1033)

Otteessa vanhempi palomies rakentaa itselleen asemaa vanhana ja ambulanssityötä osaamattomana. Ilmeisen vankan esimiesroolin pelastuspuolella sekä iän voidaan ajatella tuottavan puhujalle oikeuden myöntää, ettei osaa ambulanssiasioita.

Osaamisessa tapahtunut muutos haastaa vanhempien palomiesten asemaa yhteisössä. Vanhempien palomiesten puheessa toisaalta tuotetaan ero nuorempien ja vanhempien välille, toisaalta kerrotaan ihanteeksi ”mennyt” aika, jossa ”kukaan ei ollut sen taitavampi tai hyvempi tai huonompi” (I050301, 451). Puhetta voidaan tulkita siten, että ero oli hyvä asia siihen asti, kun eron tuottaminen tapahtui omilla ehdoilla. Myös vakiparijärjestelmän purkaminen ja toisaalta uudet raportointi – tutkimus – testaus ym. välineet myötävaikuttavat siihen, että osaamiseroista tulee julkisia.

Oskari: Ei kuule, se on semmonen juttu enemmänkin, et noi nuoret kaverit, mitkä ton homman hallitsee, ne on saanut siihen hyvän koulutuksen, ne hallitsee, mut tää vanha kaarti, niiden valmistaminen tähän muutokseen on vaikeempi tehdä.

Erkki: Se on lisääntynyt stressi sen takia. Aika loogista.

Oskari: Ja kato, vielä jos sulla on nuorempi ja vähän vanhempi, silloin se toinen hoitaa ne simppelemmät hommat, silloin se toinen klaaraa ne paperithommat ja muut eikä siin tule sitä, mut jos siin molemmat semmosia vähän -- -- (I050301, 435–441)

Iän ja nykyvaatimusten mukaisen osaamisen liittäminen yhteen voi olla myös yksi tapa säilyttää kunnia ja asema yhteisössä: vanhempana töistä ja vaatimuksista ei enää selviä. Ikääntyminen voidaankin ymmärtää selviytymisstrategiana, jonka avulla uusien asioiden oppiminen on mahdollista välttää tai selittää. Myös yhteiskunnan muuttuminen näkyy palomiestyössä, erityisesti sairaankuljetustehtävissä, erilaisten ohjaus- ja valvontajärjestelmien lisääntymisenä, mikä osaltaan tekee työstä julkista. Toisaalta puhetta voidaan tulkita myös edunvalvonnan kontekstissa, jolloin iän osaamattomuuden korostamisella halutaan edesauttaa eläkeiän alentamista.

7.1.2. Joukkuetta käsittelevä puhe edunvalvontana

Puhe joukkueesta rakentuu myös edunvalvonnaksi, jonka tarkoituksena on rakentaa käsitystä palomiestä ammattiryhmänä ja työntekijöinä ennen kaikkea ulkopuolisille. Edunvalvonnallinen puhe rakentuu valtaosin osana elämäntapadiskurssia. Keskeisenä keinona palomiehet käyttävät edunvalvontapuheessaan 70- ja 80-luvun sekä 90-luvun palomiestyön vastakkainasettelua. Puheessa vastakkainasettelun funktiona voidaan ajatella olevan osoittaa menneen ajan paremmuus 90-lukuun nähden (vrt. Julkunen 2008). Vastakkainasettelua rakennetaan suhteessa siihen, keitä omassa työyhteisössä työskentelee eli kuinka kiinteästä joukosta on kysymys, suhteessa työnjakoon ja vahvuuteen sekä suhteessa yhteisöllisyyteen. Seuraavassa käyn läpi niitä tapoja, joilla vastakkainasettelua tuotetaan.

Käsitystä menneestä ja ”nykyisestä” työyhteisöstä vastakkaisina rakennetaan seuraavassa otteessa, jossa palomiehet puhuvat operatiivisten tilanteiden hoitamisesta ”ennen vanhaan” ja ”nyt”. Eroa menneen ja ”nykyisyyden” välillä tehdään korostamalla ajan kulumista käyttämällä vanhahtavia käsitteitä kuten ennen vanhaan, nää vanhat mestarit tai kunnia-asia:

Kalle: Ennen vanhaan nää vanhat mestarit ajatteli sillä tavalla, et omilla pärjätään, vaikka olis minkälainen paikka, niin jumaliste, me pärjätään sillä porukalla.

Roope: Ne piti kunnia-asiana näyttää, et pärjätään omilla.

Esko: Nyt pitää saada sinne paikalle heti populaa varmuuden vuoksi. (KS221001, 755–759)

Siinä missä ennen vanhaan tekeminen liitetään puheessa ”meihin”, omillapärjäämiseen, kaikkiin mahdollisiin (vaikeisiin) tilanteisiin ja kunniaan, määritellään nykyisyys tilanteiksi, jonne palomiehet kutsutaan varmuuden vuoksi ja jossa työntekijät ovat epämääräistä populaa.

Populalla viitataan puheessa ennen kaikkea vapaaehtoiisiin. ”Omilla pärjäämisen” kerrotaan olevan sitä, että isoissa onnettomuuksissa lisävoimia kutsutaan aina ensin vapaalla¹ olevista palomiehistä ja muista kuten vapaaehtoisista. Puheen funktiona voidaan ajatella olevan eron rakentaminen menneen ja selkeänä määrittyvän ”kunniakkaan pärjäämisen” ja nykyisen epämääräiseksi määrittyvän ”varmuuden vuoksi” toimintamallin välille.

Elämäntapadiskurssissa palomiehen työssä korostetaan urheilua, yhdessä olemista ja kiireettömyyttä (ennen 90-lukua myös tehtävien määrä oli pienempi), missä kontekstissa myös puhetta ”omilla pärjäämistä” käydään. Elämäntapadiskurssissa ”oikea” palomiesyhteisö rakentuikin puheessa sille, että ”aina oli miehiä” (KS71101, 290). Nykytyöyhteisön kuvaus rakennetaan tämän vastakohtaksi. Esimerkiksi Keskisuudessa laitoksessa palomiehet kertovat, kuinka työvuoron vahvuus on vähentynyt useampaan otteeseen (KS150202, KS270302) 90-luvun aikana.

Keskisuuren laitoksen palomiehet rakentavat palomiesyhteisöä stabiiliksi ja pysyväksi korostamalla sijaisuusjärjestelmien toimivuutta ja vakiintuneisuutta. Sijaisjärjestelyt kuvataan selkeinä ja yksinkertaisina ja sijaiset tuttuina ja pelastuslaitosten käytännöt tuntevina. Pelastuslaitoksissa vakiintuneet ja yhä käytössä olevat käsitteet kuten kesämies (kesätöissä oleva palomiesharjoittelija) ja talvehtiva kesämies (kesän

---

1. Sitä, että palomiehet osallistuvat työtehtäviin myös vapaalta, voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista. Yksi vaihtoehto on nähdä palomiehet niin kiinnostuneina työstään, että he ovat valmiita tulemaan töihin myös vapaalta. Toinen näkökulma on korostaa palomiesyhteisön merkitystä, jolloin yhteisöllisyys motivoi palomiehiä vapaalta töihin. Toisin sanoen tällöin kaikki laitoksen palomiehet ovat vastuussa tulipalon tms. sammuttamisesta, ei vain työvuorossa oleva vuoro. Kolmanneksi asiaa voidaan tarkastella taloudellisesta näkökulmasta. Keskisuuren laitoksen palomiehet kertovat, miten ylityökorvaukset alkoivat kertyä ennen (70- ja 80-luvulla) heti siitä lähtien kun työpyyntöpuheluun vastattiin. Ylitöiden tekeminen määritelläänkin puheessa eduksi (esim. KS071101, 1069) ja ylitöitä voidaan tarkastella tällöin edunvalvonnallisesta näkökulmasta. Neljänneksi voidaan vielä nostaa esiin työtehtävien luonne. Isompia onnettomuuksia, joihin lisämiehiä pyydetään, ei tapahdu kovin usein, mutta niiden voidaan ajatella olevan tärkeitä oman ammattitaidon kehittämisen kannalta. Voidaan siis ajatella, että palomiehet haluavat olla mukana isommissa onnettomuustilanteissa ja näin kehittää ammattiosaamistaan.

töissä ollut palomiesharjoittelija, joka jää pelastuslaitokselle töihin myös kesän jälkeen) kertovat siitä, kuinka aiemmin on ”palomieheksi tultu” (vrt. Desmond 2006; Scott 2005; Baigent 2001; Chetkovich 1997). Palomiehen sijaiseksi ei ole tultu muutaman työvuoron ajaksi, vaan ammattia on harjoiteltu aluksi kesäsijaisena kesämiehenä ja sen jälkeen talvehtivana kesämiehenä. Näinä ”harjoittelujaksoina” on opittu paitsi palomiestyö myös palomiesyhteisön tavat toimia, eikä muita ”ei-palomiehiä” ole juurikaan paloasemilla työvuoroissa työskennellyt.

Sen sijaan 90-luvun työyhteisöä jäsennetään varsinkin Keski-suudessa ja Pienessä laitoksessa suhteessa ns. ulkopuolisiin eli ei-palomiehiin. Keskisuuren laitoksen palomiehet kertovat työyhteisön muuttuvan päivittäin. Kysymys ei ole enää tietystä joukkueesta, joka pelaa samoilla säännöillä ja yhteisin tavoittein, vaan työyhteisö on ”porukkaa”, joka tulee, menee ja vaihtuu päivittäin. Palomiesten määrä työvuorossa vaihtelee, samoin se, keitä sijaiksi tulee. Palomiehen tilalle ei oteta enää välttämättä palomiestä, vaan esimerkiksi sairaankuljettaja. (KS71101, 791–795)

Pienessä laitoksessa muutoksen aiheuttajat ovat toisaalta sairaankuljetushenkilöstön siirtyminen paloasemalle terveyskeskuksesta ja toisaalta opiskelijat, jotka tulevat seuraamaan palomiesten työskentelyä. Käytännössä kyse on ”ulkopuolisten” tulemisesta pelastuslaitoksen sisälle ja siitä, keillä on valta määrittellä toimintatavat ja säännöt (vrt. Connell 1995). Eroa menneen ja nykyisyyden välillä tuotetaan mm. viittaamalla vuorovaikutussuhteen muuttumiseen työparin kanssa: henkilökohtainen jutustelu jää pois, kun mukana on ulkopuolinen (P050202, 252). Se, että työparin kanssa vietetään kahden kesken aikaa kokonainen vuorokausi – myös yöaika – kerrotaan tuottavan suhteen työpariin erityiseksi ja tavallisesta työparisuhteesta poikkeavaksi. Oma työpari muodostaa läheisimmän viiteryhmän ja ulkopuoliset koetaan tungettelijoiksi:

Pertti: Ja nykypäivänä on tullut sekin vielä etteen, et joka ammattikorkeakoulu ja ammattikoulu ja yliopisto suoltaa näitä ensihoitajia ja joka päivä siihen perseen taakse tulee joku uus oppilas käyttämään että

mitä sää teet, ja sitä pitäis opettaa. Sen parin kanssa voi esimerkiksi keskustella, et mitä muijalles kuuluu tänä päivänä, mut se kommuniointi on parin kanssakin mennyt aivan mahottomaksi, kun siinä on aina joku kolmas korva kuuntelemassa. Siinäkin suhteessa on vielä tehty opettajia. (P050202, 252)

Puheen funktiona voidaan ajatella olevan tehdä ero palomiesten ja ulkopuolisten välillä ja osoittaa ulkopuolisten negatiivinen vaikutus työyhteisöön ja palomiestyöhön.

Myös Ison laitoksen palomiehet rakentavat 90-luvun työyhteisönsä erilaiseksi verrattuna 70- ja 80-lukujen työyhteisöön. Erona kahteen muuhun pelastuslaitokseen kuitenkin on se, että Isossa laitoksessa yhteisöjako tapahtuukin palomiesten välillä, eikä palomiesten ja ulkopuolisten välillä. Isossa laitoksessa palomiehet jakautuvat niihin, jotka työskentelevät ambulanssissa ja niihin, jotka työskentelevät pelkästään pelastuspuolella. Jako rakentuu pääasiassa nuorempien ja vanhempien palomiesten välille työvuoron sisällä. Eroa tuotetaan vastakkainasettelulla (nuoret - vanhat) sekä rakentamalla vastakkaisen ryhmän käsitykset menneestä tai nykyisestä työstä huvittavina (I200301, 1980–1944) ts. mitätöimällä.

Se, miten palomiehet hahmottavat yhteisönsä eroja ennen 90-lukua ja 90-luvulla, tulevat näkyväksi seuraavassa otteessa, jossa palomiehet kertovat osallistumisestaan yhteisiin tapahtumiin, etenkin urheilukisoihin ja -turnauksiin. Puhuja nimeää itsensä tuttavallisesti ”meikäläiseksi” palomieheksi ja tuottaa puhujan sellaiseksi, jolla on perspektiiviä tarkastella asioita. Puheenvuorossa nostetaan lakot yhdeksi muutosta selittäväksi rajapyykiksi (mennään pidemmälle kuin lakkoon):

Kalle: Tosta historiasta mulle tuli mieleen, et kun palaa tonne vielä pitemmälle kuin lakkoon, silloin kun meikäläinen on tullut ja sen jälkeenkin, niin kyllä näihin yhteisiin osallistumisiin, -- -- Hesassakin, puulaakipeleihinkin osallistui niin paljon porukkaa, et kaikki ei mahtunut kentälle. Tuli riitaa siitä ettei päässyt pelaamaan, nyt saa

just ja just viis miestä. Täs on tämmösiä juttuja ja kaikkee muutakin. En tiedä minkälainen saunailta pitäis järjestää, et sais porukkaa..

M: No, niissä on aina porukkaa jonkin verran ja tulee paljon ideoita, mutta ne on siellä.

Kalle: Niin mutta kumminkin se semmonen yhteenkuuluvaisuus puuttuu tänä päivänä, mitä on ollut silloin, kun meikäläinen on tullut..

Teija: Ai, se on muuttunut.

Kalle: Nimenomaan se on muuttunut. Se on muuttunut aika paljon. Tietysti on isojakin syitä, miks se on muuttunut. (KS101001, 895–901)

Kun puhuja yllä olevassa otteessa väittää yhteenkuuluvaisuuden kadonneen nykypäivänä pelastuslaitoksista, voi sen ajatella osoittavan, että palomiehet pitävät yhteenkuuluvaisuutta tärkeänä ja että se on muuttunut. Sitä vastoin nykyhetkeä kuvatessaan puhuja muuttaa passiiviin – nyt saa just ja just – ja konditionaaliin et sais. Ja miten taustalla on ”tämmösiä juttuja” ja ”kaikkee muutakin”. Siinä missä aiempi tekeminen kuvataan toimintana, johon osallistui paljon yhteisön palomiehiä ja joka oli selkeää (pelaamista, riitelemistä pelipaikasta), syntyy lukijalle nykytilasta lähinnä epämääräinen kuva. Puheessa viitataan epämääräisesti ”juttuihin”, ”kaikkeen” ja ”isoihinkin syihin”, joiden seurauksena vain osa palomiehistä enää osallistuu.

70- ja 80-lukujen ja 90-luvun työn vastakkaisuutta rakennetaan myös suhteessa työnjaon muuttumiseen ja ammattiosaamisen säilymiseen. Esimerkiksi Keski-suuren laitoksen palomiehet puhuvat L4-järjestelmästä ja asetettavat uudistuksen vastakkain palomiesten motivaation ja ammattitaidon kehittymisen kanssa:

Esko: Sitä justiin, et nyt on tapahtunut kaks aika isoa asiaa, mitkä on tosta sairaankuljetuksesta syönyt motivaatiota. Ensinn tuli noi siirrot -- -- -- sitten toinen oli tuo Lauri-homma – se on ittestä kyllä myös kiinni – mut kun tuli tuo Lauri mukaan, niin se vastuu on sillä. Me tehään niin kuin se sanoo; enää ei oo se keskinäinen vastuu, mikä oli ennen kun mentiin: meidän piti päättää, mitä me tehään. Nyt meidän ei tarvi ajatella siellä, tehä vaan, mitä se sanoo. Se päättää kaikki asiat. Siinä on kaks asiaa, mitkä on vienyt sitä vastuuta pois.

Ilari: Joo, meidän ammattitaito on pudonnut.

Esko: Nii-i, kokonaisammattitaito kyllä väkisin putoo, kun ei tavallaan saada enään tehdä sitä.

Kalle: Saatte tehdä, mutta ette mieti ite sitä.

Esko: Niin justiin, me tehään niitä suoritteita teknisesti mutta.. (K070202, 1246–1254)

90-luvun palomiehet tuotetaan robottimaisesti asioita suorittaviksi tekijöiksi, joiden ammattitaitoa ei käytetä hyväksi. Tämän vastinparin muodostaa aika ”ennen”, jolloin ”mentiin”, ”meidän piti päättää” ja ”me tehään”.

Puhetta yhteenkuuluvaisuuden puuttumisesta tai muuttumisesta nykypäivänä voidaan tarkastella edunvalvonnallisesta näkökulmasta. Toisin sanoen puheella osaltaan rakennetaan ymmärrystä palomiestyön huonontumisesta, nyt yhteisöllisestä näkökulmasta osoittamalla vanha aika nykyistä paremmaksi, tavoitelluksi tavoitetilaksi. Toisaalta ”vanha, hyvä aika” ei kuitenkaan kaikilta osin ole ollut niin ”hyvää” kuin puheenvuoroissa annetaan ymmärtää. Esimerkiksi Keskisuuren laitoksen palomies kertoo 80-luvun lopulla sairaankuljetustehtävistä käytyä kiistaa, jossa eri-ikäiset palomiehet suhtautuivat tilanteeseen eri tavoin:

Seppo: Terveyskeskukselle meinattiin siirtää sairaankuljetus, täällä vanhemmat miehet huusi, että pitkällä kepillä se työnnetään pois. Realistinen homma olis ollut silloin se, että kymmenen virkaa olis lähtenyt silloin meiltä palopuolen kavereilta pois.

Esko: Kyllä siitä on puhuttu. Se ei oo vaan ollut tossa..

Teija: Se ei oo tossa.

Seppo: Se oli mun mielestä ainakin silloin kun mä olin palomiehenä – mä olin just saanut viran – se oli aika semmoinen ei-motivoiva asia. Palopäällikkö sanoi siinä, et kymmenen virkaa lähtee pois, jos se lähtee, ja se oli ihan realistinen. Mut sitten se lisäs perään, et hohoh, onneks hänellä on vaan pari vuotta eläkkeeseen. Se ei ollut millään lailla.. se oli kauhee asia siihen aikaan. Tossa kun sä puhuit näistä erilaisista mahdollisuuksista laajentaa hommia, ottaa muita hommia, nyt me ollaan laajennettu niitä ja saatu sillä lailla, nyt tuntuu et on kuppi täynnä itte kullakin, kun on niin paljon töitä. Mut se toinen äärlaita on ollut tämäkin ja on tänäkin päivänä: jos me ei saatais tehdä sitä toimintaa, niin mitä se vaikuttais meidän talossa. (KS150202, 306–321)

Palomies kertoo tilanteen olleen tuolloin kauhea. Hän siirtyy kuvaamaan nykypäivän tilannetta, jossa töitä on hänen näkökulmastaan liian paljon. Toisaalta puhuja toteaa, että ilman sairaankuljetustehtäviä (joita on suurin osa tehtävistä) ei olisi välttämättä yhtä paljon työpaikkojakaan.

Yhteisö ei määrity ”joukkueeksi” myöskään suhteessa tiedonkulkuun. Keskusteltaessa (KS130202V) kokouksessa siitä, annetaanko päällikön tapaamista varten laaditut kysymykset päällikölle etukäteen vai miten toimitaan, käydään seuraava keskustelu:

Seppo: Hei, jätetään se tohon (pöydälle, TM) noin, niin se menee yllätyksenä sinne. (naurua)

Teija: Mehän voidaan laittaa tähän joku muu sivu.

Esko: Joo, laitetaan siihen, et ei saa näyttää päällikölle (nimi poistettu, TM), niin ei varmaan mee.

(naurua)

Teija: Se on huomenna Helsingissä..

Ilari: Joo, kännykällä menee viesti. Se soittaa viis yli sulle kaheksan huomenaamulla.

Esko: Se on valmistanut jo ne vastaukset yön aikana. (KS131201, 1064–1075)

Otetta voidaan tulkita siten, että yhteisössä joku voi tai kertoo asian eteenpäin, vaikka toisin olisi sovittukin.

Yhteisöllisyyttä koskeva puhe voidaan tulkita edunvalvontana, jonka päämääränä on osoittaa ”joukkueen” katoaminen. Tämän voidaan ajatella olevan ennen kaikkea edunvalvonnallinen asia: oman ryhmän erillisyyden tuottamisen avulla on mahdollista rakentaa ryhmälle omaa identiteettiä ja tapaa toimia, jolloin edunvalvonta helpottuu.

Vaikka yhteisöä ei määritellä enää joukkueeksi kuten aiemmin, rakennetaan puheessa toisaalta kuitenkin palomiesyhteisöä, jolla on yhä sääntöjä, jotka säätelevät esimerkiksi sitä, mitä yhteisössä saa puhua ja miten (ks. KS101001, 312). Näin ollen yhteisö on yhä olemassa, vaikka se koostuukin ”porukasta” ja vaikka sen kerrotaan muuttuvan päivittäin.

7.1.3. Joukkuetta käsittelevä puhe kontrollina

Yksi joukkuetta koskevan puheen funktioista on kertoa joukkueen jäsenille, keitä joukkueeseen kuuluu, mitä se tekee ja miten se toimii. Puhe rakentuu elämäntapadiskurssissa ja yksi tällaisen puheen tuottamisen tapa on oman joukkueen kiinteyden korostaminen. Yksi esimerkki kiinteyttä korostavasta puheesta on Keskisuuren laitoksen palomiehen puheenvuoro, jossa hän kuvaa työvuoroa joukkueeksi, joka pysyy samana työuran alusta aina eläkkeelle jääntiin asti. Myös vapaa-aikaa vietetään yhdessä. Toisaalta puhuja kertoo, kuinka on oltava tarkkana siitä, mitä toisesta sanoo ja missä yhteydessä. Puhuja toteaa, että palomiesyhteisössä julkisesti esitetty epäluottamuslause – vaikka pienikin – ja jostain tietystä työkaverista, on loukkaus, jota ei unohdeta. Voidaan ajatella, että yhteisössä epämieluisista asioista vältetään puhumista, jotta arki 24-tunnin työvuorossa sujuisi. (KS101001, 312, ks. myös Mankkinen 1999).

Pienen laitoksen palomiehet puolestaan kertovat, kuinka palomiehet voivat keskenään olla asioista eri mieltä ja joskus voidaan sanoa toiselle pahastikin:

Hannu: Monesti tulee mieleen tästä meidän yhteistyöstä, kun ne Virtasen pojat (nimi muutettu, TM), nehän täpälöi keskenään ja kun joku meni väliin, oli ne yhtenä miehenä vastassa, vanhalla asemalla. Keskenään saatto tapella jytistellä, mutta jos joku söhräs väliin, ne oli sitten tiivis rintama.

Pertti: Kyllä mekin voidaan sanoa pahastikin kaverille, mutta ei meillä isoja haavoja tule kuitenkaan.

Teija: On kepposia ja sanailu aika raisuakin välillä, mutta se kuuluu tähän työn luonteeseen, sun täytyy tietää mihin asti toisen pinna venyy, sun täytyy tietää miten se selviytyy jos tulee kova paikka, se on myös osa sellasta.

Pertti: Isossa yhteisössä missä on isot vahvuudet siellä käypi helposti näin, mutta täällä on 2 miestä vuorossa, lähtökohdilta tuo ei ehkä ole kaikista toimivin, koska on parityöskentely ja isoissa vahvuuksissa se ehkä onnistuu, koska se on yks osa rattaasta.

M: Toi on tosi.

Pertti: Mutta isoissa laitoksissa on paljon erilaisia persoonia, siellä saattaa olla puolelle sattuu niin äkkijyrkkiä, jos ajatellaan meilläkin, jos minä olen paha sanomaan ja Kurkela (nimi muutettu, TM) toisella puolella, tulis varmaan täällä. Kuitenkin tää on pieni yhteisö ja ajattelee sen yhteisön etua kun omaa etuaan. Oma etu tulee tietenkin siinä vasemmassa kädessä, kuitenkin se yhteisön etu menee siinä eessä. (P130302, 31–317)

Otteessa palomiehet rakentavat palomiesyhteisöä ulospäin yhtenäisenä. Sen sijaan puhe siitä, voiko yhteisön sisällä sanoa toiselle asioita ja ennen kaikkea miten asioista tulee sanoa, jakaa mielipiteitä. Toisaalta palomiehet kertovat, että vaikeista asioista ei juurikaan puhuta, toisaalta palomiehet rakentavat käsitystä avoimesta yhteisöstä, jossa asiat puhutaan halki ja sen jälkeen töitä jatketaan kuten ennenkin. Sitä, että asioista ei puhuta avoimesti puolustetaan esimerkiksi sillä, että yhteisö on pieni² ja ihmisten on tultava keskenään toimeen. Puhetta vaikeiden asioiden puhumisesta tai puhumatta jättämisestä perustellaan yhteisön edun asettamisella oman edun edelle.

Palomiehet eivät ota yhteiseen keskusteluun kokouksissa omissa työvuorossa työskentelevän palomiehen toimintatapoja (esimerkiksi puhe siitä, kuka osallistuu sairaankuljetukseen ja kuka ei), jos tämä on itse läsnä, vaikka työhön ei oltaisi tyytyväisiä. Pari esimerkkiä kuitenkin Keskisuuren laitoksen aineistosta löytyy, joissa ryhmä haastaa yhden henkilön ja hänen toimintansa.

2. Yhtenä esimerkkinä tästä on esimerkiksi sairauspoissaolojen määrä: yksi palomiehistä toteaa, että kun hän lopetti jääkiekon pelaamisen, niin sairauspoissaolot laitoksessa loppuivat. Toinen jatkaa ja sanoo, että sairauslomat loppuivat, kun hän lopetti kevätremontit.

Ensimmäisessä otteessa yksi palomiehistä asettaa itsensä muiden yläpuolelle, esittämällä, että hän tietää jo vastaukset kysymyksiin, jotka on juuri aiemmin päätetty yhdessä esittää pelastusjohtajalle. Oteessa ryhmä laittaa palomiehen ns. ruotuun:

Teija: Tää on itse asiassa tosi tärkeä juttu, koska tähän vaikuttaa sit siihen, minkälaisia keikkoja teillä on.

Kalle: Sitä, se on suoraan verrannollinen. Ja mä tiedän vastaukset jo noihin sairaankuljetuskeikkoihin, mut antaa nyt sen tulla puhumaan.

Esko: Mikä?

Seppo: Nää hyvät ja huonot keikat.

Kalle: Niin no, kyllä sen nyt tietää et klimppisumma vaan (paikkakunnan nimi poistettu, TM) sairaalaan ja..

Esko: Mitäs sitä kysellään sit jos kerran tiedetään, häh?

Seppo: Mä meinaan sitä vaan et saiskos siitä selvyyden.

Esko: -- -- joku tosiaan tietää, niin mitä noita selviä asioita kyselyihin.

Seppo: Kalle (nimi muutettu, TM) luulee tietävänsä.

Roopo: Siihen menee turhaa aikaa vaan tommosiin turhiin kyselyihin.

Esko: Jätkätkin sanoo pitkävedosta aina, että ne tietää..

Roopo: Onkohan se ihan laillistakaan, kun aattelee, et se on ambulanssi? (KS131201, 460–481)

Ote poikkeaa muusta puheesta ”sävyssä” (hyökkäävyys) suhteen. Lisäksi kritiikki kohdistetaan selvästi yhteen henkilöön, kun yleensä asioista (vaikka ne kohdistuisivatkin henkilöön) puhutaan yleisemmällä tasolla ja passiivimuodossa (esim. keikkoja ei ajeta vuorotellen). Muut palomiehet tarttuvat puheenvuoroon heti ja kyseenalaistavat sen totuudenmukaisuuden. Ruotuun laittaminen tapahtuu monen palomiehen toimesta yhteisesti ja palomiehet asettavat tiukasti kyseenalaiseksi sen, mitä Kalle sanoo tietävänsä (mitäs kysellään, jos kerran tiedetään; myös luulee tietävänsä sekä viittaus pitkävetoon). Kuvaavaa on, että puheenaihe lopetetaan pitkävetoa koskevaan puheenvuoroon ottamalla esille uusi puheenaihe. Yksi mahdollisuus tulkita puheenaiheen vaihtaminen on se, että keskustelussa menttiin ”liian pitkälle”.

Toisessa otteessa ryhmä myös asettaa yhtä jäsentään ruotuun, mutta nyt kyseessä on ikäsäännön rikkominen: nuorempi palomies asettaa kyseenalaiseksi vanhemman palomiehen tekemän työn ja oikeutuksen siihen, ettei tämän tarvitse osallistua enää ambulanssikiertoon. Puhe eroaa edellisestä otteesta siinä, että vanhempi palomies ei yritä asettaa itseään muita ”tietävämmäksi” tai kokeneemmäksi, vaan perustelee ambulanssikiertoon osallistumattomuutensa sillä, että hän on jo kyseiset hommat tehnyt. Palomies suhtautuu asiaan vakavasti, minkä seurauksena muu ryhmä ryhtyy pikemminkin kiusoittelemaan kuin väittämään tosissaan vastaan. (KS101001, 1473–1497)

90-luvulla tapahtuneista työyhteisönsä muutoksista puhuessaan palomiehet kertovat, että asioita ei enää päätetä yhdessä (joukkueena). Yhtenä esimerkkinä palomiehet ottavat esille työaikajärjestelyistä päättämisen (KS151101, 370–429). Seuraavassa otteessa palomies kertoo, miten asioista tulisi päättää:

Kalle: Mehän haetaan se erikseen aina, poikkeusluvalla haetaan, mutta justiin nää yksittäiset sit sen poikkeusluvan lisäksi, nehän on justiin X:n (nimi poistettu, TM) ja näiden muutaman kohalle mennyt sillä justiin, mitä tässä nyt kerrottiin eli se on suoraan päällikön kanssa, koska hän on antanut siihen mahdollisuuden. Minusta sen olis täytyntä toimia sillä tavalla, et me oltais nimenomaan tässä meidän

työyhteisössä keskusteltu se asia, et ollaanko me sitä mieltä. Sehän tietenkin sitten taas rasittaa tätä porukkaa; kun se lukumäärä tuolta vähenee, niin se rasittaa tietenkin toisella tavalla.

Teija: Miks (siihen sit on menty?)?

Kalle: Se on taas hyvä kysymys.

Esko: Kullervo (nimi poistettu, TM) voi vastata, Kullervo (nimi poistettu, TM) on itte käynyt sen neuvottelemassa, se tietää, miks se sinne meni.

Kalle: Eikö se tullut justiin sen takia et päällikkö antaa siihen mahdollisuuden.

Kullervo: Mä menin kaksivuorotyötä pyytään, kolmosessa oli vajetta, se sanoi, et saat aloittaa heti jos haluat, mä menin jeesaan kolmosryhmää, kun siel oli -- -- porukkaa.

Kalle: Musta pitää muistaa se, et kun me haettiin yhteisesti tätä meidän poikkeuslupaa, siinähan on päällikkö kans ratkaisemassa, et hän siihen kans, mut sit hänellä on tietenkin mahdollisuus käyttää myös toisia. Päällikkö on silloin kyllä tehnyt huonot ratkaisut, kun antaa tällaisen mahdollisuuden. Mä en näe sitä ainakaan hyvänä. En tiedä, mitä mieltä muut on. (KS151101, 417–429)

Ongelmaksi puheenvuorossa luokitellaan sekä päällikkö, joka ei toimi puhujan haluamalla tavalla, vaan ottaa yksittäisten henkilöiden asioita käsiteltäväksi ja toisaalta ne henkilöt, jotka vievät asioita päällikön päätettäväksi ilman yhteisön keskustelua. Nykypäivänä palomiesten kerrotaan tekevän yksilöllisiä ratkaisuja, mikä nähdään ongelmaksi esimerkiksi työaikoihin liittyen siksi, että työkuormitus ei jakaannu tasaisesti. Toimintamalli, jossa yksilö asettaa itsensä joukkueen edelle liittyy pikeminkin työdiskurssin kuin elämäntapadiskurssin jäsentämistapaan.

Edunvalvonnan voidaan ajatella olevan vaikeampaa tilanteessa, jossa on monia erilaisia ratkaisuja. Joukkueella on joukkovoima takanaan.

Joukkueessa eri ihmisillä on erilaiset roolinsa ja joukkue roolittaa myös oman yhteisönsä ulkopuoliset henkilöt. Näin ollen ei ole yhdentekevää, miten, missä ja kuka asioista kertoo. Keskusteltaessa esimerkiksi työryhmän työn tuloksien esittelystä muille työvuoroille Esko toteaa, että kaikkein paras tiedonjaon muoto on kahvipöytäkeskustelut, koska niissä puhuja itse kuuluu samaan ryhmään ja tuntee kaikki muut ryhmään kuuluvat – hän tietää miten asioista pitää puhua ja kuka suhtautuu asioihin milläkin tavalla. Tilanne kuvataan epävirallisiksi: puhe kerrotaan pikemminkin ”heittelyksi”, jossa syntyy erilaisia ideoita ja ajatuksia. Voidaan ajatella, että tällöin keskustelu tapahtuu joukkueen kesken, joukkueen säännöillä ja siinä muodostetaan joukkueen mielipidettä asiasta.

Joukkueessa tehtyjen päätösten takana seisotaan yhdessä, vaikka ne eivät aina olisi olleet onnistuneita tai loogisia. Keskusteltaessa lakojen jälkeisistä työaikamuutoksista, palomiehet kertovat miten he halusivat muuttaa kaksivuorojärjestelmän vuorokausijärjestelmäksi niin kovasti, että hyväksyivät pitemmät palveluajat ja muut heikennykseksi kokemansa muutokset. ”Näinhän siinä vaan kävi” (KS71101, 1354). Toimintaa kritisoidaan, mutta kritiikkiä ei ainakaan yksiselitteisesti suunnata ketään kohtaan. Samoin vähän myöhemmin (1384) palomies toteaa, että ensiksi palomiehet itse pyysivät ja vänkäsivät itseään kaksivuorotyöhön, vähän myöhemmin kun kaksivuorotyötä tarjottiin, sitä ei hyväksytty millään. Puhuja toteaa, että ”tää on jämerä porukka”, jonka jälkeen asialle naureskellaan yhdessä.

7.2. Puhe lakoista

Palomiehet ottivat palomieslakot yhtenä omaan työyhteisöön ja koko palomiesyhteisöön vaikuttavana tekijänä esille kaikissa kolmessa pelas-

tuslaitoksessa³. Yksi syy lakkojen puheeksi ottamiseen – mutta myös niiden väistelyyn – voi olla se, että lakot olivat olleet hiljattain.

Ennen ensimmäistä lakkoa valtaosa palomiehistä oli järjestäytynyt STTK:n alaiseen Suomen palomiesliittoon (SPAL). Toiseen palomiesliittoon KTV:hen, kuului pienempi vähemmistö palomiehistä. SPAL vaati itselleen neuvotteluoikeutta, mutta Kunnallinen työmarkkinalaitos ei sitä myöntänyt. Tämän seurauksena SPALiin kuuluvat palomiehet menivät lakkoon, kun taas KTV:hen kuuluvat palomiehet jäivät töihin. SPAL vaati myös palkankorotuksia. Ensimmäinen lakko alkoi 20.2.1995 pääkaupunkiseudulta, josta se laajeni asteittain koko Suomeen. (Nyström 2005, 141.)

Ensimmäisen lakon aikana pelastuslaitoksia hoidettiin pääosin päällystön ja pienen miehistöjoukon turvin (esimerkiksi Helsingin pelastuslaitoksella 5 % miehistöstä) (Nyström 2005, 141). Lakon aikaista kuormitusta käsittelevässä tutkimuksessa todettiin, että lakon aikana vajaalla miehistön määrällä työtä tehneistä (aineistossa mukana 80 palolaitosta)⁴ suurin osa (67 %) teki työtä alle puolella normaaliin miehistön vahvuuteen verrattuna. Miehistövajetta kompensoitiin lisäämällä keskimääräistä kokonaistyöaikaa ja muuttamalla työvuorotyyppejä. Vahvuus vuoroissa oli alle puolet normaaliin verattuna 40 %:ssa tutkimukseen osallistuneista. (Lusa jne. 1998, 47.)

Lakko kesti hieman yli kaksi kuukautta (27.4.1995 asti) ja se sai paljon julkisuutta. Osittain syynä olivat töissä ja lakossa olleiden palomiesten väliset kahnaukset, joita jouduttiin välillä rauhoittelemaan poliisin avulla. Kireä tilanne eri liittoihin kuuluvien välillä jatkui lakon päätyttyä. Esimerkiksi Helsingissä työsuojeluvaltuutettu joutui harkitsemaan pelastuslaitoksen töiden keskeyttämistä työturvallisuussyistä. Järjestöjen tasolla lakon jälkeen pyrittiin edistämään työrauhan säily-

3. Itse en ymmärtänyt muutoslaboratorioita vetäessäni, kuinka merkittävä kokemus lakot olivat palomiesyhteisössä. Tämä ymmärrys on syntynyt vasta vähitellen lukuisten palomiesten kanssa käymieni lakkoa koskevien keskustelujen kautta. Oma kokemukseni kuitenkin on, että lakkokokemuksista ei juurikaan puhuta ainakaan ulkopuolisten kanssa muutoin kuin edunvalvontamielessä (kuinka väärin kaikki tapahtui).
4. Sisäasiainministeriön tiedon mukaan 89 kunnassa tai kaupungissa oli lakon aikana poikkeava palo- ja pelastustyötä tekevän henkilöstön määrä (Lusa jne. 1998, 5).

mistä, mutta työvuoroissa eri liittoihin kuuluvia palomiehiä jouduttiin erottamaan omiin työvuoroihin. (Nyström 2005, 141–142).

Kaksi ja puoli vuotta myöhemmin (27.11.1997) alkoi toinen, ensimmäistä laajempi, koko Suomen laajuinen lakko, johon yhtyi myös aluehälytyskeskuksen henkilökuntaa. Asetelma oli sama kuin ensimmäisen lakon aikana eli KTV:hen kuuluvat palomiehet olivat töissä ja SPALLiin kuuluvat palomiehet lakossa. Tällä kertaa lakon syynä olivat edellisessä lakossa sovittu palkkausjärjestelmän uudistus, sopimusoikeus sekä palomiesten eläikeikä. Lakko kesti kolme kuukautta ja päättyi 24.2.1998. (Nyström 2005, 142; ks. myös Ampuja 2011.)

Muutoslaboratorioissa palomiehet puhuvat lakoista käännekohtana, joka ”muutti kaiken, mitä viel oli jäljellä” (KS071101, 912). Lisäksi palomiehet kertovat, kuinka lakossa vastakkainasettelut kärjistyivät eri osapuolten ja yksittäisten palomiesten välillä, mikä johti ihmissuhteiden kariutumiseen ja erilaisiin käytännön järjestelyihin (esim. eri liittoihin kuuluvat laitettiin eri työvuoroihin) lakon jälkeen. Lakkojen kerrotaan myös vahvistaneen palomiesten jakautumisen kahteen ammattiliittoon.

Tässä luvussa tarkastelen sitä, miten lakoista puhutaan suhteessa palomiesyhteisöön: millaisia jakoja puheessa tehdään. Lisäksi tarkastelen, mitä asioita lakon kerrotaan palomiestyössä ja -yhteisössä muuttaneen. Ajattelen, että lakon määrittäminen tärkeäksi yhteiseksi kokemukseksi kertoo myös siitä, mitä asioita palomiesyhteisössä pidetään tärkeänä.

Lakkopuhe liikkuu elämäntapa- ja työdiskurssien välillä. Voidaan ajatella, että esimerkiksi Keskisuuressa laitoksessa tuotettu kahtiajako päällystön ja miehistön välillä uusintaa elämäntapadiskurssin tapaa jäsentää suhdetta päällystöön. Toisaalta työdiskurssin jäsentämistavoista antaa viitteitä se, että Keskisuuren laitoksen palomiehet jäsentävät lakkoa myös vaihtoehtoisesta näkökulmasta (lakkoon menemisen vaihtoehtona laitoksen palomiesten oma yksilöllinen ratkaisu).

Analysoin lakkopuhetta kolmesta eri näkökulmasta. Tarkastelen, miten ja missä kontekstissa lakko esitetään palomiesten puheessa ja millaisena lakko puheessa tuotetaan. Toiseksi tarkastelen, millaisiin

ryhmiin tai kategorioihin palomiehet jakavat yhteisönsä lakkoa koskevassa puheessaan. Kolmanneksi tarkastelen niitä vaikutuksia, joita lakolla kerrotaan olleen. Aineistoni on pääasiassa Keski-suuresta ja Pienestä laitoksesta⁵.

Lakkopuheelle on Pienessä laitoksessa ominaista, että lakko halutaan esittää selviytymistarinaana, joka oli vaikea kokemus, mutta joka on ohitettu.

Pertti: ...Lakko on sellainen, ettei sitä pysty sivuuttamaan, arvet on vähäiset mutta olemassa. Nostetaanko kissa pöydälle tässä, se on historiaa ja siitä pitää pystyä puhumaan. Sillon kun se loppu, aika kivuttomasti mennyt tähän päivään saakka. (P130302, 287)

Lakkoja koskevassa puheessa myös neuvotellaan siitä, saako puhua ja jos, niin miten, mistä kertovat palomiehille puheessa asetetut kysymykset kuten ”nostetaanko kissa pöydälle tässä”, vakuuttelut, että ”siitä pitää pystyä puhumaan”.

Selviytymistarinaa tuotetaan muun muassa

- lakon kategorisoinnilla: lakossa olleet palomiehet, rikkurit ja sairaankuljettajat
- lakon faktualisoinnilla: lakko on sellainen, ettei sitä pysty sivuuttamaan, lakko on historiaa, se on lähihistoriaa, ei voi ohittaa
- vakuuttamisella: siitä pitää pystyä puhumaan
- asettamalla vastakkain lakkojen jälkeinen aika ja nykyhetki: arvet vähäiset vs. olemassa, kivuttomasti mennyt vs. tähän päivään saakka, siististi mennään vs. arvet on

---

5. Ison laitoksen aineistossa lakkoteeman käsittely on ongelmallista, koska nauhoituksista epäonnistui niin moni. Näin ollen kun puhun Ison laitoksen aineistosta tarkoitan niitä keskusteluja, jotka kyettiin litteroimaan. Tässä aineistossa lakkoja ei käsitelty tämän otteen lisäksi muualla. Yksi syy voi olla se, että kokouksissa käsiteltiin konkreettisia työtehtäviin liittyviä asioita. Toisaalta voidaan myös ajatella, että yhtenä syynä on voinut olla se, että lakot olivat laitoksessa paikoitellen hyvinkin vaikeita.

- asettamalla vastakkain oman pelastuslaitoksen kokemukset vs. palomiesten kokemukset yleensä Suomessa
- palomiesten toiminnan oikeellisuuden korostamisella lakon jälkeen: me ollaan kyllä omalta puolelta

Pienessä laitoksessa lakoista puhutaan suhteessa sairaankuljettajien ”tuloon” pelastuslaitokselle. Puheessa palomiehet jaottelevat sairaankuljettajat ja palomiehet omiksi (vastakkaisiksi) ryhmikseen:

Pertti: Se on semmonen, kun sitä ei oo kokenut niin läheltä kun palomiehet nyten, sairaankuljettajat ei oo sitä kokenut, on helppo puukottaa selän takaa kun se ei itteä koske. Mutta jos sanotaan nyt se alkaa, tee valinta jäätkö tänne vai meetkö tuonne, se on vaikea päätös, että kumpaan suuntaan se ovi käy.

Teija: Valinnat on hyvin harvoin itsestä kiinnikkään, jos on.

Pertti: Ei sinne lakkoon koskaan mielellään lähetä, kun ovesta ulos lähetään on pitänyt tehdä aikamoinen jaakobin paine, ja sit tollaset turvansoittajat, jotka ei koskaan ole ollut lakossa, niitä vastapalloon kun lähtee, kun sen jälkeen kun ne on tehnyt sen valinnan sen jälkeen ne voi tulla tuohon turpaa aukoon, ei ennen. Minä veän kyllä vasta palloon sellasta jätkää joka tulee tuohon.

Hannu: Onko niillä keskustelun aiheet loppu, en tiiä.

Pertti: Meillä on tehty oma ratkaisu ja pojat on tehnyt oman ratkaisun, kaikki on varmaan ittensä kanssa paininu. Ei heijän oo tarvinnut, ne on vaan ilkkunu tuossa, kummallekin puolelle, kelle ne uskaltaa naamaa aukoo. Me ollaan kyllä omalta puolelta, ettei olla ruvettu sen jälkeen kaivelemaan. (P130302, 300–304)

Puhetta tuotetaan tunteisiin vetoavasti, erilaisia metaforeja käyttäen lakossa olleiden palomiesten näkökulmasta (niin läheltä kun palo-

miehet nyten). Lakko kerrotaan vääjäämättömäksi ja ehdottomaksi, jossa palomiehellä on ollut kaksi (huonoa) vaihtoehtoa, joiden välillä valinta tulee tehdä. Tunteisiin vedotaan esimerkiksi käyttämällä samaa retoriikkaa kuin sotaan lähtemisessä (”ei sinne lakkoon koskaan mielellään lähetä”), jolloin lakosta tuotetaan rintaman kaltainen, tuntematon paikka (sinne). Lakko tuotetaan puheessa myös vastakkaisena tavalliselle arjelle (tänne – tonne). Ovi metaforan käytön voidaan puolestaan ajatella viittaavan ratkaisun lopullisuuteen ja ehdottomuuteen. Jaakobin paini -metafora puolestaan tuottaa kokemuksen valtavaksi ja merkitykselliseksi ja liittää siihen myös uskonnollisia piirteitä ja syvyyttä.

Myös sillä, missä kontekstissa lakko otetaan puheeksi, on merkitystä. Edellisessä otteessa rakennetaan kahta erillistä ryhmää: ne, jotka olivat lakossa ja ne, jotka eivät. Otteessa vastakkain asetetaan lakossa olleet palomiehet (me vs. sairaankuljettajat) ja ryhmät tuotetaan vahvasti erillisiksi ja vastakkaisiksi (esim. lakon kokeneet vs. eivät kokeneet, lakossa olleet vs. eivät koskaan lakossa olleet, valinnan tekijät vs. ei valinnan tekijät). Seuraava ote kuitenkin osoittaa, että palomiesten kategorian rajat eivät ole yhtä selkeitä kuin sairaankuljettajien ryhmän:

Teija: Miten se meni teillä sisällä?

M⁶: X (nimi poistettu, TM) ja minä oltiin rikkureita.

M: Kun lakko loppu, istuttiin saman pöydän ääreen päällikön (nimi poistettu, TM) kanssa me jotka oltiin lakossa, sovittiin että mennään siististi tästä eteenpäin, mutta arvet on...

M: Se (nimi poistettu) ja työllistämistuella yks kaveri se oli yks pari, jotka oli töissä, Y ja X (nimet poistettu, TM) oli töissä ja 4 oli lakossa ei ne ollut vakituisia silloin, ja hälytyspäivystäjä.

T: Sä sait X:n (nimi poistettu, TM) pariiksi.

---

6. En ole käyttänyt pseudonyymejä tässä otteessa lainkaan puhujien tunnistamisen estämiseksi.

M: Se kuulu toiseen liittoon (liiton nimi poistettu, TM), ja jäi töihin, se on se tämän talon rikkuri, sanoin että tuun huomenna töihin, mutta eri kaverin kanssa, minä menetin luottamukseen häneen, sillä oli, nythän se on pikkuhiljaa parantunut. Sillon sanottiin, että keskustellaan asia läpi jossain palaverissa, mutta sitä ei oo ikinä pietty, minä en koe, että oisin sen palaverin kokonkutsuja vaan joku muu, minua se ei vaivaa, jos jollakin on sanomista tulkoon sanomaan.

M: Jos ilmapiiristä puhutaan niin minusta tuota ei voi ohittaa, se on lähihistoriaa, meidän talossa aika kivuttomasti, mutta valtakunnallisesti arvet vielä syvemmätkin.

M: Jotka ollaan oltu lakossa, ollaan sovittu omassa porukassa, ettei sitä enää kaivella, on mennyttä asiaa, haukuttu rikkuriksi toisia. (P130302, 288 – 296)

Palomiesten ryhmä jaetaan puheessa lakossa olleisiin palomiehisiin, rikkureihin sekä ”oikeisiin” rikkureihin. Heti otteen aluksi lakon aikana työssä ollut palomies nimeää toisen palomiehen ja itsensä rikkureiksi. Myöhemmin toinen palomies toteaa, että toiseen liittoon kuulunut on oikea rikkuri, minkä voidaan ajatella olevan kohdistettu rikkuriksi itsensä nimenneelle palomiehelle. Lisäksi lakkopuheen toimijoita ovat päällikkö sekä työllistämistuella palomiehenä lakon aikana työskennellyt ”kaveri”.

Keskisuudessa laitoksessa lakot otetaan puheeksi toisessa kokouksessa keskusteltaessa muutoslaboratorion tavoitteista. Teija esittää yhdeksi tavoitteeksi päällystön ja miehistön välisen kahtiajaon poistamista, jonka jälkeen lakko nostetaan esille:

Esko: Ja niitä on varmasti, on aika lyhyt aika vielä tosta lakosta, niin sekun on vähän semmonen.. mua ainakin vähän tökkii, tökkii kyllä aika paljonkin vielä se.

Seppo: Siitä mä muuten viime kerralla.. viime kerralla puhuttiin kai-kista näistä systeemeistä, sä puhuit siitä, että ei X-paikkakunnallakaan (nimi poistettu, TM) osallistu porukka enää skaboihin ja tällaisiin. Nää kaikki juontaa juurensa tähän lakkoon, mikä on ollut hiljattain. Ja sen jälkeen kans.. no, nyt rupee olemaan, mut kyllä tässä vähän aikaa oli niin, että se asennevamma oli jokaisella täällä olevalla oli suurin asia, se oli ensimmäinen ja yleensä tätä alaa kohtaan.(puheenvuoro jatkuu) (KS101001, 865–866)

Ensimmäisessä puheenvuorossa palomies puhuu lakosta henkilökohtai-sena kokemuksena. Toinen palomies jatkaa puhetta, mutta etäännyttää lakon omasta ja työvuoronsa kokemuksesta ja puhuu siitä pikemminkin yleisenä, faktisena tai olosuhdeasiana. Ylimalkaan Keskisuuren laitoksen palomiehet kertovat toisen lakon käännekohtaksi (KS71101, 912): ”se oli sit lekalla päähän” (KS71101, 1121) ja ”lakot oli meille pahat” (KS71101, 1457). Lakko kerrotaan ”sotkuksi”, josta on vielä lyhyt aika ja vielä paljon on hampaankolossa.

Siinä missä Pienessä laitoksessa lakkopuheessa määritellään palo-miesten sisäisiä jakoja ja palomiesten välistä suhdetta sairaankuljettajiin, liittyy Keskisuudessa laitoksessa lakkopuhe päällystön ja miehistön väliseen jakoon. Tämän puolestaan voidaan ajatella olevan seurausta siitä, että Keskisuudessa laitoksessa ennen ensimmäistä lakkoa miehistö, alipäällystö ja mestarit siirtyivät yhteen ammattiliittoon ja olivat kaikki ensimmäisessä lakossa. Ensimmäisen lakon aikaa palomiehet kuvaavat-kin kivaksi ajaksi. Toisessa lakossa mestarit olivat töissä, mikä muutti asetelman. Asetelma tulee näkyväksi, kun palomiehet kertovat lakon jälkeisestä ensimmäisestä yhteisestä kokoontumisesta laitoksella:

Esko: Niin kato, se tilanne kun tultiin, tuolla ammattikolun audi-toriossa silloin, se oli aika kosketeltava tilanne kyllä silloin. (naurua) Mestari tuli, tuli ihan uus mestari, se ei ollut ikinä nähnyt porukkaa, Se mestari (nimi poistettu, TM) ei ollut koko porukkaa ikinä näh-nyt. Joku varmaan kysyi sitten, et kerä tää on, tää äijä, joka tähän on ilmestynyt ja sitten siitä tuli.. X (nimi poistettu, TM) katteli, se

meni nurkkia pitkin siellä.. Se sanoi, et vaikee oli tulla, kyllä mä sen ymmärrän. Ja Y (nimi poistettu, TM) ja nämä, jotka tuli kesken, niin nehän oli.. se oli aika tiukka tilanne.

Seppo: Siin oli kipinöitä.

Teija: Mitä sit tapahtui?

Esko: Mitä tapahtui? Se ilmoitti vielä et tervetuloa töihin, mut nyt aletaan tekemään kaksvuorotyötä, täs on uus työvuorolista. Se pani sinne saluunan seinään. (KS71101, 1594-1600)

Myös toinen palomies kertoo tilanteesta:

Kalle: Se oli vaan niin järkyttävä tilanne, kun siel auditoriossa oltiin -- -- -- -- sen jälkeen se otti ne kolme, neljä -- , mikä sillä oli mukana, se veteli kalvoja siihen, et näillä on tällainen työnkuva, tällainen ja tällainen, niin kuin ois oppitunnilla oltu. Jumalauta, me oltiin oltu lakossa kolme kuukautta. Se oli lähellä, et se ei saanut nenään silloin. (KS71101,1568))

Puheessa ryhmäjako rakennetaan lakossa olleiden palomiesten (porukka – mä) ja päällikön, lakon aikana työssä olleen palomestarin sekä uuden palomestarin välille (se). Tilannetta luonnehditaan vastakohtaisuuksien avulla: kosketeltava – nauraminen, kipinöitä – tervetuloa, järkyttävä tilanne – arkikokemus. Puheessa rakennetaan paitsi palomiesten ja päällystön välistä jakoa, myös lakossa olemisen kokemuksen erityisyyttä (oppitunti vs. lakkokokemus). Pelastuslaitokseen viitataan myös sanalla saluuna, jonka voidaan ajatella viittaavan siihen, että työajan muuttamisen poikkeukselliseen tapaan: asiaa ei hoidettu pelastuslaitoksella totutulla tavalla ja näin ollen pelastuslaitos ei ollut enää pelastuslaitos.

Toinen laitosten välisen lakkopuheen ero on se, että Pienessä laitoksessa selviämisen ja selvittämisen vakuuttelun voidaan ajatella olevan

voimakkaampaa ja lakon ”nykyvaikutuksista” kerrotaan esimerkiksi ”arpina”. Sen sijaan Keski-suuren laitoksen puheessa lakon käsittelyn voidaan ajatella olevan vielä kesken. Lakkojen kerrotaan ”tökkivän kyllä aika paljonkin vielä”, ”nyt rupee olemaan”, ”päät painui jokaisella jätkällä, ja siitäkään ei oo vielä päästy” (KS101010,866).

Ne asiat, jotka palomiehet kertovat lakon muuttaneen, ovat Keski-suudessa laitoksessa työaika, palomiesten vahvuus, itsemääräämisoikeus (ns. toimistopalokunnan synnyttäminen), hierarkkisuus sekä johtamisen tavat⁷. Seuraavassa otteessa palomies kertoo myös, kuinka palomieslakot mursivat palomiestyön erityisyyttä ja ammattiyhpeyttä:

Kalle: ..Mä oon itte aina ajatellut sillai, et kun tällaisessa paikassa on töissä, kun ajatellaan mitä me tehdään, niin ensimmäinen edellytys, mun mielestä, sen jälkeen kun mä oon palo-opistosta tullut, niin ensimmäinen edellytys, mitä mä oon aina ajatellut, on se, et mä oon ammattiyhpee siitä, mitä mä teen, et mä oon palomies. Sen kysymyksen voi näitten lakkosotkujen jälkeen kysyä jokaiselta, et kuinka moni porukasta oli sen lakon jälkeen ammattiyhpee. Kyllä päät painui jokaisella jätkällä, ja siitäkään ei oo vielä päästy. Mä oon edelleen sitä mieltä, et jos ja kun me ollaan täällä töissä, niin meidän pitää olla omalla tavallaan ammattiyhpeitä siitä, mitä me tehdään. Koska ei tää.. vaikka tää on työpaikka, niin tää ei ihan oo sellainen työpaikka, johonka sä tuut aamulla kaheksalta ja lähet seuraavana aamuna kaheksalta, et sä oot vaan täällä töissä. Tässä ammatissa on jotain muutakin kuin pelkästään se. (KS101001, 866)

Palomiestyön erityisyys syntyy puheessa osittain työpaikan eli pelastuslaitoksen erityisyyden kautta (tällainen paikka, ei oo sellanen työpaikka, et sä oot vaan täällä töissä) ja osittain se rakennetaan puheessa työn luonteen kautta (ajatellaan, mitä me tehdään, ammatissa on muutakin kuin vain se). Käsitystä palomiesyhteisöstä rakennetaan puolestaan suhteessa ammattiyhpeyteen, joka rakennetaan erityiseksi palomiehenä olemisen tunnuspiirteeksi. Puhuja nimeää lakon syylliseksi puheessa

7. Toimintajärjestelmän mallin (Engeström 1987 ja 1995) avulla jäsennettynä lakot muuttivat sääntöjä, yhteisöä sekä työaika.

juuri ammattiylpeyden, toisin sanoen palomiehenä olemisen, romuttumiseen. Tämän puheen yleisö muodostuu sekä muista palomiehistä että Teijasta. Puhuja pyrkii vakuuttamaan molemmat siitä, että palomiestyö on erityistä, muusta työstä poikkeavaa työtä ja että vaikka lakkojen seurauksena erityisyyden peruslähtökohdat ovat hukassa, niin ne ovat kuitenkin olemassa jossakin jokaisessa palomiehessä. Jokaisessa palomiehessä ”asuva” ammattiylpeys erottaa palomiehet tavallisista, muista ihmisistä ja se tekee palomiehistä ikään kuin yli-ihmisiä.

Keskustelu jatkuu ja hetken päästä lakot liitetään myös palomiesten yhteiskunnallisen aseman heikkenemiseen ja työn kyseenalaistamiseen:

Seppo: Kyl mulle on ollut ja on edelleenkin helvetin tärkeitä se, et mä pystyn sanomaan rinta rottingilla, et mä oon brankkari eikä häpeillä sitä. Et jos mä sanon, et mä oon brankkari, niin ne rupee nauraan ja sanoo, et jaa, te saatte ainakin nukkua yöt ja tällaista. Sit aina sitä samaa asiaa rupes selittämään, joo, nukkuu ja nukkuu.. Tehän ootte aina vapaalla. (KS101001, 881)

Yksi palomiehistä toteaaakin, että jos palomiehet olisivat olleet järkeviä, he olisivat neuvotelleet itselleen sopimuksen ja olleet töissä molemmat lakot. Tulkinta lakoista tällöin on, että ”potkittiin omille jaloille siinä ihan täysin” (KS71101, 1459), mikä haastaa tulkinnan lakoista vääjäämättömänä pakkona ja olosuhteena.

Isossa laitoksessa lakkoihin viitataan yhteydessä, jossa puhujat puhuvat tulevista muutoksista ja palopuolen kehittämisestä sekä si-jaisten saamisesta. Yksi puhujista sanoo, että yksi iso muutos olisi, jos Kukkonen (lakon aikana töissä ollut henkilö, nimi muutettu TM) tulisi takaisin työvuoroon:

M: Meille tapahtuu iso muutos.

M: Niin, Kukkonen (lakon aikana töissä ollut henkilö) tulee meille.

M: Saadaan Kukkonen tilalle, sen jälkeen tää vuoro loppuu viimeistään, sen jälkeen kaikki lähtee -- - (I050301, 252–256)

Viittaus lakkoihin voidaan tulkita sisäpiirihuumoriksi. Toisaalta huumorin avulla myös tehdään asioita. Otteessa voidaan ajatella määriteltävän sitä, mikä voisi olla työvuorolle iso muutos (se, että lakossa ollut palomies tulisi työvuoroon). Toisaalta sillä voidaan ajatella määriteltävän sitä, miten työvuoro yhdessä suhtautuu muutoksiin. Kolmanneksi puheenvuoroissa voidaan ajatella viitattavan lakkoihin ja siihen, kuinka ei-lakossa olleisiin tulee suhtautua.

7.3. Yhteenveto

Tässä luvussa olen käsitellyt palomiesten puhetta työyhteisöstään. Pohdin pitkään onko työyhteisöä käsittelevässä puheessa kyse erillisestä diskurssista vai onko kyse puheenaihetta käsittelevästä puheesta. Puheessa palomiehet rakentavat ymmärrystä työyhteisöstään ja samalla tuottavat työyhteisönsä tietynlaiseksi ja tätä kautta puheen voisi ajatella olevan oma diskurssinsa: diskurssi jäsentää ja tuottaa joukkueen tietynlaiseksi tietynä ajankohtana ja tietyssä paikassa. En ole kuitenkaan työssäni nimennyt puhetta diskurssiksi siitä syystä, että se nähdäkseni rakentuu jo nimeämäni diskurssin, elämäntapadiskurssin kautta. Näin ollen ajattelen, että kyse on palomiestyöyhteisöä, joukkuetta, koskevasta puheesta, jota palomiehet jäsentävät elämäntapadiskurssin avulla.

Olen erottanut aineistossani kaksi joukkuetta koskevan puheen tuottamisen funktiota: joukkuetta koskevan puheen tuottaminen suhteessa muihin (työntekijöihin) ja suhteessa omaan työyhteisöön. Kutsun puhetta, jota palomiehet tuottavat suhteessa palomiesyhteisön ulkopuolisiin, edunvalvontapuheeksi. Tälle puheelle on ominaista se, että palomiesyhteisö rakennetaan erilliseksi joukkueeksi asettamalla se vastakkain muiden ammattiryhmien, aikakausien tai asioiden kanssa.

Sen sijaan puhetta, jolla rakennetaan joukkueen omia sisäisiä pelisääntöjä ja toimintatapoja, kutsun puheeksi, jonka tehtävänä on kontrolloida. Tässä puheessa yhteisöä rakennetaan joukkueeksi suhteessa omaan työyhteisöön, sen toimintatapoihin, piirteisiin ja kiinteeseen.

Seuraavassa taulukossa olen jäsentänyt edunvalvontaa ja kontrollia koskevassa puheessa käytettyjä puhetapoja ja -sisältöjä:

Taulukko 7: Elämäntapadiskurssin mukaiset tavat puhua joukkueesta

Elämäntapadiskurssin mukaiset tavat puhua joukkueesta	
Edunvalvontapuhe	Puhe kontrollina
palomiehet vs. ulkopuoliset	oma joukkue vs. ulkopuoliset
ennen vs. nykyaika	yhteisön etu yksilön etua tärkeämpi
aikaisempi työ vs. nykytyö	työyhteisön erityispiirteillä oikeuttaminen
vahvuudet ennen vs. nykyään	yhteisölliset vs. yksilölliset toimintatavat
yhteisöllisyys ennen vs. nykyään	yhteinen vs. yksilön mielipide
	päätöksiin sitoutumisen tavat

Puhe joukkueesta jäsentyy aineistossani elämäntapadiskurssissa. Puheen funktiona diskurssissa voidaan ajatella olevan oman joukkueen rakentaminen ammattiryhmänä ja joukkueen rakentaminen ryhmänä. Esimerkiksi puhetta 90-luvun pienentyneistä vahvuuksista tai 70- ja 80-luvun vahvuuksista käydään suhteessa palomiesyhteisöön, ei palomiestyöhön, toimintaan tai sen muutokseen. Puheessa viitataan kylläkin kiireen lisääntymiseen työssä ja työn laadun heikkenemiseen, mutta ei konkretisoida, mistä tällöin on kysymys. Pikemminkin viittaukset ovat yleisiä (edunvalvontaan) liittyviä hokemia, joiden tarkoituksena on vakuuttaa kuulia asioiden huonosta tilasta.

Työdiskurssissa tapahtuva palomiestyön uudelleenjäsentäminen (ks. luku 5) tulee puolestaan näkyväksi palomiesten puheessa työyhteisönsä jakautumisesta, minkä kontekstin muodostavat aineistossani

90-luvun palomiestyön muutokset. Palomiehet uudelleenjäsentävät joukkuettaan suhteessa sairaankuljetukseen ja ikään.

Puhe joukkueesta voidaan tulkita myös kurinpidon ja kontrollin välineeksi. Palomiehet ovat rekrytoituneet pelastuslaitoksiin ilman yhtenäistä koulutus- tai osaamistaustaa. Jotta työt ja arki paloasemilla sujuisivat, on epämieluisia tehtäviä tai asioita pitänyt perustella miehille ja siihen yhteisön etu on tarjonnut yhden mahdollisuuden. Toisin sanoen yhteisöllisyyden korostaminen on ollut yksi kurinpidon välineistä niin asemilla kuin keikkapaikoillakin ja vähitellen se on muuttunut yhteisön omaksi kontrollin välineeksi (vrt. Foucault 1990). Se, että pelottaa savusukeltaa tai jonkun toimintatapa ottaa päähän työyhteisössä, voitetaan ajatteleamalla, miten muu työyhteisö esimerkiksi savusukeltamisesta kieltäytymiseen reagoisi (vrt. Baigent 2001).

Olen myös analysoinut palomiesten puhetta, joka koskee kahta palomieslakkoa. Tämän puheen olen ottanut analyysini kohteeksi, koska siihen viitataan etenkin Pienen ja Keskisuuren laitoksen aineistossa asi-ana, joka on vaikuttanut merkittävästi palomiesyhteisöön. Seuraavassa taulukossa olen tiivistänyt lakkoja koskevan puheen kontekstit, keinot, kategorisoinnit sekä seuraukset kolmessa tutkimukseni kohteessa olleessa laitoksessa. Kuten olen jo aiemmin maininnut, Ison laitoksen aineistosta puuttuu puolet, mistä syystä laitosta koskeva lakkopuhetta koskeva analyysini perustuu vain osaan kokousnauhoituksia.

Taulukko 8: Palomiesten lakkopuhe kolmessa eri pelastuslaitoksessa

Lakkopuhe	Pieni laitos	Keskisuuri laitos	Iso laitos
Konteksti	Selviytymistarina	Päällystö vs. miehistö	Yhteisöllisyys
Lakko	”talvisotana”: vääjäämätön, ehdoton, tuntematon paikka, vastakohta arjelle	faktinen asia, olosuhde vs. vältettävissä ollut	
Keinot	kategorisointi, faktuaalisointi, vakuuttaminen, vastakkainasettelu, oman toiminnan oikeellisuuden korostaminen	vastakkainasettelu, lakon erityisyyden korostaminen	huumori
Puheessa rakentuvat jaot palomiesten ja muiden välillä	lakossa olleet palomiehet vs. eivät lakossa olleet muut	lakossa olleet vs. päällystö	
Puheessa rakentuvat jaot palomiesten välillä	lakossa olleet, lakon aikana työssä olleet rikkurit, oikeat rikkurit		lakossa olleet palomiehet vs. ei lakossa olleet palomiehet
Lakon seurauksiksi kerrotaan		muutokset työajassa, vahvuudessa, itsemääräämisoikeudessa, hierarkkisuudessa ja johtamisessa	ei olla samassa vuorossa eilakossa olleiden kanssa

Kaikkien laitoksien palomiesten puheessa lakoista korostuu lakon merkitys palomiesyhteisölle. Pienen laitoksen puhe rakentuu palomiesyhteisön selviytymistarinan kontekstissa. Yhteisöstä rakennetaan jälleen joukkuetta rakentamalla lakko ehdottomana talvisodan kaltaisena historiallisena ja moraalisenä kokemuksena. Tämä tapahtuu esimerkiksi kertomalla ja rajaamalla, ketkä joukkueeseen ”oikeasti” kuuluvat. Sen sijaan Keskisuudessa laitoksessa lakkopuhe rakentuu vastakkainasettelulle päällystön ja miehistön välillä. Ison laitoksen

otteissa korostuu myös palomiesten välinen – lakossa olleiden ja ei-olleiden – välinen suhde.

Puhetta lakoista jäsenetään pitkälti elämäntapadiskurssissa. Puhheessa korostetaan eroja eri ryhmien välillä sekä rakennetaan lakko käännekohtaksi. Tarkastelu tapahtuu ennen kaikkea palomiesten näkökulmasta, ei osana laajempaa yhteiskunnallista kontekstia.

Luku 8

JOHTOPÄÄTÖKSET

Suomalainen pelastustoimi on kiinnostava yhteiskuntatieteellinen tutkimuskohde monessa mielessä. Ensinnäkin pelastustoimea ja palomiehiä koskevaa yhteiskuntatieteellistä tutkimusta on tehty verrattain vähän. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen puute näkyy esimerkiksi sellaisten aiheiden kuin palomiesammattin yhteiskuntahistoriallisen kehittymisen, palomiestyössä tapahtuneiden sisällöllisten muutosten tai ylimalkaan palomiestyön rakentumista koskevien tutkimusten niukkuutena. Palomiesten hapenottokyvystä, tasapainosta tai stressistä tiedetään jo monia asioita, mutta palomiesyhteisö ja sen toiminta ovat alkaneet kiinnostaa tutkijoita vasta 2000-luvulla. Havainto on mielenkiintoinen sikäli, että palo- ja pelastustoimi on yksi vanhimmista julkisen palvelun muodoista.

Viimeisen sadan vuoden aikana vapaaehtoistoiminnalle perustuva pelastustoiminta on Suomessa ammatillistunut ja muuttunut mitattavaksi, markkinakäsittein ohjattavaksi toiminnaksi. Palomiehen ammattin kehitys heijastaakin mielenkiintoisella tavalla suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan rakentamista ja 80-luvulla alkanutta hyvinvointiyhteiskunnan murrosta (Alasuutari 1996; Soininvaara 2010). Kun 60- ja 70-luvuilla pelastustoimi oli kunnassa vielä pitkälti tulipalojen sammuttamista ja onnettomuustilanteisiin reagoimista varten, puhutaan nykypelastustoimessa palveluiden tuottamisesta, jota ohjataan

palvelutasopäätöksien ja palveluiden kohdentamisen, riskianalyyysien ja erilaisten resurssisuunnitelmien avulla.

Palomiestyö on kiinnostava tutkimuskohde myös siinä mielessä, että se on pysynyt aika lailla samankaltaisena aina 90-luvun alkuun saakka. Voidaan ajatella, että vasta 90-luvulla palomiestyössä alkoi muutos, joka muissa ammateissa oli alkanut jo aiemmin.

Lisäksi palomiestyö sisältää monia erityispiirteitä. Esimerkiksi valtaosa ammattipalomiehistä työskentelee 24-tunnin työvuoroissa, mikä tarkoittaa työtehtävien tekemisen ja valmiudessa olevan ajan vuorottelua. Vaikka mitään ei tapahtuisi, on oltava varautunut. Työtehtävät vaihtelevat sovituiista palotarkastustehtävistä tai liikuntatunnista aina äärisuoritusta edellyttäviin pelastustehtäviin. Paloasemat ovat yleisöltä suljettuja rakennuksia, joista palomiehet lähtevät pelastusyksiköissään hälytyksen saatuaan ja joihin he tehtävän suoritettuaan palaavat. Nämä kaikki tekijät omalta osaltaan vaikuttavat siihen, millaiseksi palomiestyö ja -yhteisö rakentuvat.

Tutkimuksessani olen analysoinut niitä tapoja, joilla palomiehet yhdessä rakentavat ymmärrystä menneestä ja nykyisestä palomiestyöstään, yhteisöstään sekä identiteetistään. Samalla tutkimukseni on myös kuvaus kolmen työyhteisön kokemista ja läpikäymistä muutosprosesseista suomalaisessa yhteiskunnassa 1970-luvulta 2000-luvun alkuun.

8.1. Tutkimuksen tulokset

Tutkimukseni merkittävin tulos on kahden erilaisen palomiestyöhön, -yhteisöön ja -identiteetteihin liittyvän jäsentämistavan, diskurssin, tunnistaminen. Nimeämällä erilaiset jäsentämistavat kahdeksi diskurssiksi olen halunnut kiinnittää huomiota palomiesten kahteen erilaiseen tapaan jäsentää työtään, yhteisöään, ammattiaan ja identiteettiään. Vaikka diskurssit rakentuvat pitkälti toistensa vastakohtiksi,

ne eivät sulje toisiaan pois, vaan pikemminkin ne ovat ymmärrettävissä eri tilanteissa käyttöön otettavina jäsentämisentapoina.

Diskurssien tunnistamisessa on mielenkiintoista ja merkityksellistä se, millaisia jäsentämisentapoja ja asemia ne puhujilleen tarjoavat ja mahdollistavat. Kahdessa eri diskurssissa palomiehet jäsentävät eri tavoin sitä,

- mitä on palomiestyö
- kenen tai minkä näkökulmasta työtä tarkastellaan
- miten työssä ja yhteisössä tapahtuneisiin tai tapahtuviin muutoksiin suhtaudutaan.

Tutkimukseni osoittaa, että palomiesten kokemukset työstään ovat risiiritäisiä; näkökulmasta riippuen esimerkiksi samoja tehtäviä voidaan pitää joko turhina tai luontevana osana palomiestyötä.

Tunnistamistani diskurkseista ensimmäisessä palomiehen ammatti jäsenyy elämäntavaksi, toisessa työksi. Jäsentämisentavat, diskurssit, rakentuvat osittain toisilleen vastakkaisiksi ja näistä kahdesta elämäntapadiskurssi on aineistossani vallitseva jäsentämistapa.

Elämäntapadiskurssissa palomiehet jäsentävät työtään menneen palomiestyön kontekstissa, jolloin työtä tarkastellaan suhteessa 70- ja 80-lukujen palomiestyön sisältöihin. Työstä puhutaan lähinnä liittyen urheiluun, asemapalvelutehtäviin tai muuhun hauskaan tekemiseen. Työtä ja sen muuttumista tarkastellaan ensisijaisesti palomiehen näkökulmasta, jolloin palomiestyöksi määritellään keikat, pääasiassa kiireelliset tehtävät. Työssä tapahtuvat muutokset jäsenetään oman organisaation sisäiseksi asioiksi. Identiteettiä rakennetaan suhteessa muihin tekemällä eroa palomiesten ja muiden välille mm. vastakkainasettelun ja oman yhteisön kiinteyden korostamisen keinoin.

Työdiskurssi syntyy 90-luvun muutoksia käsittelevän puheen yhteydessä kun palomiehet ottavat käyttöön aiemmasta poikkeavan tavan jäsentää ja ymmärtää palomiestyö ja sitä kautta myös palomiehen ammatti, identiteetti ja -yhteisö. Toisin sanoen palomiestyön jäsentämisen periaate muuttuu. Diskurssissa palomiestyötä jäsenetään

ensisijaisesti yhteiskunnallisen ja toimintaympäristössä tapahtuneen muutoksen kontekstissa.

Seuraavassa taulukossa olen tiivistänyt diskurssien keskeiset erot:

Taulukko 9: Elämäntapa- ja työdiskurssien keskeiset ero

Jäsennettävät	Elämäntapadiskurssi	Työdiskurssi
Palomiestyön määrittelyn perusta	Mennyt (70- ja 70-lukujen) palomiestyö	Yhteiskunnallinen muutos
Työn tarkastelu- näkökulma	Palomiehen näkökulma	Yhteiskunnan näkökulma
Suhtautuminen muutokseen	Muutokset organisaation sisäisenä	Yhteiskunnan kehitykseen liittyvänä

Diskurssit jäsentävät koko aineistoani ja sitä kautta määrittävät tutkimuskysymysteni vastauksia. Esimerkiksi kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni

- 1) Mikä on se tulkinta menneestä, jolle palomiehet rakentavat ymmärrystään nykypäivän työstään ja asemastaan palomiehinä?
- 2) Miten ja millaiseksi palomiehet määrittelevät palomiestyön puheeseen?

ei ole aineistossani vain yhtä ”vastausta”, vaan vastaukset rakentuvat kahden erilaisen diskurssin välisessä vuoropuhelussa erilaisiksi jäsentämisen tavoiksi. Olen seuraavassa taulukossa tiivistänyt diskursseissa jäsentyvät erilaiset ”vastaukset” kysymyksiin, jotka koskevat tulkintaa menneestä ja nykyisestä palomiestyöstä.

Taulukko 10: Yhteenveto kahden ensimmäisen tutkimuskysymyksen jäsentämistavoista eri diskursseissa

Jäsennettävät asiat	Elämäntapadiskurssi: ymmärrys työstä rakentuu 70- ja 80-luvun palomiestyölle	Työdiskurssi: ymmärrys työstä rakentuu yhteiskunnalliselle muutokselle
<i>Tulkinta menneestä työstä</i>		
70- ja 80-lukujen palomiestyö	menneen työn rakentaminen ”oikeana” palomiestyönä, missä työ rakentui kiireellisistä tehtävistä, asemapalvelusta, urheilusta ja yhteisöllisestä olemisesta	70- ja 80-lukujen työhistoriana
90-luvun palomiestyössä tapahtunut muutos	käännekohta: ”oikean” palomiestyön loppu	palomiestyön muuttuminen seurausta yhteiskunnan muuttumisesta
Työn tarkastelunäkökulma	palomiehen näkökulma	yhteiskunnan näkökulma
Käsitys työyhteisöstä	työyhteisö stabiilina, hierarkkisena, työkokemuksen ja vanhempien palomiesten hegemoniana	työyhteisö heterogeenisena, ammatilliseen osaamiseen perustuvana, ammattimaisena toimintana
Diskursseissa rakentuva juonirakenne	tragedia	romanssi, jonka loppu jää auki
Tarina	sankarista uhriksi -tarina	ammatillinen arki-tarina
Tarinoiden sisältämät toimijoiden asemat ja niiden muutos	sankaripalomies muuttuu 90-luvun muutosten myötä muiden armoilla olevaksi uhriksi	palomiehet alkavat jäsentää työtään osana laajempaa kokonaisuutta
<i>Käsitys palomiestyöstä</i>		
Oikea palomiestyö	kiireelliset hälytystehtävät	tehtävät, jotka on sovittu palomiesten hoidettaviksi
Turha palomiestyö	ei riittävän sairaat potilaat, ei akuuttia avun tarvetta (kiireettömät), kuljetustehtävät, uusavuttomuudesta johtuvat tehtävät, systeemin väärinkäyttäjien tuottamat tehtävät,	ei ole turhia palomiestöitä
Suhde keikkoihin/tehtäviin	henkilökohtainen	rakenteellinen
Suhde asiakkaisiin/potilaisiin	potilaat / asiakkaat materiaana (vrt. tulipalo)	potilaat /asiakkaat inhimillisinä, joiden vaivat moninaisia ja vaikeasti diagnostisoitavia
Tehtävät perustuvat	sopimukset, järjestelmä, nettobudjetointi, uusavuttomuus, hyväksikäyttö	yhteiskunnallinen muutos
Työn tarkastelunäkökulma	palomiehen	yhteiskunnan, organisaation, toiminnan
Ambulanssin yhteiskunnallinen tehtävä	akuuttien kiireellisten potilaiden hoitaminen ja kuljettaminen jatkohoitoon	luoda turvallisuutta ja hoitaa sovitut tehtävät

Eri jäsentämisentapojen esittäminen taulukkomuodossa ei tee diskursseille sikäli oikeutta, että se kiinnittää huomion aineistolle esitettyjen kysymysten vastauksissa löytyneisiin diskurssien välisiin ”suurimpiin” eroihin. Käytännössä puhetilanteissa kuitenkin neuvotellaan, pohditaan ja analysoidaan eri jäsentämistapojen, tulkintojen ja selitysmallien välillä. Tämä informaatio kahden diskurssin esittämismalli hävittää. Huomio kiinnittyy mallissa diskurssien eroihin, ei niinkään diskurssien ”rajoilla” käytävään puheeseen. Tällaisen hienosyisemmän analyysin tekeminen kuitenkin edellyttäisi toisenlaista metodologiaa, esimerkiksi keskusteluanalyysiä, jossa huomio voitaisiin kiinnittää puheen nyanseihin kuten esimerkiksi tauotukseen.

Tieto siitä, millainen tulkinta menneestä palomiestyöstä rakennetaan eri diskursseissa, on merkittävä ennen kaikkea siksi, että tulkinat menneestä työstä rakentavat pohjan tulkinnoille nykyisyydestä. Esimerkiksi Pienen laitoksen palomiesten kohdalla 2000-luvun alussa valistus- ja neuvontatyö koettiin mielekkääksi, koska palomiehen työhön oli sisältynyt jo pitempään sivuasemien koulutukseen liittyviä tehtäviä. Keskisuudessa laitoksessa uudet turvapuhelintehtävät koettiin puolestaan pääsääntöisesti ”turhiksi tehtäviksi”, koska sellaisia ei ollut aiemmin palolaitoksella tehty.

Tätä taustaa vasten myös nykytyö jäsennetään diskursseissa eri tavoin. Siinä missä elämäntapadiskurssissa palomiestyön määrittäjäksi asettuu palomies ja palomiestyöksi vaativat kiireelliset tehtävät ja asemapalvelu, määritellään työdiskurssissa palomiestyötä yhteiskunnan tarpeista käsin. Palomiehet jäsentävät palomiesten roolia ja tehtävää uudella tavalla esimerkiksi seuraavasti:

- vaikka asiakkaalla ei ole akuuttia avuntarvetta, voi ambulanssi olla ainoa taho, joka häntä voi auttaa
- mistä voidaan tietää ja olla varmoja, että asiakas ei ole avun tarpeessa
- järjestelmät ja sopimukset edellyttävät uudentyyppisten tehtävien hoitamista
- yhteiskunta on muuttunut ja potilaskunta sen mukana
- väärinkäyttäjänkin voi olla ns. oikea keikka.

Muutos on diskurssissa keskeinen selittäjä: esimerkiksi ambulanssien asiakaskunta on muuttunut, koska yhteiskunta on muuttunut. Näin ollen siinä missä elämäntapadiskurssissa ”keikka” määritellään pitkälti yksittäisten tekojen näkökulmasta, tarkastellaan työdiskurssissa ”keikkaa” toiminnan näkökulmasta eli sen merkitys määritellään suhteessa kokonaisuuteen, ei suhteessa tekijään (vrt. Leontjev 1981).

Diskurssit jäsentyvät eri tavoin myös siinä mielessä, että elämäntapadiskurssissa asiat esitetään usein ehdottomina ja lopullisina (asia on näin). Osittain kysymys voi olla uhkaavaksi koettujen toimintamallien leviämisen estämisyrittämisistä (Alasoini 2007, 112–113). Palomiesten voidaan ajatella esimerkiksi torjuvan elämäntavallisen palomiestyön muuttumista ”työksi”. Toisaalta torjunta myös liittyy aina johonkin ja on osa jotakin. Tästä kertoo esimerkiksi se, että palomiesten puheessa Alasoinin (emt.) esiin nostamat relationaaliset ja taloudelliset elementit elivät rinnakkain, jännitteisessä suhteessa toisiinsa nähden. Toisaalta kaivataan vanhoja toimintamalleja takaisin, toisaalta taas edellytetään moderneja palkitsemisjärjestelmiä ja henkilökohtaiseen työn tulokselisuuteen perustuvia järjestelmiä.

Analysoidessani kolmanteen tutkimuskysymykseeni (*keihin tai mihin suhteessa palomiehet määrittävät itseään palomiehinä ja miten he sen tekevät*) liittyvää aineistoa huomasin, että eri diskurssissa suhtautumista rakennetaan eri tavoin. Siinä missä elämäntapadiskurssissa suhtautumista rakennetaan ensisijaisesti erojen tekemisen kautta, tuotetaan erottautuminen työdiskurssissa uudelleenjäsentämisen avulla.

Palomiesten puhe, jossa käsitellään itseä tai omaa yhteisöä, omaa toimintaa tai ammattia suhteessa muihin kertoo siitä, mihin tai keihin suhteessa palomiehet rakentavat omaa identiteettiään (Holland etc. 1989; Foucault 2005; Alasuutari 1996 ja 2007). Palomiehet käyttävät puheessaan erilaisia strategioita kuten vastakkainasettelua, ulkoistamista ja kuulumista ja erottautumista määritelllessään identiteettiään suhteessa muihin (Foucault 1980 ja 1990; Taylor 21001; suomalaisista esim. Vuori 2001; Willman 2001; Palukka 2003). Esimerkiksi kuulumisen tunnuspiirteiksi puheessa esitetään saman työajan tekeminen ja työvuorossa ”eläminen”, tasa-arvoisuus (jolla voidaan

viitata myös samalla tavalla ajattelemiseen), stabiliteetti ja työvuoron erityispiirteiden vaikutusten ymmärtäminen. Erottautumista tuotetaan puolestaan eri ryhmien rajaamisella (me – ne), tehtävien erilaisuuden ja hierarkisuuden korostamisella sekä toisen ryhmän toiminnan ja osaamisen vähättelyllä. Esimerkiksi vapaaehtoisten toiminta nähdään sitä merkityksellisempänä mitä vähemmän se uhkaa palomiesten omaa ammattiasemaa: kun maaseutujen vapaaehtoista pelastustoimintaa kuvataan pyyteettömäksi kutsumustyöksi, kerrotaan kaupunkien vapaaehtoistoiminta liian ammattimaiseksi (”ne syö meidän leipää”).

Se, keihin suhteessa palomiehet määrittelevät itseään palomiehinä, eroaa eri diskursseissa. Palomiehet jäsentävät elämäntapadiskurssissa itseään ja asemaansa suhteessa päällystöön, päällikköön (nyk. pelastusjohtaja), palomestariin ja paloiesimieheen, vapaaehtoiisiin sekä tilapäisyyteen ja vakinaisuuteen. Sen sijaan työdiskurssissa ”muiden” joukko supistuu päällystöön, päällikköön sekä työsuhteen tyyppiin. Yksi mahdollinen tulkintatapa tulokselle on se, että työvuoron keskusteluilmapiiri ei anna tilaa esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan uudelleenjäsentämiselle tai faktoihin perustuvalla kokonaisjärjestelmän tarkastelulle, vaikka yksittäinen palomies voisi itse sitä halutakin. Vapaaehtoistoiminta voidaan nähdä liian suurena uhkana palomiehen ammatille ja sitä kautta se halutaan torjua. Esimiestoiminnan uudelleenjäsentämisen puuttumista voidaan puolestaan tarkastella esimieheksi rekrytoitumisen käytäntöjen näkökulmasta. Suuri osa paloiesimiehistä on itse toiminut palomiehenä ja näin ollen eron tekeminen uuden ja vanhan työroolin välillä voi olla joissakin tapauksissa vaikeaa. Tästä syystä hierarkkisen eron vahvistaminen ja tekeminen voi olla niin esimiehen kuin miehistönkin näkökulmasta helpoin tapa edetä.

Neljäntenä tutkimuskysymyksenäni tarkastelin sitä, *miten ja millaiseksi palomiehet rakentavat puheessaan palomiesyhteisön*. Kun puhutaan omasta yhteisöstä, sen toimintatavoista ja arvoista, neuvotellaan yhteisön sisäisistä asemista, hierarkioista ja vallasta (Foucault 1980 ja 1990). Käytännössä tämä tarkoittaa oman työn ja yhteisön uudelleenjäsentämistä ”omien kesken” eli erilaisten jakojen ja yhteenliittymien tekemistä. Näitä palomiesyhteisön rakentamisen tapoja tarkastelen

palomiehiä ja palomiesyhteisöä sekä palomieslakkoja käsittelevässä puheessa.

Kutsun analyysissä palomiesyhteisöä joukkueeksi, millä haluan korostaa puheen tarkoitusta tuottaa oma yhteisö erilliseksi ja erityiseksi. Puheessa joukkuetta rakennetaan joukkueelle erityisillä puhetaivoilla ja käsitteillä, joita ulkopuolisten ei ole tarkoitukseen ymmärtää. Pelastuslaitoksella tällaisia puhetapoja ovat esimerkiksi pelastusyksiköitä ja johtamishierarkiaa varten rakennetut koodit, joiden avulla työstä puhutaan. Samoin puheelle ovat tyypillisiä erilaiset lyhenteet, armeijasta omaksutut nimitykset ja miehistön käyttämät lempinimet. Puhetapa perustuu myös sille, että joukkuekaverit tunnetaan riittävän hyvin, jotta kaikki tietävät asioiden ja käsitteiden merkitykset ja tarinat. Pääasiassa joukkuetta koskeva puhe jäsentyy elämäntapadiskurssin mukaisena.

Oman joukkueen sisältämistä ”alaryhmistä” palomiehet ottavat esille sairaankuljetuksessa työskentelevät. Elämäntapadiskurssissa sairaankuljetus ja pelastustehtävät asetetaan vastakkain (eron tekeminen), kun taas työdiskurssissa sairaankuljetuksen muutosta jäsentyy työn muutoksen näkökulmasta. Sairaankuljetustoiminnan eriytymisen syiden jäsentäminen poikkeaa eri diskursseissa: elämäntapadiskurssissa vallalla on ajatus, että sairaankuljettajat itse haluavat erottautua omaksi ryhmäkseen, työdiskurssissa lähtökohdana on työn sisällöllinen muutos. Näin ollen eri diskurssit tarjoavat yhteisön rakentamiselle erilaisia ”rakennuspuita”. Elämäntapadiskurssissa yhteisöä rakennetaan vahvistamalla palopuolella työskentelevien yhteisöä, työdiskurssissa tarkastelu lähtee molempien tehtävien muutoksista ja yhteisistä rajapinnoista.

Toisen ”alajoukkueen” muodostavat eri-ikäisten palomiesten joukkueet. Puhetta iästä ja ikääntymisestä jäsenetään ennen kaikkea elämäntapadiskurssissa, jossa mennyt yhteisö ja työn tekemisen malli rakennetaan nykyisen vastakohtaksi. Puhe iästä voidaan tulkita selviytymisstrategiaksi, jossa ikä määritellään syyksi niin osaamattomuudelle kuin asioihin suhtautumiselle. Toisaalta ikääntymisen esille tuominen voi olla myös yksi tapa säilyttää omat kasvot yhteisössä (vrt. Goffman

1959). Lisäksi puheessa on erotettavissa myös edunvalvonnallisia piirteitä eläkeikäkeskustelun kontekstissa.

Kaiken kaikkiaan joukkuetta käsittelevä puhe jäsentyy elämäntapadiskurssissa, ja siinä on erotettavissa kaksi eri funktiota. Ensimmäisen, edunvalvonnan, funktiona on palomiesten etujen varmistaminen suhteessa muihin (työntekijöihin). Edunvalvontaa tehdään puheessa rakentamalla vastakkainasettelu 70- ja 80-luvun työn ja 90-luvun työn välille. Vastakkaisuutta tuotetaan suhteessa siihen, keitä työyhteisössä työskentelee (joukkueen kiinteys), suhteessa työnjakoon ja vahvuuteen sekä suhteessa yhteisöllisyyteen. Vastakkainasettelun funktiona voidaan ajatella olevan esittää menneen ajan paremmuus nykyaikaan nähden. Toisen joukkuetta koskevan puheen funktio on kontrolli, jonka avulla palomiesyhteisö rakentaa puheessaan yhteisiä näkemyksiä, tapoja olla ja tehdä työtä yhteisössä. Eli siinä missä edunvalvonnan voidaan ajatella suuntautuvan palomiesten ja muiden välille, suuntautuvat joukkuetta käsittelevässä puheessa käytetyt kontrollin keinot palomiesten välille. Palomiehet esimerkiksi kertovat ja neuvottelevat siitä, mitä yhteisössä saa tai ei saa tehdä.

Tälle perustalle rakentuu myös palomieslakkoja käsittelevä puhe. Tosiaalta lakkoja käsittelevä puhe tuo myös hyvin esille eri laitosten paikalliset erot. Siinä missä pienessä laitoksessa lakkoja käsitellään oman joukkueen selvitymistarinaan, määritellään Keskisuuren laitoksen palomiesten puheessa lakot päällystön ja miehistön välisen dikotomian kautta, edunvalvonnallisissa kontekstissa.

8.2. Teoreettiset ja metodologiset johtopäätökset

Identiteetti käsitteenä avautuu moneen eri suuntaan ja sijoittuu eri tieteenalojen sisään ja väliin. Identiteettiä koskevissa tutkimuksissa käsitteen määrittely näyttäytyykin usein ristiriitaisena: toisaalta identiteetin on määrittely kertovan, kuka itse, minä, olen (nk. uni-

versalistinen identiteettikäsitte – esim. Erikson 1968), toisaalta taas korostetaan identiteetin jatkuvaa muuttumista, identifikaatiota (esim. Hall 1999; Giddens 1991; Bauman 2001; Beck – Beck-Gerrheim 2001; Palukka 2003; Alasuutari 2007; Woodward 2007). Tätä ristiriitaa on ratkottu nimeämällä ja kategorisoimalla eri asioita koskevia identiteettejä (esim. ammatti-identiteetti, kollektiivinen identiteetti, persoonallinen identiteetti) sekä rakentamalla ymmärrystä siitä, miten identiteettejä muodostetaan käytännössä (esim. Holland etc. 1998; Alasuutari 1996 ja 2007).

En omassa tutkimuksessani ota identiteetin käsitettä annettuna (Erikson 1968; Holland etc. 1998; Hall 1999) – en selvitä sitä, mikä palomiesten identiteetti on. Sen sijaan lähestyn identiteettiä erilaisten apukäsitteiden avulla. Näin toimien ja ”miten” kysymyksiä kysyen olen pyrkinyt saamaan otteen identiteettityön prosessista valitsemistani näkökulmista käsin (Alasuutari 2007, 177–178). Tutkin palomiesten identiteettityötä suhteessa palomiesten mennyttä työtä käsittelevästä puheesta rakentamiini tarinoihin palomiestyön muutoksesta sekä näissä tarinoissa rakentuviin toimijoiden asemiin (miten me ollaan tehty, luku 4). Toiseksi tutkin, miten palomiehet jäsentävät palomiestyötään (mitä me tehdään, luku 5) sekä miten ja keihin tai mihin suhteessa palomiehet määrittelevät itseään palomiehinä (keitä ovat ”me”, luku 6). Lisäksi tutkin, miten palomiehet rakentavat puheessaan yhteisöään (miten yhdessä ollaan, luku 7). Perustelu näiden kysymysten valintaan löytyy aineistostani: nämä olivat kysymyksiä, jotka nousivat aineistosani esille kaikissa kolmessa pelastuslaitoksessa.

Lähestymistapani johtuu myös identiteetin käsitteen ymmärtämisestä substantiivin sijaan verbinä, ”tuotantona”, joka ei ole koskaan valmis (Hall 1999, 233; Woodward 2007, 15; Alasuutari 2007, 174). Yksilön ja kollektiivin identiteettityö rakentuu jatkuvasti muuttuvassa toiminnassa ja toimintajärjestelmässä (Engeström 1995), minkä seurauksena myös yksilöt ja kollektiivit joutuvat uudelleen jäsentämään olemassa olevia käsityksiään ja ymmärrystään itsestään, työstään ja yhteisöistään (Mead 1967; Holland etc. 1998). Jäsentämisessä käytetään erilaisia (apu)välineitä aina konkreettisista työvälineistä erilaisiin

käsitteisiin (esim. puhe turhista keikoista) (Vygotski 1978). Lisäksi identiteettityötä tehdään aina jostakin asemasta (Foucault 1980, 1990 ja 2005; Hall 1999) tai paikasta (Holland etc. 1998) käsin, mitkä puolestaan rakentuvat tulkinnoille menneestä toiminnasta ja asemista. Tosin sanoen jossakin esimerkiksi työhön liittyvässä tekijässä tai tekijöissä tapahtunut muutos heijastuu muihin (toimintajärjestelmän) tekijöihin, mikä vaikuttaa tai muuttaa tekijöiden välisiä suhteita ja näkyy toiminnassa erilaisina häiriöinä ja ristiriitoina (Engeström 1987). Ristiriidan syntyminen tarkoittaa näin ollen myös uudenlaisen suhteen syntymistä eri tekijöiden välille. Näin ollen esimerkiksi toiminnan muuttuminen erilaiseksi vaikuttaa ymmärrykseen omasta identiteetistä ja päinvastoin.

Oma tutkimukseni jäsentää palomiesidentiteettiä uudella tavalla, koska kiinnostuksen kohteenani ovat erilaiset tavat, joilla palomiehet jäsentävät työtään, yhteisöään ja sitä kautta identiteettiään. En siis kysy, millainen palomiesidentiteetti on, vaan miten sitä puheessa rakennetaan.

Näkökulmani palomiestyöhön ja -yhteisöön on laajempi kuin valtaosassa aiempaa palomiehiä käsittelevää tutkimusta. Käytännössä valtaosa aineistoni sisältämästä palomiestyötä koskevasta puheesta käsittelee muita kuin kiireellisiä tehtäviä. Esimerkiksi sairaankuljetus-tehtävien sisällyttäminen osaksi palomiestyötä ei ole ollut tavanomaista (ks. kuitenkin Scott 2005), kuin ei myöskään siivoukseen tai asemapalveluun liittyvät tehtävät. Valtaosassa tutkimuksia ns. palomiestyön arki (vrt. Jokinen 2005) rajataan tutkimusten ulkopuolelle. Omassa työssäni eri palomiestyön osa-alueiden tarkastelu nostaa pintaan palomiestyön ja sitä kautta myös identiteetin jännitteitä, joiden avulla on mahdollista avata erilaisia jäsentämisentapoja .

Myös se, että ymmärrän identiteetin historiallisena ja olen tarkastellut palomiesten tulkintoja menneestä työstään, on uutta. Olen omassa työssäni käynyt läpi yleistä pelastustoimen historiallista kehitystä, mutta tämän ohheen tuon palomiesten tarinat ja tulkinnat omasta työstään ja sen muuttumisesta. Toisin sanoen en oleta, että palomiestyö on ollut historiassa jonkinlaista vaan kysyn, mikä on kyseisen palo-

miesryhmän tulkinta oman työnsä historiasta. Vaikka palomiesten puheesta tiivistämässä tarinoissa palomiestyön muutokset kerrotaan hyvin samankaltaisina eri palomiesryhmissä, on ryhmien tarinoissa myös paikallisista eroista aiheutuvia painotuseroja.

Paikalliset painotuserot ovat tärkeitä ja niitä käytetään myös esimerkiksi perusteltaessa omia työkäytäntöjä. Tutkimukseni lähtöoletus siitä, että palomiesten tavat jäsentää työtään olisivat kovin erilaiset eri puolella Suomea (kolmen pelastuslaitoksen valinta tutkimuskohteeksi), osoittautui kuitenkin vääräksi. Päinvastoin palomiesten puhe eri laitoksissa oli hyvin samankaltaista. Yksi taustalla vaikuttanut syy voi olla palomieslakot, joiden aikana palomiehet olivat tiiviisti yhteydessä ja varmasti myös pohtivat yhdessä työtään, sen muutosta ja tulevaisuutta.

Myös menetelmällisesti työni eroaa monesta muusta palomiehiä koskevasta tutkimuksesta. Ensinnäkin olen kerännyt aineistoni Toiminnan teorian ja kehittävän työntutkimuksen piirissä kehitetyllä muutoslaboratoriomenetelmällä (Engeström 1995; Virkkunen jne. 1999), mutta analysoinut aineistoni diskurssianalyysin avulla. Ymmärrän diskurssit keinoiksi selittää ja tehdä ymmärrettäväksi sitä, miten palomiehet toimivat tai ajattelevat. Puhe rakentuu ja jäsentyy diskurssien kautta. Toisin sanoen diskurssien kautta ihmiset merkityksellistävät ja tekevät asioita. (Hall 1997, 44; Foucault 1980, 1990 ja 2005; Alasuutari 1996 ja 2007). Lisäksi käytän työssäni narratiivista analyysiä (esim. Gubrium – Holstein 2001, 2008 ja 2009; Chase 2005; Hyvärinen 2009a; Murray 1989; Hänninen 2003) analysoidessani palomiesten tulkintoja menneestä työstään.

Syynä valintaani on ollut se, että intervention etenemisen tutkimisen sijaan kiinnostuin palomiesten identiteettiä ja sen rakentamista koskevan puheen analysoimisesta (vrt. Teräs 2007; Ahonen 2008). Oma työni rakentuu sosiaalisen konstruktionismin ajatukselle. Antti Eskola (1998) on kuvannut realismin, konstruktivismien ja konstruktionismin välisiä eroja esimerkiksi kolmesta pesäpallotuomarista, jotka keskustelevat siitä, millä perusteella kukin viheltää laittoman. Realisti kertoo viheltävänsä laittoman kun kun lyönti on laiton. Konstruktivist

sen sijaan kertoo viheltävänsä laittoman silloin, kun lyönti näyttää hänestä laittomalta. Konstruktionisti puolestaan toteaa, että lyönti on laitton, kun vihellän sen laittomaksi. (Emt. 14.) Yrjö Engeström (2004, 125–132) on lisännyt joukkoon vielä neljännen, toiminnan teorian tuomarin, joka kertoisi tapahtumat systeemisestä ja kollektiivisesta näkökulmasta. Hänen näkökulmastaan viheltäminen on osa historiallisesti rakentunutta toimintaa, jonka ymmärtäminen olisi ehto viheltämisen tai tapahtumien ymmärtämiselle.

Sosiaalinen konstruktionismi pitää sisällään ajatuksen tiedon sosiaalisesta ja historiallisesta rakentumisesta. Omien aikomustemme lisäksi puheemme perustuu aina keskustelun tai dialogin asiayhteyteen, jota emme itse voi hallita. Tämä konteksti muotoutuu kulloisessakin tilanteessa, mutta myös kaikesta kulttuurissamme aiemmin puhutusta ja kirjoitetusta. (Alasuutari M 2004, 15.) Ymmärränkin sosiaalisen konstruktionismin historiallisuuden pitävän sisällään Engeströmin (2004) peräänkuuluttaman ajatuksen kollektiivisuudesta ja systeemisydestä. Tosin teoriassa analyysi on tehty ja systematisoitu eri tavalla näkyväksi teoreettisten mallien ja välineiden avulla.

Sekä käyttämässäni kehittävässä työntutkimuksessa ja toiminnan teoriassa että diskurssianalyysissä tutkimus ymmärretään aktiivisena, sosiaalista todellisuutta luovana toimintana, jossa tutkija ei ole totuuden paljastaja, vaan sen rakentaja (vrt. Willman 2001, 77). Molemmissa ajattelutavoissa on lähtökohdana myös kollektiivinen toiminta ja vuorovaikutus. Kolmas lähestymistavoille yhteinen piirre on historiallisuus. Tässä suhteessa toiminnan teoria ja diskurssianalyysi jakavat samat lähtökohdat ja täydentävät toisiaan.

Pelastustoimea käsittelevien tutkimusten kentällä työni sijoittuu 2000-luvulla ilmestyneiden tutkimusten joukkoon, jossa palomiestyötä on tarkasteltu paitsi palomiesyhteisön erityispiirteiden myös identiteetin tai sitä sivuavien kysymysten kautta. Tutkimuksissa palomiesidentiteettiä on tarkasteltu erityisesti maskuliinisuuden viitekehysessä. Maskuliinisuutta on määritelty esimerkiksi luokkataustan, asuinseudun tai valtasuhteiden konteksteissa (proletariaattinen, maa-seutumaskuliinisuus, hegemoninen maskuliinisuus) (esim. Baigent

2001; Desmond 2005 ja 2006; Scott 2005; Pacholok 2007 ja 2009; myös Ward – Winstanley 2006). Toisaalta oma tutkimukseni on myös erilainen suhteessa 2000-luvulla ilmestyneisiin tutkimuksiin. Työni fokus on palomiesidentiteetissä eli siinä, miten palomiehet jäsentävät identiteettiään yhdessä ryhmänä muutoslaboratoriokokouksissa. Voidaan ajatella, että tutkimukseni avaa tätä kautta ikkunan maailmaan, joka on aiemmin ollut ulkopuolisilta suljettu.

Pelastustoimea koskevat aiemmat tutkimustulokset ovat sikäli mielenkiintoisia, että niissä esiin nostetut asiat, erityispiirteet ja ongelmat ovat hyvin samanlaisia eri puolilla maailmaa, myös Suomessa. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa vuonna 2006 tehty amerikkalaistutkimus (Halbesleben – Osburn – Mumford 2006), jossa tutkittiin toimintatutkimuksen keinoin palomiesten uupumisen vähentämistä. Tutkimuksessa tutkijat nostivat palomiesten stressin syiksi esiin mm. epävarmuuden siitä, mitä seuraavaksi tapahtuu (vrt. Scott 2005), laitoksen henkilöstöpolitiikan, emotionaalisen uupumisen (”worn out with this job”, ”emotionally drained from work”, ”not provided as much in terms of (emotional) rewards as (the employees) put into the job”), frustroituminen pelastuslaitoksen toimintaan. Tutkijoiden esittämät asiat voisivat yhtäläillä olla Suomessa tehdyn uupumista käsittelevän tutkimuksen havainnointi- tai haastattelujakson tuloksia. Yhden esimerkin tästä tarjoaa esimerkiksi muutoksen jäsentäminen tutkimuksissa erilaisiksi subjektiivisesti koetuiksi tai ”objektiivisesti” mitatuiksi stressifaktoreiksi tai muutos on nähty stressifaktorina muiden joukossa (vrt. Mäkitalo 2001; Mankkinen 2004; Virkkunen 2005).

Vaikka kansainvälistä tutkimusta palomiehistä tehdään ja tutkimustulokset ovat sovellettavissa myös Suomen kontekstiin, on suomalaisella pelastustoimella myös muista poikkeavat erityispiirteensä ja eronsa. Näitä eroja ei saada selville ilman eri maissa tehtyä tieteellistä tutkimusta. Oman tutkimukseni näkökulmasta olisi mielenkiintoista kerätä uusi työn muutoksia ja identiteettiä käsittävä ryhmäkeskusteluaineisto tutkimuksessani mukana olleista pelastuslaitoksista ja analysoida, miten palomiesten työ ja identiteetti jäsentyvät nykypäivänä, 10 vuotta myöhemmin.

8.3. Palomiesammattin kehittämiseen liittyvät johtopäätökset

Identiteettityön ja siinä tapahtuvien muutosten hitaudesta kertoo se, että 90-luvun alun käännekohdasta oli aineistoni keruuhetkellä kulunut aikaa 6-8 vuotta, mutta palomiesten puheessa muutosta työstettiin ja elettiin aineistonkeruun hetkellä yhä. Jos havainto on yleistettävissä, voidaan ajatella, että aineistossani jäsenyivät diskurssit jäsentävät palomiesten puhetta myös nykypäivänä. Havaintoni toiminnassa (ja toimintajärjestelmässä) tapahtuvien muutosten ja identiteetissä tapahtuvien muutosten eritahtisuudesta on merkittävä erityisesti työn kehittämisen näkökulmasta.

Lähinnä huomio kiinnittyy kehittämistyön onnistumisen edellytyksiin eli muutosprosessin vaiheistukseen ja siinä käytettäviin välineisiin. Toiminta itsessään sisältää koko ajan eri suuntiin rakentuvia ristiriitoja (Engeström 1995). Näitä ristiriitoja ja jännitteitä työstetään kollektiivisessa identiteettityössä esimerkiksi pohdittaessa, mistä työssä ja sen tekemisessä oikeastaan on kysymys. Hyvä esimerkki tällaisesta identiteettityöstä on ns. turhia keikkoja koskeva keskustelu, jossa palomiehet pohtivat, ottavat haltuun tai torjuvat työnsä muuttuneita kriteerejä ja luonnetta. Siitä, mikä keikka luokitellaan turhaksi, käydään neuvotteluja ja siitä muodostetaan yhteistä jäsentämisentapaa. Se, miten oma työ ymmärretään, kertoo siten myös siitä, miten oma identiteetti nähdään kyseisen ammatin harjoittajana. Ongelmana on, miten nämä eritahtiset prosessit saadaan nivotuksi yhteen.

Kurt Lewin kuvasi aikoinaan interventiota fysiikan termein. Lewin esitti, että esimerkiksi työn organisointia muutettaessa, se pitää ensin sulattaa (unfreezing), mikä tarkoittaa toiminnan tarkastelua, perusteiden pohdintaa ja ilmapiirin valmistelua toiminnan muutokseen. Vasta sulatuksen jälkeen on vuorossa muutosten (changes) tekeminen. Kun uutta käytäntöä on kokeiltu ja testattu riittävästi, se pakastetaan (freezing) eli uudet käytännöt vakiinnutetaan. (Heikkinen 2008.) Lewinin kuvaama muutosprosessin malli on mielenkiintoinen identiteettityön ja sitä jäsentävien diskurssien näkökulmasta: se, miten ja minkä diskurs-

sien kautta palomiehet rakentavat ymmärrystään työstään ja itsestään (unfreezing) voidaan ajatella rajaavan tai mahdollistavan niitä tapoja, joilla muutoksia (changes) voidaan tai kannattaa tehdä.

Yhden esimerkin muutosprosessin läpiviemisestä ja siihen liittyvästä hitaudesta tarjoaa onnettomuuksien ehkäisytyön nostaminen palomiesten ensisijaiseksi tehtäväksi lainsäädännössä. Havainto, että onnettomuuksien ehkäiseminen on paljon järkevämpää ja edullisempaa kuin onnettomuuksiin reagointi, on yksi muutoksen perusteluista ja myös järkevä. Toiminnan teorian mukaisesti kyse on toimintajärjestelmän sääntöjen muuttumisesta. Sääntöjen muutos asettaa toimintajärjestelmän muut tekijät uudelleen suhteeseen suhteessa muuttuneeseen sääntöön. (Engeström 1987 ja 1995) Esimerkiksi palomiesten kohdalla se tarkoittaa työn kohteen uudelleen arvioimista (mikä on perustehtävä: ennaltaehkäisy vai reagoiva toiminta), mikä puolestaan vaikuttaa siihen, miten palomiehen ammatti ja identiteetti ymmärretään ja päinvastoin. Samalla on otettava kantaa myös siihen, miten tehtävät, esimerkiksi pelastustoimen ehkäisemät onnettomuudet, suhteutuvat muiden viranomaisten tekemään onnettomuuksien ehkäisytyöhön (unfreezing). Muutoin muutos jää paperille, eikä jäsenny toiminnaksi. Jos kerrotaan, että ehkäistään kaikkea, on vaarana, ettei oikein ehkäistä mitään. Työn tavoitteellisuus kärsii ja sitä kautta myös motivaatio: jos oman työn kokonaistavoite ei jäsenny, on mahdollista, että työtehtäviä mitataan kappaleissa, eikä niiden vaikuttavuudessa. Tämä puolestaan heijastuu paitsi työn laatuun myös ihmisen hyvinvointiin (vrt. Mäkitalo 2001).

Jos muutosten sanotaan olevan pakollisia, voidaan kysyä, voisiko muutosten prosessointia edesauttaa. Olisiko työskentelymme muutoslaboratorioissa samalla tavalla jumiutunut, jos työssä 90-luvun alussa tapahtuneita muutoksia olisi silloin pohdittu esimerkiksi suhteessa identiteettien rakentamiseen. Vastaukseni ei ole kyllä tai ei, vaan ehkä. Jo 90-luvun alussa pelastuslaitosten johto tuotti erilaisia toimintatilastoja, joita käytiin läpi miehistön kanssa. Kyse ei siis ollut tiedon puuttumisesta, vaan ehkä pikemminkin siitä, että tieto ei jäsentynyt osaksi omaa työtä ja sen muutosta. Toisin sanoen tietoa ei käytetty

oman työn ymmärtämisen välineeksi, vaan järjestelmien edellyttämiksi byrokraattisiksi pakoiksi. Perusteluina esitettiin esimerkiksi, että tulipaloissa on yhä liekkejä ja palomiehen tehtävä on sammuttaa liekit. Ilman työn yksityiskohtaisempaa analyysiä näin voidaan sanoa. Toisaalta jos tilannetta tarkastellaan esimerkiksi palomiestyössä käytettyjen suojavälineiden kehittymisen näkökulmasta, on myönnettävä, että niiden kehittyminen on muuttanut myös palomiehen sammutustyötä. Samanaikaisesti myös muut tehtävät ovat muuttuneet.

Virginia Woolf (1980) on aikoinaan todennut, että jos nainen aikoo kirjoittaa romaaneja, hänellä tulee olla oma kirjoittamisen tila. Samoin jos identiteettityö ymmärretään jatkuvasti vuorovaikutuksessa tehtäväksi muutosten, toiminnan ja oman aseman uudelleenjäsentämiseksi, se edellyttää erillisiä paikkoja ja tilanteita, joissa identiteettityötä voidaan kollektiivisesti tehdä (vrt. Holland *ect.* 1998). Tämä puolestaan saattaa edesauttaa muutosten läpiviemistä ja karsia mahdollisuudet jo lähtöviivalla. Tosin ei välttämättä.

Palomiestyön kehittämisen kannalta kahden erillisen diskurssin löytäminen ja jäsentäminen on mielestäni merkityksellistä erityisesti kehittämisen näkökulmasta. Voidaan ajatella, että esimerkiksi Myllyniemen (2010) palomiesten urapolkuja selvittäneessä loppuraportissa yhtenä tulevaisuuden vaihtoehtona esittämä turvallisuustavaratalomalli jäsentyy eri diskurssieissa eri tavoin. Elämäntapadiskurssissa turvallisuustavarataloajattelun voidaan ajatella jäsentyvän taas yhdeksi esityksesi lisätä palomiesten työtaakkaa: uudet tehtävät jäsentyvät suhteessa 70- ja 80-lukujen palomiestyöhön, mistä johtuen niitä ei nähdä merkityksellisinä – tai edes välttämättä palomiestyönä. Työdiskurssissa turvallisuustavarataloajattelu jäsentyy yhteiskunnallisen turvallisuuden näkökulmasta ja sen voidaan ajatella jäsentyvän kysymykseksi, mitä palomiesten tekemän turvallisuustyön tulisi oikeastaan olla.

Havahduttava yksityiskohta on myös se, että vapaaehtoistoimintaa jäsennetään 2000-luvun alussa palomiesten puheessa vain elämäntapadiskurssissa. Mielenkiintoista olisikin tutkia, onko tilanne sama vielä nykypäivänä.

Johtamisen näkökulmasta voidaan yhä kysyä, mikä on se peili tai vertailukohta, johon suhteessa tulevaisuuden palomiestyötä rakennetaan. Rakennetaanko ymmärrystä palomiestyöstä suhteessa 70- ja 80-lukujen palomiestyöhön (elämäntapadiskurssi) vai suhteessa toimintaympäristöön ja sen muutokseen (työdiskurssi). Ja jos, onko näistä kumpikaan sellainen jäsenyyksen tapa, joka olisi järkevä tai mahdollinen.

8.4. Tutkimukseni reflektointia

Väitöskirjaprosessini on ollut lähes kymmenen vuoden mittainen, minkä seurauksena sen sisällä ja sen ympärillä on tapahtunut monia asioita, jotka ovat osaltaan muokanneet lopputulosta. Otan tässä esille neljä tällaista asiaa. Ensimmäinen niistä liittyy matkaani eri tieteiden ja teorioiden maastossa. Toinen liittyy ajan merkitykseen tutkimusprosessissa. Kolmatta asiaa olen kutsunut ”going native” -prosessikseni, jolla viitataan siihen, miten tutkija samastuu tutkimuskohteeseensa. Viimeisenä käsittelem sukupuolta ja sitä, mikä merkitys omalla sukupuolellani on ollut väitöskirjaprosessissani.

Aikoinaan ennen yliopisto-opintojeni aloittamista opiskelin yhteiskunnallisia aineita kansanopistossa, jossa Aarni Tuominen opetti kansantaloutta niin innostavasti, että päätin sosiologian sijasta hakea yliopistoon opiskelemaan kansantaloutta. Ajattelin, että ymmärtämällä kansantaloutta ymmärtäisin yhteiskunnan toimintaa paremmin. Olinkin onnekas ja pääsin yliopistoon sisään. Hyvin pian minulle kuitenkin valkeni, ettei minusta tulisi kansantaloustieteilijää, vaikka istuisin loppuelämäni laskuharjoituksissa. Hain opinnoilleni uutta suuntaa lueskelemalla monia eri aineita. Kun lopulta aloitin sosiologian opinnot, ymmärsin, että olin löytänyt etsimäni. Olin ylpeä voidessani kertoa opiskelevani sosiologiaa ja myös identiteettini rakentui pitkälti sosiologian kautta.

Opintojeni loppuvaiheessa olin useamman vuoden työelämässä, jossa törmäsin rakenteisiin ja hitauteen. Työelämäkokemukseni oli kovin erilainen kuin mitä tuolloin muodissa ollut refleksiivisen sosiologian teoria antoi ymmärtää. Joustavuudesta ja notkeudesta ei työpaikoillani näkynyt merkkiäkään ja niinpä aloin etsiä vaihtoehtoisia tapoja tarkastella työelämää. Löysin Toiminnan teorian ja kehittävän työntutkimuksen, jonka teorioita rakennettiin kiinteässä yhteydessä työpaikkoihin ja niiden ongelmiin. Tätä kautta tutustuin myös muutoslaboratoriomenetelmään, jota käyttäen keräsin väitöskirjani aineiston. Myös Sankarista selviytyjäksi -loppuraportti on kirjoitettu pitkälti toiminnan teorian viitekehysessä.

Vuosien kuluttua palattuani väitöskirja-aineistoni pariin päädyin analysoimaan aineistoni käyttämällä diskurssianalyysiä (olen käynyt lähestymistapojen eroja lähemmin läpi luvussa 1.3.). Näiden eri lähestymistapojen välillä ja lähestymistapojen sisällä liikkuminen on ollut pitkälti törmäilyä ja törmäyksistä oppimista. Toisaalta se on luonut mahdollisuuden kyseenalaistaa ja ajatella, toisaalta se on ollut pakottavaa valintojen tekemistä.

Toinen seikka, joka on vaikuttanut tutkimusprosessiini, on ollut aika ja etenkin sen kuluminen. Kun aloitin muutoslaboratorioiden vetämisen, olin vastikään aloittanut perehtymiseni toiminnan teoriaan ja kehittävään työntutkimukseen. Tohtorikoulun ja tutkimusryhmiin osallistumiseni myötä tietoni vähitellen karttuivat ja siinä samalla myös ymmärrykseni siitä, mitä kaikkea minun olisi pitänyt ymmärtää tehdä toisin. Kokousten vetäminen, niihin liittyvä suunnittelutyö sekä matkustaminen vaativat paljon ja kun vielä viimeisen laboratoriosarjan aikana totesin odottavani toista lastamme, tunsin projektin lopussa olevani hyvin väsynyt. Tunsin epäonnistuneeni, koska en pystynyt saavuttamaan projektin tavoitetta eli kehittämään vaihtoehtoisia urasuunnittelumalleja yhdessä palomiesten kanssa. Tunnettani ei helpottanut edes se, että uravaihtoehtojen sijaan ymmärsin aineistoni sisältävän jotakin olennaista, joka liittyi puheeseen identiteeteistä. Uskon, että epäonnistumisen tunne ei ole poikkeuksellinen – usein monella tavalla – rankan kenttätöväaiheen jälkeen.

Palasin aineistoni pariin vasta vuonna 2008 eli lähes viiden vuoden jälkeen. Suhdetta aineistooni väritti yhä epäonnistumisen tunne ja siitä syystä viivytelin viimeiseen asti aineistoni lukemisen aloittamista. Viimein toimeen ryhdyttyäni huomasin aineistoni poikkeavan lähes täydellisesti siitä mielikuvasta, jonka minulle siitä oli muodostunut. Aineistoni näyttäytyi nyt rikkaana ja paljon erilaisia asioita sisältävänä. Myös oma toimintani näyttäytyi loogisena ja ajoittain jopa fiksunä.

Havainnoistani viisastuneena ajattelen, että kokemuksestani ei olisi tullut niin uuvuttava jos

- Muutoslaboratoriokokouksien suunnittelu ja toteutus olisi tapahtunut kahden tai useamman henkilön tiiviinä yhteistyönä. Yhteistyö mahdollistaisi myös ns. jälkipurun, mutta myös intensiivisemmän analyysin siitä, mitä kokoustilanteessa tapahtui. Monta silmäparia näkee enemmän ja eri asioita kuin yksi.
- Muutoslaboratorioiden toteutuksen aikajänne olisi pitempi. Toisin sanoen kokousten välillä olisi mahdollista analysoida aineistoa tarkemmin. Ymmärrän menetelmään sisältyvän ajatuksen kehittämisen aikajänteestä, mutta kokoussarjan eri vaiheita voisi miettiä erilaisia aikajäniteitä sisältäviksi.
- Peiliaineisto olisi kerätty ja analysoitu paremmin
- Olisin osannut varautua paremmin historiajakson jälkeiseen ”jumi-vaiheeseen” toisin sanoen vaiheeseen, jossa siirrytään käsittelemään nykypäivän ristiriitoja ja niiden ratkaisua.

Uskon, että jos olisin kyennyt jäsentämään diskurssit muutoslaboratorioprosessin aikana, se olisi voinut mahdollistaa myös keskustelun urasuunnittelusta. Eri jäsentämistapojen avaamisen avulla olisin voinut avata keskustelua uudesta näkökulmasta. Muutoslaboratorion rakentuminen ajatukselle tiivistä työskentelystä ei kuitenkaan tätä mahdollistanut, sillä diskurssien löytäminen perustui intensiiviseen analyysiin, mikä puolestaan vaatii aikaa.

Palaan ajan kulumiseen kerta toisensa jälkeen pohtiessani väitöskirjaprosessiani. Aika ja sen kuluminen on määrittänyt työtäni monin eri

tavoin. Esimerkiksi äidiksi tuleminen ja perhe-elämän opetteleminen on muuttanut omaa ajattelua monin tavoin. Äitinä ajattelen esimerkiksi palomiestyön vaarallisuudesta eri tavoin kuin ennen lapsien syntymää. Uskon, että näin on myös monen palomiehen kohdalla. Työhöni aika on heijastunut ehkä voimakkaimmin prioriteettien muuttumisen kautta.

Työni pelastuslaitoksella – ensin kehittämispäällikkönä ja sittemmin hallintopäällikkönä – ovat avanneet minulle näkökulman siihen, mitä asioiden muuttaminen käytännössä tarkoittaa. Tutkijan tehtävänä on tutkia asioita ja kertoa epäkohdista, ehkä myös mahdollisista ratkaisuvaihtoehdoista. Tutkijan ei tarvitse miettiä, miten muutokset käytännössä toteutetaan. Hallintopäällikön tehtävänä on puolestaan laittaa asiat toteutumaan. Käytännössä tämä tarkoittaa erilaisia neuvotteluja ja kompromissivaihtoehtojen löytämistä tilanteissa, joissa jo lähtökohtaisesti tietää, että kompromissin avulla on mahdollista selvittää vain seuraavaan ongelmaan asti. Itse asiaa kompromissi ei ratkaise. Hallintopäällikön tehtävä onkin opettanut valtavasti, mutta huomaan myös suhtautuvani moneen asiaan kyynisemmin kuin aiemmin. Samoin huomaan kaipaavani aina toimintaehdotusten oheen selvitystä siitä, miten asia käytännössä toteutetaan.

Olen työskennellyt pelastustoimessa vuodesta 1998 pois lukien äitiys- ja hoitovapaat. Tämä tarkoittaa, että pelastustoimi muodostaa oman työyhteisöni, ammatillisen kontekstini eli sen kokonaisuuden, mistä käsin asioita tarkastelen. Se, mikä itselleni on tuttua ja tavallista, voi esimerkiksi yliopistossa kantasoluja tutkivalle tutkijalle olla vierasta tai harvinaista.

Monta kertaa analyysini eri vaiheissa jouduin myös toteamaan, että olin unohtanut diskurssianalyttiset silmälasini ja sen sijaan olinkin tarkastellut asioita kuvittelemanani pelastustoimessa toimivan palomiehen tai hallintopäällikön näkökulmasta. Antropologiassa tätä ilmiötä on kutsuttu *going native* -prosessiksi, millä tarkoitetaan tutkimuskohteeseen samastumista. Onneksi ohjaajani ovat olleet tällöin palauttamassa minua takaisin tieteen tekemisen poluille.

Myös ”toinen” sukupuoli (pelastuslaitoksella sukupuolia on kategorisesti kaksi) on vaikuttanut tapaan tarkastella asioita. Oletan sukupuolestani olleen hyötyä siinä suhteessa, että sukupuolieron kautta en ole ollut osallisena miesten välisissä (hegemonisissa) valtakamppailuissa. Toisaalta samasta syystä sukupuoli on myös sulkenut minut monien asioiden ulkopuolelle. Sukupuoleni vaikuttaa myös käytäntöihin. Hämmästyn esimerkiksi yhä, jos joudun jonottamaan naisten vessaan seminaaritalanteessa. Olen niin tottunut olemaan se yksi harvoista naisosallistujista.

EPILOGI

Tulevaisuutta koskevalle ajattelulle on tyypillistä, että tarkastelun aikajänne on pitkä, jopa vuosikymmeniä, eikä se rajoitu budjetti- tai parlamenttikausiin. Tulevaisuustutkimuksessa asioita tarkastellaan monisektoraalisesti ja systeemisesti vallitsevan sektoraisen ”not my job” -ajattelun sijaan. Peruslähtökohtana on, että muutoksen ennakoinnattomuus ja monimutkaistuminen tarkoittavat sitä, että uudet ajattelu- ja organisointimallit syntyvät tulevaisuudessa uusissa – ei menneissä – yhteiskuntamalleissa. Muita nykyisin vallalla olevan ajattelutavan ja tulevaisuusajattelutavan erottavia tekijöitä ovat visiointi ja proaktiivisuus (tulevaisuus tehdään) reaktiivisuuden ja passiivisen ajautumisen sijaan. (Mannermaa 2006, 61.)

Tulevaisuutta on ennustettu aina. Viimeaikainen ilmastonmuutoksesta käyty keskustelu on kuitenkin nostanut tulevaisuuden pohdinnan myös poliittiselle agendalle. Tulevaisuutta muokkaavina muutosilmiöinä (megatrendeinä) on nimetty mm. väestönkehityksen kasvun – tai vaihtoehtoisesti loppumisen – seuraukset, aineellisen kasvun rajat, öljyn loppuminen, erilaisten ympäristöriskien ja -katastrofien hallinta ja ympäristöpakolaisuus, energian tuotannon uudistaminen, riskiyhteiskunnan piirteet ja ubiikkiyhteiskunta. (Lepistö 2009.)

Yhteiskunnallista kehitystä on jäsennetty ja ennustettu eri kehitysvaiheiden avulla, esimerkiksi nk. suuret aallot. Suurien aaltojen

lähtökohtana on ajatus, että jokainen uusi kehitysvaihe sisältää kaikki edellisen yhteiskuntavaiheen olennaiset piirteet. Näin ollen keskeisimmät tarpeentyydytyksen muodot kustakin vaiheesta jäävät (esimerkiksi ravinnon ja tavaroiden tuotanto), mutta uudessa vaiheessa tuotannon järjestäminen vaatii vain murto-osan aiemmista resursseista. Kun esimerkiksi vuonna 1903 Suomessa alkutuotannossa toimi 70 % työvoimasta, työskenteli työvoimasta vuonna 2003 alkutuotannossa enää 5 %. Jokaisella vaiheella on myös taipumus tehdä edeltäjänsä kaltaiseksi: teollinen yhteiskunta ”teollisti” maatalouden, tietoyhteiskunta on puolestaan muuttanut savupiipputeollisuutta ”älykkäämmäksi”. Vallitseva teknologinen ja tuotannollinen malli omaa myös tendenssin levittäytyä spatiaalisesti: teollisessa yhteiskunnassa julkinen sektori omaksui tehdasajattelun piirteitä (tehdasmaisesti palveluja tuottavat kunnanvirastot, päiväkodit, koulut; esimerkiksi kielessä käsitteet kuten ”oppilasmateriaali”). Samoin tietoyhteiskunta levittää teknologisia ja taloudellisia mallejaan varsinaisen talouden ulkopuolelle (esim. kunnallisten toimintojen ulkoistaminen, verkostoituminen, tehostaminen). Toisaalta uusi yhteiskuntavaihe luo aivan uusia, ko. vaiheelle ominaisia emergenttejä teknologisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia ilmiöitä. Ja jokainen uusi vaihe on edeltäjänsä lyhyempi. (Mannermaa 2006.)

Evolutionaarisessa käsityksessä yhteiskuntakehityksen suuriksi aalloiksi on erotettu ja ennustettu seuraavat vaiheet:

- 1) agraarivaihe vuosina 6000 e.a.a. –1800 (kesto 6000–7000 vuotta)
- 2) teollinen vaihe vuosina 1800–1970 (kesto 250 vuotta)
- 3) tietoyhteiskuntavaihe vuosina 1970–2020 (kesto 50 vuotta)
  - vaihe I eli teknologisesti painottunut vaihe (1970–2000)
  - vaihe II eli sisältöjen kehittäminen, ihmisten tarpeet (2000–)
  - yhteiskuntaluokkien mureneminen
  - ydinperhe vs. globaali-identiteetti
  - ihmissuhteiden määrän lisääntyminen
  - yksilökeskeisyys
  - ns. Ubiikkiyhteiskunta: ajatus kaikkialla läsnä olevasta älystä

- person to person (ihmisten välillä)
- person to object (ihmisten ja esineiden välillä)
- object to object
- jokuväli valvoo, tietää eikä koskaan unohda
- 4) bioyhteiskunnan vaihe vuosina 2020–2045 (kesto 25 vuotta)
- 5) fuusioyhteiskuntavaihe (Mannermaa 2006.)

Jos mallia sovelletaan pelastustoimeen, voidaan ajatella, että agraari-ajanjaksolla pelastustoimintaa ohjattiin tulen käsittelyä ja rakentamista koskevilla säännöillä ja laeilla. Tulipalon sattuessa yhteisö teki sen, mitä tehtävissä oli. Lisäksi tulipaloja ehkäistiin vartioinnilla ja vahinkoja rajoitettiin erilaisilla hälytysjärjestelmillä, joilla saatiin mahdollisimman nopeasti tieto palosta ihmisille ja sitä kautta ihmiset palopaikalle sammuttamaan paloa. Teollisessa vaiheessa pelastustoiminta organisoitui aluksi vapaaehtoistoimintana ja sittemmin vakinaisena toimintana. Agraariyhteiskunnan suhteellisen organisoimaton ja kehittymätön pelastustoiminta kehitettiin teollisessa vaiheessa kattavaksi ja järjestyneeksi toiminnaksi, jossa käytettiin apuna erilaista erikoiskalustoa ja -miehistöä. Tulipalo ei enää välttämättä tarkoittanut täydellistä katastrofia. Tietoyhteiskunnassa (varsinkin toisessa vaiheessa) toimintaa, kalustoa ja välineitä on kehitetty edelleen ja pelastustoimen suunnittelua ohjaa yhä enemmän erilaiset riski ym. kartoitukset (vrt. Vainio 2009). Esimerkiksi entisen kuntakohtaisen pelastustoimen korvaaminen alueellisella toimintamallilla mahdollistaa palvelujen suuremman kattavuuden. Näin ollen eri yhteiskuntavaiheisiin sisältyvä ajatus siitä, että perustoiminnot säilyvät, mutta niiden hoitaminen edellyttää pienempiä resursseja pitää tämän tulkinnan mukaan pelastustoimen kohdalla paikkansa.

Voidaankin kysyä, mitkä ovat niitä emergenttejä asioita, jotka tulisi ottaa huomioon pelastustoimen tulevaisuutta suunniteltaessa. Lähitulevaisuudesta (tarkoitan tässä lähitulevaisuudella näkyvissä olevaa tulevaisuutta) keskusteltaessa on yksi paljon puhuttaneista asioista ollut kunnallisten palveluiden rahoituspohjan riittämättömyys. Ongelma on kiteytetty ns. Baumolin taudiksi. Teoria lähtee ajatuksesta, että talous

perustuu tavaratuotannolle ja palvelutuotannolle. Tavaratuotannolle on ominaista, että sen tuottavuus kasvaa nopeasti, mikä puolestaan määrittää palkankorotusten tason. Sen sijaan palvelutuotannon tuottavuus kasvaa hitaasti, mutta sen kustannukset (palkat) seuraavat tavaratuotannon tuottavuuden kasvua. Tämä tarkoittaa pitkällä aikavälillä että palveluvaltaisen julkisen sektorin kustannukset paisuvat ja sitä kautta julkisen sektorin rahoituspohja ajautuu kriisiin. Lääkkeiksi Baumolin tautiin on esitetty innovaatioita, rationalisointeja ja tuotannon uudelleenjärjestämistä.

Myös demokratia päätöksentekojärjestelmänä voi kriisiytyä, ellei se kykene uudistumaan riittävästi. Suomessa väestörakenteen vinoutuminen on nopeampaa kuin länsimaissa keskimäärin, minkä vuoksi seuraavan 15 vuoden aikana Suomesta tulee kansainvälinen esimerkki ikärakenteen ja päätöksentekojärjestelmän rakentamisen vaihtoehdoista. Uhkana on, että kuilu politiikan tekemisen ja toisaalta talouden ja teknologian kehittymisen välillä voi muodostua liian suureksi, minkä seurauksena erilaiset uudet linkaari-identiteettejä edustavat ryhmät eivät löydä vaikuttamistapaansa. Perinteinen enemmistöpäätöksiin nojaava institutionaalinen päätöksentekomalli voidaan tällöin kokea varsinkin nuorempien sukupolvien keskuudessa liian hierarkkisenä, jäykkänä, sektoraalisenä ja ”vääriin” asioihin keskittyvänä. Esimerkiksi teollisuusvaiheessa rakentunut puoluejärjestelmä voi kuihtua pikkuhiljaa pois, koska puolueet pitäytyivät alkuperäisissä kysymyksenasetteluissaan, eivätkä uudistu toimintaympäristön uudistuessa. Tämä voi näkyä yhteiskunnassa erilaisina ristiriitoina ja heimoistumisena. Toisaalta samanaikaisesti tapahtunut yhteiskunnan eri osien välinen keskinäinen riippuvuuden ja systeemiluonteen voimistuminen voi myös vahvistaa eri asioiden ja ihmisten välistä yhteenkuuluvuutta. Lisäksi virtuaalimaailman laajamittainen hyväksikäyttö mahdollistaa uudentyypisten vaikuttamisen muotojen syntyminen sekä asioiden etenemisen seuraamisen. Mannermaa (2006) puhuu ns. Woody Allen -yhteiskunnasta, joka on aina ”auki”.

Jos pelastustoiminta on yksi perustoiminnoista, joka pysyy jokaisessa yhteiskuntavaiheessa, voidaan kysyä, miten se uudelleenorganisoi-

daan ja millaisia uusia muotoja se kehityksen myötä saa. Seuraavassa on yksi mahdollinen visio tulevaisuudesta:

Teoria ubiikkiyhteiskunnasta rakentuu ajatukselle kaikkialla läsnä olevasta älystä, millä tarkoitetaan esimerkiksi ihmisten ja esineiden välillä tapahtuvan kommunikaation muotojen ja tapojen lisääntymistä sekä esineiden ja esineiden välisen kommunikaation lisääntymistä. Lähitulevaisuudessa tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että palomiehet korvautuvat roboteilla tai vastaavilla - Japanissa robottipalomiehiä on jo kokeiltukin. Palomiesten tehtäväksi voisi tällöin lähitulevaisuudessa muotoutua tilanteiden seuranta, valvonta ja järjestelmävirheiden korjaaminen. Kyse olisi siis jonkinlaisesta ”älypalomiehestä”, joka tutkii, analysoi ja uudelleen ohjelmoi. Jo tällä hetkellä keskustellaan uudentyyppisistä sensori- ja valvontajärjestelmistä, jotka itsessään sammuttaisivat tulipalon heti sen havaittuaan. Erilaisten uudentyyppisten palamattomien materiaalien myötä tulipalojen syttyminen olisi jo itsessään vaikeaa. Yksi esimerkki tällaisesta keksinnöstä on itsestäänsammuva tupakka. Erilaisten materiaalien kehittämisen voidaan ajatella olevan esimerkkejä tietoyhteiskuntavaiheessa esiintyvistä seuraavan vaiheen eli bioyhteiskuntavaiheen emergenteistä asioista.

Jo lähitulevaisuudessa palomiehen työ ei olisi sidottu aikaan eikä paikkaan, vaan hän voisi tehdä työtään virtuaalisesti yhtäaikaisesti muiden palomiesten ja turvallisuusasioista kiinnostuneiden kanssa. Globaali toimintamalli takaisi sen, että Helsingin Puistolassa havaitun ongelman voisi korjata yhtäläillä palomies Helsingin Tapanilasta kuin bittinikkari Tokiosta. Palomiehet ryhmänä muodostaisivat yhden ”heimon”, joka toimisi yhtäläillä ylikansallisena palomiesyhteisönä kuin myös paikallisina yhteenliittyminäkin. Lisäksi olisi olemassa ”john wayne” -tyyppisiä nomadipalomiehiä, jotka myisivät huippuosamistaan siellä, missä osaamiselle olisi markkinoita. Vielä 2000-luvun alussa esiintyneitä organisaatiopalomiehiä, jotka olivat ensisijaisesti kiinnittyneitä tiettyyn pelastuslaitokseen, ei olisi enää olemassa, koska organisaatioilla ei sinällään olisi enää merkitystä. (Vrt. Mannermaa 2006.)

Yhdyskuntarakenteen muuttuminen ja uusien rakennusmateriaalien keksiminen tekisi pelastuslaitosverkoston ylläpidon tarpeettomaksi. Yhteisössä, jossa arvostettaisiin immateriaalisuutta ja yksilöllisyyttä, pidettäisiin loukkaavana, että niukkoja resursseja tuhlattaisiin asemien rakentamiseen tai että ihmiset joutuisivat olemaan jossakin paikassa tiettyyn aikaan varsinkin, jos kyse olisi valmiudessa olemisesta. Julkista keskustelua käytäisiin siitä, luodaanko turvallisuutta paremmin suojautumalla (esim. erilliset aidatut asuinalueet) vai avoimen tilan politiikalla, jossa jokaisella on mahdollisuus tarkkailla ympäristöään (vrt. Koskela 2009). Paloautot korvautuisivat valvontalaitteistoilla ja eri paikkoihin ja tarkoituksiin suunnitelluilla automaattisilla älykkäillä sensori ja/tai sammutusjärjestelmillä, jotka osaisivat tarvittaessa tehdä tavallisimmat korjaustoimenpiteet onnettomuuksien ehkäisemiseksi itsenäisesti. Järjestelmien suunnittelun pohjana olisi globaali ja ajantasainen tietokanta erilaisista onnettomuus-, riski- ja uhkatilanteista, joka toimisi open source -tyyppisesti. Tieto sellaisenaan ei olisi enää salassa pidettävää tai levitettävää, vaan sen erilaiset ja uudet käyttötavat. Näin ollen yksilöllistymiskehitys tarkoittaisi yksilöllistymistä myös pelastuspalveluiden osalta: ihmiset huolehtisivat yhä suuremmassa määrin omasta ja oman yhteisönsä turvallisuudesta. Intialaiset palomiehet (sikäli kun valtioiden rajoja enää olisi) olisivat maailman huippuosaajia ja kiinalaiset palomiehet tulisivat hyvänä kakkosena. Eurooppalaiset palomiehet kärsisivät resurssipulasta, minkä seurauksena heidän toimintansa olisi aasialaisia kollegoitaan kehittymättömämpää. Toimintaa ja laitteita kehitettäisiin globaalisti yhteisessä virtuaaliverkossa sitä mukaa kun kehittämistarpeita esimerkiksi onnettomuuksien seurauksena ilmenisi.

Mannermaa (2006) kuvaa hyvin, kuinka erilaisten yhteiskuntavaiheiden kehitykselle on tyypillistä kiihtyvä nopeus. Tilannetta kuvaa hyvin Mannermaan eri yhteiskuntavaiheiden ajallisen keston luokittelu: teollisuusyhteiskuntavaihe kesti 250 vuotta, tietoyhteiskunnan vaiheen ennustetaan kestävän 50 vuotta ja bioyhteiskuntavaiheen puolestaan 25 vuotta. Siitä syystä myös pelastustoimessa tulevaisuutta

tulisi tarkastella paljon pitemmällä aikavälillä, vaikka se on erittäin vaikeaa ja voi mennä täysin pieleen. Yhden keskeisen jännitteen tulevaisuuden tarkasteluun tuo tekniikan kehittymisen ja yhteiskunnan / kulttuurin kehittymisen eriaikaisuus. Siinä missä tekniikan kehitys tapahtuu markkinavetoisesti talouden ehdoilla, jatkuvasti ja kiihtyvällä vauhdilla, voidaan yhteiskunnalliselle kehittymiselle tai muutoksille ajatella olevan ominaista hitaus.

Jos tarkastellaan edellä esittämäni yhtä mahdollista pelastustoimen tulevaisuuden visiota, pistää silmään, että periaatteessa lähes kaikki siinä esittämäni asiat ovat jo jollakin tavalla täällä, tässä ja nyt, mutta tämä ei juuri näy alalla käytävissä keskusteluissa. Kysymykseni onkin, käytetäänkö pelastustoimen tulevaisuuden analyysissä elämäntapadiskurssiin jäsentämisen tapoja eli tarkastellaan nykytyötä suhteessa 70- ja 80-lukujen palomiestyöhön? Ja jos, millaisia ratkaisuja tämä pelastusalalle tuottaa?

Yksi perustava kysymys pelastustoimen tulevaisuutta tarkasteltaessa on kysymys riskeistä: mitkä ovat tulevaisuuden yhteiskuntamallissa ne riskit, joita pelastustoimi torjuu tai joiden vuoksi se on olemassa. Yhtenä riskinä nykykeskustelussa pidetään ilmastonmuutosta ja sen tuomia ennakoimattomia luonnonilmiöitä ja mahdollisia katastrofeja. Tulevaisuudessa ilmiöiden ennakkoinnin voidaan ajatella parantuvan, mutta missä määrin ja kuinka paljon katastrofien auttamisessa tarvitaan esimerkiksi ”eläviä” palomiehiä robottien sijaan, jää nähtäväksi.

Yhtenä riskinä voidaan nähdä myös se, että pelastustoimi ajautuu yhteiskunnallisessa keskustelussa ikään kuin ulkokehälle, jolloin ratkaisut tehdään muiden toimesta, siis pelastustoimen puolesta.

2000-luvun alun pelastuslaki nimeää ensisijaiseksi pelastustoimen tehtäväksi onnettomuuksien ehkäisyn, tulipalojen sammuttamisen sekä erilaiset pelastustehtävät. Voidaankin kysyä, mitkä ovat ne onnettomuudet joita ehkäistään tai joista pelastetaan vuonna 2050, jos esimerkiksi liikenteen automatisointi etenee ennustetusti automaattiohjauksen, erilaisten riskien automaattisen ennakkoinnin ja korjauksen ja navigoinnin suuntaan. Jos tekniikka ja henkilökohtainen tekninen avustaminen on yhä enemmän ihmisten arkipäivää tulevaisuudessa, mikä tulee

olemaan palomiesten tehtävä. Ja jos koneista tulee tulevaisuudessa ihmistä älykkäämpiä ja ihmisistä tuleekin koneiden ”kotieläimiä”, ovatko palomiehet niitä, jotka pelastavat ihmiset koneiden vallasta. Jos, niin palomiehen ammatti saattaa jäsentyä sekä elämäntavaksi että työksi, mutta myös joksikin aivan muuksi.

Kirjallisuus

- Ahonen, Heli (2008): Oppimisen kohteen ja oppijan vastavuoroinen kehitys. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 218. Helsingin yliopisto. Helsinki: Yliopistopaino.
- Alapuro, Risto (2001) : Missä ovat toimijat? *Sosiologia* 38:1.
- Alasoini, Tuomo (2006a): Työnteon mielekkyyden muutos Suomessa vuosina 1992–2005. Työolobarometrin aineistoihin perustuva analyysi. Helsinki: Tykes raportteja 45.
- (2006b): Hyvä työ ja työelämä kehittyvinä ilmiöinä. *Futura* 2.
- (2007): Psykologisen sopimuksen murros ja työnteon mielekkyyden aleneminen – hiipivä muutos suomalaisessa työelämässä? Kirjassa Kasvio, Antti – Tjäder, Johanna: Työ murroksessa. Artikkelikokoelma. Helsinki: Työterveyslaitos.
- (2010): Työelämän parantumisen paradoksi. Raportti työelämästä 2010. Helsinki: Elinkeinoelämän keskusliitto EK.
- Alasuutari, Maarit (2003): Kuka lasta kasvattaa? Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, Pertti (1996): Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994. Tampere: Vastapaino.
- (2006): Merkitys, toiminta ja rakenne sosiologiassa: kulttuurinen näkökulma. *Sosiologia* 43: 2.
- (2006): Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: miten muutos oli ideologisesti mahdollinen? Kirjassa: Heiskala, Risto – Luhtakallio, Eeva: Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus.
- (2007): Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Alhanen, Kari (2007): Käytännöt ja ajattelu Michel Foucaultin filosofiasa. Helsinki: Gaudeamus.
- Allardt, Erik (1988): *Sosiologia I*. Juva: WSOY.
- Allemeyer, Marie Luisa (2007): Profane hazard or Divine Judgement? Coping with Urban Fire in the 17th Century. *Historical Social Research*. Vol. 32, No. 3, pp. 145–168.
- Ampuja, Outi – Nyström, Samu – Mäkinen, Anne (2011, painossa): Kun jotain sattuu. Palo- ja pelastustoimi Helsingissä 150 vuotta. Helsinki: Helsingin kaupungin pelastuslaitos.
- Andersson, Eliah (1999): *Code of the Street. Decency, Violence, and the Moral Life of the Inner City*. New York – London: W.W. Norton & Company.
- Antaki, Charles (1998): Identity Ascriptions in their Time and Place: ‘Fagin’ and ‘The Terminally Dim’. In Antaki, Charles – Widdicombe, Sue (eds.): *Identities in Talk*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage Publications.

- Antaki, Charles – Widdicombe, Sue (eds.) (1998): *Identities in Talk*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage Publications.
- Antaki, Charles – Billig, Michael – Edwards, Derek – Potter, Jonathan (2003): Discourse analysis means doing analysis: A critique of six analytic shortcomings. *Discourse Analysis on Line*, 1(1). Available at: <http://www.shu.ac.uk/daol/articles/v1/n1/a1/antaki2002002.html>
- Antikainen, A. – Rinne, R. – Koski, L. (2006): *Kasvatussosiologia*. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOY
- Baigent, Dave (2001): *Gender Relations, Masculinities and the Fire Service: a qualitative study for firefighters' constructions of masculinity during firefighting and in their social relations of work*. Department of Sociology and Politics. Cambridge: University of Cambridge.
- Bamberger, Peter A (2005): *Work-Based Critical Incidents and Problem Drinking: Taking Intrusive Reactions, Traumatic Distress and the Kindling Effect into Alcohol*. *Work and Occupations*, 32; 257.
- Bauman, Zigmund (1996): *Postmodernity and its discontents*. New York: New York University Press.
- (2001) *Individualized Society*. UK – USA: Blackwell Publishers Ltd.
- Baumeister, Roy F (1986): *Identity: Cultural Change and the Struggle for Self*. New York: Oxford University Press.
- (1997): *The Self and Society. Changes, Problems and Opportunities*. In Ashmore, Richard D. – Jussim, Lee (eds.): *Self and Identity. Fundamental Issues*. Oxford: Oxford University Press.
- Beaton, Randal D. – Murphy, Shiley A. – Pike, Kenneth C. – Corneil, Wayne (1997): *Social Support and Network Conflict in Firefighters and Paramedics*. *Western Journal of Nursing Research*, 19 (3), 297 – 313.
- Beaton, Randal – Murphy, Shirley – Johnson, Clark – Pike, Ken – Corneil, Wayne (1999): *Coping Responses and Posttraumatic Stress Symptomatology in Urban Fire Service Personnel*. *Journal of Traumatic Stress*. Vol. 12, No. 2.
- Beck, Ulrich (2000): *The Brave New World of Work*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich – Beck-Gernsheim, Elisabeth (2001): *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. Los Angeles – London – New Delhi – Singapore: Sage.
- Becker, Selwyn W. – Eagly, Alice H. (2004): *The Heroism of Women and Men*. *American Psychologist*. Vol. 59, No. 3, pp. 163–178.
- Bell, Susan E. (2006): *Becoming a mother after DES: intensive mothering in spite of it all*. In De Fina, Anna – Schiffrin, Deborah – Bamberg, Michael (eds): *Discourse and Identity. Studies in Interactional Sociolinguistics* 23. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bendle, Mervyn F. (2002): *The crisis of 'identity' in high modernity*. *British Journal of Sociology*. Vol.53, No. 1., pp. 1–18.

- Berger, Peter L. – Luckmann, Thomas (1994): *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma*. Raiskila, Vesa (toim.). Helsinki: Gaudeamus.
- Boxer – Wild (1993): Psychological distress and alcohol use among firefighters. *Scandinavian Journal of work, environment & health*. Vol. 19, No. 2, pp. 121 – 125.
- Brown, Jill – Mulhern, Gerry – Joseph, Stephen (2002): Incident-Related Stressors, Locus of Control, Coping, and Psychological Distress Among Firefighters in Northern Ireland. *Journal of Traumatic Stress*. Vol. 15, No. 2, April, pp. 161–168.
- Brown, J. M. – Campbell, E. A. (1991): Stress among emergency services personnel: Progress and problems. *Journal of the Society for Occupational Medicine*, 41.
- Bruner, Jerome (1987): Life as a Narrative. *Social Research* 54, 11–32.
- Castells, Manuel (1997): *The Power of Identity. The Information Age. Economy, society and culture*. Vol. II. Conwall: Blackwell.
- Chase, Susan E (2005): Narrative Inquiry. Multiple Lenses, Approaches, Voices. In Denzin, Norman K. – Lincoln, Yvonna S. (eds.): *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Third Edition. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage Publications.
- Chetkovich, Carol (1997): *Real Heat. Gender and Race in the Urban Fire Service*. New Brunswick – New Jersey – London: Rutgers University Press.
- Cole, M. (1985): The zone of proximal development: Where culture and cognition create each other. In Wertsch, J. (ed.): *Culture, communication and cognition: Vygotskian perspectives*. New York: Cambridge University Press.
- Cole, Libby L. – Grubb, Paula L. – Sauter, Steven L. – Swason, Naomi G. – Lawless, Peggy (1997): Psychosocial correlates of harassment, threats and fear of violence in the workplace. *Scandinavian Journal of Work Environment Health*. No. 23.
- Collinson, David L. – Hearn, Jeff (eds.) (2005): *Men and Masculinities in Work, Organizations, and Management*. In Kimmel, Michel S. – Hearn, Jeff – Connell, R.W. (eds.): *Handbook of Studies on Men & Masculinities*. California – London – New Delhi: Sage Publications.
- Connell, R. W. (1995): *Masculinities*. Great Britain: Polity Press.
- (2005) Change among the Gatekeepers: Men, Masculinities, and Gender Equality in the Global Arena. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. Vol 30, no. 3.
- Cooper, Robyn (1995): The Fireman: Immaculate Manhood. *Journal of Popular Culture* 28, pp. 139–171.
- Cornell, Wayne (1995): Traumatic Stress and Organizational Strain in the Fire Service. *Job Stress Interventions*.

- Cornell, Wayne (1999): Exposure to Traumatic Incidents and Prevalence of Posttraumatic Stress Symptomatology in Urban Firefighters in Two Countries. *Journal of Occupational Health Psychology*. Vol. 4, No.2.
- Cowlshaw, Sean – Evans, Lynette – McLennan, Jim (2008): Families of Rural Volunteer Firefighters. *Rural Society*. Vol 18, No. 1, April.
- Dahler-Larssen, Peter (1997): Organizational Identity as a "Crowded Category". A Case of Multiple and Quickly Shifting "We" Typifications. In Sackmann, Sonja A. (ed.): *Cultural Complexity in Organizations. Inherent Contrasts and Contradictions*. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage Publications.
- De Fina, Anna – Schiffrin, Deborah – Bamberg, Michael (eds.)(2006): *Discourse and Identity. Studies in Interactional Sociolinguistics 23*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Desmond, Matthew (2006): *Becoming a firefighter. Ethnography 7*.
- (2007) *On the Fireline: Living and Dying with Wildland Firefighters*. Chicago: University of Chicago Press.
- Duffy, MK – Ganster, DC – Shaw Jr (1998) .: Positive affectivity and negative outcomes; the role of tenure and job satisfaction. *Journal of Applied Psychology*. Dec, 83, pp. 950–959.
- Eagly, Alice H. – Becker, Selwyn W. (2005): Comparing the Heroism of Women and Men. *American Psychologist*. Vol. 60, No. 3.
- Edley, Nigel (2001): *Analysing Masculinity: Interpretative Repertoires, Ideological Dilemmas and Subject Positions*. In Wetherell, Margaret – Taylor, Stephanie – Yates, Simeon J. (eds.): *Discourse as Data. A Guide for Analysis*. London – California – India: Sage in association with The Open University Press.
- Edwards, Anne (2007): *An Interesting Resemblance: Vygotsky, Mead and American Pragmatism*. In Daniels, Harry – Cole, Michael – Wertsch, James V. (eds.): *The Cambridge Companion to Vygotsky*. Cambridge – New York – Melbourne – Madrid – Cape Town – Singapore – Sao Paulo: Cambridge University Press.
- Engeström, Yrjö (1987): *Learning by expanding: An activity-theoretical approach to developmental research*. Helsinki: Orienta-Konsultit.
- (1995): *Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- (2004): *Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittäely työssä*. Tampere: Vastapaino.
- Engeström, Yrjö – Virkkunen, Jaakko – Helle, Merja – Pihlaja, Juha – Poikela, Ritva (1996): *The Change Laboratory As A Tool For Transforming Work. Lifelong Learning in Europe 2*.
- Engeström, Yrjö – Ruckriem, Georg (2005): *Developmental work research: expanding activity theory in practice*. *International Cultural-historical Human Sciences 12*. Berlin: Lehmanns Media.

- Ericson, Mathias (2003): Brandman och man. Om aktualisering av kön i brandmannayrket. Göteborgs universitet. Institutionen för genusforskning. Stockholm: Räddningsverket.
- Erikson, Erik (1968): *Identity, Youth, and Crisis*. New York: W.W.Norton.
- Ersland, S. – Weisaeth, L. – Sund, A. (1989): The stress upon rescuers involved in an oil rig disaster. *Acta Psychiatrica Scandinavica*. Vol: 80, No. 355.
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha (2001): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eteläpelto, Anneli (2007): Työidentiteetti ja subjektiiviset rakenteiden ja toimijuiden ristiaallokossa. Kirjassa: Eteläpelto, Anneli – Collin, Kaija – Saarinen, Jaana (toim.): *Työ, identiteetti ja oppiminen*. WSOY oppimateriaalit. Porvoo: WSOY.
- Eteläpelto, Anneli – Vähäsantainen, Katja (2008): Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Kirjassa Eteläpelto, Anneli – Onnismaa, Jussi (toim.): *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu*. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura.
- Ewen, Shane (2006): *Managing Police Constables and Firefighters: Uniformed Public Services in English Cities, c. 1870–1930*. *International Review of Social History* 51, pp. 41–67.
- Fannin, Noel – Dabbs Jr., James H. (2003): Testosterone and the work of firefighters: Fighting fires and delivering medical care. *Journal of Research in Personality*. Vol 37, Iss. 2, pp. 107–115.
- Fjelstad, M. (1978): Can a Firefighter Have a Successful Marriage? *Fire Chief Magazine*, 22 (4), 76–77.
- Foucault, Michel (1980): *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- (1990) *The History of Sexuality. An Introduction*. New York: Vintage Books.
- (2005) *Tiedon arkeologia*. Suom. Tapani Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino.
- Frye, Northrop (1957): *Anatomy of Criticism: Four Essays*. Princeton: Princeton University Press.
- Gee, James Paul (2003): *What video games have to teach us about learning and literacy*. New York – England: MacMillan.
- Gergen, Kenneth J. (1999): *An invitation to social construction*. London: Sage.
- Giddens, Anthony (1991): *Modernity and Self-Identity in the late modern age*. California: Stanford University Press.
- Gleason, Philip (1983): Identifying Identity. *The Journal of American History*. Vol 69, No. 4
- Goffman, Erving (1959): *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Anchor Books.
- (1961): *Asylums*. New York: Anchor Books.

- (1974) *Frame analysis. An Essay on the Organization of Experience*. With a foreword by Bennett. M. Berger. Boston: Northeastern University Press.
- Gohm, C. – Bauman, M. R. – Sniezek, J. A. (2001): Personality in extreme situations: Thinking (or not) under acute stress. *Journal of Research in Personality*, 32, pp. 388 – 399.
- Grube-Farrell, Beth A. (1994). *Gender integration of the FDNY Firefighting force: An organizational case study*. Dissertation of sociology, Columbia University.
- (2002): Women, work, and occupational segregation in the Uniformed Services. *Affilia*, 17.
- Gubrium, Jaber F. (1993): *Speaking of Life. Horizons of Meaning for Nursing Home Residents*. New York: Aldine de Gruyter.
- Gubrium, Jaber F. – Holstein, James A. (eds.) (2001): *Institutional Selves. Troubled Identities in a Postmodern World*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- (2008): *Narrative Ethnography*. In Hesse-Biber, Harlene Nagy – Leavy, Patricia (eds.): *Handbook of Emergent Methods*. New York – London: The Guilford Press.
- (2009): *Analyzing narrative reality*. United States: Sage Publications.
- Gundy, SE (2000): *Percived work-related stressors, personality, and degree of burnout in fire*. University of the Pacific.
- Halbesleben, Jonathan R. B. – Osburn, Holly K. – Mumford, Michel D. (2006): *Action Research as a Burnout Intervention: Reducing Burnout in the Federal Fire Service*. *The Journal of Applied Behavioral Science*. Vol 42, Iss. 2; pg. 244–267.
- Hall, Stuart (1997): *The work of representation*. In Hall, Stuart (ed.): *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London – California – New Delhi: Sage Publications.
- (1999): *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- (2000): *Who needs ‘identity’?*. In Du Gay, Paul – Evans, Jessica – Redman, Peter (eds.): *Identity Reader* edited. Los Angeles – London – New Delhi – Singapore: Sage.
- Hall, Alex – Hockey, Jenny – Robinson, Victoria (2006): *Occupational Cultures and the Embodiment of Masculinity: Hairdressing, Estate Agency and Firefighting*. *Gender, Work and Organization*. Vol 14, No. 6, November.
- Hammond, Jeffrey – Brooks, Jill (2001): *The World Trade center Attack: Helping the helpers: the role of critical incident stress management*. *Critical Care* 5 (6), pp. 315–317.
- Hardy, Barbara (1968): *Towards a Poetics of Fiction: An Approach through Narrative*. *Novel* 2 (5-14).

- Haslam, Cheryl – Malln, Krissie (2003): A preliminary investigation of post-traumatic stress symptoms among firefighters. *Work & Stress*. July – September. Vol. 17, No. 3, pp. 277–285.
- Heikkinen, Hannu L. T. (2008): Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Kirjassa Heikkinen, Hannu L. T – Rovio, Esa – Syrjälä, Leena (toim.): Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Heikkinen, Hannu L. T. – Kontinen, Tiina – Häkkinen, Päivi (2008): Toiminnan tutkimuksen suuntaukset. Kirjassa Heikkinen, Hannu L. T. – Rovio, Esa – Syrjälä, Leena (toim.): Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Heikkinen, Hannu L. T. – Syrjälä, Leena (2008): Tiede, totuus ja toimintatutkimus. Kirjassa Heikkinen, Hannu L. T. – Rovio, Esa – Syrjälä, Leena (toim.): Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Heiskala, Risto (toim.) (1994): Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. Helsinki: Gaudeamus.
- (2006): Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Kirjassa Heiskala, Risto – Luhtakallio, Eeva: Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus.
- Heiskala, Risto – Luhtakallio, Eeva (toim.) (2006): Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus.
- Helen, Ilpo (2004): Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: foucaultilainen hallinnan analytiikka. Kirjassa Rahkonen, Keijo (toim.): Sosiologia nykykeskusteluja. Helsinki: Gaudeamus.
- Henriksson, Lea – Wrede, Sirpa (2004): Hyvinvointityön ammattien tutkimus. Kirjassa Henriksson, Lea – Wrede, Sirpa (toim.): Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus.
- Herman, David (2005): *Histories of Narrative Theory (I): A Genealogy of Early Developments*. In Phelan, James – Rabinowitz, Peter J. (eds.): *A Companion to Narrative Theory*. USA – UK: Blackwell Publishing.
- Hildebrand, J (1983): ASSIST: The International Fire Chief. April 1983.
- Holland, Dorothy – Lave, Jean (eds.) (2001): *History in Person. Enduring Struggles, Contentious Practice, Intimate Identities*. School of American Research Advanced Seminar Series. Santa Fe: School of American Research Press.
- Holland, Dorothy – Skinner, Debra – Lachicotte, William Jr. – Cain, Carole (1998): *Identity and Agency in Cultural Worlds*. England, London: Harvard University Press.

- Holland, Dorothy – Leander, Kevin (2004): *Ethnographic Studies of Positioning and Subjectivity: An Introduction*. *Ethos*. Vol. 32, Issue 2, pp. 127–139.
- Holland, Dorothy – Lachicotte, William Jr. (2006): *Vygotsky, Mead and the New Sociocultural Studies of Identity*. In Daniels, Harry – Cole, Michael – Wertsch, James V. (eds.): *The Cambridge Companion to Vygotsky*. Cambridge -New York – Melbourne – Madrid – Cape Town – Singapore – Sao Paolo: Cambridge University Press.
- Holland, Dorothy – Lave, Jean (2009): *Social Practice Theory and the Historical Production of Persons*. *Actio: An International Journal of Human Activity Theory*. No. 2, pp. 1–15.
- Holstein, James A. – Gubrium, Jaber F. (2000): *The Self We Live By. Narrative Identity in a Postmodern World*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- Honneth, Alex (1996): *The Struggle for Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Huhtanen, Kaija (2004): *Pianistista soitonopettajaksi. Tarinat naisten kokemusten merkityksellistäjänä*. *Studia Musica* 22. Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Husu, Liisa (2001): *Sexism, support and survival in academia. Academic women hidden discrimination in Finland*. Helsinki: University of Helsinki.
- Hytten, Karsten – Hasle, Anders (1989): *Fire fighters: A study of Stress and Coping*. *Acta Pschiatrica scandinavica suppl.* 355: 80, pp. 50–55.
- Hyvärinen, Matti (2004): *Eletty ja kerrottu kertomus*. *Sociologia* 41/4.
- (2006a) *An Introduction to Narrative Travels*. Kirjassa Hyvärinen, Matti – Korhonen, Anu – Mykkänen, Juri (toim.): *The Travelling Concept of Narrative. Studies across Disciplines in the Humanities and Social Sciences 1*. Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies 3-9.
- (2006b) *Towards a Conceptual History of Narrative*. Kirjassa Hyvärinen, Matti – Korhonen, Anu – Mykkänen, Juri (toim.): *The Travelling Concept of Narrative. Studies across Disciplines in the Humanities and Social Sciences 1*. Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies 3-9.
- (2007) *Narrative Contestations*. Review Essay: Bamberg, Michael – Andrews, Molly (eds.): *Considering Counter- Narratives: Narrating, Resisting, Making Sense*. *Forum Qualitative Social Research*, 8/3.
- (2008) *Narrative form and Narrative Content*. Kirjassa Järventie, Irmeli – Lähde, Miia (eds.): *Methodological Challenges in Childhood and Family Research*. Tampere: Tampere University Press, *Childhood and Family Research Unit Net Series* 4.

- (2009a) Analyzing Narratives and Story-Telling. Kirjassa Alasuutari, Pertti – Bickman, Leonard – Brannen, Julia (eds.): The SAGE handbook of Social Research Methods. Great Britan: SAGE.
- (2009b) Narrative Analysis (NA). Artikkelii julkaistu www.hyvarinen.info. –sivustolla 27.1.2009.
- Hämäläinen, Timo J. – Heiskala, Risto (2004): Sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan uudistumiskyky. Sitra 271. Helsinki: Edita.
- Hänninen, Vilma (2003): Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Härkäpää, Nils (1961): Helsingin palotoimen historia. Helsingin kaupungin julkaisuja n:o 11. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- (1986) Palokunnasta palo- ja pelastuskunnaksi. Helsingin palotoimi 1961 – 1985. Helsingin kaupungin julkaisuja N.o 36. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Ilmarinen, Raija (toim.) (1994): Palomies kuumassa – kuormittuminen, lämpö sairaudet, työvaatetus. Koulutusjulkaisu 13. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Inners, J. – Clarke, A. (1985): The responses of professional fire fighters to disaster. Disasters, 9.
- Irrmann, Olivier (2002): Organizational Culture and Identity Strategies in International Management: an interdisciplinary review. Paper presented at 28th EIBA Conference, Athens.
- Jaakkola, Lauri (2008): Pelastustoimen organisaatiokulttuuri – mallia Jukolan veljeksiltä? Pro gradu-tutkielma. Kasvatustieteen laitos. Tampereen yliopisto.
- Jenkins, Richard (2004): Social identity. Second edition. London – New York: Routledge.
- Johnson, Greer C. (2006): The discursive construction of teacher identities in a research interview. In De Fina, Anna – Schiffrin, Deborah – Bamberg, Michael (eds.)(2006): Discourse and Identity. Studies in interactional sociolinguistics 23. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen Eero (1993): Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arto (2004): Diskurssianalyysin kourissa. Sotilasteksteissä muotoutuva miehisyyys. Kirjassa Liljeström, Marianne (toim.): Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Eeva (2005): Aikuisten arki. Helsinki: Gaudeamus.
- Jonasse, Rick (1995): Collectively Seeing the Wind: Distributed Cognition in Smokejumping. Mind, Culture, and Activity. Col 2, No. 2.
- Julkunen, Raija: Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista. Tampere: Vastapaino.
- Juuti, Pauli (1993): Suomen palotoimen historia. Helsinki: Suomen pelastusalan keskusjärjestö.

- Järvinen Antti (1998): Hoitaja vai kuljettaja. Suomalaisen sairaankuljetuksen ja ensihoidon historia. Forssa: Ensihoidon Tiedotus.
- Järvinen, Margaretha (1990): Prostitution i Helsingfors – en studie i kvin-nokontroll. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Kajan, Veijo (1998): Ykköshyökkääjä lammaa. Tampereen palomiesten slangi. *Folia Fennistica & Linguistica* 20. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kantola, Anu (2006): Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot. Kirjassa Heiskala, Risto – Luhtakallio, Eeva (toim.): Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus.
- Kantola, Tarja (2010): Transcending "the impossible": from dead end to expansive learning. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia. Helsinki: University of Helsinki.
- Kaprow, Miram Lee (1991): *Magical Work: Firefighters in New York*. Human Organization, Vol 50, No. 1.
- Kaskisaari, M. (2004). Yhteiskuntakriittinen näkökulma työuupumustutkimukseen. *Työelämän tutkimus* 1/2004.
- Katajisto, Heikki (1982): Mitä näkee silmä, kuulee korva... *Sosiologia* 3.
- Kaukonen, Esko (1994): Palomiesoppilaiden ja palomiesten ammatilliset arvostukset. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos.
- (1998): Palomiesten ammatilliset arvostukset. Peruskouluttamattomien ja peruskoulutettujen palomiesten arvostusten vertailu. Helsingin yliopiston kasvatustieteellisen laitoksen tutkimuksia 159/98. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kaunismaa, Pekka (1997): Keitä me olemme? Kollektiivisen identiteetin käsitteellisistä lähtökohdista. *Sosiologia* 3.
- Keski-Uudenmaan pelastuslaitos (2009). Ensihoidon palvelutaso, versio 30.4.2009. Julkaisematon.
- Kevätsalo, Kimmo (1999): Jäykät joustot ja tuhlatut resurssit. Tampere: Vastapaino.
- Kiesling, Scott Fabius (2007): Power and the Language of Men. In Monaghan, Leila – Goodman, Jane E. (eds.): *A Cultural Approach to Interpersonal Communication: Essential Readings*. USA – UK – Australia: Blackwell Publishing.
- Kinnunen, Merja (2001): Luokiteltu sukupuoli. Tampere: Vastapaino.
- Kirkland, Anna (2006): What's at Stake in Transgender Discrimination as Sex Discrimination. *Journal of Women in Culture and Society*. col 32, nro 1.
- Kirpal, Seymour (2004): Researching work identities in a European context. *Career Development International* Vol. 9, No. 3, pp. 199–221.
- Koegel, Paul (1996): Lessons Learned. In *Out in Force: Sexual Orientation and the Military*. In Herek, Gregory M. – Jobe, Jared B. – Carney, Ralph M. (eds.): *Out in Force: Sexual Orientation and the Military*

- (Words of Desire: The Chicago Series on Sexuality, Gender, and Culture. Chicago: University of Chicago Press.
- Kohler Riessmann, Catharine (2002): Analysis of personal narratives. In Gubrium, J.F. – Hostein, J.A. (eds.): Handbook of Interview Research: context and method. Thousand Oaks: Sage.
- Kokki, Esa – Jäntti, Jarkko – Rasmus, Taneli – Tervo, Vesa-Pekka (2008): Pelastuslaitosten tutkimat palokuolemat 2007. Kuopio: Pelastusopisto.
- Konttinen, Esa (1991): Perinteisesti moderniin. Profiisoiden yhteiskunnallinen synty Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Kortteinen, Matti (1992): Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hämeenlinna: Hanki ja jää.
- (2005): Kulttuuritutkimuksen rajoista. Sosiologia 42/2.
- Korvajärvi, Päivi – Kinnunen, Merja (1996): Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Tampere: Vastapaino.
- Korvajärvi, Päivi (2007): Paikallinen ja ruumiillinen sukupuoli työssä. Kirjassa Kasvio, Antti – Tjäder, Johanna: Työ murroksessa. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Koskela, Hille (2009): Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta. Helsinki: Gaudeamus.
- Kowalski, Kathleen M. – Vaught, Charles (2001): The Safety and Health of Emergency Workers. Journal of Contingencies and Crisis Management. Vol. 9, No. 3, September.
- Kreiswirth, Martin (2000): Merely Telling Stories? Narrative and Knowledge in the Human Sciences. Poetics Today 21/2.
- Kruse, Corinna (2007). Rädning, risk och identitet – en forskningsöversikt över brandmannayrket. Teknik och social förändring. Linköping: Linköpings universitet.
- Käyhkö, Minna (2006): Siivoojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa. Joensuu: Joensuu University Press.
- Labov, William and Waletzky, Joshua (1967): Narrative analysis: Oral versions of personal experience. Journal of narrative and life history 7 (1-4). 3–38.
- Lahti-Kotilainen, Leena – Mankkinen, Teija (1995): Työpaikan arvot ja ihmiskäsitykset tuloksen tekijöinä. Työpoliittinen tutkimus nro 116. Helsinki: Työministeriö.
- Launis, Kirsti – Lehto, Anna-Maija – Mäkitalo, Jorma – Räsänen, Keijo – Ylikoski, Matti (2001): Työkykytutkimuksen ja -tiedon katvealueet. Työkyvyn ylläpidon tutkimus ja arviointi, raportti 5. Sosiaali- ja terveysministeriö, Kansaneläkelaitos. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Launis, Kirsti – Pihlaja, Juha (2005): Työhyvinvointi ja toimintakonseptin muutokset. KONSEPTI – toimintakonseptin uudistajien verkkolehti, 2(1).

- Laymont, Michele (2000): *The Dignity of Working Men: Morality and Boundaries of Race, Class and Immigration*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Lepistö, Vesa (2009): *Tulevaisuus 20X0*. Julkaisematon esisuunnitelma. Tiedokeskus Heureka.
- Leontjev, A., N. (1977): *Toiminta, tietoisuus ja persoonallisuus*. Helsinki: Kansankulttuuri oy.
- Liljeström, Rita (toim.) (2004): *Feministinen tietäminen*. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino.
- Linde, Charlotte (1994): *Life Stories. The Creations of Coherence*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- Locke, John (1997): *An Essay Concerning Human Understanding*. Edited by Roger Woolhouse. England – USA – Australia – Canada – India – New Zeland – South Africa: Penguin Books.
- Louhevaara, Veikko – Lusa Sirpa (toim.) (1992): *Palomiesten työkyvyn arviointi*. Fyysiset toimintakykytestit ja terveystarkastukset. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Lusa, Sirpa – Nygård, Clas-Håkan – Härmä, Mikko – Louhevaara, Veikko (1989): *Liikunnan vaikutukset palomiesten toimintakykyyn ja elpyminen 24 tunnin työvuorojärjestelmässä*. Helsinki: Työterveyslaitos, Fysiologian osasto.
- Lusa, Sirpa (1994): *Job Demands and Assessment of the Physical Work Capacity of Fire Fighters*. Studies in sport, physical education and health 33. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Lusa-Moser, Sirpa – Punakallio, Anne – Louhevaara, Veikko – Viikari-Juntura, Eira – Ilmarinen, Raija – Ollila, Juhani – Korhonen, Olli – Lindqvist-Virkamäki, Saila – Luukkonen, Ritva (1997): *Eri-ikäisten palomiesten terveys ja toimintakyky. Osa I: Kyselytutkimus – elintapojen, terveydentilan ja psyykkisten tekijöiden yhteydet koettuun työkykyyn*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Lusa-Moser ym. (1998): *Lakon aikana työtä tehneen palohenkilöstön terveys ja toimintakyky sekä työn kuormitustekijät*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Lynch, Michael (2007): *Discourse Analysis*. In Outhwaite, William – Turner, Stephen P. (eds.): *The Sage Handbook of Social Science Methodology*. Los Angeles – London – New Delhi – Singapore: Sage Publications.
- Löyttyniemi, Varpu (2004): *Auscultatio Medici: Kerrottu identiteetti, neuvoteltu sukupuoli*. Tampereen yliopisto, terveystieteen laitos. Tampere: Tampere University Press.
- MacIntyre, Alasdair (1981): *After virtue: a study in moral theory*. London: Duckworth.

- Maleta, Yulia (2009): Playing with fire. Gender at work and the Australian female cultural experience within rural fire fighting. *Journal of Sociology*. Vol 45 (3): 291–306.
- Mankkinen, Teija: Havaintoja palomiestyöstä Helsingin kaupungin pelastuslaitoksella. Julkaisematon käsikirjoitus, 1999.
- (2003): Sankarista selviytyjäksi. Pelastajien urasuunnitteluhankkeen loppuraportti. Julkaisematon.
- (2004): “Me ollaan brankkari-pelastajia” – palomieheydestä tutkimuksissa. Kirjassa: Lusa, Sirpa – Louhevaara, Veikko (toim.): Turvakirja. Terveyden ja työkyvyn edistäminen turvallisuusamma-teissa 1999–2003. Työ ja ihminen tutkimusraportti 23. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Mannermaa, Mika (2006). Demokratia tulevaisuuden myllerryksessä. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen uudessa viitekehyksessä. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisuja 1. Helsinki: Eduskunta.
- Martin, S. E. (1980): *Breaking and entering: Policewomen on patrol*. Berkeley, CA: University of California.
- McAdams, Dan P. (1993). *The Stories We Live By: Personal Myths and the Making of Self*. New York: William Morrow and Company.
- McCall, JP (2002): A Correlational study of Firefighters personality traits and emotional exhaustion. PhD thesis in Psychology. George Fox University.
- McCarthy, D (1975): Stress and the Fire Fighter. *Fire Command!* April, 39–56.
- McWilliams, John C. (2007): ”Men of Colour”: Race, Riots, And Black Firefighters’ Struggle for Equality from the Afa to the Valiants. *Journal of Social History* 41.1.
- Mead, George H. (1967): *Mind, self and Society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Melin, Harri (2007): Yhteiskuntatieteellinen työelämän tutkimus Suomessa. Kirjassa Kasvio, Antti – Tjäder, Johanna (toim.): Työ murroksessa. Artikkelikokoelma. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Melucci, Alberto (1996): *Challenging codes. Collective action in information age*. United Kindom – USA – Australia – Spain – South Africa: University Press.
- Miettinen, Sonja (2006): Eron aika. Tyttären kertomuksia ikääntyneen vanhemman kuolemasta. Valtiotieteellinen tiedekunta, yhteiskuntapolitiikan laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Mink, Louis O (1970): History and Fiction as Modes of Comprehension. *New Literary History*, Vol. 1, No. 3 History and Fiction, pp. 541–558.
- Mishler, Elliot G (1999): *Storylines. Craftartists’ Narratives of Identity*. Cambridge - Massachusetts: Harvard University Press.
- (2006) Narrative and identity: the double arrow of time. In De Fina, Anna – Schiffrin, Deborah – Bamberg, Michael (eds.)(2006):

- Discourse and Identity. Studies in interactional sociolinguistics 23. Cambridge: Cambridge University Press.
- Monnier, J. – Cameron, R.P. – Hobfoll, S. E. (2000): Direct and crossover effects of prosocial and antisocial coping behaviors. *Journal of Family Psychology* 14, 4, pp. 570–584.
- Morgan, David (2005): Class and Masculinity. In Kimmel, Michel S. – Hearn, Jeff – Connell, R. W. (eds.): *Handbook of Studies on Men & Masculinities*. California – London – New Delhi: Sage Publications.
- Moore, Stephanie – Kleiner, Brian H. (2001): Steps to help prevent sexual harassment and discrimination from occurring in Fire fighting organizations. *International Journal of Sociology and Social Policy*. Volume 21, Number 8/9/10.
- Morris, Charles W. (1967): Introduction. George H. Mead as Social Psychologist and Social Philosopher. In Mead, George H.: *Mind, self and Society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Murphy, Shirley A. – Bond, Gail E. – Beaton, Randal D. – Murphy, John – Johnson, L. Clark (2002): Lifestyle Practices and occupational Stressors as Predictors of Health Outcomes in Urban Firefighters. *International Journal of Stress Management*. Vol. 9, No. 4, October.
- Murray, Kevin (1989): Construction of identity in the Narratives of Romance and Comedy. In Shotter, John – Gergen, Kenneth J. (eds.): *Texts of Identity*. London: Sage.
- Myllyniemi, Pekka (2000): *Onnettomuusriskit hallintaan – Loppuraportti. Pelastustoimiselvitys*. Helsinki: Sisäasiainministeriö, Pelastusosasto.
- (2010) *Palomiesten vaihtoehtoiset urapolut -Loppuraportti. Sisäasiainministeriö, sisäinen turvallisuus*. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Mykkänen, Johanna (2010): *Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mäkitalo, Jorma (2001): *Suomalainen paradoksi*. Kirjassa Paso, Eija – Mäkitalo, Jorma – Palonen, Juhani. Merikoski: Viimeinen työkirja? Espoo: Kirjapaino oyj.
- (2005) *Work-related well-being in the transformation of nursing home work*. *Acta Universitatis Ouluensis, Series D, Medica*. Oulu: University of Oulu.
- Määttänen, Kirsti (1993): *Naiseus ja banaalin kehä*. Naistutkimus 2.
- Niemelä, Anna-Liisa (2006): *Kiire ja työn muutos. Tapaustutkimus kotipalvelutyöstä*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Noran, Anne Rosen (1995): *Literature Search on the Wives of Fire fighters*. *Employee Assistance Quarterly*, Vol. 10 (3).

- Norris, Fran H. – Tracy, Melissa – Galea, Sandro (2009): Looking for resilience: Understanding the longitudinal trajectories of responses to stress. *Social Science & Medicine* 68, pp. 2190–2198.
- North, Carol S. – Tivis, Laura – McMillen, J. Curtis – Pfefferbaum, Betty, Cox, Jann – Spitznagel, Edward L., Bunch, Kenneth – Schorr, John – Smith, Elizabeth M. (2002): Coping, Functioning, and Adjustment of Rescue Workers After the Oklahoma city Bombing. *Journal of Traumatic Stress*. Vol 15, No. 3, June, pp. 171–175.
- Nyström, Samu (2005): *Stadin tabis sata vuotta. Helsingin pelastuslaitoksen ensihoito- ja sairaankuljetustoiminta 1905–2005*. Keuruu: Helsingin pelastuslaitos.
- O’Brian, Kevin M. (2003): The determinants of minority employment in police and fire departments. *Journal of Socio-Economics* 32, 183–195.
- O’Brian, Rosaleen – Hunt, Kate – Hart, Graham (2005): ‘It’s caveman stuff, but that is to a certain extent how guys still operate’: men’s accounts of masculinity and help seeking. *Social Science & Medicine*, 61, pp. 503 – 516.
- Ochs, Elinor – Capps, L (2001): *Living narrative*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Olofsson, Jennie (2009): A Momentary Lapse of Identity and Control. Straddling Male Collaborations with Professional Instruments. *The Journal of Men’s Studies*. Vol. 17, No. 2, Spring, pp. 129–144.
- Pacholok, Shelly (2007): *Masculinities in crisis: a case study of the Mountain Park Fire*. Department of Sociology. Ohio State University.
- (2009) *Gendered Strategies of Self: navigating Hierarchy and Contesting Masculinities*. *Gender, Work and Organization*. Vol. 16, No.4, July.
- Palukka, Hannele (2003): *Johtotähdet. Lennonjohtajien ammatti-identiteetin rakentuminen ryhmähaastatteluissa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pearce, J. L. (1983): Job attitude and motivation differences between volunteers and employees from comparable organizations. *Journal of Applied Psychology* 68, 4, pp. 646–652.
- Pelastusopisto (2009): *Pelastustoimen taskutilasto 2004–2008*. Pelastusopisto 2/2009. Kuopio: Pelastusopisto.
- Perkins, Kenneth B. – Metz, Carole W. (2007): Note on Commitment and Community among Volunteer Firefighters. *Sociological Inquiry*. Vol. 58, issue 1, pp. 117–121.
- Peräkylä, Anssi (1990): *Kuoleman monet kasvot. Identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa*. Tampere: Vastapaino.
- Phelan, James (2009): Editor’s Column. *Narrative* 13:2, 205–210.
- Pietikäinen, Sari – Mäntynen, Anne (2009): *Kurssi kohti diskurssia*. Tallinna: Vastapaino.

- Pihlaja, Juha (2005): Learning in and for production. An Activity-Theoretical Study of the Historical Development of Distributed Systems of Generalizing. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Pipping, Knut (1978): Komppania pienenisyhteiskuntana. Sosiologisia havain-toja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941–1944. Keuruu: Otava.
- Pirskanen, Henna (2006): Ruumiillistuvat sukupuoli-identiteetit työssä. Kirjassa Rautio, Pertti – Saastamoinen, Mikko (toim.): Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Tampere: Tampere University Press.
- Potter, Jonathan – Wetherell, Margaret (1987): Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour. London: Sage.
- (1994) Analyzing discourse. In Bryman, Alan – Burgess, Robert G.: Analyzing qualitative data. London: Routledge.
- Prezant, David – Kelly, Kerry (2002): Injuries and Illnesses Among New York City Fire Department Rescue Workers After Responding to the World Trade Center Attacks. *Jama*. Vol. 288, No. 13.
- Propp, Vladimir (1968). Morphology of the Folktale. Austin: University of Texas Press.
- Punakallio, Anne – Lusa-Moser, Sirpa – Louevaara, Veikko – Korhonen, Olli – Luukkonen, Ritva (1997): Eri-ikäisten palomiesten terveys ja toimintakyky. Osa II: Fyysinen toimintakyky suhteessa työn vaatimuksiin ja yksilöllisiin ominaisuuksiin. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Punakallio, Anne – Louevaara, Veikko – Lusa-Moser, Sirpa – Luukkonen, Ritva (1997b): Eri-ikäisten palomiesten terveys ja toimintakyky. Osa III: Tutkimus savusukellusvarustuksessa – motorinen taito ja kuormittuminen savusukellustestiradalla. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Punakallio, Anne – Lusa-Moser, Sirpa (1999): Eri-ikäisten palomiesten terveys ja toimintakyky: Kolmen vuoden seuranta tutkimus. Helsinki: Työterveyslaitos, Fysiologian osasto.
- Punakallio, Anne (2004): Balance abilities of workers in physically demanding jobs with special reference to firefighters of different ages. *Lääketieteen väitöskirja*. Kuopion yliopiston julkaisuja. D, Lääketiede, no 341. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Purhonen, Semi – Hoikkala, Tommi – Roos, JP (2008): Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Helsinki: Gaudeamus.
- Raphael, B. – Singh, B. – Branbury, L. – Lambert, F. (1983-84): Who helps the helpers: the Effects of a disaster on the Rescue Workers. *Omega*. 14.
- Rautiainen, Juha (1999): Vakinaisten palolaitosorganisaatioiden asemajohdantaminen. Tutkimus toimintaympäristön vaikutuksesta palopäällikön johtamistyyliin. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Rautio, Pertti (2006): Historiallista johdattelua minä- ja identiteettitutkimukseen. Kirjassa Rautio, Pertti – Saastamoinen, Mikko (toim.): Minuus

- ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Revicki, Dennis A. – Gershon, Robyn, R. M. (1996): Work-Related Stress and Psychological Distress in Emergency Medical Technicians. *Journal of Occupational Health Psychology*. Vol. 1, No. 4, 391–396.
- Rhodes, Carl – Scheeres, Hermine (2004): Developing people in organizations: working (on) identity. *Studies in Continuing Educations*. Vol. 26, Iss. 2, pp. 175–193.
- Ricouer, Paul (1991): Narrative Identity. In Wood, David (ed.): *On Paul Ricouer*. London – New York: Routledge.
- Riessman, Catherine Kohler (2002): Narrative Analysis. In A.M. Huberman and M.B. Miles, (eds.): *The Qualitative Researcher's Companion*. California: Thousand Oaks.
- (2008): *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Rimmon-Kenan, Shlomith (2002): The Story of "I": Illness and Narrative Identity. *Narrative*. Vol. 10, No.1.
- (2006): Concepts of Narrative. In Hyvärinen, Matti – Korhonen, Anu – Mykkänen, Juri (toim.): *The Travelling Concept of Narrative*. *Studies across Disciplines in the Humanities and Social Sciences* 1. Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies 3–9.
- Ronkainen, Suvi (1999): *Ajan ja paikan merkitsemät: subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Roos, JP. (1987): *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Helsinki: SKS.
- Rosell, Ellen – Miller, Kathy – Barber, Karen (1995): Fire fighting Women and Sexual Harassment. *Public Personnel Management*. Volume 24, No. 3. Fall.
- Routledge Encyclopedia of Narrative Theory (2005) by Herman, David – Jahn, Manfred – Ryan, Marie-Laure (eds.). Canada – USA: Routledge.
- Ryynänen, Katja (2001): *Constructing physician's professional identity – explorations of students' critical experiences in medical education*. *Lääketieteellinen tiedekunta*. Oulu: Center for Activity Theory and Developmental Work Research, Merikosken kuntoutuskeskus.
- Ryynänen-Karjalainen, Lea (2002): *Sukupuolesta huolimatta – naiskanttorit Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa*. Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Saarinen, Jaana (2003): *Naistutkijat tiedemaailmassa. Kertomuksia tutkimusprosesseista*. *Acta Universitatis lapponienis* 57. Rovaniemi: Lapin yliopisto
- Saastamoinen, Mikko (2006): *Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina*. Kirjassa Rautio, Pertti – Saastamoinen, Mikko (toim.): *Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

- Salaman, Graeme (1986): *Working*. London and New York: Tavistock Publications.
- Sarbin, Thodore (2000): *Worldmaking, Self and Identity*. Culture & Psychology. Vol. 6(2), pp. 253–258.
- Schorr, John K. – Boudreaux, Angela S. (2005): *Responding to Terrorism in the USA: Firefighters Share Experiences in Their Own Words*. The Haworth Press, Inc. <https://www.haworthpress.com/web/JA MT>.
- Scott, Clifton W. (2005): *The discursive organization of risk and safety: How firefighters manage occupational hazards*. Dissertation of Communication. Arizona: Arizona State University.
- Scott, Clifton – Myers, Karen Kroman (2005): *The Socialization of Emotion. Learning Emotion Management at the Fire Station*. Journal of Applied Communication Research. Vol. 33, No. 1, February, pp. 67–92.
- Seifert, Roger V. – Sibley, Tom (2005): *United They Stood: The Story of the 2002–2004 Firefighters’ Strike*. London: Lawrence – Wishart
- Shaw, C. R. (1930/1966): *The Jack-Roller: A Delinquent boy’s own story*. Chicago: University of Chicago Press.
- Siltala, Juha: *Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivaltion ajasta globaaliin hyperkilpailuun*. Helsinki: Otava.
- Silvonen, Jussi (2003): *L. S. Vygotski: hahmottuva tutkimusohjelma*. Psykologia, Nro 5.
- Sinikara, Kaisa (2007): *Ammatti, ihminen ja maailmankuva murroksessa. Tutkimus yliopistokirjastoista ja kirjastonhoitajista tietoyhteiskuntakaudella 1970–2005*. Teologinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Sippo, Matti (2000): *Sairaalasielunhoitajan ammatti-identiteetti. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 225*. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.
- Skeggs, Beverly (2002): *Formations of Class & Gender*. London: Sage.
- Soininvaara, Osmo: *Sata-komitea. Miksi asioista päättäminen on niin vaikeaa?* Helsinki: Teos.
- SPEK (2010): *Vuoden 2009 tilastotiedot. Jatkuvasti ylläpidettävä tilasto*. Julkaisematon.
- Suoninen, Eero (1993): *Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen*. Kirjassa Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Strawson, Galen (2004): *Against Narrativity*. Ratio XVII 4.
- Stuhmiller, Cynthia M. (1994): *Occupational Meanings and Coping Practices of Rescue Workers in an Earthquake Disaster*. Western Journal of Nursing Research 16 (3), 268–287.
- Suomen Kuntaliitto (1998): *Palo- ja pelastushenkilöstön työoloja, työn erityistä luonnetta ja eläketurvaa selvittävän työryhmän raportti*.

- Suomen Kuvalehti, 20 (21.5.2010): Valkokaulusten vastaisku.
- Tammi, Pekka (2006): Against Narrative (“A Boring Story”). *Partial Answers* 4/2.
- Taylor, Stephanie (2001): Locating and Conducting Discourse Analytic Research. In Wetherell, Margaret – Taylor, Stephanie – Yates, Simeon J. (eds.): *Discourse as Data. A Guide for Analysis*. London – California – India: Sage in association with The Open University Press.
- Tedre, Silva (2004): Likainen työ ja virallinen hoiva. Kirjassa Henriksson, Lea – Wrede, Sirpa (toim.): *Hyvinvointityön ammatit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Teräs, Marianne (2007): *Intercultural Learning and Hybridity in the Culture Laboratory*. Department of Education. University of Helsinki. Helsinki: University Press.
- Thompson III, Alexander M. (1993): *Volunteers and Their Communities: A Comparative Analysis of Volunteer Fire Fighters*. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. Vol 22, no. 2.
- Tiihonen, Arto (2002): Ruumiista miestä, tarinasta tulkintaa: Oikeita miehiä – ja urheilijoita. *Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja* 134. Jyväskylä: Likes.
- Tikka, Tiina (2007): Taitavaksi hoitajaksi, arvostetuksi kasvattajaksi – ammattillinen sosialisatio perhepäivähoitajan työssä. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta. N:o 84. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Tolppi, Reijo (1999): *Porvarirasitteesta ammatiksi. Tulentorjunnasta pelastustoimeen*. Pelastusopiston julkaisuja 6. Kuopio: Pelastusopisto.
- (2001): *Nokiherroista palopäälliköiksi. Tutkimus palopäälliköiden ammattikunnan kehityksestä ja nykytilasta professioteoreettisesta näkökulmasta tarkasteltuna*. *Acta Universitatis Tampereensis*. Tampere: Tampere University Press.
- Tracy, Sarah J. – Myers, Karen K. – Scott, Clifton W. (2006): *Cracking Jokes and Crafting Selves: Sense making and Identity Management Among Human Service Workers*. *Communication Monographs*. Vol. 73, No. 3, September, pp. 283–308.
- Tracy, Sarah J. – Scott, Clifton (2006): *Sexuality, Masculinity, and Taint Management Among Firefighters and Correctional Officers. Getting Down and Dirty With “America’s heroes” and the “Scum of Law Enforcement”*. *Management Communication Quarterly*. Vol 20, Nr 1.
- Traut, Carol Ann – Larsen, Rick – Feimer, Steven H (2000): *Hanging on or Fading out? Job Satisfaction and Long-term Worker*. *Public Personnel Management*. Vol. 29, No. 3, pp. 343–51.
- Tulkki, Pasi (1996): *Valtion virka vai teollinen työ? Insinöörikooulutus sosiaalisenä ilmiönä 1802–1939*. Raportteja: Koulutussosiologian tutkimuskeskus. Turku: Turun yliopisto.

- Vanhala, Anna (2008): Piiri pieni pyörii. Poliisipäälliköiden ammatti-identiteetti ja työelämäkerrat. Helsinki: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Vainio, Taito – Lusa, Sirpa – Jäntti, Jarkko – Kinnunen, Kari (2009): Pelastuslaitosten ja -henkilöstön toimintakykyhankkeen loppuraportti. Sisäasiainministeriön julkaisuja 39. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Willman, Arto (2001): Yhteistyön ristiriitaiset puheet. Diskurssianalyttinen näkökulma luokanopettajien tulkintoihin tiimityöstä. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Oulu: Oulun yliopisto.
- Virkkunen, Jaakko – Engeström, Yrjö – Pihlaja, Juha – Helle, Merja (1999): Muutoslaboratorio – uusi tapa oppia ja kehittää työtä. Kansallinen työelämän kehittämisohjelma, raportti 6. Helsinki: Työministeriö.
- Virkkunen, Jaakko – Engeström, Yrjö – Pihlaja, Juha – Helle, Merja (2002): Osaamisen johtaminen muutoksessa. Ideoita ja kokemuksia toisen sukupolven knowledge managementin kehittelystä. Työelämän kehittämisohjelma, raportteja 20. Helsinki: Työministeriö.
- Virkkunen, Jaakko (1995): Työpaikkatarkastuksen ristiriidat ja niiden ylittämisen mahdollisuudet. Tutkimus keskusteluun perustuvan työn välineistä ja tuloksellisuudesta. Työpoliittinen tutkimus 123. Helsinki: Työministeriö.
- (2005): Muutoksen hallinta edellyttää monitasoista toiminnan kehityksen tarkastelua. KONSEPTI – toimintakonseptin uudistajien verkkolehti, 2(1).
- Vuori, Jaana (2001): Äidit, isät ja ammatilliset. Sukupuoli, toisto ja muunnellat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Vygotski, Lev Semyonovich (1978): *Mind in Society. The Developmental of Higher Psychological Processes*. Cambridge – Massachusetts – London: Harvard University Press.
- Wacquant, Loïc (2004): *Body and Soul: Ethnographic Notebooks of An Apprentice-Boxer*. New York: Oxford University Press.
- Wager, Maaret (1994): Constructions of femininity in academic women; continuity between private and professional identity. Suomalaisen tiedeakatemia. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Wang, Shih-Yung – Kleiner, Brian H (2001): Sex Discrimination in Fire Fighting Organizations. *International Journal of Sociology and Social Policy*. Volume 21, Number 8/9/10.
- Wanger, Dieter – Heinrichs, Markus – Ehlert, Ulrike: Prevalence of Symptoms of Posttraumatic Stress Disorder in German Professional Firefighters. *American Journal of Psychiatry* 155:12, December.
- Ward, James – Winstanley, Diana (2006): Watching the Watch. The UK Fire Service and its Impact of Sexual Minorities in the Workplace. *Gender, Work and Organization*. Vol 13, No. 2.

- Watts, Rod – Walkden, Ray (1994): Trauma: The initial impact and consequences for rescue personnel. *Journal of Mental Health*. Vol. 3, Issue 1, pp. 123–130.
- Watt, J. D. (2002): Fighting more than fires: Boredom proneness, workload stress, and underemployment among urban firefighters. PhD thesis. Kansas State University.
- Weick, Karl E. (1996): Drop your tools: An allegory for organizational studies. *Administrative Science Quarterly*. June.
- Weick, Karl E. (2001): The collapse of sense making in organizations: The Mann Gulch Disaster. In Weick, Karl E.: *Making sense of the organization*. Blackwell: Massachusetts, USA .
- Wetherell, Margaret – Taylor, Stephanie – Yates, Simeon J. (eds.) (2001): *Discourse as Data. A Guide for Analysis*. London – California – New Delhi: Sage.
- Wexler, H. K. – McGarth (1991): Family member stress reactions to military involvement separation. *Psychotherapy*. Vol 24, No. 3, pp. 515–519.
- Whyte, W. F. (1943): *Street Corner Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Widdicombe, Sue – Wooffitt, R. (1995): *The Language of Youth Subculture*. Brighton: Harvester.
- Wilenius, Markku (2006): Yhteiskunta, tulevaisuus ja ennakointi. Kirjassa Heiskala, Risto – Luhtakallio, Eeva (toim.): *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus.
- William I. Thomas – Znanieck, Florian (1974): Polish peasant in Europe and America. 1–2. New York: Octagon Books.
- Willis, Paul (1984): Koulun penkiltä palkkatyöhön. Miten työväenluokan nuoret saavat työväenluokan työt? Jyväskylä: Vastapaino.
- Willman, Arto (2001): Yhteistyön ristiriitaiset puheetavat. Diskurssianalyttinen näkökulma luokanopettajien tulkintoihin tiimityöstä. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Oulu: Oulun yliopisto.
- Wise, Sue – Stanley, Liz (1987): *Georgie Porgie: Sexuall harassment in everyday life*. London: Pandora.
- Woodward, Kath (2007): Boxing, masculinity and identity. The "I" of the tiger. London and New York: Routledge.
- Wooffitt, Robin (2001): Researching Psychic Practitioners: Conversation Analysis. In Wetherell, Margaret – Taylor, Stephanie – Yates, Simeon J. (eds.) (2001). *Discourse as Data. A Guide for Analysis*. London – California – New Delhi: Sage.
- Woolf, Virginia (1980): *Oma huone*. Helsinki: Tammi.
- Ylijoki, Oili-Helena (1998): *Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosiaalisuus*. Tampere: Vastapaino.

- Yoder, Janice D. – Aniakudo, Patricia (1995): The Responses of African American Women Fire fighters to Gender Harassment at Work. *Sex Roles*, Nos. 3/4,
- (1996) When Pranks Become Harassment: The Case of African American Women Firefighters. *Sex Roles*. Vol. 35, Nos. 5/6.
- (1997) "Outsider Within" the Firehouse. Subordination and Difference in the Social Interactions of African American Women Firefighters. *Gender & Society*. Vol. 11, No. 3. June.
- Yoder, Janice D. – McDonald, Theodore W. (1997): The Generalizability and Construct Validity of the Modern Sexism Scale: Some Cautionary Notes. *Sex Roles*. Vol. 36.
- (1998): Measuring sexist discrimination in the workplace. Support for the validity of the schedule of sexist events. *Psychology of Women Quarterly*, 22.
- Znanieck, Florian – Thomas, William, I (alkup. 1918–1929; 1984): *The Polish Peasant in Europe and America*.
- Zimmerman, Rick S. – Gerace, Terence A. – Smith, John C. – Benezra, Julio (1998): The effects of a worksite health promotion program on the wives of fire fighters. *Soc. Sci. Med.* Vol. 26, No. 5, pp. 537–543.

Loppuviittaukset

¹Suomessa varhaisimmat palosuojelua koskevat määräykset löytyvät 1300-luvulta. Määräykset liittyvät rakentamiseen, palokalustoon ja tulen käsittelyyn. Varsinainen ensimmäinen palotoimen organisoinnin kuvaus sisältyy Maunu Eerikinpojan kaupunkilakiin (1350–1734). Lain mukaan kaupunki oli jaettava neljään kortteliin ja jokaisesta korttelista valittiin vuodeksi kerrallaan kaksi miestä sammutustyön johtajaksi. Tulipalon sattuessa johtomiehet komensivat pelastusosastoa, johon kuului korttelin sammutusväki. Sammutustyön ylin johtaja oli yleensä pormestari. Kaupungeissa ylläpidettiin päivisin ja öisin vartiota, johon vuoden 1691 säädöksen mukaan jokaisen kaupunkilaisen oli osallistuttava. Käytännössä vastuu vartioinnista jäi kaupungin porvariston vastuulle, koska varakkaimmat ostivat itselleen sijaiset hoitamaan tehtävää. Vartioinnin järjestämiseksi kaupunkilaiset (esim. Turussa) oli jaettu ruotuihin, joista vuorotellen valittiin vartijat. Vartiointitehtävää pidettiin epämiellyttävänä ja näin ollen tehtävä vähitellen siirtyi palkkatuille vartiomiehille. Palovartijoita oli Suomen kaupungeissa vielä 1800-luvulla. Palovartijoita voidaankin pitää ammattipalomiesten edeltäjinä.

Myös vapaaehtoisella palokunnalla on ollut merkittävä rooli pelastustoimen organisoitumisessa. VPK-aate syntyi USA:ssa 1730-luvulla ja levisi sieltä Eurooppaan 1800-luvun vaihteessa. Palokuntia perustivat pääasiassa varakkaat, korkeissa asemissa työskentelevät miehet, jotka olivat huolissaan tulipaloista. Euroopan ensimmäinen VPK perustettiin Saksassa Muhlhausenissa 1827. Vapaapalokunta-aatteen liittyi etenkin 1840-luvulla kiihkeä isänmaallisuus, minkä seurauksena palokuntien toimintaan tuli mukaan myös tulipalojen sammuttamiseen liittymättömiä piirteitä. Ruotsissa vapaapalokunnat alkoivat yleistyä 1830-luvun lähtien. Turun VPK (1838) oli ensimmäinen suomalainen vapaapalokunta. Sen perustamiskokoukseen osallistui lähes kaikki Tu-

run tunnetuimmat henkilöt, virkamiehet, liikemiehet ja käsityöläiset. Opettajien mukana palokunta-aate levisi myös maaseudulle.

Suurimmat kaupungit ovat palotoimen edelläkävijöitä. Helsinkiin perustettiin vuonna 1753 palkattu palovartiosto, joka koostui pitkälti entisistä sotilaista. Koska palkka oli pieni, ei riittävästi miehiä saatu kokoon ja näin ollen vartiostoa jouduttiin täydentämään porvareilla. Helsingissä ensimmäinen palotointa koskeva paikallissääntö on palovartioston ohjesääntö (1755), jonka mukaan kuuden miehen tuli paloupseerin johdolla saapua joka ilta kello yhdeksän päävarti-oon. Vartijat partioivat kahden ryhmässä ja ilmoittivat kellonlyömät huutamalla. Palovartijat huolehtivat myös öisestä järjestyksenpidosta aina vuoteen 1810 asti, jolloin perustettiin poliisitoimi. 1819 palovartijoiden määrä lisättiin 30:een. Vuonna 1838 palotoimen hallinto siirrettiin maistraatilta erityiselle palotoimikunnalle ja vuonna 1861 perustettiin Helsinkiin vakinainen palokunta ja miehistö alettiin ma-joittaa palotorniin. Samanaikaisesti kuitenkin käytiin keskustelua VPK:n perustamisesta johtuen kustannuksista sekä palokonstaapelien kurittomuudesta ja huonokuntoisuudesta. 1880-luvulla alettiin kiinnittää huomiota miehistön koulutukseen ja alettiin pitää säännöllisiä harjoituksia (esim. ajohevosten valjastaminen, ulosajo, hälytysajo, kaluston selvittäminen, tikapuiden selvittely). Myös palomiesten palkkaa nostettiin. Palokuntien ohella toimivat vapaapalokunnat, jotka osallistuivat miltei kaikkien suurien tulipalojen sammuttamiseen 1800-luvulla. Kun vakinainen palokunta vahvistui, vapaapalokuntien merkitys suurissa kaupungeissa väheni. (Emt.)

Pelastuskaluston alkuperä on paikannettu aina antiikin kreikkalais-ten ja roomalaisten käyttämiin palosankoihin, köysiluutiin, varsisieniin, pelastuskoreihin sekä palohakoihin. Vieläkin joissakin pelastuslaitok-sissa käytössä oleva ”ruiskumestari” -titteli juontaa juurensa aikaan ennen ajanlaskun alkua, jolloin kehitettiin ensimmäinen paloruisku. Paloruisku painui kuitenkin unohduksiin ja se keksittiin uudelleen vasta vuonna 1517. Suomessa Maunu Eerikinpojan kaupunginlaista vuodelta 1350 löytyy jo useita palovälineitä: palokirves, palohaka, palotikkaat ja vesisanko. Ensimmäinen varma tieto käsivoimaruiskun

käytöstä on vuodelta 1687 Turusta. Ruiskun käyttämiseen tarvittiin vedenkuljettajineen 50 miestä. Uudentyyppisten ruiskujen kehitys on tapahtunut 1800-luvun lopulta lähtien. Ensimmäinen miehistönkuljetusauto hankittiin 1886 Helsinkiin, jonka seurauksena miesten ei enää tarvinnut juosta kaluston perässä palopaikalle. Hevonen säilyi vielä 1900-luvun ensimmäiset vuosikymmenet tärkeänä kuljetuskaluston kuljettajana palopaikalle. 1800-luvun lopulla alettiin Helsingissä kiinnittää huomiota myös savusuojavälineisiin. Varsinkin ensimmäisen maailmansodan aikana hengityssuojaimien kehitys oli nopeaa sotateollisuuden intressien johdosta. Ensimmäiset paineilmalaitteet hankittiin Helsinkiin 1950.

Hätäkeskustoiminnan juuret ovat muinaisessa vartiotulviestinnässä eli vihollisten uhatessa ihmiset kokoontuivat linnavuoren huipulle puolustamaan aluettaan ja sytyttivät vartiotulet, joilla viestitettiin kyläläisille hyökkäyksistä (www.112.fi). Viestintävälineet kehittyivät vähitellen ja esimerkiksi 1800-luvulla Turussa palovartijat puhalsivat torveen ja rämysyttivät jänisräikkiä tulipalon havaitessaan. Meteliin yhtyivät kaupunginosien hälytysrummut, palotorneissa olevat vartijat kolmiorautoineen sekä kirkonkellojen soittajat. Soittoa jatkettiin, kunnes palo saatiin sammumaan. Palovartijoilla oli sovittuja yhteisiä merkkejä, joiden avulla ilmoitettiin muille, missä palo sijaitsee. Kaupunkeihin alettiin sijoittaa myös noin 100–150 m välein nk. palokelloja (maaseudulla kirkonkellot), joiden avulla ilmoitettiin tulen olevan irti. Palolennättimet ja automaattiset hälytykset tulivat vähitellen käyttöön jo 1870-luvulla. Nk. palokaapit, joiden avulla oli mahdollista tehdä hälytys, yleistyivät 1900-luvulle siirryttäessä suurimmissa kaupungeissa. Ensimmäisenä hätäpuhelinverkko valmistui Helsinkiin 1954 ja se korvasi palolennättimen. Ensimmäiset kuntien palohälytyskeskukset aloittivat toimintansa 1950-luvun lopulla (www.112.fi). Radiopuhelinten käyttö alkoi 1950-luvulla ja seuraavalla vuosikymmenellä Helsinkiin asennettiin sisähälytyslaitteet. Vuoden 1976 lainmuutoksen myötä aluehälytyskeskuksen perustamisesta tuli kunnan velvollisuus. Ensimmäinen hälytysaluejako perustui lankapuhelinverkkoryhmäjakoon ja niissä otettiin vastaan vain palo- ja pelastustoimen hälytyksiä.

Vuoden 1983 lainmuutoksella keskuksista tuli yleisiä hätäilmoituskeskuksia. Nykymuotoinen viranomaisten yhteinen hätäkeskuslaitos aloitti toimintansa vaiheittain vuosien 2001–2005 välisenä aikana. Hätäkeskuksia on tällä hetkellä 15 kappaletta.

Nykyinen sairaankuljetustoiminta perusta on 1800-luvulla ta-
pahtuneessa armeijoiden lääkintähuollon kehittymisessä, minkä opit
siirtyivät siviilimaailmaan 1800-luvun lopulla. Erilaiset onnettomuu-
det lisääntyivät kaupungistumisen ja teollistumisen myötä, minkä
seurauksena alettiin kiinnittää huomiota onnettomuuksien uhrien
kuljettamiseen liittyviin ongelmiin ja epäkohtiin. Taustalla vaikutti
myös arvojen muuttuminen: loukkaantuneisiin ja sairastuneisiin alet-
tiin suhtautua myönteisemmin. Ensimmäiset ambulanssijärjestelmät
perustettiin Cincinnatiin, New Yorkiin, Lontooseen ja Pariisiin 1800-
luvun lopulla. 1900-luvulle tultaessa sairaankuljetustoiminta nähtiin
jo osana modernien kaupunkien toimintakulttuurua ja sairaankuljetus-
järjestelmiä perustettiin myös Pohjois-Eurooppaan ja Skandinaviaan.
Helsingissä sairaankuljetustoiminta aloitettiin vuonna 1905. (Nyström
2005, 13–16.)

Nyström (2005) on jakanut Helsingin pelastuslaitoksen sairaan-
kuljetuksen historian kolmeen jaksoon, joka nähdäkseeni kuvaa hy-
vin sairaankuljetustoiminnan kehittymistä pelastuslaitoksissa. Näis-
tä ensimmäisen Nyström on nimennyt ns. Hevosvaunujen ajaksi
(vuodet 1905–1922): sairaankuljetustoiminta perustettiin lähinnä
tapaturmapotilaita varten, mutta käytännössä tapaturmapotilaiden
osuus kuljetuksista oli vain noin 10 % (poikkeus sisällissodan aika) ja
pääosa kuljetuksista oli sairaiden potilaiden kuljettamista sairaalaan.
Toista ajanjaksoa Nyström kuvaa Sairaankuljetus- ja ensiapuorgani-
saation ajaksi (vuodet 1923–1969), jolloin sairaankuljetustoiminnan
päähuomio oli yhä potilaiden kuljettamisessa sairaalaan. Vain pakot-
tavissa tapauksissa potilaille annettiin ensiapua. Kolmas Nyströmin
ajanjakso on nimeltään Ensihoito- ja sairaankuljetusorganisaation
aika (vuodet 1970–2005), jolloin lääketieteen ja hoitomenetelmien
kehitys mahdollisti sairaalaosaston ulkopuolisen hoidon aloittamisen.
Käytännössä tämä tarkoitti, että sairaankuljettajat alkoivat yhä enem-

män tehdä potilaille hoitotoimenpiteitä paikanpäällä, eikä heitä enää välttämättä tarvinnut kuljettaa sairaalahoitoon lainkaan. Helsingissä palomiesten koulutukseen lisättiin jo 70-luvulla sairaankuljetukseen liittyviä opintoja, valtakunnalliseen koulutukseen.

Palomiehen ammatin arvostus oli vakinaisten pelastuslaitosten alkuaikoina verrattain heikko. Helsingissä palkka oli pieni ja sitä kompensoitiin esimerkiksi ”työsuhdeasunnolla”. Ruiskumestareille oli varattu asunnot palatorneista, palokonstaapelit sen sijaan majoitettiin vuokrattuihin majapaikkoihin. Ruokailu oli järjestetty miehistölle (palokonstaapeleille) työn puolesta, mutta siitä perittiin korvaus suoraan palkasta. Samoin korvattiin sairaala-, lääkäri- ja lääkemenot. Aluksi ei myöskään maksettu eläkkeitä. Lisäksi miehistö sai nk. pukurahaa ja lisäksi korvattiin tulipalossa pilaantuneet vaatteet. Huono palkkaus sekä kasarmointi aiheuttivat suurta vaihtuvuutta ja kurittomuutta miehistön keskuudessa. Ulkomaalaisten esimerkkien innostamana paloasemien viihtyvyyteen alettiin kiinnittää huomiota 1950-luvulta lähtien. Paloasemille tilattiin sanomalehtiä, alettiin tarjota juhlapäivinä kahvia sekä alettiin jakaa avustuksia erilaisille henkilökunnan harrastuskerhoille. Myös palkat paranivat toisen maailmansodan jälkeen huomattavasti (nk. pyhätyökorvaus).

Miehistö asui paloasemilla pitkään ympäri vuoden ja palvelusitoumukset ja -kontrahdit olivat 1900-luvun alussa tiukat. Paloasemille oli vierailta pääsy käytännössä kielletty. Miehistön edustajista ne, jotka olivat naimisissa saivat viettää useammin yönsä aseman ulkopuolella kuin ne, jotka eivät olleet naimisissa. Paloasema oli ”koti”, jossa miehistö urheili, harjoitteli ja koulutti itseään sekä huolsi varusteita. Paloasemien tilojen suunnitteluun onkin kiinnitetty alusta alkaen huomiota. 1950-luvulta lähtien miehistö alkoi vuoron päätyttyä poistua asemilta, mutta päällystölle oli varattu asuintilat asemilta vielä 1970-luvun lopulla. Myös miehistö asui vielä pitkään paloaseman läheisyydessä palokunnan asunnoissa.

PELASTUSTOIMEN TILASTOTIETOJA:

PELASTUSTOIMEN HENKILÖSTÖ

Päällystö (pelastustoimintaan osallistuva)	537
Alipäällystö (pelastustoimintaan osallistuva)	437
Miehistö (pelastustoimintaan osallistuva)	2 940
Ensihoitopalvelut	760
Muu henkilöstö	677
Sopimuspalokuntien henkilöstö	19 400
(Pelastusopisto 2/2009)	

PELASTUSAJONEUVOJEN MÄÄRÄT VUONNA 2008

Pelastusauto	73
Johtoauto	304
Sammutusauto	1 102
Säiliöauto	572
Vaahtoauto	54
Jauheauto	4
Raivausauto	20
Pelastussukellusauto	27
Puomitikasauto	38
Tikasauto	8
Nostolava-auto	40
Miehistöauto	664
Huoltoauto	30
Kemikaalitorjunta-auto	6
Vahingontorjunta-auto	30
Letkuauto	14
Kalustoauto	66
Ensihoitoauto	35
Ambulanssi	612
Johtokeskusauto	8
Tarkastusauto	220

Muu pelastusauto	121
Konttikalusto	73
Muu ajoneuvo	1 171
(Pelastusopisto 2/2009)	

HÄLYTYSTEHTÄVÄT PELASTUSTOIMEN ALUEITTAIN VUOSINA 2004–2008

	2004	2005	2006	2007	2008
Helsinki	7 124	7 703	8 637	9 152	8 567
Länsi-Uusimaa	6 272	6 871	7 694	7 814	7 707
Keski-Uusimaa	5 536	5 434	5 896	7 020	7 353
Itä-Uusimaa	1 773	1 951	2 374	2 363	2 265
Varsinais-Suomi	6 062	7 304	7 869	8 325	8 548
Kanta-Häme	3 017	3 135	3 158	3 309	3 211
Päijät-Häme	2 711	3 420	3 751	3 880	3 851
Kymenlaakso	3 721	4 141	4 222	4 225	3 921
Etelä-Karjala	2 296	2 518	2 886	2 751	2 699
Etelä-Savo	3 160	3 759	4 376	3 693	3 697
Keski-Suomi	4 398	4 721	5 450	5 608	5 498
Pirkanmaa	6 961	10 257	11 310	10 363	9 329
Satakunta	3 894	4 267	4 515	4 466	4 404
Pohjanmaa	2 760	2 675	2 944	2 842	2 883
Keski-Pohjanmaa	1 943	1 981	2 294	2 305	2 221
Pohjois-Savo	4 257	5 236	5 337	4 855	4 895
Pohjois-Karjala	3 397	3 773	3 788	3 380	3 537
Jokilaaksot	2 288	2 399	2 681	2 655	2 640
Kainuu	1 153	1 386	2 017	1 952	1 690
Oulu-Koillismaa	2 913	3 148	4 482	4 208	3 647
Lappi	3 130	3 732	3 832	3 966	4 049
Yhteensä	82 730	94 099	104 063	104 143	101 483
Yhteistoiminta- tehtävät	539	599	810	820	1 150
(Pelastusopisto 2/2009)					

Palomiehen työaika on Suomessa pääsääntöisesti yksi vuorokausi. Työn jakautumiseen vaikuttaa merkittävästi se, hoitaako palolaitos sairaankuljetusta vai ei. Esimerkiksi Isossa pelastuslaitoksessa, joka hoitaa kiireellisen sairaankuljetuksen kaupungissa, työvuoro jakautuu valtaosalla miehistä kahtia sairaankuljetuksen (esim. klo 09–21) ja palo-pelastustoimen (esim. klo 21–09) välillä. Sen sijaan Keskisuurressa laitoksessa palomiehet työskentelivät tutkimuksentekoaikana ambulanssissa koko vuorokauden yhtäjaksoisesti. Pienessä laitoksessa palomiehet eivät osallistuneet sairaankuljetukseen.

Palo- ja pelastuspuolella työt jaetaan yksiköittäin, mikä edellyttää palomiehiltä erilaisen orientoitumisen. Pelastustehtävissä palomiehet kohtaavat usein ensimmäisenä vammautuneet potilaat ja näin ollen he muodostavat sen organisaation osan, joka vastaa välittömän ensihoidon antamisesta ja toisaalta nopean tilannearvion tekemisestä. Myös yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat palo- ja pelastustoiminnan sisältöihin. Esimerkiksi muutokset mielenterveyshoidon järjestelyissä (esim. avohoidon lisääntyminen, huumausaineiden lisääntyminen) heijastuvat usein välittömästi palo- ja pelastustoimen tehtäväkenttään.

Palomiesten työn fyysinen ja psyykinen kuormittavuus on todettu monissa tutkimuksissa. Fyysinen kuormittavuus syntyy mm. raskaista, päällä olevista välineistä (esim. savu- ja kaasusukellusvälineet painavat noin 30 kg), olosuhteista (esim. kuumuus, korkeus, ahtaus, kaasut jne.) sekä tilanteiden nopeasta muuttumisesta ja palomiehen omasta arviointinopeudesta (esim. vaaratilanteiden ennakointi, oma kestävyys). Psyykinen kuormittavuus syntyy mm. hälytysvalmiudessa olemisesta ja toisaalta sen sietämisestä, tilanteiden ennakoimattomuudesta, katastrofitilanteiden kohtaamisesta, kiireellisten tehtävien nopeitempoudesta ja sen edellyttämästä tilanteiden nopeasta haluttuunotosta ja arvioinnista.

ⁱⁱⁱMead (1863–1931) oli amerikkalainen sosiaalipsykologi, jonka teoria mielen (mind) ja itsen (self) sosiaalisesta luonteesta on laajalti käytetty yhteiskuntatieteissä. Mead toteaa artikkelissaan ”The point of view of social behaviorism” (Mead 1967, 1, alkup. 1934) sosiaalipsykologian pääsääntöisesti käsitelleen erilaisia sosiaalisen käyttäytymisen

tasoja psykologisesta, yksilön kokemuksen näkökulmasta. Mead toi keskusteluun sosiaalisuuden näkökulman ja tarkasteli kokemusta ennen kaikkea yhteisön (society) ja kommunikaation (joka on elintärkeä sosiaaliselle järjestykselle) näkökulmista. Vallalla olleesta teoriasta (behaviorismi) poiketen Mead otti pelkkien hermojen ja lihaksien liikkeiden tarkastelun sijaan yksilön tekojen tarkastelun lähtökohdaksi sosiaalisen teon (social act) (Morris 1992). Sosiaalista tekoa Mead piti tietoisuuden edellytyksenä (Mead 1967, 18). Ennen sosiaalisen kokemuksen prosessia yksilö kokee itsensä lähes kuin osaksi ympäristöään eli hän ei ole itsenäinen, itsestään tietoinen (itse-tietoisuuden omaava) (emt. 172). Meadia kiinnosti refleksiivisesti tietoisten ja sosiaalisesti vastuullisten yksilöiden muodostuminen sekä minän ja sosiaalisten roolien välinen vuorovaikutus. Hänen näkemyksensä minästä oli dynaaminen: minä ei siis passiivisesti sopeutunut muuttuviin olosuhteisiin, vaan uusia sosiaalisia rooleja kehittyi toiminnan ja ympäristön muuttumisen myötä. (Edwards 2007, 79).

Meadin ajattelun taustalla voidaan nähdä Yhdysvaltojen 1920-luvun yhteiskunnallinen muutos sekä tarve uudenaikaiselle ajattelulle ja ”identiteeteille” ja toisaalta yhteisön yhtenäisyyden korostamisen tarve (Edwards 2007, 84–85). Mead kuului ns. Chicagon sosiologiseen koulukuntaan, jossa erityisenä kiinnostuksen kohteena oli ihmisen toiminta jatkuvasti ja nopeasti muuttuvassa ympäristössä. Meadin aikana Yhdysvalloissa vaikutti myös pragmatismiksi kutsuttu filosofinen koulukunta, joka vaikutti vahvasti Meadin ajatteluun. Pragmatismissa painotettiin käytännön merkitystä esimerkiksi totuuden arviointikriteerinä sekä toiminnan ja tekojen hyödyllisyyttä pitkällä aikavälillä. Pragmatismien perustajiin kuuluivat Charles Sanders Pierce, William James ja John Dewey, joilla jokaisella oli oma näkökulmansa pragmatismiin.

Erityisesti William Jamesin teoria minästä vaikutti Meadin minää -koskevan ajatteluun. William Jamesin ajattelua on luonnehdittu individuaaliseksi konstruktionismiksi (Edwards 2007, 82) ja hänen analyysinsä kohteena oli ennen kaikkea yksilöt ja se kuinka yksilöt ymmärtävät itse oman toimintansa (personal sense making). William-

sin mukaan ihminen havaitsee asiat kokonaisuuksina ja James oletti, että ihminen käyttää hyväkseen muistiin perustuvaa ajattelua, jossa ovat läsnä sekä menneisyys että tulevaisuuden ennakointi. Mielen tapahtumat ovat ketjumaisia, ei yksittäisiä ja erillisiä aistihavaintoja. Tuttujen asioiden havainnointi ja samuuden kokemus on Jamesin mukaan ihmisen peruskokemus. Samuuden tunteelle perustuu myös persoonallisen identiteetin kokemus. James erotti empiirisessä minässä ("Me") kolme eri osatekijää: materiaalisen, sosiaalisen ja henkisen minän. Materiaalisen minän muodostavat keho ja sitä ympäröivät asiat ja ihmiset – kaikki, mitä ihminen voi pitää omanaan. Sosiaalinen minä muodostuu "merkittävien toisten" kautta ja se on tilannekohtainen. Henkinen minä puolestaan syntyy ajattelukyvyystä, jonka perusteella muodostetaan oma maailmankuva ja arvioidaan omaa toimintaa. Puhdas minä ("I") on prosessi, joka kokoaa kaiken empiirisen minän yhteen ja joka rakentaa persoonallisen identiteetin kokemuksen. Jamesin ajattelu ja teoriat jäivät omana aikanaan vähälle huomiolle. 1900-luvun alussa psykologiassa merkittävimmäksi suuntaukseksi nousi behavioralismi, missä minä sivuutettiin lähes kokonaan. Minän ajateltiin olevan arkikäyttöön sopiva käsite, joka ei sopinut tieteelliselle kentälle. Vasta George Herbert Mead kehitti Jamesin ajattelua edelleen. (Rautio 2006.)

Mead pohti identiteetin syntyä ihmisten välisen tunnustamisen (recognition) kautta. Meadin lähtökohtana on havainto, että ihmisellä on tietoa oman toimintansa intersubjektiivisesta merkityksestä vain, jos ihminen on kykenevä generoimaan saman reaktion itsessään kuin mitä se aiheuttaa muissa: voin tulla tietoiseksi siitä, mitä minun eleeni tarkoittaa muille vain tuottamalla muiden "vastauksen" itsessäni. Tämän kommunikaatio teoreettisen -lähestymistavan pohjalta Mead teki johtopäätöksensä, jonka mukaan yksilön kokemuksellisessa prosessissa merkitysten synty edellyttää tietoisuuden kehitystä. Toisin sanoen kyky ymmärtää oman käyttäytymisen merkitystä toiselle avaa mahdollisuuden tarkastella itseä sosiaalisena objektina toisen tekojen kautta interaktiossa. Tämä mahdollistaa etäisemmän tarkasteluperspektiivin, jonka kautta ihminen voi tarkastella itseään ja sitä kautta tulla tietoiseksi identiteetistään. (Honneth 1996.)

Eleet (gestures) Meadin mukaan – ja erityisesti äänelliset eleet – indikoivat sosiaalisen käyttäytymisen kentällä oleviin objekteihin, jotka ovat yhteisiä kaikille niille ihmisille, jotka tekevät samoihin objekteihin kohdistuvia sosiaalisia tekoja. Eleet mahdollistavat sopeutumisen sosiaalisiin tilanteisiin ihmisten välillä. Merkityksellisellä symbolilla (significant symbol) Mead tarkoittaa elettä, jolla on tietty merkitys ihmiselle itselleen (esim. joku heiluttaa nyrkkiä naaman edessä eri tarkoita pelkästään vihamielistä asennetta vaan myös ideaa sen lisäksi) ja sama ele tuottaa saman idean myös toisessa ihmisessä. Sosiaalisessa kanssakäymisessä muiden kanssa syntyvät eleet sisäistään ja niistä tulee merkityksellisiä symboleja silloin, kun niillä on sama merkitys kaikille yhteisön jäsenille. Merkitykselliset symbolit tarjoavat enemmän mahdollisuuksia sopeuttamiselle kuin pelkät eleet. Yksi esimerkki merkityksellisistä symboleista on ”kieli”. Kaikki eleet vastaavat tiettyssä sosiaalisessa ryhmässä tai yhteisössä tiettyä tekoa tai responssia, mistä puolestaan muodostuvat eleiden merkitykset. Mead toteaa, että älykkyys, ajattelu tai mielen (mind) olemassaolo on mahdollista vain näiden eleiden, jotka ovat muodostuneet merkityksellisiksi symboleiksi, kautta. Ajattelu on puolestaan yksilön itsensä kanssa ja eleiden välityksellä käymää sisäistettyä tai implisiittistä keskustelua. (Mead 1967, 45–47.) Kun vuorovaikutustilanteessa toiselta ihmiseltä odotetaan responssia (mikä on muodostunut hänen toimintaansa kontrolloivaksi ärsykkeeksi), on toisen ihmisen teon merkitys muodostunut osaksi omaa kokemusta. Tämä on Meadin mukaan ajattelun yleinen mekanismi. (Emt. 73).

Päinvastoin kuin behavioristit (mm. Wundt) Mead esitti, että minä (self) muodostuu tai syntyy vasta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Sitä ei siis ole olemassa itsessään ennen vuorovaikutusta ja se on fundamentaali mielen muodostumiselle. Mieli syntyy kun kaikki sosiaalisessa prosessissa oleva kokemukseen ja käyttäytymiseen liittyvä tieto – myös mennyt – ”tuodaan” yksilön kokemukseksi ja kun yksilön sopeutuminen prosessiin muotoutuu ja sitä kautta jalostuu tietoisuudessa. Tämä tapahtuu refleksiivisyyden kautta. (Mead 1967, 134.) Minän perusta on kognitiivinen eli se perustuu sisäistettyihin

eleisiin, jotka muodostavat ajattelun. Yksilö puolestaan kontrolloi ympäristöään ja siihen liittyviä erilaisia suhteita ja merkityksiä kielen avulla (emt. 133).

Yksilöt voivat tulla siis tietoiseksi itsestään vain objekti-position kautta. Tämä objektiposition ”ottaminen” on edellytys itsetietoisuudelle (Mead 1967, 138). Mead erottaa ”me” ja ”I” käsitteet toisistaan. Me-käsite sisältää muiden sosiaaliseen yhteisöön kuuluvien käsitykset (attitudes) ja se sisältää myös oman toiminnan jo menneenä toimintana. I-käsite sisältää puolestaan yksilön (organismien) responsit muiden käsityksiin. I on se, joka reagoi Me:n sisältämiin käsityksiin. Me muodostuu, kun yksilö oppii ottamaan ja organisoimaan muiden käsitykset itsessään ja sitä kautta syntyy minä, josta yksilö on tietoinen. Mead käyttää esimerkkinä palloa, jossa yksilö voi heittää pallon toiselle joukkuepelissä, koska näin pelissä edellytetään toimittavan. Yksilö tietää mitä häneltä odotetaan (”me”), johon hän vastaa (”I”). ”I” voidaan pitää tämän hetkisten tekojen lähteenä. ”Me” ja ”I” muodostavat yhdessä yksilön persoonallisuuden. Spontaanissa toiminnassa ”I” ei ainoastaan edellä tietoisuutta, vaan jatkuvasti viittaa takaisin niihin käyttäytymisen ilmentymiin, jotka ovat ”messä” ja kommentoi niitä. (Emt. 173–178.)

Tähän asti Mead oli käyttänyt Me:tä merkitäkseen kognitiivista mielikuvaa, jonka yksilö muovaa itsestään niin pian kuin hän on oppinut erottamaan/havaitsemaan itsensä toisen henkilön näkökulmasta (second person perspective). Nyt Mead liitti intersubjektiiiviseen kanssakäymiseen moraaliset normit. Tämä herätti hänet kysymään, kuinka itsekuva (self-image), joka on perustunut me:hin pitää rakentua jos yksilö ei perusta kognitiivisia lähtöoletuksiaan pelkästään käyttäytymiseen vaan pikemminkin normatiivisiin odotuksiin. ”Me”, johon yksilö palaa tarkastellessaan itseään toisen henkilön näkökulmasta, ei edusta neutraalia kognitiivista instanssia, jonka avulla ongelma ratkaistaan, vaan se sisältää moraalisen intersubjektiiivisen konfliktin ratkaisemisen välineen. Näin ollen ”Me” muuttuu kognitiivisesta yksilön oman persoonan käsitykseksi itsestään (practical self-imageksi).

Yksilön minän / identiteetin muodostumisen johtava ajatus Meadilla on lapsen sosiaalisessa kehityksessä tapahtuva asteittainen ”Me:n” yleistyminen. Lapsen viitekehys omasta itsestään siis jatkuvasti laajenee interaktioon lisää tulevien määrän lisääntyessä. Transitiossa leikistä – peliin toiminnan sosiaaliset normit, jotka koskevat yleistettyä toista (generalized other) tulevat osaksi kasvavan lapsen praktista itsekuvaa. Lapsen kehityksen leikistä – peliin avulla Mead kuvasi kehitysmekanismiin, johon yksilön sosialisatioprosessi nojaa. Organisoitua peliä edeltävässä leikki -vaiheessa lapsi leikkii erilaisia roolileikkejä (äiti, intiaani jne.), joissa hän opettelee ottamaan erilaisiin positioihin tai rooleihin liittyviä asenteita suhteessa itseensä ja toisiin. Peliä pelatesaan (yksilöksi kehittymisen vaiheessa) lapsen tulee kyetä kuitenkin ottamaan huomioon kaikki muut peliin osallistuvat, heidän roolinsa ja suhteensa toinen toisiinsa. Meadin mukaan peli representoi siirtymää, jossa lapsi oppii ottamaan ja ”organisoimaan” itsessään yhdeksi kokonaisuudeksi muiden ihmisten roolit. Kyse on persoonallisuuden synnystä. Tätä organisoitua ryhmää, joka tuottaa yksilölle itsen eheyden Mead kutsuu yleistetty toinen -kategoriaksi (generalized other). Yleistetyn toisen kategoriassa on tiivistynyt koko yhteisön mielipiteet ja kokemukset. Yleistetyn toisen kautta sosiaalinen prosessi tai yhteisö kontrolloi yksilön käyttäytymistä ja siinä muodossa myös on merkittävä tekijä yksilön ajattelussa. (Mead 1967, 150–155.) Sosialisatio merkitsee tällöin toiminnan normien sisäistämistä, joka on seurausta yhteiskunnan kaikkien jäsenten toimintaodotusten yleistämisestä. Kun yksilö oppii yleistämään sisäisesti yhä kasvavan määrän vuorovaikutuspartnereita siinä määrin, jotta toiminnan sosiaalisten normien mieli on saavutettu, saavuttaa yksilö abstraktin kyvyn osallistua normi-hallittuun vuorovaikutukseen. Kysymykseen, kuinka ”Me” muuttuu tässä sosiaalisen kehityksen prosessissa, Mead vastaa, että yksilöt oppivat muodostamaan itselleen käsityksen itsestään yleistetyn toisen näkökulmasta (vrt. yhteiskunnan jäsenet, jotka ovat organisoituneet työnjaollisesti). Koska yksilö tulee sosiaalisesti hyväksytyksi yhteisön jäseneksi oppimalla yhteisölle kuuluvat yleistetyn toisen sosiaaliset

normit, voidaan hyvin käyttää käsitettä “recognition” (Honneth 1996). Mead itse puhuu “relationship of mutual recognition” -käsitteestä.

Omassa työssäni Meadin kautta avautuu ajatus identiteetin sosiaalisesta perustasta sekä sen suhteesta (arkipäiväiseen) toimintaan. Identiteetin rakentuminen edellyttää aina tietoisuutta itsestä muista erillisenä olentona ja se muodostuu sosiaalisessa kanssakäymisessä muiden kanssa. I-Me -dynamiikka ankkuroi identiteetin muodostumisen (self-formation) toiminnan sosiaaliseen koordinaatioon, joka tapahtuu symbolisen kommunikaation kautta. Alun perin Mead kehitti käsitteensä minän muodostumisesta suhteessa kielessä havaittaviin sosiaalisiin positioihin sekä muihin rooleihin, jotka ovat tärkeitä sosiaalisten aktiviteettien ja suhteiden näkökulmasta. Holland ja Lachicotte jr. (2007, 104) ovat tiivistäneet Meadin identiteetin käsitteen seuraavasti:

”a sense of oneself as a participant in the social roles and positions defined by a specific, historically constituted set of social activities.”

Näin ollen identiteetti ei ole jotakin, joka vain tulee jostakin, vaan se muodostuu arkipäiväisessä semioottisessa vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Lisäksi Mead oli kiinnostunut myös niistä keinoista (joiden avulla yksilö muokkaa tai määrittelee identiteettiään) suhteessa sosiaalisiin rooleihin sekä siitä, kuinka syntyneet identiteetit vaikuttavat motivaatioon, tekoihin ja toimintaan.

Vygotski (1896–1934) oli venäläinen psykologi, jonka suhteellisen lyhyeksi jääneen – mutta tuottoisan – tutkijanuran kokonaisuutta on englanninkielinen lukijakunta päässyt arvioimaan vasta 2000-luvulle tultaessa Vygotskin Koottujen teosten englanninkielisen käännöksen valmistuttua. Silvonen (2003) on Vygotskin teoreettisen tutkimusohjelman muotoutumista ja kehitystä analysoivassa artikkelissaan todennut Vygotskin etsineen vastauksia psyykkisen toiminnan välittyneisyyden luonteelle sekä korkeampien psyykkisten toimintojen kulttuuriselle ja historialliselle muodostumiselle. Usein Vygotskista puhuttaessa viitataan myös hänen tavoitteeseensa ratkaista psykologiassa 1900-luvun

alussa monien keskusteluissa todettu ns. psykologian kriisi. Tätä kriisiä Vygotski pyrki ratkaisemaan kulttuuri-historiallisella tutkimusohjelmallaan, jonka puitteissa hän analysoi ihmisen psyykkisen toiminnan erityispiirteitä, yksilön kykyä oman elämänsä hallintaan sekä ihmisen toiminnan kulttuurisesti välittyntä luonnetta. (Silvonen 2003.) Antropologisessa tutkimuksessa Vygotskin tuotannosta on puolestaan nostettu esille sosiaalisesti merkityksellinen toiminta ja mahdollisuus sitä kautta ymmärtää inhimillistä tietoisuutta (Edwards 2007, 79).

Siinä missä Mead jäsensi teoreettisella tasolla ”minää” ja mielen syntymistä käsitteiden I, Me ja yleistetty toinen (generalized other) kautta, rakensi Vygotski teoriaansa tietoisuudesta ja korkeammista henkisistä toiminnoista suhteessa lapsen käyttäytymistä koskeviin erilaisiin kokeisiin. Vygotski painotti Meadia (1967) vahvemmin metodissaan kehityksen ja muutoksen näkökulman tärkeyttä (Vygotski 1978, 65). Esimerkiksi tietoisuutta on Vygotskin mukaan mahdollista ymmärtää vain suhteessa sen eri kehitysvaiheisiin, eikä nykyinen tietoisuuden tila ole palautettavissa edellisiin kehitysvaiheisiin (emt.).

Vygotski (1978, 54–55) puhuu ns. välittyneestä toiminnasta (mediated activity), jossa välittyneisyys toteutuu mm. välineiden ja merkien käyttämisen välityksellä. Välineet Vygotski määritteli luonteeltaan ”ulkoisiksi” eli niiden avulla ihminen muokkaa ulkoista ympäristöään. Sitä vastoin merkit ovat luonteeltaan ”sisäisiä” eli niitä ihminen käyttää oman itsensä hallinnassa. Vygotski kutsuu sisäistämiseksi prosessia, jossa yksilö rekonstruoi ulkoisen operaation sisäiseksi. (Vygotski 1978, 56–57.) Käytännössä sisäistäminen on siis aiempien historiallisten toimintojen (activities) sisäistämistä (vrt. kulttuuri). Välittyneisyyden eri muotojen tarkastelu suhteessa toisiinsa ja yhteydessä keskenään, on nähty uusia näkökulmia tutkimukseen avaavaksi. Välineiden käytön, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja symbolisen välittyneisyyden on nähty muodostavan kudoksen, jonka kaikki osat edellyttävät toisiaan. (Silvonen 2003.) Vygotskia kiinnosti erityisesti se, kuinka sosiaalisessa toiminnassa käytetyt kollektiiviset merkit (signs) muuttuvat osaksi ihmisten tahdonalaista käyttäytymistä.

Vygotski ymmärsi tietoisuuden synnyn pitkälti samalla tavalla kuin Mead ja kuvasi sen käyttäen itse kehittämiään käsitteitä. Vygotskin ajattelun yksi keskeisimmistä teeseistä oli kaikkien korkeampien toimintojen sosiaalinen luonne (ns. sosio-geneettinen laki) (Silvonen 2003). Tietoisuuden olemassaolo oli Vygotskille mahdollista vain refleksiivisten mentaalisten tekojen kautta. Jos haluamme ymmärtää tietoisuudessa tapahtuneita laadullisia muutoksia, meidän tulee Vygotskin mukaan tutkia niitä välineitä ja merkkejä, joiden kautta tietoisuus on kehittynyt. Välineet ja merkit ovat aina luonteeltaan sosiaalisia, joten korkeampien henkisten toimintojen kehittyminen on aina sidoksissa sosiaalisten käytäntöjen hallitsemiseen. Uuden sosiaalisen toiminnan tai käytännön sisäistäminen tarkoittaa aina sisäisen tietoisuuden tason muuttumista laadullisesti joksikin uudeksi. Näin ollen ihmisten mieli muokkautuu niiden ajattelutapojen ja käsitteiden kautta, jotka ovat kulloinkin käytettävissä ihmisten sosiaalisissa maailmoissa. (Vygotski 1978, 52–57.)

Välittyneisyyden idean yksi konkretisoinneista Vygotskin työssä oli nk. lähikehityksen vyöhykkeen käsite (LKV tai ZPD englanninkielisessä kirjallisuudessa). Käsitteen kehittely eteni vaiheittain ja sen on katsottu jääneen kesken esimerkiksi empiiristen määrittelyjen osalta. Silvonen (2003) on vetänyt yhteen Vygotskin LKV:tä koskevia määritelmiä seuraavasti:

- ”LKV on aktuaalisen ja potentiaalisen kehitystason välinen erotus;
- Kehityksen kannalta LKV on tärkeämpi kuin lapsen aktuaalinen osaamistaso;
- Lähikehityksen vyöhykkeellä toteutuvat asiat muuttuvat lapsen hallitsemiksi asioiksi;
- LKV on riippuvainen herkkyyksikaudesta;
- LKV perustuu yhteistoimintaan lapsen ja ”toisten” (aikuiset, lapset kanssa”. (emt. 50)

Lähikehityksenvyöhykkeen avulla Vygotski tutki niitä funktioita, jotka olivat lapsessa vasta kehitymässä, mutta eivät vielä ”valmiita”

(Vygotski 1978, 86–91.). Vygotskin mukaan LKV on näyttämö, jolla kulttuuri ja yksilö kohtaavat toisensa (Cole 1985). Etenkin psykologiassa ja kasvatustieteellisessä tutkimuksessa LKV:stä on käyty vilkasta keskustelua.

Vygotskin teoria toiminnan välittyneisyydestä avaa sosiaalisen toiminnan tarkastelun empiiriselle tasolle. Välittyneisyys näyttäytyy sosiaalisessa toiminnassa käytettävien välineiden ja merkkien kautta, jotka ovat luonteeltaan kollektiivisia. Niillä on oma kehityshistoriansa, mikä tarkoittaa, että niihin on tiivistynyt ajan saatossa tapahtunut ja koettu. Näin ollen välineiden ja merkkien avulla on mahdollista tarkastella menneitä kehitysvaiheita. Vygotskin kehittämän Lähikehityksen vyöhykkeen käsitteen avulla on puolestaan mahdollista liittää tarkasteluun myös tulevaisuuden näkökulma eli uusi, vasta kehitteillä oleva.

Vygotskin lähikehityksen vyöhykkeen käsite on laajennettu koskemaan myös esimerkiksi työn kehittämistä ^{iv}(Engeström 1987).

Holland ja Lachicotte (2007, 113) ovat puolestaan lukeneet Vygotskia identiteetin kehittymisen näkökulmasta ja tiivistäneet Vygotskin identiteetti -tulkintansa seuraavasti:

”Identiteetti on korkeampi psykologinen funktio, joka organisoii tunteita, ymmärrystä ja tietoa, mikä on relevanttia kulttuurisesti kuvitellulle ja henkilökohtaisesti arvostetulle sosiaaliselle positiolle. Persoonallisessa maastossa muodostetut identiteetit välittävät yksilön kykyä organisoida ja esittää henkilön toiminnan intentiota paikallisissa ja ”occupations” of cultural worlds.” (Emt. 2007, 113.)

Identiteetin muodostuminen on mahdollista kun henkilö käyttää kulttuurisia artefakteja muiden kanssa ja lisää kulttuurisia resursseja itseensä. Tätä kautta tapahtuu myös kehittyminen. Identiteetit ovat näin ollen aina suhteessa kulttuuriin ja sitä kautta kulttuurisia konstruktioita. Vygotskin ajatus välittyneisyydestä selventää kulttuurin roolia identiteettien muodostumisessa ja tekee ymmärrettäväksi sen, kuinka aktiivisesti sisäistetyt identiteetit mahdollistavat yksilön oman käyttäy-

tymisen kontrolloinnin. Ns. semioottisella välittyneisyydellä Vygotski tarkoitti tekoja joiden avulla ihmiset stimuloivat muistiaan asettamalla ympäristöönsä kulttuurisia artefakteja ja sitä kautta ohjaavat omaa ongelman ratkaisuaan. Teoriassaan Vygotski myös painottaa yksilön kykyä olla halutessaan reagoimatta ärsykkeisiin aktiivisen symbolien käyttämisen ja rakentamisen avulla. Samalla tavoin yksilö voi muokata ympäristöönsä sellaiseksi, että se vastaa hänen omaa ”mentaalista tilaansa”. Yksilö ei ole passiivinen, vaan aktiivinen oman toimintansa ja ympäristönsä kontrolloija. (Holland – Lachicotte 2007, 109–110.)

Työni lähtökohdaksi muotoutui siten ajatus identiteetistä luonteeltaan ja lähtökohdiltaan sosiaalisena ja jatkuvassa kehittymisen tilassa olevana. Kehittyminen tai muuttuminen tapahtuu sosiaalisessa toiminnassa ja vuorovaikutuksessa vaihteittain, mikä tarkoittaa sekä hektisimpiä että pysyvämpiä muutoksen vaiheita, jossa uusi on vasta kehkeytymässä. Sosiaalisen toiminnan ymmärtäminen välittyneeksi kiinnittää huomion toimintaa välittäviin merkkeihin ja välineisiin, joiden avulla on mahdollista päästä kiinni yhteisesti jaettuun kulttuuriin, menneeseen toimintaan ja tapoihin.

”Useat tutkijat liittävät narratiivia” määrittäväksi tekijäksi temporaalisuuden. Temporaalisuuden näkökulmasta tarina on määritelty ihmisen jälkikäteen hahmottamaksi ja esittämäksi kuvaksi omasta elämästään, sen kulusta ja tapahtumista. Tarina ymmärretään ennen kaikkea kokemuksen jäsentäjänä, jonka avulla elämän kulkua jälkikäteen järjestetään ymmärrettäväksi ja loogisesti eteneväksi. Vaihtoehtoisessa tarkastelutavassa elämä sinänsä nähdään tarinoiden ohjaamana ja merkityksellistämänä, jolloin tarinan avulla ei jäsennetä niinkään mennyttä kokemusta, vaan tarina on läsnä koko ajan ja jatkuvasti kaikessa ihmisen toiminnassa. Tarinoiden avulla ihmisen nähdään jäsentävän tapahtumia niiden tapahtumahetkellä soveltaen ”kulttuurisesta varannosta löytyviä henkilöhahmojen ja juonen kulun tyyppejä”. (Hänninen 2003, 94.) Tästä näkökulmasta voidaan ajatella, että ihminen tulkitsee kulloinkin kohtaamiaan tilanteita ja tapahtumia omaksumansa tarinan/tarinoiden kautta. Ajattelutavassa elämän kulku nähdään itsessään tarinana (esim. Bruner 1987; McAdams 1993; Hyvärinen 2006a, 5). Toisin sanoen

temporaalisuuden erilainen ymmärtämisen voidaan ajatella johtavan erilaiseen narratiiviin määrittelyihin (ks. ns. laajan narratiivi käsitteen ongelmista esim. Kreiswirth 2000, 295).

Temporaalisuuden on katsottu myös erottavan narratiivin kysymyksestä, luettelosta tai selityksestä (Linden 1994), mikä puolestaan tarkoittaa, että narratiivi ei voi olla mitä tahansa (ks. myös Riessman 2008). Narratiivisen analyysin käyttöä esimerkiksi puhtaasti kuvaileviin, mielipideteksteihin, esseisiin tai ohjeteksteihin on pidetty hyödyttömänä (Hyvärinen 27.1.2009). Phelan (2005, 18) onkin tiivistänyt narratiivin määritelmän seuraavasti:

”Somebody telling somebody else or on some occasion and for some purpose(s) that something happened.”

Phelanin narratiivin määritelmä pitää (temporaalisuuden ohessa) sisällään kuka, missä ja miksi -vastaukset.

Rimmon-Kenan (2006) puhuu temporaalisuuden sijaan kaksoistemporaalisuudesta, jolla hän tarkoittaa ontologista kuilua narratiivin tapahtuma- ja kertomahetken välillä. Hän esittää narratiivin keskeisimmiksi elementeiksi juuri kaksoistemporaalisuuden sekä sen, että narratiivilla on jonkinlainen kertoja (narrator)^v. Lisäksi narratiivi voi sisältää mahdollisia piirteitä (optional characteristics) kuten alku-keskikohta-loppu, lopetus, kohenrenssi, kausaalisuus ja vastaanottaja. Hän toteaa, että jos jompikumpi kahdesta keskeisimmästä elementistä puuttuu tai optionaaliset piirteet dominoivat kahta keskeistä elementtiä, ei ole kyse narratiivista, vaan pikemminkin narratiivisista piirteistä. Näin ollen esimerkiksi filosofisessa argumentaatiossa on olemassa narratiivisia piirteitä, mutta argumentti itsessään ei ole narratiivi. Rimmon-Kenan ei myöskään määrittele elämää narratiiviksi, koska siitä puuttuu kerrontaa eteenpäin vievä toimijuus (kertoja).

On esitetty, että narratiiville on ominaista kahtiajakautuneisuus (bivalency). Kahtiajakautuneisuus tulee näkyväksi välineiden (medium) (spatiotemporaalisessa) maailmassa, joka on jakautunut merkkien tuotantoon ja vastaanottamiseen ja niiden järjestykseen. Samanaikai-

sesti kahtiajakautumisen on nähty sisältyvän myös representaatioiden (spatiotemporaaliseen) maailmaan kuvattujen/kerrottujen tekojen ja toisaalta tapahtumien käsittämisen kautta sekä näiden molempien keskinäisen järjestyksen kautta. Narratiivin on nähty olevan kahtiajakautunut myös erilaisten tuottavien suhteiden kautta, jotka rakentuvat välittämisen (transmitting) ja vastaanottamisen kautta. (Kreiwirth 2000, 303.)

Yksi tapa jäsentää narratiivisen tutkimuksen kenttää on ollut lähes-tyä sitä narratiivisen käänteen -käsitteen avulla. Tällöin käänteen käsi-tettä on käytetty esimerkiksi tiivistettäessä ”syvällisen intellektuaalisen muutoksen tärkeitä piirteitä” narratiivisessa tutkimuksessa (Hyvärinen 2006a). Vastaavasti käänne -käsitteeseen on myös viitattu haluttaessa ilmaista narratiivisuuteen kohdistunutta laajaa ja ennakoimatonta teo-reettista – mutta myös yleistä – kiinnostuksen heräämistä (Kreiwirth 2000, 295). Kreiwirth on myös kuvannut käännettä toteamalla, että aiemmin narratiiveja tutkittiin lähinnä funktionaalisesta, yleisestä tai hermeneuttisesta näkökulmista, jolloin tavoitteena oli ymmärtää miten tarinat muodostuivat, miten ne erosivat muista diskursiivista muodois-ta jne. Känneen jälkeen narratiivien tutkimuksen fokus on siirtynyt narratiivien ontologiaan, politiikkaan, epistemologiaan, ideologiaan, kognitiiviseen statukseen ja disiplinaarisyyteen. Lisäksi tutkimusta tehdään erilaisista positioista käsin, erilaisin tavoittein. (emt.296.)

Hyvärinen (2006a) on tiivistänyt narratiivin käsitteeksi, joka on ”matkannut” menestyksellisesti tieteenalalta toiselle saaden erilaisia sisältöjä. Hän toteaa narratiivin kuuluvan samaan ryhmään sellaisten ”matkaajien” kanssa kuin kulttuuri, diskurssi ja sukupuoli. Myös Kreiwirth (2000, 301) on verrannut narratiivia sellaisiin ”metakäsi-teisiin” kuin reason ja kieli. Hyvärinen (2006b; 2004; 2009) toteaa, että yhteiskuntatieteissä narratiivin matka on kuitenkin ollut monimut-kaisempi ja hän näkee yhtenä liikkeellepanevana voimana narratiivin ymmärtämisen metaforisena^v. (Eryityisesti Hyvärinen 2006b.) Hyvä-rinen (2006b, 26) esittääkin, että narratiivin käsite ei ”matkannut” yhteiskuntatieteisiin kirjallisuustutkimuksesta, vaan pikemminkin arjesta. Lisäksi narratiivin ymmärtäminen yksilöllisenä ja kollektiivisena

ja suhteessa identiteetteihin tuotti ymmärrystä narratiiveista entistä potentiaalisimpina ihmisiä yhteen sitovina tekijöinä (emt).

Hyvärinen erottaa narratiivisesta teoriasta ja analyysistä käydysessä keskustelussa kaksi pääsuuntausta: narratiivisen käänteen teorian (narrative-turn theory) sekä (kirjallisen) narratologisen tutkimuksen (literary narratology). Näiden kahden väliin Hyvärinen sijoittaa ns. sosiolingvistisen narratiivisuusteorian, joka juontaa juurensa Labovin ja Waletskyn (1967) tekemistä kertomuksen struktuuria käsittelevästä tutkimuksesta. Hyvärisen analyysi on mielenkiintoinen, koska se ulottuu tieteiden rajojen yli ja jäsentää aiempaa tutkimusta tavalla, joka mahdollistaa eri suuntausten välisen vuoropuhelun.

Narratiivisen käänteen Hyvärinen paikantaa saaneen alkusysäyksensä Barbara Hardyn (1986) julkaisemasta provokatiivisesta esseestä, jossa narratiivisuus nähdään yksilöllisenä, kognitiivista toimintaa – aina muistamisesta ja uskomisesta rakastamiseen ja oppimiseen – ohjaavana asiana. Hardyn esseeseen vastasi Luis Mink (1970), jonka kritiikki

”Stories are not lived but told. Life has no beginnings, middles, or eds: there are meetings, but the start of an affair belongs to the story we tell later, and there are partings, but final partings only in the story” (emt. 557)

on muodostunut klassikoksi ja jonka esimerkiksi Hyvärinen (2006b) näkee yhtenä narratiivisen käänteen syntyminen vaikuttaneena kontribuutiona. Varsinaisen ”käänteen” laukaisijana Hyvärinen näkee Mitchellin (1981) toimittaman kirjan ”On Narrative”. Oman työni kannalta mielenkiintoinen yksityiskohta on, että samana vuonna (1981) ilmestyneessä Alasdair MacIntyren kirjassa narratiivisuus liitetään persoonallisuuteen. MacIntyren mukaan juuri narratiivisuus takaa jatkuvuuden ja ”the narratives we live out”. Tämä ”tarina-onyt-kaikkialla” -näkökulma (Hyvärinen 2006,5) on herättänyt myös vastakeskustelun. Kreiswirth (2000) käyttää keskustelusta nimitystä ”not trusting the tale” ja luokittelee vasta-argumentteja mm. narratiivisen hegemonian vastustajiin, story as fable ja disciplining narrative.

Vastareaktiota ja -keskustelua hyvin kuvaavia argumentteja ovat myös narratiivinen imperialismi (Phelan 2005), narratiivin tyrannia (Riessman 2008, 5) ja narratiivi arkipäivän käsitteenä (Rimmon-Kenan 2006, 11–12). Elämän ja tarinan näkemistä yhtäläisenä on pidetty myös empiirisenä kannanottona (ihmiset kokevat elämänsä tarinoina tai ainakin jonkinlaisina tarinakokoelmina) kuin normatiivisina teeseinä (millaista on rikas elämä) tai molempina (Strawson 2004). Rimmon-Kenan (2006, 17) toteaa, että jos kaikki on narratiivia, mikään ei ole. Rimmon-Kenanin lausumaa on täsmennetty toteamalla: ”Narratives are everywhere, but not everything is narrative” (Hyvärinen 2009b; Riessman 2008,4 4). Kertomuksen on myös tulkittu vaativan poikkeaman, häiriön tai särön ollakseen kertomisen arvoinen (Hyvärinen 2007, 131).

Narratiiviseen käänteeseen liittyvien tutkimusten on nähty ennen kaikkea olevan kiinnostuneita tarinoiden sisällöistä kuin narratiivista itsestään (narratologien kiinnostuksen kohde) (Hyvärinen 200b,32). Narratiivin ”menestyksellinen matkailu” tieteenalojen välillä ja käsitteen käytön yleistymisen on nähty madaltavan median ja tieteiden välistä rajaa. Myös saman käsitteen käyttäminen eri tieteenaloilla on nähty mahdollistavan hedelmällisiä käsitteen uudelleenmäärittelyjä. Narratiivin konstruktivistisena käsitteenä on ajateltu myös haastavan positivistisen ajattelutavan ja sen lähtöoletukset sekä tuovan vähemmistöjen äänen kuuluville. (Rimmon-Kenan 2006.)

Siinä missä narratiivisen käänteen teoreetikot eivät ole juurikaan pohtineet narratiivin määrittelyä tai kriteerejä, ovat sosio-lingvistiset tutkijat ja narratologit painineet juuri näiden asioiden parissa. (Hyvärinen 2006 jne.) Kerronnallisen käänteen myötä tarkastelun painopiste siirtyi elämästä eletyn ja koetun kuvaukseen (Miettinen 2006, 20). Esimerkiksi käsitteen laaja-alainen käyttö on nähty ongelmallisena. On kysytty, ovatko eri tieteenaloilla tuotetut erilaiset diskursiiviset formuloinnit, joita kutsutaan narratiiveiksi, todellakin samoja. Eli voiko yhden ja saman käsitteen käyttö johtaakin meitä ajattelemaan, että olemme tekemisissä saman ilmiön kanssa, vaikka kysymyksessä onkin eri ilmiöt. (Kreiwirth 2000, 295; Strawson 2004; Tammi 2006.)

Narratiivin käsitteen käyttöä ja historiaa kuvaa hyvin se, että narratiivisen käänteiden on paikannettu tapahtuneen eri tieteenaloilla eri aikoina. Kuvaavaa on, että ”käänteiden” välillä on saattanut olla vuosikymmenienkin viive. Hyvärinen (2009) paikantaa kirjallisuuden tutkimuksessa tapahtuneen narratiivisen käänteiden 1960-luvun alkuun ja strukturalisteihin. Yhteiskuntatieteissä narratiivinen tutkimus valtasi alaa vasta 1980-luvun alussa. Narratiivin ”matkaa” ja käyttöä eri tieteissä kuvaa hyvin se, että siinä missä historian tutkimuksessa 1980-luvulla kritisoitiin voimakkaasti narratiivin arvoa todellisuuden kuvaajana sinällään, nähtiin yhteiskuntatieteissä narratiivi hedelmällisenä juuri tästä näkökulmasta käsin. Hyvärinen toteaa, että narratiivin käsitteen syntyä erillisenä teoreettisena käsitteenä ei voida paikantaa yksittäisen tutkimusalan sisään. Narratiivin käsitteen suosiota ei voida selittää esimerkiksi sillä, että venäläiset kirjallisuuden tutkijat 1920-luvulla ja ranskalaiset strukturalistit 1960-luvulla vertailivat erilaisia aineistoja aina kansansaduista juoruihin käyttäen narratiivin käsitettä. Vasta kulttuurin tutkimuksen kentällä narratiivi alettiin määritellä subjektiivisena, diverssinä ja sosiaalisesti konstruoituna suhteessa identiteetteihin, elämään ja sosiaaliseen toimintaan. (Hyvärinen 2006; Herman 2005.)

Narratiivisuuden kenttä on laaja ja nopeasti muuttuva. Mielenkiintoinen avaus on ollut ymmärtää tarinat (stories) mentaalisisina tunteina tai havaintoina fyysisten tekojen tai tapahtumien sijaan. Uudenlaisia näkökulmia ovat tarjonneet myös positio- ja odotusanalyysi, samoin master- ja vastanarratiivien analyysi. Näitä Hyvärinen pitää esimerkkeinä narratiivisen tutkimuksen toisesta käänteestä (Hyvärinen 2009a, 457.)